

**Міністерство внутрішніх справ України
Харківський національний університет внутрішніх справ
Кримінологічна асоціація України**

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

**Матеріали
науково-практичної конференції
19 квітня 2013 року**

**Харків
2013**

УДК 343.85+343.217(477)(075.8)+351.743
ББК 67.9 (4 Укр)301я163.1+611.3я73+308я73
К 82

*Друкується відповідно до доручення
Харківського національного університету внутрішніх справ
від 18.01. 2013 року № 13*

**Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії
корупції в Україні** : матеріали науково-практичної конференції
(19 квітня 2013 року, м. Харків) / МВС України, Харківський нац.
ун-т внутр. справ; Кримінологічна асоціація України. – Х. : Золота
миля, 2013. – 322 с.

Матеріали науково-практичної конференції висвітлюють широке коло актуальних проблем чинного кримінального законодавства у сфері протидії корупції, теорію кримінального права і практику його застосування в частині боротьби з хабарництвом та іншими видами зловживання службових (посадових) осіб, результати пошуку рішень з актуальних питань протидії корупції, запобігання хабарництву та профілактичної роботи з населенням.

Для науковців, працівників правоохоронних органів, правників, аспірантів, ад'юнктів, здобувачів вищих навчальних закладів України, а також усіх, хто цікавиться проблемами запобігання і протидії корупції.

УДК 343.85+343.217(477)(075.8)+351.743
ББК 67.9 (4 Укр)301я163.1+611.3я73+308я73

Публікації наведено в авторській редакції.

**Оргкомітет не завжди поділяє погляди
авторів публікацій.**

© Міністерство внутрішніх справ України, 2013
© Харківський національний університет внутрішніх справ, 2013
© Кримінологічна асоціація України, 2013

Зміст

Гусаров Сергій Миколайович НОВА ПАРАДИГМА ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНИХ НАПРЯМІВ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ВІД КОРУПЦІЙНИХ ПОСЯГАНЬ.....	11
Бандурка Олександр Маркович ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ: СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ЗАВДАННЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ МОДЕРНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВИ	14
Кікінчук Василь Юрійович ПРОЦЕДУРА ЗВІЛЬНЕННЯ ЗІ СЛУЖБИ У СИСТЕМІ ПРОЦЕДУР ПРОХОДЖЕННЯ СЛУЖБИ В ОВС	17
Музичук Олександр Миколайович ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ	20
Литвинов Олексій Миколайович ПРО КРИМІНОГЕННИЙ ВПЛИВ ПОЛІТИЧНОЇ КОРУПЦІЇ ТА СИСТЕМУ ЗАХОДІВ З ЙОГО ОБМЕЖЕННЯ	23
Авдєєнко Євген Валерійович ЩОДО ЗМІСТУ КОМПЕТЕНЦІЇ СУДІВ В УКРАЇНІ	27
Андрушко Петро Петрович ЩОДО ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ СТОСОВНО ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ЗА ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ НА ЇХ КОРИСТЬ ЧИ В ЇХ ІНТЕРЕСАХ.....	30
Байлов Антон Володимирович ОКРЕМІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ	35
Беленок Володимир Павлович РЕАЛЬНІСТЬ ТА ДІЙСНІСТЬ ЯК ОБОВ'ЯЗКОВІ ОЗНАКИ ПОГРОЗИ ЩОДО ПРАЦІВНИКА ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ	40

Безпала Яна Сергіївна ПЕРЕШКОДЖАННЯ ЗАКОННІЙ ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТІВ У МЕХАНІЗМІ КОРУПЦІЙНИХ ВІДНОСИН	43
Богатирьов Іван Григорович Лисенко Вадим Олександрович МЕХАНІЗМИ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ З ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ Й МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЩОДО ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ	46
Бондаренко Ольга Сергіївна ХАБАРНИЦТВО ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА КОРУПЦІЇ: ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ І ТЛУМАЧЕННЯ	48
Борко Андрій Леонідович ЩОДО КЛАСИФІКАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН У СУДАХ	53
Буткевич Сергій Анатолійович ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ І ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ (ДОСВІД РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ)	57
Васильєв Андрій Анатолійович КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ	62
Вільгушинський Михайло Йосипович ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ФУНКЦІЙ ТА ПРИНЦИПІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄДНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ЯК ОСНОВИ ВЗАЄМОДІЇ СУДІВ З ДЕРЖАВНИМИ ОРГАНАМИ	65
Вітвіцька Вікторія В'ячеславівна КОРУПЦІЯ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ СТАНУ СОЦІАЛЬНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	68
Вознесенська Олена Володимирівна ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ СУБ'ЄКТУ ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ. 365-2 КК ТА Ч. 3 СТ. 368-4 КК УКРАЇНИ	71
Вознюк Андрій Андрійович КОРУПЦІЙНИЙ ЗВ'ЯЗОК ЯК КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОЗНАКА ОРГАНІЗОВАНОГО ЗЛОЧИННОГО ОБ'ЄДНАННЯ	76

Волинський Олександр Олександрович АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ НЕЗАКОННОМУ ЗВІЛЬНЕННЮ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	80
Володавська Олена Сергіївна КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ПОВ'ЯЗАНОЇ З НАДАННЯМ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ	85
Гаруст Юрій Віталійович СИСТЕМА ГАРАНТІЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ГРОМАДЯН У ПОДАТКОВІЙ СФЕРІ	89
Гомада Валентин Андрійович УПРАВЛІНСЬКІ ПРОЦЕДУРИ В СУДОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	91
Давиденко Вікторія Леонідівна ЗАКОНОДАВЧІ ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ	95
Сгорова Вікторія Олегівна КОРУПЦІОГЕННІ РИЗИКИ ПРИЗНАЧЕННЯ ШТРАФУ У РОЗМІРІ МАЙНОВОЇ ШКОДИ	99
Житний Олександр Олександрович ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ УКРАЇНИ ЗА КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ, ВЧИНЕНІ ЗА ЇЇ МЕЖАМИ, ЗГІДНО ІЗ УНІВЕРСАЛЬНИМ ПРИНЦИПОМ (НАЦІОНАЛЬНО-ПРАВОВА Й МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ)	101
Зеленов Геннадій Михайлович ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ СИСТЕМИ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ	105
Казначєєва Дар'я Володимирівна СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ХАБАРНИЦТВА В УКРАЇНІ	110
Канібєр Юрій Миколайович ПАРАДИГМА ОБ'ЄКТУ НА ПРИКЛАДІ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ	114
Карелова Галина Андріївна ПОНЯТТЯ «СЛУЖБОВА ОСОБА» ЯК СУБ'ЄКТ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН У РІШЕННЯХ КОНСТИТУЦІЙНИХ СУДІВ	120

Кобець Наталія Володимирівна ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ НЕЗАКОННОГО ЗБАГАЧЕННЯ, ЯК ЗЛОЧИНУ ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 368-2 КК УКРАЇНИ.....	126
Коломієць Світлана Василівна КОРУПЦІЙНІ ДІЇ ПРАЦІВНИКІВ ОВС, ПОВ'ЯЗАНІ ЗІ ЗБРОЄЮ	129
Комзюк Володимир Трохимович ЩОДО СУТНОСТІ ТА КЛАСИФІКАЦІЇ ПРИНЦИПІВ ДІЯЛЬНОСТІ МИТНИХ ОРГАНІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	134
Кондратов Дмитро Юрійович ПОРУШЕННЯ ТАЄМНИЦІ КОРЕСПОНДЕНЦІЇ СЛУЖБОВИМИ ОСОБАМИ	137
Костенко В'ячеслав Вікторович ПРО ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ У СФЕРІ ОБІГУ ПІДАКЦИЗНИЇ ТОВАРІВ.....	141
Кулакова Наталія Володимирівна ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ.....	143
Кундеус Владислав Геннадійович ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ	146
Куц Віталій Миколайович КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ РЕАГУВАННЯ НА ВЧИНЕННЯ КОРУПЦІЙНОГО ЗЛОЧИНУ ЯК СКЛАДОВА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ .	149
Кушнар'ов Ігор Володимирович ПРИНЦИПИ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ	153
Машук Віталій Юрійович ФУНКЦІЇ АПАРАТІВ СУДІВ ЗАГАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ.....	156
Микитась Аркадій Вікторович ОСОБЛИВОСТІ КОНТРОЛЬНО-НАГЛЯДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СФЕРІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ШТАТНОЇ РОБОТИ В ОРГАНАХ ВНУТРІШНІХ СПРАВ	159
Міняйло Ніна Євгенівна ПРИЧИНИ ПОШИРЕННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ	162

Московець Валерій Іванович ЗНАЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОСТІ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ	167
Мостепанюк Людмила Олександрівна І ЗНОВУ ПРО ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ	170
Мурза Віталій Вікторович СУТНІСТЬ, ЗНАЧЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ НАГЛЯДОВОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ	173
Навроцька Віра Вячеславівна ЗМІНА ПІДХОДУ ДО ТЯГАРА ДОКАЗУВАННЯ ЯК СПОСІБ БОРотьБИ ІЗ ЗЛОВЖИВАННЯМИ СЛУЖБОВИХ ОСІБ	176
Орлов Юрій Володимирович ПОЛІТИЧНА КОРУПЦІЯ В УКРАЇНІ: ФЕНОМЕН ТА ДЕТЕРМІНАЦІЯ	181
Павликівський Віталій Іванович ТРАНСФОРМАЦІЯ ОЗНАК СУБ'ЄКТА КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ	186
Панов Василь Миколайович ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ПРАВОЗАХИСНОЇ ФУНКЦІЇ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ	192
Панова Марія Сергіївна СУТНІСТЬ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ ЗА ДОТРИМАННЯМ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА	196
Пашнєв Дмитро Валентинович МІСЦЕ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ У СКЛАДІ КОРУПЦІЙНОГО ЗЛОЧИНУ	200
Петрухін Кирил Євгенович АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ФУНКЦІЇ СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ	205
Печенкін Ігор Віталійович ПРО ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ВИЗНАЧЕННЯ ТА ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ	209

Пироженко Олександр Сергійович ДО ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАННЯ АДВОКАТА ОСОБОЮ, ЩО ЗДІЙСНЮЄ ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ, ПОВ'ЯЗАНУ З НАДАННЯМ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ	214
Політова Анна Сергіївна ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ПРОБЛЕМИ .	219
Романова Ольга Іванівна КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ .	224
Самотієвич Валерія Олександрівна КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИСТОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ОВС УКРАЇНИ, ЗАСУДЖЕНИХ ЗА СТ. 368 КК УКРАЇНИ	227
Северин Оксана Олександрівна ЩОДО СУБ'ЄКТУ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ	232
Селюков Вадим Сергійович ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 365-2 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ	236
Сімонян Наїра Арсенівна ВИДИ ЦИВІЛЬНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ	239
Слабунова Юлія Володимирівна СУТНІСТЬ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ГРОМАДЯН ОРГАНАМИ ПРОКУРАТУРИ	242
Слабченко Олексій Анатолійович ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗАВОЛОДІННЯ ЧУЖИМ МАЙНОМ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ	246
Тарадойна Сергій Сергійович ЗНАЧЕННЯ НЕГЛАСНОЇ СЛІДЧОЇ (РОЗШУКОВОЇ) ДІЇ ІЗ КОНТРОЛЮ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ У ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ.....	251

Терещук Сергій Сергійович

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПОЗИТИВНОЇ ПОСТКРИМІНАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ
ОСОБИ, ЯКА ВЧИНИЛА КОРУПЦІЙНИЙ ЗЛОЧИН, ПРИ
ЗАСТОСУВАННІ ЗАОХОЧУВАЛЬНИХ НОРМ ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ
КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ..... 255

Тищенко Андрій Олексійович

ДО ПРОБЛЕМИ ПОСТАНОВКИ НА ОБЛІК ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ
ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ПОДАТКОВОЇ СЛУЖБИ..... 258

Триньова Яна Олегівна

ОБМЕЖЕННЯ ЩОДО РОБОТИ БЛИЗЬКИХ ОСІБ: ЧИ ПОТРІБНО ЇХ
РОЗШИРЮВАТИ ?..... 260

Удод Андрій Миколайович

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ РОЗУМІННЯ ХАРКТЕРУ ТА СПРЯМОВАНOSTІ
ПОГРОЗИ У СКЛАДІ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕГО СТ. 345 КК
УКРАЇНИ 262

Усов Дмитро Сергійович

ДО ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ОКРЕМИХ ДІЯНЬ ПОВ'ЯЗАНИХ З
РОЗГОЛОШЕННЯМ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ СЛУЖБОВИМИ
ОСОБАМИ..... 268

Фіалка Михайло Ігоревич

ХАБАРНИЦТВО: КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ
ТА ДИНАМІКИ ЗМІН 271

Філіпенко Наталія Євгенівна

ПРИЧИННИЙ КОМПЛЕКС КОРУПЦІЙНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ 276

Фролов Юрій Миколайович

КОЛЕКТИВНІ СУБ'ЄКТИ У СИСТЕМІ АДМІНІСТРАТИВНИХ
ПРАВОВІДНОСИН 280

Харченко Вадим Борисович

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ
ВЛАСНОСТІ ТА КОРУПЦІЯ В УКРАЇНІ 283

Храмцов Олександр Миколайович

ЩОДО ПРОПОЗИЦІЙ ПО ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЇ ПЕРЕВИЩЕННЯ
ВЛАДИ АБО СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ 289

Цвіркун Наталія Юріївна НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОЇ СУТНОСТІ КОРУПЦІЇ.....	293
Черевко Кирило Олександрович ПРОБЛЕМА СУБ'ЄКТА ЗЛОЧИНУ В СТАТТІ 134 КК УКРАЇНИ В РОЗРІЗІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ.....	297
Черненко Олександр Олександрович СЛІДЧІ ПІДРОЗДІЛИ ОВС УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТИ ПРЕВЕНТИВНОГО ВПЛИВУ НА КОРУПЦІЮ	300
Шамара Олександр Володимирович АРХІТЕКТОНІКА ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: ВІДПОВІДНІСТЬ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ.....	304
Шевченко Ольга Вікторівна ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ КОРУПЦІЇ.....	306
Шульга Андрій Михайлович ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ ЕФЕКТИВНОЇ ПРОТИДІЇ ПРОЯВАМ КОРУПЦІЇ У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН.....	309
Ященко Андрій Миколайович ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЯК ОКРЕМИЙ ЗАСІБ ПРОТИДІЇ ВЧИНЕННЮ ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ. СТ. 368-3, 368-4, 369 КК УКРАЇНИ.....	314

Гусаров Сергій Миколайович

доктор юридичних наук, член-кореспондент НАПрН України
ректор Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК 343.9

**НОВА ПАРАДИГМА ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНИХ НАПРЯМІВ БОРОТЬБИ
З КОРУПЦІЄЮ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ
ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ
ВІД КОРУПЦІЙНИХ ПОСЯГАНЬ**

У період формування сучасної правової держави на протязі значного проміжку часу актуальним залишається питання протидії корупції в органах державної влади, а, особливо, у сфері правоохоронної діяльності. Однак, ефективна боротьба з корупцією як негативним явищем, вимагає свого векторального переосмислення вже на початковому рівні. Корупція, корупційні прояви – це категорії соціального і правового буття, які не є новими для нашої держави. Однак, розглядаючи дані категорії в діяльності правоохоронних органів під кутом особистої безпеки працівників, можна однозначно стверджувати, що вони є негативним чинником. У зв'язку з поширенням корупції в системі правоохоронної діяльності, з одного боку, в суспільстві виникає соціальна напруга, виникає недовіра громадян до діяльності цієї системи взагалі, а з іншого – формуються основи для професійної деформації працівників правоохоронних органів.

Корупція є психологічним і моральним явищем, вона не може існувати поза людиною, а пов'язана з її поведінкою і діяльністю. Корупція – це не тільки певні дії, але і система негативних явищ, переконань, установок, які обумовлюють стиль життя. С. В. Степашин відзначає, що корупція – це не просто хабарі, не просто зловживання службовим становищем, не просто завуальовані види підкупу чиновників. Це хвороба більш глибока, яка має в своїй основі психологічну установку використовувати державну службу як невичерпне джерело для досягнення корисливих цілей [1, с.2-3].

Морально-психологічні наслідки корупційних проявів в діяльності правоохоронних органів виявляються в тому, що вони є потужним фактором деморалізації суспільства, девальвації моральних цінностей співробітника й деформації його індивідуальної і суспільної психології. Сьогодні особиста безпека співробітників правоохоронних органів зазнає загрозливого впливу від корупційних діянь. Наявність великої кількості вчинених корупційних

правопорушень щодо працівників залежить як від суб'єктивного економічного фактора (складової особистої безпеки), так і об'єктивного правового (гарантія законної діяльності працівника правоохоронного органу). Спостерігаючи за результатами порушення цих складових, О. Г. Кальман звертає увагу на таку негативну тенденцію як зрощення представників кримінального бізнесу з представниками правоохоронних органів з метою «взаємодопомоги» [2, с.6]. Одним з небезпечних і загрозливих факторів є те, що, фактично, поза державним контролем залишається діяльність державних службовців в таких важливих сферах, як правосуддя, яке безпосередньо контактує з криміногенною середовищем, і, як наслідок, піддається ризику особиста захищеність.

Наявність корумпованих зв'язків між організованими злочинними формуваннями і співробітниками правоохоронних органів необхідно руйнувати, в першу чергу, за допомогою юридичного інструментарію.

До цього часу більшість учених і юристів розглядали питання протидії корупційним проявам тільки з позиції вчинення таких дій службовими особами. Згідно з п. 1 примітки до ст. 364 Кримінального кодексу (далі – КК) України службовими особами є особи, які постійно, тимчасово або за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, якими особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом або уповноваженою особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

Однак, з 01 липня 2011 р., коли набуло чинності нове антикорупційне законодавство, коло можливих суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення розширилося. Згідно з п. 3 та 4 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції» від 07.04.2011 № 3206-VI такими суб'єктами можуть бути не тільки особи, уповноважені на виконання функцій держави, але і службові особи юридичних осіб приватного права (п. 3), а також фізичні особи, які пропонували, передавали або сприяли передачі неправомірної вигоди (п. 4).

Аналіз положень чинного законодавства, дає можливість зробити висновок про те, що в більшості випадків суб'єктом відповідальності за вчинення корупційного правопорушення є службова особа. Але вже сьогодні в КК України передбачено відповідальність осіб, які надають послуги публічного характеру (ст. 365-2, ч. 3 та 4 ст. 368-4 КК України). Крім того, в ст.ст. 364-1, 365-1, 366, 367 КК України встановлена відповідальність службових осіб юридичних осіб приватного права, а також збільшено кількість складів злочинів, суб'єктами яких є фізичні осудні особи, які досягли віку 16 років, – на додаток до діючої з 2001 року статті 369 КК України додалися ч. 1 і 2 ст. 368-3, ч. 1 і 2 ст. 368-4, ст. 369-2 КК.

З іншого боку, ініціатива вчинення корупційного діяння в більшості випадків надходить від приватних суб'єктів або інших зацікавлених осіб, які провокують вчинення злочину, ставлячи під загрозу особисту безпеку працівника правоохоронного органу. Враховуючи ряд суб'єктивних факторів економічного характеру, такі дії створюють високий професійний ризик. Щоб уникнути таких ситуацій обидва суб'єкта повинні нести збалансовану відповідальність. За даними соціологічних досліджень щодо ставлення суспільства до хабарництва, в середньому 57% громадян України коли-небудь пропонували незначні подарунки чиновникам, 36% – гроші або цінний подарунок пропонували часто, 39% – незначні подарунки. У свою чергу, чиновники, анонімно відповідаючи на питання про отримання ними хабарів, відзначили наступне: 49% опитаних відповіли, що нічого не брали, 45% – брали незначний подарунок, 6% – гроші або цінний подарунок [3, с.39]. Отже, громадяни готові давати хабарі, а чиновники готові їх одержувати.

Існує ще один важливий аспект досліджуваної проблеми. Додатковою гарантією забезпечення особистої безпеки співробітників правоохоронних органів від корупційних посягань є той факт, що Україна, підписавши низку конвенцій, взяла на себе певні зоб'язання. Одним з цих документів є Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції, яку Верховна Рада України ратифікувала 18 жовтня 2006 р.

У документі наголошується, що кожна Держава-учасниця розглядає можливість вжиття таких законодавчих та інших заходів, які можуть знадобитися для того, щоб визнати в якості кримінально караного діяння, коли воно здійснюється навмисне, зловживання службовими повноваженнями або службовим становищем, тобто здійснення будь-якої дії або бездіяльності, в порушення законодавства, державною посадовою особою під час виконання

своїх функцій з метою одержання будь-якої неправомірної переваги для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи. Одним з таких дій є пропозиція кому-небудь неправомірної вигоди. На практиці ж забезпечити безпеку працівників правоохоронних органів від корупційних посягань дуже складно.

Поширення корупції неодмінно відбивається на службовій діяльності працівника правоохоронного органу, руйнує його моральну установку і знижує його професіоналізм. Крім того, сучасні форми корупційних проявів серед правоохоронних органів здійснюються таким чином, що призводять до зростання організованої злочинності та несуть особливу загрозу особистій безпеці співробітників правоохоронних органів аж до притягнення до кримінальної відповідальності і, в деяких випадках, мають навіть летальні наслідки. На мою думку, з метою ефективної боротьби з корупційними проявами в сучасному демократичному суспільстві необхідно переосмислити правильність підходів до ліквідації корупційних схем та встановлення взаємної відповідальності за вчинення корупційних правопорушень за допомогою використання правового інструментарію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Степашин С. Против криминализации России / С. Степашин // Российская Юстиция. – 2000. – № 1. – С. 2-3.

2. Кальман А. Г. Организованная экономическая преступность и коррупция в Украине: проблемы противодействия / А. Г. Кальман // Правовые проблемы борьбы с преступностью. – Х. : Восточно-региональный центр гуманитарно-образовательных инициатив, 2002. – Кн. 2. – С. 5-30.

3. Ужва Л. В. Целесообразность криминализации предложения неправомерной выгоды или взятки / Л. А. Ужва // Государственное управление: совершенствование и развитие. – 2012. – С. 38-45.

Бандурка Олександр Маркович

**доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України
радник ректора Харківського національного університету внутрішніх справ**

УДК 343.9

**ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ: СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ЗАВДАННЯ
НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ МОДЕРНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВИ**

Про шкідливість, поширеність та негативні наслідки такого явища, як корупція, в українському суспільстві знає кожен. На мій погляд, як державного діяча і правоохоронця, вона є однією з основних перешкод для формування та розвитку України, як правової, соціальної, демократичної держави. Гальмування у реалізації

цієї стратегічної мети фактично означає призупинення країни на шляху просування до європейського та світового співтовариства, наближення до найкращих стандартів демократії.

Проголошений чинною владою курс на модернізацію держави має на меті, крім іншого, викорінення корумпованих відносин з усіх сфер нормального, звичного спілкування між людьми, зупинення перетворення цієї аномалії на норму поведінки. Пріоритетними заходами з утілення в життя цих перетворень стали розробка та впровадження нових антикорупційних законів, а також ряду інших актів законодавства антикорупційного спрямування, адже саме правове забезпечення охорони суспільства від негативних явищ такого роду має визначати базові практичні методи їх подолання.

Так, уперше на законодавчому рівні надано визначення корупції та корупційного правопорушення, які відповідають загально-визнаним уявленням про ці явища на міжнародному рівні. Це свідчить про те, що Україна виконує взяті на себе зобов'язання з імплементації у національне законодавство основних положень Конвенції ООН проти корупції (31.10.2003 р.), Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією (27.01.1999 р. № ETS173), Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією (04.11.1999 р.) тощо.

Законом України від 07.04.2011 р. № 3206-VI «Про засади запобігання і протидії корупції» більш детально конкретизовано і водночас значно розширено коло суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення. Перш за все, це стосується уточнення переліку осіб, уповноважених на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування. Новелою даного закону є включення до кола зазначених осіб службових осіб юридичних осіб приватного права, осіб, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, однак надають публічні послуги, посадових осіб міжнародних організацій тощо.

У новому Законі надано роз'яснення терміну «неправомірна вигода», який за своїм змістом є більш широким, ніж хабар у кримінально-правовому значенні. Відтепер предметом корупційного правопорушення є не тільки майно, а й послуги, пільги, переваги, нематеріальні активи, які без законних на те підстав обіцяють, пропонують, надають або одержують безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову. Слід зазначити, що деякі категорії, вживані у Законі України «Про засади запобігання і протидії корупції» для тлумачення цього терміну, є оціночними поняттями і з'ясування їх змісту вимагає прикладення спільних зусиль як нау-

ковців (теоретиків), так і правоохоронців (практиків).

Встановлення визначених критеріїв обмежень щодо одержання дарунків особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, посадовими особами юридичних осіб публічного права, а також особами, які надають публічні послуги, повинно сприяти відмежуванню корупційних адміністративних правопорушень від корупційних злочинів. Проте законодавцю, на жаль, не вдалося повністю розв'язати проблеми в цій сфері правового регулювання, адже до цього часу у Кримінальному кодексі України не визначено мінімального розміру хабара.

З 1 липня 2011 року вперше почали діяти норми, що передбачають відповідальність посадових осіб іноземних держав за корупційні діяння, вчинені на території України, що розширило межі застосування антикорупційного законодавства.

Дещо радикальним можна назвати рішення законодавця щодо встановлення обмежень відносно осіб, які звільнилися з посад або припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування. Таким особам протягом року з дня припинення діяльності забороняється: укладати трудові договори (контракти) або вчиняти правочини у сфері підприємницької діяльності з окремими підприємствами, установами чи організаціями незалежно від форми власності, розголошувати або використовувати у своїх інтересах інформацію, яка стала їм відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків, представляти інтереси будь-якої особи у справах (у тому числі в тих, що розглядаються в судах), в яких іншою стороною є орган (органи), в якому (яких) вони працювали.

Новими є положення Закону України від 17.11.2011 р. № 4050-VI «Про державну службу» (набирає чинності з 1 січня 2014 року), позитивними нововведеннями якого слід визнати: чітке розмежування адміністративного публічного та приватного права, введення системної класифікації посад залежно від характеру та обсягу посадових обов'язків, єдині стандарти прийняття на службу, нові підходи до управління персоналом та оцінювання службової діяльності тощо.

Запропоновані новели повинні запустити в дію ефективний механізм запобігання корупції та створити умови прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Важливим елементом останньої є залучення громадянського суспільства до процесу вироблення та реалізації курсу держави.

Як відомо, успіх реформ неможливий без громадської консолідації та широкої суспільної підтримки. Шлях до цього пролягає через подальше зростання відкритості публічної політики й державного управління для безпосередньої участі в них громадян і громадських об'єднань.

Незважаючи на те, що у вказаних вище актах враховано пропозиції, висловлені групою країн проти корупції Ради Європи (GRECO), застереження Конституційного Суду України, експертів, науковців та громадськості, реформування антикорупційного законодавства повинно тривати й надалі. Зокрема, цікавими, на мою думку, як з наукової точки зору, так і в частині практичної реалізації, є запропоновані Кабінетом Міністрів України Проекти Законів щодо запровадження заходів кримінально-правового характеру стосовно юридичних осіб (№ 2032 від 17.01.2013 р.) та щодо удосконалення законодавства у сфері запобігання і протидії корупції (№ 2033 від 17.01.2013 р.), а саме: приведення положень чинного законодавства до вимог міжнародних угод про протидію корупції в частині віднесення усіх корупційних правопорушень, пов'язаних з отриманням неправомірної вигоди, до числа злочинів.

Кікінчук Василь Юрійович

кандидат юридичних наук,

проректор Харківського національного університету внутрішніх справ
з кадрового забезпечення та міжнародних зв'язків

ПРОЦЕДУРА ЗВІЛЬНЕННЯ ЗІ СЛУЖБИ У СИСТЕМІ ПРОЦЕДУР ПРОХОДЖЕННЯ СЛУЖБИ В ОВС

Під процедурою звільнення з органів внутрішніх справ варто розуміти врегульовану нормативними правовими актами МВС України діяльність уповноважених посадових осіб органів внутрішніх справ, спрямовану на припинення служби, пов'язане із втратою прав і обов'язків сторін правовідносин. Основними нормативними документами, що регламентують умови й порядок звільнення в системі МВС України, є Закон України «Про міліцію», Кодекс законів про працю України, Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ.

Процедура звільнення зі служби в органах внутрішніх справ, на нашу думку, складається із трьох основних стадій:

- ухвалення рішення про звільнення;
- оформлення й узгодження документів на звільнення;

- оформлення факту припинення відносин з органом внутрішніх справ.

Загальним завданням розглянутої процедури є припинення службових відносин між працівником та органом внутрішніх справ.

Основними суб'єктами даної процедури, як і в більшості інших адміністративних процедур по роботі з кадрами, є керівники органів (підрозділів, установ) внутрішніх справ і працівники кадрових апаратів.

Під час звільнення зі служби осіб рядового й начальницького складу органів внутрішніх справ необхідно суворо дотримуватися певних процедурних вимог. Органи внутрішніх справ залежно від їхнього рівня наділені певною компетенцією щодо прийому й звільнення працівників. Тому юридичні акти, що тягнуть за собою припинення служби, можуть видаватися не всіма керівниками, а лише тими, на яких законодавчо покладено ці обов'язки. Звільнення зі служби осіб рядового і молодшого начальницького складу провадиться начальниками, яким таке право надане Міністром внутрішніх справ України.

Звільнення осіб середнього, старшого і вищого начальницького складу в запас і відставку провадиться:

- до підполковника міліції, підполковника внутрішньої служби включно – начальниками управлінь внутрішніх справ АР Крим, областей, м. Києва і рівними їм начальниками, яким таке право надано Міністром внутрішніх справ України;
- до полковника міліції, полковника внутрішньої служби включно – Міністром внутрішніх справ України;
- осіб вищого начальницького складу – відповідно до законодавства.

Звільнення зі служби працівників органів внутрішніх справ може здійснюватися лише на підставах, передбачених законом, під якими розуміються такі життєві обставини, які законодавчо визначаються як юридичні факти для припинення служби. Сама по собі наявність зазначеної в законі підстави не припиняє службові відносини, необхідним є певний юридичний акт – дія відповідної особи (наказ керівника, рапорт працівника), що відображає волю (ініціативу) сторін щодо припинення служби.

Звільнення супроводжується втратою прав і обов'язків сторонами правовідносин: орган (підрозділ, установа) внутрішніх справ втрачає права на застосування професійних можливостей даного працівника в інтересах служби, а працівник втрачає можливість

виконувати службові обов'язки в органі внутрішніх справ, одержувати за це грошову винагороду й користуватися іншими, пов'язаними зі службою правами й пільгами.

Якщо прийом на службу можливий лише за наявності обопільної згоди громадянина й органу внутрішніх справ, то думки сторін із приводу припинення службових відносин часто не збігаються. Намір розірвати правовідносини здійснюється, здебільшого, в одноособовому порядку, нерідко проти волі іншої сторони. Положення про службу в органах внутрішніх справ, охороняючи права й законні інтереси сторін правовідносини, докладно регламентує підстави й порядок звільнення зі служби, з огляду на ряд факторів і передбачаючи різні наслідки, залежно від того: на вимогу якої сторони відбувається звільнення – керівника органу внутрішніх справ, працівника або третьої сторони; за якою підставою звільняється співробітник; які мотиви звільнення; за яких умов здійснюється звільнення.

Залежно від обставин, що слугували причиною, всі підстави звільнення можуть бути розділені на дві групи:

- а) за позитивних підстав;
- б) за негативних мотивів.

Звільнення з позитивних підстав відповідно до Положення про службу може здійснюватися як з ініціативи працівника, так і керівника органу внутрішніх справ (пп. «а» – при досягненні граничного віку, «г» – за вислугою строку служби, передбаченого договором, якщо особи рядового і молодшого начальницького складу не виявляють бажання продовжувати службу, «б» – через хворобу, «в» – через обмежений стан здоров'я), а з негативних мотивів – лише за рішенням адміністрації (пп. «д» – через службову невідповідність, «є» – за порушення дисципліни).

Важливою ознакою, що характеризує поняття звільнення, виступає волевиявлення співробітника чи адміністрації, спрямоване на припинення служби. У зв'язку із цим, звільнення може бути здійснене з ініціативи: співробітника; адміністрації, тобто, по суті, роботодавця – органа внутрішніх справ в особі його керівника, а також за обставин, що не залежить від волі сторін (з ініціативи органу, що не є стороною правовідносини).

Музичук Олександр Миколайович
доктор юридичних наук, професор
начальник факультету з підготовки слідчих
Харківського національного університету внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ

Проблеми законності в державному управлінні були предметом наукових досліджень В. Б. Авер'янова, О. Ф. Андрійко, Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, А. Т. Комзюка, К. Б. Левченко, Н. П. Матюхіної, О. Ю. Синявської, та багатьох інших авторів. Натомість, необхідно звернути увагу, що незважаючи на досить поширене використання категорії «законність» у назві та тексті законодавчих актів, у навчальній та науковій літературі, сьогодні відсутнє узгоджене її тлумачення, у зв'язку з чим єдине розуміння сутності цього явища так і не знайдено.

До *причин і умов*, які сприяють порушенню законності в державному управлінні, необхідно віднести: нечіткість законодавчо визначених завдань, функцій та повноважень органів виконавчої влади, що призводить до дублювання та паралелізму у їх діяльності; неналежне фінансове та матеріально-технічне забезпечення їх діяльності; непрофесіоналізм частини державних службовців щодо вирішення довірених їм питань; відсутність дієвих норм юридичної відповідальності за порушення законності представниками державної влади; бюрократизація та тяганина під час реалізації адміністративних процедур; неналежна перевірка та реагування на негативну інформацію стосовно професійної діяльності службовців; неякісне вивчення кандидатів на державну службу; відсутність контролю з боку безпосередніх керівників (начальників) за поведінкою підлеглих, виконання ними службових завдань; формальне проведення атестації державних службовців; неналежне соціальне забезпечення персоналу органів виконавчої влади, яке не відповідає статусу представника державної влади; недодержання вимог щодо політичної нейтральності державних службовців, зайняття забороненими видами діяльності; відсутність ідеології функціонування публічної адміністрації як діяльності щодо забезпечення реалізації, насамперед, прав і свобод громадян, надання адміністративних послуг; відсутність дієвого громадського контролю за діяльністю органів виконавчої влади.

Завдання щодо забезпечення законності в державному управлінні виконує широке коло *суб'єктів*, у зв'язку з чим доцільною буде їх класифікація за такими критеріями:

1. За організаційним відношенням до органів виконавчої влади: а) зовнішні, тобто ті, які не входять до організаційно-штатної структури органів виконавчої влади; б) внутрішні, тобто ті, які, навпаки, входять до організаційно-штатної структури органів виконавчої влади. У першому випадку мова йде про зовнішні суб'єкти контролю за діяльністю органів виконавчої влади, у другому – про внутрішньовідомчі. Наприклад, зовнішніми суб'єктами забезпечення законності такого органу виконавчої влади як міліція є: Верховна Рада України; Президент України; Кабінет Міністрів України; центральні та місцеві органи виконавчої влади (крім Міністерства внутрішніх справ та його місцевих органів управління) у межах наданих їм повноважень; органи місцевого самоврядування; судові органи; органи прокуратури; громадяни України та громадські організації. Відповідно, внутрішньовідомчими є: Міністерство внутрішніх справ та його територіальні органи управління на місцях; Департамент кадрового забезпечення Міністерства внутрішніх справ України та його структурні підрозділи на місцях; Департамент внутрішньої безпеки Міністерства внутрішніх справ та його структурні підрозділи на місцях; інспекторські підрозділи; контрольно-ревізійні підрозділи; штаби; чергові частини; керівники та начальники усіх рівнів.

2. Залежно від мети утворення та діяльності суб'єктів забезпечення законності в державному управлінні: а) ті, які спеціально утворені для контролю за станом законності (судові та правоохоронні органи, контрольно-ревізійні органи, керівники та начальники усіх рівнів, громадські організації правоохоронної спрямованості, тощо); б) ті, для яких забезпечення законності в державному управлінні є одним із завдань (Верховна Рада України; Президент України; Кабінет Міністрів України; центральні та місцеві органи виконавчої влади (крім правоохоронних); органи місцевого самоврядування, тощо).

3. Залежно від напряму службової діяльності, яка перевіряється: а) суб'єкти, які перевіряють дотримання законності за усіма напрямками службової діяльності (керівники, начальники, інспекторські підрозділи, тощо); б) суб'єкти, які перевіряють дотримання законності у певній сфері службової діяльності органів виконавчої влади (контрольно-ревізійні підрозділи, служби, які пере-

віряють дотримання норм екологічного, житлового, земельного, будівельного та багатьох інших видів законодавства).

Законність в правовій демократичній державі повинна, в першу чергу, розглядатися як засіб захисту прав, свобод і законних інтересів учасників суспільних відносин. Вона повинна забезпечувати охорону людини як від свавілля самої держави, так і її органів, посадових осіб. Від стану законності залежать ступінь свободи особи, реальність її прав і свобод, рівень демократії.

Особливість режиму законності в державному управлінні полягає в тому, що, з однієї сторони, виконуючи свої функції та завдання, органи виконавчої влади тим самим послідовно забезпечують законність у державі. З іншої – сама діяльність органів виконавчої влади базується на суворому дотриманні Конституції України, законодавчих та підзаконних актів.

Зміст законності в державному управлінні полягає у наступному: 1) всі рішення, що приймаються органами виконавчої влади та їх працівниками, мають відповідати чинному законодавству та підзаконним актам; 2) такі рішення не повинні виходити за межі їх повноважень, тобто вони можуть прийматися тільки з питань, що віднесені до їх компетенції; 3) рішення органів виконавчої влади повинні прийматися у такому порядку і таких формах, які відповідають нормативним приписам.

До *ознак законності* в державному управлінні пропонуємо віднести такі:

1. Вона є невід'ємним елементом демократії, оскільки запобігає всюдозволеності. Загальність законодавчих актів та прийнятих у їх розвиток підзаконних актів є визначальним принципом демократичної організації та реалізації державної влади.

2. З однієї сторони, законність – це наявність законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів (об'єктивна ознака), з іншої – їх суворе дотримання та виконання суб'єктами суспільних відносин (суб'єктивна ознака). Якщо відсутня хоча б одна із вищезазначених ознак, законність є неможливою.

3. Полягає у дотриманні правових актів різної юридичної сили.

4. Передбачає своєчасне та об'єктивне реагування на факти порушення законодавства.

5. Вимоги законності передбачені як матеріальними, так і процесуальними нормами, і є обов'язковими для всіх суб'єктів, незалежно від майнового статусу, належності до державної влади, тощо.

6. Метою забезпечення законності в державному управлінні є: попередження, виявлення та усунення (припинення) правопо-

рушень та їх негативних наслідків; відновлення порушеного правомірного стану; притягнення винних до юридичної відповідальності; завданням – забезпечення належного виконання персоналом органів виконавчої влади завдань, функцій, обов'язків, реалізації наданих прав, дотримання обмежень та заборон.

7. Має двоєдину природу: з одного боку, суб'єкти державного управління під час виконання службових повноважень повинні суворо дотримуватись вимог законів та відповідних підзаконних нормативно-правових актів, з іншого – вимагати від фізичних та юридичних осіб безумовного виконання законів та інших нормативно-правових актів.

Враховуючи наведені вище ознаки *законності в державному управлінні*, пропонуємо визначити її як такий режим функціонування органів виконавчої влади, під час якого вони не лише вимагають від фізичних та юридичних осіб безумовного виконання норм та вимог чинного законодавства, а й самі неухильно їх дотримуються (виконують), відповідним чином реагують на їх порушення, забезпечують відновлення порушених прав.

Литвинов Олексій Миколайович

доктор юридичних наук, професор,
начальник кафедри кримінального права та кримінології
факультету з підготовки слідчих
Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК 343.97

ПРО КРИМІНОГЕННИЙ ВПЛИВ ПОЛІТИЧНОЇ КОРУПЦІЇ ТА СИСТЕМУ ЗАХОДІВ З ЙОГО ОБМЕЖЕННЯ

Загальновідомо, що політика – це мистецтво управління державою і суспільством. Як правило, політику розглядають як специфічний вид соціальної управлінської діяльності, результатом якої може бути як поліпшення якості життя певних верств населення, так і його погіршення.

Неефективна або малоефективна соціальна політика органів державної влади в різних сферах життя суспільства, як правило, призводить до криміналізації і підвищеної віктимізації особистості, соціальних груп, всіх інститутів суспільства і держави. Особливе місце в цих процесах належить політичній корупції. Наявність останньої в сучасному суспільстві визнається як державними, так і громадськими діячами, представниками засобів масової інформа-

ції; про неї свідчать матеріали всіляких розслідувань (у тому числі журналістських), а також результати новітніх кримінологічних досліджень.

Корупційна криміналізація політичної сфери життя суспільства відбувається в усіх напрямках. Найбільше активно криміналізуються державні структури як носії владних повноважень з розпорядження державними фінансовими, матеріальними, природними, інформаційними та іншими ресурсами. Очевидно, не в меншому обсязі відбувається криміналізація інститутів громадянського суспільства – політичних партій, блоків, об'єднань та інших громадських організацій, суб'єктів господарювання різних форм власності. Криміногенні фактори сфери політичної діяльності, перш за все, виявляються в тенденції використання демократичних інститутів на користь окремих економічно впливових груп, що прагнуть до фактичної узурпації державної влади шляхом корупції державних структур.

Неефективна політика вищих посадових осіб з управління державою, її основними ресурсами і суспільством може привести до соціальної недуги – слабості влади, а звідси – до політичної і, як наслідок, до економічної нестабільності. У подібних умовах державні ресурси стають ласою принадою як для закордонних, так і для вітчизняних злочинців, їх організацій і співтовариств. Для одержання доступу до державних ресурсів з метою подальшого розпорядження ними злочинці, їхні групи і співтовариства використовують традиційні для них кримінальні засоби. По-перше, корупцію або продажність державних службовців, наділених правом одержання, розподілу або управління значними державними і суспільними ресурсами в різних сферах життєдіяльності. По-друге, шантаж, погрози, фізичний примус і усунення, або дискредитацію посадових осіб органів державної влади і місцевого самоврядування з метою усунення їх зі сфери державного управління ресурсами.

Такий стан справ у суспільстві є нічим іншим, як результатом реалізації певної внутрішньої та зовнішньої політик держави. Причин тому кілька:

- невинновато різкий стрибок від соціалістичної системи розподілу соціальних благ до фактично нічим не врегульованих ринкових відносин і стрімкої лібералізації економічної діяльності, поспішна і непродумана передача державної власності в приватні руки;
- управлінські реформи, які торкалися засад суспільного і державного ладу, носили спонтанний, суперечливий і незавершений характер. Реформа системи соціального управління в основ-

ному обмежувалася лише прийняттям правових норм про регулювання в різних галузях без наступного контролю за їх реалізацією;

- суперечлива податкова політика держави в перехідний період, пов'язана з недосконалістю податкового законодавства, непередбаченою зміною оподаткованої бази, кризою платоспроможності господарюючих суб'єктів і населення, пільгами, відстрочками і розстрочками податкових платежів, створювала сприятливий ґрунт для здійснення підприємцями, керівниками господарюючих суб'єктів і чиновниками різних відомств і різного рівня нових видів економічних і службових злочинів;

- в умовах судово-правової реформи відбувалося розширення правоохоронної системи за рахунок появи нових органів, об'єднувався кадровий склад правоохоронних органів і судів, змінювалися основи кримінального, цивільного, господарського судочинства. Але всі ці заходи поряд з підвищенням ефективності протидії злочинності також породжували нові проблеми. Протидія злочинності в період реформування проводилась і ведеться зараз різними галузями державної влади роз'єднано, що не відповідає криміногенній ситуації в суспільстві, яка склалась.

Ефект зростання перерахованих вище недоліків політики реформування суспільства примножувався ще й суперечливою антикорупційною політикою. Її протиріччя проявлялися у відмові від деяких усталених методів боротьби з цим явищем, які ще не вичерпали свого антикорупційного потенціалу. Крім того, формування гуманістичних засад у сфері протидії злочинності супроводжувалося мріями політиків і деяких фахівців про позитивний вплив на злочинність, зокрема і корупцію, демократичних перетворень усередині суспільства, пов'язаних з розширенням прав і свобод людини.

Таким чином, сучасним керівникам Української держави доводиться враховувати недоліки реформування суспільних відносин, зроблені їхніми попередниками, щоб знизити їх криміногенний потенціал.

Загальнодержавні заходи політичного характеру з протидії корупції повинні бути направлені на створення умов, що перешкоджають проникненню кримінальних елементів і їх ставлеників до органів законодавчої, виконавчої, судової влади і різкому зниженню їх впливу на діяльність основних інститутів держави.

В останнє десятиріччя була гіпертрофована роль місцевих органів виконавчої влади і місцевого самоврядування, що призвело

до часткової втрати суспільством і державою можливості контролювати їх діяльність. В результаті частина чиновництва немов «приватизувала» функції своїх відомств і установ і стала використовувати надані їм права в своїх корисливих інтересах і на користь структур, у тому числі і кримінальних, від яких вони знаходилися в прямій або непрякій залежності. Настав час для створення умов, що забезпечують більшу прозорість і підконтрольність цих органів.

Для цього, в першу чергу, необхідно законодавчо забезпечити інформаційну прозорість процесу ухвалення рішень органів влади, використання ними бюджетних коштів, у тому числі через доступ до фінансових документів державних органів з боку недержавних організацій і засобів масової інформації (наприклад, визначити переліки документів, що підлягають обов'язковому обнародуванню та ін.), ввести в дію механізми суспільного впливу на діяльність відомств (забезпечити проведення незалежних експертиз, суспільне обговорення найбільш значущих проектів рішень, інформування, функціонування зворотного зв'язку).

В даний час нерідко за змінами в структурах органів державної влади, їх статусу і функцій стоять корпоративні, а не державні інтереси; відсутні обґрунтовані критерії змін структури, що породжує можливість корисливого лобіювання з боку тих або інших економічних структур і злочинних співтовариств; безконтрольно зростає чисельність державного апарату. Для запобігання цьому, є необхідною законодавча регламентація вказаних питань з обов'язковим визначенням обґрунтованих критеріїв створення структур і штатів органів виконавчої влади, чітким розмежуванням функцій ухвалення рішень, їх реалізації, контролю і надання послуг.

Також необхідно звузити діапазон довільної діяльності органів і посадовців виконавчої влади. Для цього слід, на нашу думку:

- розробити і ввести в дію адміністративно-процедурний кодекс, який би кодифікував процедури з підготовки і ухвалення управлінських рішень та інші адміністративно-управлінські дії;

- законодавчо звузити сфери застосування дозвільного принципу в різних його формах, а де він повинен бути збережений – забезпечити прозорість для суспільства і засобів масової інформації процесів ухвалення рішень (наприклад, при ліцензуванні, сертифікації, акредитації, реєстрації і т.д.);

- розглянути можливість введення в практику роботи органів виконавчої влади принципу «позитивного адміністративного мовчання», який добре зарекомендував себе в деяких країнах (якщо

в певний термін немає відмови або додаткового запиту від державного органу, питання вважається вирішеним позитивно);

- ліквідувати можливості вибору посадовцем однієї з декількох санкцій, передбачених за одне і те ж правопорушення (на відміну від «вилок» покарань, передбачених у кримінальному судочинстві, такі ж «вилки» в адміністративному провадженні – пряма умова для корупції);

- обмежити видання підзаконних (особливо відомчих) нормативних актів шляхом: введення законодавчих критеріїв для їх видання; звуження можливостей ухвалення законів з нормами, які відсилають правозастосовника до інших актів; максимально можливого кодифікування підзаконних актів, що стосуються прав і інтересів громадян.

Для запобігання встановлення корупційних зв'язків в органах виконавчої і законодавчої влади необхідне чітке законодавче регулювання питань контролю майнових статків депутатів і урядовців, а для цього необхідно:

- встановити жорсткі заходи відповідальності (аж до відставки, позбавлення повноважень) за явний обман при декларуванні доходів і майна посадовцями органів влади і державними службовцями;

- забезпечити інформаційну прозорість задекларованих відомостей при дотриманні принципу недоторканності приватного життя;

- привести допустимі розміри виборчих фондів у відповідність з реальними витратами на проведення виборчих кампаній;

- законодавчо дозволити завчасно, а не в період виборчих кампаній формувати виборчі фонди для збору внесків;

- створити умови для підвищення ролі засобів масової інформації в незалежному висвітленні ходу виборчих кампаній і контролі за дотриманням виборчого законодавства на всіх етапах.

Авдєєнко Євген Валерійович

аспірант докторантури та ад'юнктури

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЩОДО ЗМІСТУ КОМПЕТЕНЦІЇ СУДІВ В УКРАЇНІ

В організації державного та громадського життя в Україні в останні часи сталося чимало змін, окремі з яких знайшли своє відображення навіть на конституційному рівні. В останньому випадку мова йде про перегляд ролі суду у державі з метою посилення

захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Судова система України наразі все ще перебуває на перехідному етапі свого формування, практична неспроможність судів забезпечити повний і своєчасний розгляд і вирішення відповідних справ зумовлюють необхідність вдосконалення судової системи України, у тому числі засобами адміністративного законодавств. Сказане стосується і компетенції судів.

Термін «компетенція» в перекладі з латини означає «належність по праву», а змістова суть його включає в себе дві складові: «коло повноважень будь-якого органу чи посадової особи; коло питань, у яких дана особа володіє знаннями, досвідом» [1, с. 24]. У юридичному словнику знаходимо визначення компетенції як сукупності юридично встановлених повноважень, прав і обов'язків конкретного органу або посадової особи, що визначає його місце в системі державних органів (органів місцевого самоврядування) [2]. Досить розроблене дане поняття й у науці адміністративного права. В. Б. Авер'янов, визначає, що компетенція органу виконавчої влади є комплексом його повноважень, тобто прав і обов'язків, визначених відповідним органом державної влади у певних нормативно-правових актах, шляхом реалізації яких орган виконавчої влади здійснює свою діяльність [3, с. 120]. Що стосується судів, то вони мають з даного питання ряд особливостей. Вони впливають з того, що суди не є органами виконавчої влади, а представляють окрему гілку державної влади – судову. У зв'язку з цим і повноваження вони реалізують у сфері правосуддя. Крім того, їх права та обов'язки визначаються в основному Верховною Радою України шляхом закріплення їх у відповідних законодавчих актах.

Враховуючи вищевикладене, компетенцію судів можна визначити як сукупність закріплених у законодавстві їх повноважень (прав та обов'язків), шляхом реалізації яких вони здійснюють правосуддя.

Основними структурними елементами компетенції є предмети відання та повноваження (права та обов'язки). Предмети відання – суспільні відносини (адміністративно-правові), у яких суб'єкт має юридично закріплене право брати участь [5, с. 43]. Предметами відання судів є суспільні відносини пов'язані з організацією судової влади та здійсненням правосуддя. Вони включають відносини, пов'язані з розглядом кримінальних, цивільних, господарських та адміністративних справ, а також справ конституційної юрисдикції.

Під повноваженнями прийнято розуміти юридичний засіб, за допомогою якого орган держави виконує свої функції [4, с. 31]. У діяльності судів це сукупність їх прав та обов'язків, за допомогою яких вони вчиняють правосуддя.

Повноваження судів закріплені в Конституції України, Законах України «Про судоустрій і статус суддів» та «Про Конституційний суд України». Проаналізувавши всі нормативно-правові акти, що регулюють діяльність судів в Україні, можна побачити, що жоден з них детально не регламентує права та обов'язки судів. Загальні їх повноваження взагалі визначені як функції, які повинні виконуватися судами. У зв'язку з цим доцільно внести зміни до чинного законодавства та закріпити в ньому основоположні права та обов'язки судів, систематизувавши їх за прийнятим у науці адміністративного права принципом поділу на управлінські, розпорядчі та обмежувальні.

Так, до першої групи можна віднести наступні повноваження:

- розгляд та вирішення справ (кримінальних, цивільних, адміністративних, господарських, тощо) відповідно до встановленої законом процедури;
  - приймати рішення, обов'язкові для виконання іншими учасниками процесу;
  - розгляд та вирішення клопотань, що надходять до суду;
  - притягнення до відповідальності осіб, які порушують громадський порядок у залі судового засідання чи проявляють неповагу до суду;
  - управління рухом справ, що знаходяться в їх провадженні.
- До розпорядчих повноважень судів можна віднести:
- витребування доказів та призначення експертизи;
  - виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню правопорушень, та вимагати їх усунення;
  - встановлення загальнообов'язкових приписів щодо порядку розгляду конкретної справи;
  - розгляд та вирішення питань, що належать до їхньої компетенції та виникають за ініціативи об'єктів, якими керують;
  - видання індивідуальних правових актів, які стосуються конкретних осіб, які є учасниками судового процесу;
  - нагляд, спостереження за діяльністю учасників управлінських відносин.

Серед обмежувальних повноважень судів основними є:

- застосування обмежувальних заходів до учасників процесу;

- застосування заходів забезпечення провадження та збереження доказів;
- вимагати дотримання правопорядку при розгляді справи;
- проведення закритого судового засідання.

Дана класифікація відображає основні повноваження судів при реалізації ними своїх завдань. Вони характерні для всіх судів нашої держави. На жаль на сьогоднішній день дана система не закріплена в жодному нормативно-правовому акті. У зв'язку з цим вважається доцільним здійснити систематизацію чинного законодавства та закріпити загальні повноваження судів у Законі України «Про судоустрій і статус суддів».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Словарь иностранных слов / сост. И. М. Суслова. – М. : Книга, 1987. – 711 с.
  2. Юридический словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://yurist-online.com/uslugi/yuristam/slovar/k/2703.php>.
  3. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. – К. : Факт, 2003. – 384 с.
  4. Кодекс Украины об административных правонарушениях : науч.-практ. комент. / [Бондарь В. Я., Васильев А. С. та ін.]. – Харьков : Одиссей, 2000. – 1008 с.
  5. Битяк Ю. П. Переконання і примус у державному управлінні. Адміністративна відповідальність : конспекти лекцій / Ю. П. Битяк, В. В. Зуй, А. Т. Комзюк. – Х. : Укр. юрид. акад., 1994. – 44 с.
-

Андрушко Петро Петрович

кандидат юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального права та кримінології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

УДК [343.24+347.512.5](477)

ЩОДО ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ СТОСОВНО ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ЗА ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ НА ЇХ КОРИСТЬ ЧИ В ЇХ ІНТЕРЕСАХ

17 січня 2013 р. у Верховній Раді України зареєстровані два проекти законів України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заходів запровадження кримінально-правового характеру стосовно юридичних осіб» (реєстр. № 2032) і «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства у сфері запобігання і протидії корупції» (реєстр. № 2033), внесені Кабінетом Міністрів України 16 січня 2013 р. Тим самим КМ України виконав два заходи із передбачених Державною програмою щодо запобігання і протидії корупції на 2011–2015 роки, затвердженою постановою КМ України від 28

листопада 2011 р. № 1240, яка ним розроблена відповідно до Указу Президента України від 21 жовтня 2011 р. № 1001, яким затверджена Національна антикорупційна стратегія на 2011–2015 роки.

Дещо раніше – 17 грудня 2012 р. – у Верховній Раді України був зареєстрований проект Закону «Про внесення змін до Кримінального і кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення процедури здійснення конфіскації» (реєстр. № 1103). У пояснювальній записці до цього проекту Закону зазначається, що його розроблено на виконання пункту 29 Національного плану з виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України, затвердженого Указом Президента України від 22 квітня 2011 р. № 494/2011.

Проекти Законів № 2032 і 2033 Кабінетом Міністрів розроблено на виконання підпункту 1 пункту 1 розділу XII Завдань і заходів з виконання Державної програми щодо запобігання і протидії корупції на 2011–2012 роки, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2011 року № 1240, та блоку 3 Плану заходів з реалізації рекомендацій, які містяться у другій оцінці ЄК прогресу України у виконанні I-ї (законодавчої) фази Плану дій щодо лібералізації ЄС візового режиму.

Таким чином, зазначені три проекти Законів взаємопов'язані в частині їх розроблення на виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України.

Прийняття зазначених проектів законів є нагальним, а тому вони вже двічі включались до календарного плану пленарних засідань Верховної Ради України для розгляду у першому читанні (на 7 лютого і на 21 березня 2013 р.), але з причин організаційного характеру їх розгляд не відбувся.

Головне науково-експертне управління на всі три проекти законів дало негативні висновки, зазначивши, що за результатами розгляду у першому читанні їх доцільно відхилити. В той же час Комітет з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності Верховної Ради України на засіданні 13 березня 2013 р. рекомендував Верховній Раді України прийняти ці проекти законів при їх розгляді у першому читанні за основу з подальшим їх доопрацюванням.

Обсяг даних тез не дозволяє дати більш-менш докладний аналіз наявних, на мій погляд, недоліків названих проектів законів і недоліків, які вони мають на думку Головного науково-експертного управління. На мій погляд, всі три проекти законів

можуть бути або прийняті Верховною Радою України за результатами розгляду у першому читанні за основу за умови їх суттєвого доопрацювання, особливо проекту Закону № 2032, або ж повернуті до Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності для їх доопрацювання для подання до розгляду у повторному першому читанні. Висновки ж Головного науково-експертного управління, на мій погляд, є, певною мірою, упередженими, однобічними, недостатньо аргументованими.

Зауважу, що запровадження заходів кримінально-правового характеру стосовно юридичних осіб за злочини, вчинені від імені юридичної особи, а так само в її інтересах або на її користь чи за використання юридичної особи у будь-який спосіб з метою вчинення, приховування злочину чи його наслідків негативно оцінюється більшістю фахівців (вчених і практиків), які висловлювали свою позицію з цього питання.

Неоднозначну оцінку проекту Закону № 2032 дали навчальні заклади, наукові установи, МВС України, які давали на нього висновки по запиту Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності. Зокрема у зауваженнях та пропозиціях до цього проекту Закону, підготовлених Харківським національним університетом внутрішніх справ, робиться висновок, що передчасним є введення пропонованих змін з огляду, зокрема, на очікуване кардинальне оновлення кримінального законодавства у зв'язку з введенням інституту кримінальних проступків, він потребує врахування майбутніх змін до кримінального законодавства, а тому доцільним є його доопрацювання.

Найбільш проблемним, принциповим питанням є визначення юридичної природи «заходів кримінально-правового характеру стосовно юридичних осіб», а саме чи є вони різновидом кримінально-правових наслідків визнання особи винною у вчиненні діяння, яке містить склад злочину, тобто винною у вчиненні злочину, та чи є такі заходи формою реалізації кримінальної відповідальності.

Буквальне логіко-граматичне тлумачення формулювання «злочинність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки цим Кодексом» (ч. 3 ст. 3 КК) дає підстави для висновку, що «іншими кримінально-правовими наслідками вчинення діяння», яке формально містить склад злочину, слід визнати заходи кримінально-правового характеру, які не є покаранням: а) примусові заходи медичного характеру та примусове лікування; б) судимість; в) заходи кримінально-правового характеру – обов'язки, які застосовуються до осіб (які

покладаються на осіб), звільнених від відбування покарання з випробуванням з підстав, передбачених ст. 75 КК, або звільняються від відбування покарання з встановленням іспитового строку (ст. 79 КК), або звільняються від відбування покарання з підстав, передбачених ст. 83 КК; г) заходи виховного характеру – обов'язки, які покладаються на особу, яка звільняється від кримінальної відповідальності з передачею її на поруки (ст. 47 КК); д) заходи кримінально-правового характеру стосовно юридичних осіб у разі доповнення КК цим інститутом відповідно до проекту Закону № 2032; е) спеціальна конфіскація, про запровадження якої мова йде вже декілька років. Державною програмою щодо запобігання і протидії корупції на 2011–2015 роки передбачено забезпечення супроводження розгляду у Верховній Раді України проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України» (щодо вдосконалення процедур здійснення конфіскації).

В. С. Гуславський і Б. Г. Розовський пишуть, що інститут кримінально-правових заходів, що не є покаранням, існує в кримінальному законодавстві фактично кожної держави світу, однак представлений у різних видах і формах, а в Україні цей інститут хоча прямо і не передбачено якимось розділами або статтею КК, але, на думку багатьох вчених, включає такі види державного примусу: 1) примусові заходи медичного характеру; 2) примусове лікування; 3) примусові заходи виховного характеру для неповнолітніх осіб [1, с. 63].

Зазначені заходи за юридичною природою, враховуючи положення ч. 3 ст. 3 КК, є різновидами «інших» кримінально-правових наслідків вчинення злочину – заходами кримінально-правового характеру, що не є покаранням, які застосовуються до осіб, які вчинили суспільно небезпечні діяння, яке містить склад злочину. До цієї групи заходів можна буде віднести, з певними застереженнями, і спеціальну конфіскацію, якщо цей інститут буде введений до КК.

Зазначені заходи застосовуються до осіб, які вчинили суспільно небезпечні діяння, які містять склад злочину.

Заходи кримінально-правового характеру стосовно юридичних осіб, якщо цей інститут буде введений до КК, будуть застосовуватись не до особи, яка вчинила злочин, а до юридичної особи, на користь якої чи в інтересах якої вчинено злочин. Сама ж особа, яка вчинила такий злочин, несе кримінальну відповідальність на загальних підставах, а визнання (встановлення) того, що злочин

вчинено нею на користь чи в інтересах юридичної особи, є підставою відповідальності такої юридичної особи — застосуванням до неї заходів кримінально-правового характеру. Тому їх юридична природа інша. Як видається, їх слід визнавати окремою формою реалізації кримінальної відповідальності.

Внесення змін до КК України, які передбачаються проектами законів № 2032 і № 2033, фактично означатиме виконання Україною майже всіх рекомендацій GRECO щодо приведення національного антикорупційного законодавства у відповідність зі стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією. Зокрема, зміни до КК України, які передбачаються проектом Закону № 2032, вирішать питання відповідальності юридичних осіб за вчинення від їх імені чи в їх інтересах корупційних злочинів.

Статтею 18 Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією встановлено, що: «1. Кожна Сторона вживатиме таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для забезпечення відповідальності юридичних осіб за передбачені цією Конвенцією кримінальні злочини - дачу хабара, зловживання впливом та відмивання доходів, - вчинені на їхню користь будь-якою фізичною особою, яка діяла незалежно або як представник того чи іншого органу юридичної особи та яка обіймає керівну посаду у цій юридичній особі, із використанням: представницьких повноважень юридичної особи; чи повноважень приймати рішення від імені юридичної особи; чи повноважень здійснювати контроль за діяльністю юридичної особи; а також за залучення такої фізичної особи до вищезазначених злочинів у якості співучасника чи підбурювача. 2. Крім випадків, передбачених у пункті 1, кожна Сторона вживатиме необхідних заходів для забезпечення відповідальності юридичної особи, коли неналежний контроль з боку фізичної особи, згаданої у пункті 1, призвів до вчинення в інтересах цієї юридичної особи кримінальних злочинів, наведених у пункті 1, фізичною особою, що їй підпорядковується. 3. Відповідальність юридичної особи за пунктами 1 та 2 не виключатиме кримінального переслідування фізичних осіб, які вчиняють кримінальні злочини, згадані у пункті 1, підбурюють до них або беруть у них участь».

Отже, Конвенція рекомендує передбачити відповідальність юридичних осіб за вчинення на їхню користь будь-якою фізичною особою, яка діяла незалежно або як представник того чи іншого органу юридичної особи та яка обіймає керівну посаду у цій юридичній особі, із використанням: зазначених у ст. 18 Конвенції повноважень, а також за залучення такої фізичної особи до

вищезазначених злочинів у якості співучасника чи підбурювача лише трьох злочинів – дачу хабара, зловживання впливом та відмивання доходів, а не будь-якого злочину.

Зазначу, що встановлення національним законодавством відповідальності юридичних осіб за вчинення від їх імені чи в їх інтересах певними особами окремих злочинів передбачається декількома міжнародно-правовими документами (Конвенціями).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. А. С. Беніцького, В. С. Гуславського, О. О. Дудорова, Б. Г. Розовського. – К. : Істина, 2011. – 1112 с.

Байлов Антон Володимирович

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету з підготовки слідчих
Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК 343.352.4

**ОКРЕМІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ**

Як серед українських учених-правознавців, так і практиків не існує чіткого визначення поняття корупції. Основні підходи до розуміння корупції можна звести до наступних: (а) корупція розуміється як підкуп-продажність державних службовців; (б) вона розглядається як зловживання владою або посадовим положенням, здійснене в яких-небудь особистих інтересах; (в) під корупцією розуміється використання посадових повноважень, статусу посади, а також її авторитету для задоволення особистого інтересу або інтересів третіх осіб; (г) корупція розглядається як елемент (ознака) організованої злочинності [1].

Проявів корупції велика кількість. Це і неформальні платежі у відносинах влади і бізнесу («ділова» корупція) [2; 3], і міжфірмові підкупи працівників комерційних фірм («корпоративна» корупція) [4], і нескінченні подарунки і підношення населенням обслуговуючим інстанціям («побутова» корупція) [2], і особлива форма боротьби за владу, в якій перемагають не політичні інтереси всіх груп суспільства, а багатомільйонні хабарі та інші види підкупу окремих політиків і партій («політична» корупція) [5]. Але у всіх цих випадках ми маємо справу з єдиним по суті явищем. У загальному вигляді потенціал корупції прямо залежить від монополії певних суб'єктів на виконання деяких видів діяльності, від їх без-

контрольності, але зворотно залежить від вірогідності і тяжкості покарань за зловживання.

Що стосується міри ураження корупцією, то сьогодні всі гілки влади, інститути, органи влади уражені нею однаково. Посилаючись на аналіз даних ринку нерухомості, що було зроблено народним депутатом України, заступником голови Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності Володимиром Стретовичем, з'ясовується, що першу позицію за купівлею дорогих маєтків в Україні посідають судді. Другу – податківці, третю – прокурори, четверту – міліціонери, і лише п'яту – бізнесмени [6, с. 74].

Відповідно до ч. 1 ст. 21 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» за вчинення корупційних правопорушень особи, зазначені в частині першій статті 4 цього Закону, притягаються до кримінальної, адміністративної, цивільно-правової та дисциплінарної відповідальності в установленому законом порядку [7].

Кримінальна відповідальність за вчинення корупційних правопорушень передбачена розділом XVII Особливої частини чинного Кримінального кодексу України «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг». Враховуючи той факт, що даний розділ КК України неодноразово піддавався змінам, вважаємо за доцільне звернути увагу на деякі питання кримінальної відповідальності за корупційні діяння, передбачені цим розділом. Пояснюється тим, що чинні зміни містять правові недоліки, що утруднюють їх правове розуміння, а в деяких випадках, унеможливають застосування окремих нормативних положень на практиці. Аналіз правозастосовчої практики свідчить про помилки, що допускаються при кримінально-правовій оцінці таких суспільно небезпечних діянь. Крім того, вивчення слідчо-прокурорської і судової практики показує, що при кваліфікації злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, виникають певні труднощі. Саме потреби практики зумовлюють необхідність подальшого вдосконалення норм кримінального права на підставі всебічного наукового дослідження проблеми кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення.

1. Частиною 1 ст. 369 КК України передбачена кримінальна відповідальність за пропозицію хабара. Аналіз судової та слідчої практики дає підстави дійти висновку про труднощі, які виникають у питаннях відмежування пропозиції хабара від таких суспі-

льно небезпечних діянь, як-от: замах на давання хабара, зловживання впливом, провокація хабара, комерційний підкуп, підкуп особи, яка надає публічні послуги тощо. На теперішній час можна повністю констатувати, що вкрай важко розмежовувати, в якому випадку має місце пропозиція хабара, а в якому – готування чи замах на давання хабара.

Із цього приводу неодноразово висловлювалися не лише правознавці, а й науковці [8, с. 211–214; 9, с. 107–109]. Наприклад, В. Г. Кундеус зазначає: «Рішення щодо виділення пропозиції хабара у якості самостійного злочину (ч. 1 ст. 369 КК) необґрунтовано посилює кримінальну відповідальність за пропозицію службовій особі хабара та його давання. У більшості випадків пропозиція хабара нерозривно пов'язана з його даванням, тобто пропозиція хабара завжди передуює його даванню у часі, де хабар слугує, так би мовити, засобом підкупу службової особи до вчинення або не вчинення певних дій. Виходячи із конструкції ст. 369 КК, пропозицію хабара та його наступне давання слід кваліфікувати за правилами сукупності злочинів: за ч. 1 ст. 369 КК та ч. 2 ст. 369 КК. Але чи є таке рішення виправданим? Чи мають достатні підстави для посилення кримінальної відповідальності за такі дії?» [9, с. 108].

2. Відповідно до ч. 6 ст. 368-3 КК України особа, яка пропонує, надала або передала неправомірну вигоду, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо стосовно неї мало місце вимагання неправомірної вигоди або якщо після пропозиції, надання чи передачі неправомірної вигоди вона добровільно заявила про те, що сталося, до порушення кримінальної справи щодо неї органу, наділеному законом правом порушувати кримінальну справу. Так само, згідно з ч. 5 ст. 368-4 КК України особа, яка пропонує, надала, передала неправомірну вигоду, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо стосовно неї мало місце вимагання неправомірної вигоди або якщо після пропозиції, надання чи передачі неправомірної вигоди вона добровільно заявила про те, що сталося, до порушення кримінальної справи щодо неї органу, наділеному законом правом порушувати кримінальну справу.

Зазначимо, що стосовно вимагання неправомірної вигоди в обох випадках не виникає жодних заперечень, а що стосується випадків звільнення, якщо після пропозиції, надання чи передачі неправомірної вигоди особа добровільно заявила про те, що сталося, до порушення кримінальної справи щодо неї органу, наділеному законом правом порушувати кримінальну справу, то у даній частині звільнення від кримінальної відповідальності є неможли-

вим, оскільки чинний Кримінальний процесуальний кодекс України не передбачає такої стадії кримінального процесу, як порушення кримінальної справи, що передбачав Кримінально-процесуальний кодекс України, який втратив чинність.

3. Слід звернути увагу на предмет злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, яким є неправомірна вигода, оскільки законодавці та науковці констатують:

по-перше, «неясно, чим неправомірна вигода відрізняється від хабара?» [10, с. 399];

по-друге, статтею 21 Конвенції ООН проти корупції в офіційній редакції українською мовою предметом комерційного підкупу передбачена неправомірна перевага. В офіційному ж тексті Конвенції англійською мовою вжито термін «undue advantage», що можна перекласти і як «неправомірна вигода». Таким чином, наш законодавець допускає непослідовність, вживаючи різні терміни для позначення одного і того ж поняття, вносячи непотрібну плутанину, адже відповідно до визначення неправомірної вигоди, згідно з приміткою до ст. 364-1 КК України, переваги є лише одним із можливих різновидів неправомірної вигоди [11, с. 122];

по-третє, незрозуміло, чому в примітці до ст. 364-1 КК України не згадано про ст. 370 КК, у якій також вжито термін «неправомірна вигода»? [12, с. 34].

Отже, можна стверджувати, що чинне кримінальне законодавство, яке встановлює відповідальність за корупційні правопорушення, є недосконалим, оскільки створює труднощі для правозастосувача щодо кваліфікації злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. У зв'язку з чим пропонуємо:

1. Частину 1 ст. 369 КК України виключити.

2. Частину 5 ст. 368-3 КК, ч. 5 ст. 368-4 КК викласти у наступній редакції: *«Особа, яка пропонувала, надала або передала неправомірну вигоду, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо стосовно неї мало місце вимагання неправомірної вигоди або якщо після пропозиції, надання чи передачі неправомірної вигоди вона добровільно заявила про те, що сталося, до повідомлення їй про підозру у вчиненні злочину органу, службова особа якого наділена законом правом здійснювати повідомлення про підозру».*

3. Примітку ст. 364-1 викласти у наступній редакції: *«У статтях 364-1, 365-2, 368-2, 368-3, 368-4, 369-2, **370** цього Кодексу під неправомірною вигодою слід розуміти грошові кошти або інше*

майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, що їх без законних на те підстав обіцяють, пропонують, надають або одержують безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову».

4. Офіційний переклад Конвенції ООН проти корупції привести у відповідність з антикорупційним законодавством України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Жданов И. Коррупция в Украине: сущность, масштабы и влияние / И. Жданов. // Центр Разумкова. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/article.php?lng=UKR&news_id=200. – Заголовок з екрану.

2. Вікіпедія. Вільна бібліотека. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/корупція>. – Заголовок з екрану.

3. Спеціалізовані інституції з боротьби з корупцією. Огляд моделей. – Організація економічного співробітництва та розвитку // Мережа боротьби проти корупції для країн Східної Європи і Центральної Азії. – 2006, с. 13, 16. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd.org>. – Заголовок з екрану.

4. Соціальна відповідальність бізнесу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vkurse.ua/ua/analytics/socialnaya-otvetstvennost-biznesa.html>. – Заголовок з екрану.

5. В українському законодавстві мусить з'явитися нове поняття: «політична корупція» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.intellect.org.ua/index.php?lang=u&material_id=43704&theme_id=7223. – Заголовок з екрану.

6. Політична корупція в Україні: стан, чинники, засоби протидії // Центр Разумкова. Національна безпека і оборона – 2009. – №7.

7. Закон України «Про засади запобігання та протидії корупції» // Відомості Верховної Ради України від 07.10.2011 – 2011 р. – № 40. – стор. 1750, стаття 404.

8. Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку : зб. матеріалів Міжнар. наук-практ. конф., 15-16 травня 2010 р. / Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ. – Суми: ФОП Ляпощенко Л.Г., 2010. – 880 с.

9. Вісник Кримінологічної асоціації України : матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конференції, присвяченої 20-річчю заснування кафедри кримінального права та кримінології Харківського національного університету внутрішніх справ 12 травня 2012 року «Актуальні сучасні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції» / МВС України; Харківський нац. ун-т внутр. справ; Кримінологічна асоціація України. – Том 1. – Х. : Золота миля, 2012. – 333 с.

10. Кримінальне право (Особлива частина): підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. – Луганськ : Елтон – 2, 2012. – Т. 2. – 780 с.

11. Ризак Я. Предмет комерційного підкупу за Кримінальним кодексом України / Я. Ризак // Вісник Національної академії прокуратури. – 2012. – № 1(25). – С. 121–127.

12. Хавронюк М. І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» / М. І. Хавронюк. – К. : Атіка, 2011. – 424 с.

УДК 343.31

РЕАЛЬНОСТІ ТА ДІЙСНОСТІ ЯК ОBOB'ЯЗKOBІ OЗHAKИ ПOГPOЗИ ЩOДO ПPAЦІBНИKА ПPABOOXOPOHHOГO OpraHy

У системі Особливої частини КК України міститься близько тридцяти статей, в яких погроза є основною або кваліфікуючою ознакою. У випадку погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, вказана ознака об'єктивної сторони утворює самостійний склад злочину.

В теорії кримінального права погрозу розуміють як: висловлення реального наміру заподіяти особі або її близьким фізичну, майнову чи моральну шкоду. При цьому, залежно від форми виразу, вона може бути словесною, письмовою, у формі конклюдентних дій (жестів, демонстрації зброї), інших дій, спрямованих на примушування особи до виконання поставлених винним вимог (В. К. Гришук) [1, с. 150]; психічний вплив злочинця на волю і свідомість потерпілого без фактичного застосування фізичного насильства (В. С. Батиргарєєва) [2, с. 19]; можливість вчинення злочинного впливу на потерпілого від заподіяння фізичного болю до спричинення йому середньої тяжкості тілесних ушкоджень, позбавлення можливості обирати місце перебування на свій розсуд (В. І. Осадчий) [3, с. 136].

Варто відзначити, що для кожного складу злочину, об'єктивною ознакою якого є погроза, характерні певні особливості. Одночасно, погроза містить ознаки, які було б просто неприпустимо заперечувати. Такі ознаки наявні в переважній більшості наукових визначень та майже завжди виникають у свідомості особи при спробі ідентифікації певних дій як погрози.

Найбільш поширеним визначенням погрози є виражений словами, письмово, певними діями або іншим чином намір завдати фізичної, матеріальної чи іншої шкоди окремій особі або громадським інтересам [4, с. 594].

Особливість погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу полягає в тому, що погроза, як об'єктивна ознака, утворює самостійний склад злочину, передбачений ч. 1 ст. 345 КК України, лише при наявності юридичної конструкції «у зв'язку з виконанням службового обов'язку працівником правоохоронного органу». За умови ж відсутності вказаної юридичної конструкції, погроза вбивством або знищення майна утворює два

самостійні склади злочинів. Відтак і кваліфікація відбуватиметься за ст. 129 або ст. 195 КК України, відповідно – це «погроза вбивством» та «погроза знищення майна». На це ж звертає свою увагу і п. 3 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 червня 1992 року №8 «Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів», де йдеться про те, що кваліфікація за статтями, які передбачають кримінальну відповідальність за злочини проти правоохоронних органів, повинна відбуватися лише за умови виконання працівником правоохоронного органу службового обов'язку. Якщо ж дії винного були реакцією на незаконні діяння працівника правоохоронного органу або викликані особистими неприязними стосунками, не пов'язаними з виконанням потерпілим своїх обов'язків, вчинене, за наявності для цього підстав, потрібно кваліфікувати як злочин проти особи або власності [5].

У випадку зі складом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 345 КК України, погроза вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна, як і в інших випадках, може здійснюватися словесно, письмово, за допомогою жестів і демонстрації зброї або предметів, що їх замінюють, а також за допомогою технічних засобів й інших дій [6, с. 17; 3, с. 139]. Даний склад злочину є формальним та вважається закінченим з моменту доведення погрози, одним із вищезазначених способів, до відома потерпілого.

Обов'язковими ознаками погрози щодо працівника правоохоронного органу вбачаємо реальність останньої та дійсність її сприйняття потерпілим. При цьому, реальною погрозою слід розуміти як таку, що існує насправді, а дійсною – за умови інтелектуального переконання в можливості її здійснення. Незважаючи на те, що категорії «дійсність» та «реальність» іноді вживаються як синоніми, у випадку з кримінально-правовою кваліфікацією погрози щодо працівника правоохоронного органу пропонуємо зазначені поняття розмежовувати, оскільки кожне з них, за своїм внутрішнім змістом, має самостійне значення. Дійсністю погрози слід розуміти такий її прояв, за якого потерпілий чітко усвідомить, що небезпека заподіяння шкоди, якою погрожує винний, за певних обставин може стати реальністю, тобто суспільно небезпечні наслідки фактично настануть. На цю умову звертає свою увагу переважна більшість авторів. Тим не менше, у п. 10 вищевказаної Постанови Пленуму Верховного Суду України наголошується на тому, що для кваліфікації дій за ч. 1 ст. 345 Кодексу наявність реалізації

льних підстав побоювання потерпілим виконання погроз не є обов'язковою [5]. Очевидним є прагнення Пленуму надати працівникові правоохоронного органу та його близьким родичам підвищеного ступеню захисту.

В цей же час, обов'язковою умовою кваліфікації діяння як погрози вбивством (ст. 129 КК) або погрози знищення чужого майна (ст. 195 КК), законодавець визначає реальні підстави побоюватися здійснення цієї погрози. Вказану позицію законодавця, у даному випадку, поділяє і Пленум Верховного Суду України у п. 4 Постанови від 30 травня 2008 року № 5 «Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи» [7].

З огляду на вищевказане відзначаємо, що у випадку, коли погроза не є реальною або дійсною, потерпілому не спричиняється шкода, а відтак і суспільним відносинам шкода не заподіюється. Таке діяння не може визнаватися злочином. При кваліфікації зазначених вище дій як злочину, передбаченого ч. 1 ст. 345 КК України нехтується принцип винної відповідальності.

Як свідчить практика, переважна більшість осіб, які притягуються до адміністративної або кримінальної відповідальності, з метою уникнення чи пом'якшення такої відповідальності, або ж з мотивів помсти, у тій чи іншій формі висловлюють на адресу працівників правоохоронних органів певного роду погрози, більшість із яких не сприймаються всерйоз ні правоохоронцями ні особами, які їх висловили. В таких випадках, за умови кваліфікації погрози, із урахуванням п. 10 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 червня 1992 року № 8, виникає підґрунтя для юридичної помилки, в частині хибного уявлення щодо: злочинності або незлочинності вчинюваної погрози; кримінально-правової кваліфікації такої погрози; виду та розміру покарання за вказане діяння.

Зважаючи на викладене, вважаємо існування у п. 10 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 червня 1992 року, № 8 «Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів» наявного роз'яснення підстав кваліфікації погрози необґрунтованим і таким, що суперечить положенням кримінального права та може призвести до безпідставного притягнення до кримінальної відповідальності невинуватих осіб.

Отже погроза, як об'єктивна ознака складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 345 КК України, являє собою погрозу вбивством,

насильством або знищенням чи пошкодженням майна щодо працівника правоохоронного органу, а також щодо його близьких родичів у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків, вчинювана словесно, письмово, за допомогою жестів і демонстрації зброї або предметів, що їх замінюють, а також із використанням технічних засобів і інших дій та обов'язково повинна бути реальною або дійсною для її сприйняття потерпілим. Злочин слід вважати закінченим з моменту доведення погрози до відома адресата.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / А. М. Бойко, Л. П. Брич, В. К. Гришук, О. О. Дудоров та ін. ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К. : Каннон, А.С.К., 2001. – 1104 с.
2. Батиргарєєва В. С. Кримінологічна характеристика та попередження розбоїв, поєднаних з проникненням у житло : монографія / В. С. Батиргарєєва. – Х. : Одісей, 2003. – 256 с.
3. Осадчий В. І. Кримінально-правовий захист правоохоронної діяльності : монографія / В. І. Осадчий. – К. : Атіка, 2004. – 336 с.
4. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 1998 – Т. 4: Н-П. – 2002. – 720 с.
5. Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 червня 1992р. № 8 із змінами від 3 грудня 1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-92>.
6. Левертова Р. А. Ответственность за психическое насилие по советскому уголовному праву / Р. А. Левертова. – Омськ : Омская высш. шк. милиции, 1978. – 103 с.
7. Про судову практику у справах про злочини проти статеві свободи та статеві недоторканності особи : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2008р. № 5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.scourt.gov.ua/_clients/vs.nsf/0/1A4F0DE6ACD2C759C225747A0031F4E0

Безпала Яна Сергіївна

здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК [343.9:343.35](477)

**ПЕРЕШКОДЖАННЯ ЗАКОННИЙ ПРОФЕСІЙНИЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТІВ
У МЕХАНІЗМІ КОРУПЦІЙНИХ ВІДНОСИН**

Вплив засобів масової інформації (далі – ЗМІ) на всі сфери людського буття є досить суттєвим. Вважається, що взаємовідносини ЗМІ і влади є своєрідним «лакмусовим папірцем» стану справ у державі щодо прав людини і громадянина. Тому законодавець зацікавлений у врегулюванні цих взаємовідносин та встановленні

гарантій кожній стороні щодо неправомірного втручання в діяльність одне одного.

Одним із вкрай негативних явищ, що перешкоджає представникам ЗМІ виконувати свої професійні обов'язки на належному рівні, є корупція. Це соціальне явище має особливі зв'язки з іншим соціальним явищем – владою. Корупція і влада є одночасно вічними супутниками і антагоністами: влада породжує корупцію (без неї корупція як явище не можливе в принципі); корупція як соціальна корозія постійно «роз'їдає» державні структури; державна влада, у свою чергу, прагне знищити корупцію [1, с. 29].

Вплив державної влади на інформаційний простір в країні є досить значним. Окремі форми такого впливу тісно переплітаються з корупційними методами розв'язання проблем, які використовуються «нечистими на руку» чиновниками. У порівнянні зі звичайними громадянами, особи, які здійснюють журналістську діяльність, зазнають такого особливого впливу через професійне виконання покладених на них обов'язків. Для прикладу, якщо новопризначений прокурор через рік-два своєї службової діяльності розпочинає будівництво чи купує дорогий маєток, то, як мінімум, населення того регіону, де він обіймає посаду, повинно про це знати. Саме непрозорість публічної влади є однією з причин, що підживлює існування корупції. Небажання висвітлювати законність отриманих статків, а цим питанням журналісти цікавляться не лише з власного особистого інтересу – це цікавить суспільство – призводить до застосування усіляких, в т.ч. корупційних, методів для приховання інформації про дійсний стан речей. Якщо за своїм змістом такі дії спрямовані на перешкоджання законній професійній діяльності журналістів, то слід розглядати питання про наявність ознак складу злочину, передбаченого ст. 171 КК України.

Одним із видів кримінально караного перешкоджання журналістів є цензура. Згідно з опитуванням журналістів щодо існування цензури в Україні 29 % відповіли, що цензура існує, 55 % – швидше існує, 15 % – швидше не існує, 1 % – вадко відповісти, 0 % – не існує [2, с. 256]. Проявами цензури можна назвати незаконне вилучення тиражу друкованої продукції, зняття передачі з ефіру, недопущення журналіста до участі у прес-конференції, необґрунтована відмова від надання відповідної інформації, безпідставна відмова журналісту в акредитації тощо. Такі дії за наявності достатніх підстав слід кваліфікувати за ч. 1 ст. 171 КК України, а коли суб'єктом їх вчинення є службова особа – за ч. 2 ст. 171 КК України.

Наступним видом перешкоджання, який поступово набирає обертів в Україні, є безпосередній вплив на фізичну недоторканість журналіста. Інститут масової інформації (далі – ІМІ) у 2012 р. зафіксував 65 випадків застосування фізичної сили до журналістів під час виконання ними професійних обов'язків, що на 40 випадків (приблизно в два з половиною рази) більше, ніж було зафіксовано «Репортерами без кордонів» в Україні у 2011 р., з них 33 напади, як відзначає ІМІ, були вчинені саме за політичними мотивами.

Згідно з дослідженнями ІМІ найбільший сплеск порушень відбувався під час виборчої кампанії 2012 року. Одним із основних мотивів нападів на журналістів це висвітлення тем, що викривають корупцію та махінації. Для прикладу, 26 вересня 2012 р. на журналіста телевізійної програми «Гроші» Дмитра Волкова, коли він повертався з роботи додому, було вчинено напад. Оскільки, за словами журналіста, один із нападаючих вигукнув слова «полізеши цю тему – відірвемо голову», є всі підстави стверджувати, що напад було вчинено саме у зв'язку з професійною діяльністю журналіста, зокрема, із розслідуванням земельних питань на Київщині. Інший приклад – це побиття журналістів «Дорожнього контролю», під час зйомки ними про незаконне функціонування приватної стоянки [3, с. 145]. Отже, якщо перешкоджання законній професійній діяльності журналістів здійснювалося шляхом погрози вбивством, застосування фізичного насильства, знищення чи пошкодження майна, незаконним позбавленням волі, незаконним затриманням журналіста та іншим подібним чином, то такі дії не охоплюються ст. 171 КК і вчинене за наявності до того підстав, потребує додаткової кваліфікації за ст. ст. 121, 122, 125–127, 129, 194–196, 371 КК.

Таким чином, у структурі механізму корупційних відносин будь-які діяння, спрямовані на перешкоджання виконання журналістом свої професійних обов'язків, слід віднести до засобів досягнення суб'єктом цих відносин кінцевого результату у виді непоплати або викривлення інформації про дійсний стан речей. Наслідком цього, крім порушення трудових та інших прав журналіста, також є необізнаність суспільства, що у свою чергу спричиняє суттєве порушення конституційного права на інформацію (ст. 34 Конституції України).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мельник М. І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії) : монографія. – К. : Юридична думка, 2004. – 400 с.

2. Костенко О. Деякі проблеми кримінально-правової охорони законної діяльності журналістів та прав авторів в Україні / О. Костенко // Право України. – 2010. – № 9. – С. 256–262.

3. Права людини в Україні – 2012. Доповідь правозахисних організацій / за заг. ред. Є. Ю. Захарова ; Українська Гельсінська спілка з прав людини. – Х. : Права людини, 2013. – 560 с.

Богатирьов Іван Григорович

доктор юридичних наук, професор,

головний науковий співробітник Інституту кримінально-виконавчої служби

Лисенко Вадим Олександрович

здобувач Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

УДК 343.9

МЕХАНІЗМИ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ З ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ Й МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЩОДО ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

На сучасному етапі розвитку України актуальною соціальною проблемою залишається протидія корупції. Прийнятий 7 квітня 2011 р. Закон України “Про засади запобігання і протидії корупції”, низка підзаконних актів, до яких слід віднести численні програми антикорупційного спрямування, не спроможні повною мірою контролювати рівень корумпованості серед посадових осіб державних органів влади, який впродовж тривалого часу залишається на високому рівні. Достатньо гостро ця проблема постає для персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України – згідно з рішенням колегії Державної пенітенціарної служби України від 11 листопада 2011 р. № 10РК за 10 місяців 2011 р. було порушено 85 кримінальних справ стосовно 103 осіб за ознаками діянь, які містяться у Розділі XVII КК України.

Корупція у сучасному суспільстві – явище, яке притаманне всім країнам світу. Однак це не означає, що корупція скрізь має однаковий вигляд. Причини виникнення корупції, її види та шляхи подолання різняться залежно від історичного, соціально-економічного розвитку конкретної держави, тому важливим вбачається вивчення позитивного досвіду боротьби з цим негативним явищем на прикладі окремих розвинутих країн світу.

З метою профілактичного впливу управлінням внутрішньої безпеки та протидії корупції на сайті Державної пенітенціарної служби України щоквартально висвітлюється стан роботи підрозділу стосовно додержання персоналом Державної кримінально-

виконавчої служби України вимог антикорупційного законодавства.

Основні шляхи взаємодії:

- формування антикорупційної коаліції Профспілки Державної пенітенціарної служби України з Профспілкою Міністерства внутрішніх справ України, ветеранською організацією та представниками Громадських та спостережних рад – збір і надання правоохоронним органам даних про корупційні діяння;
- різноманітність у заохоченні інформаторів та перевірка достовірності притягнення винних до відповідальності;
- проведення незалежних розслідувань проявів корупції серед персоналу ДКВС України;
- забезпечення вільного доступу до відповідних даних: доходи і видатки посадових осіб, подарунки, «конфлікт інтересів»;
- готовність надавати свої пропозиції, рекомендації та наполягати на їх урахуванні; оприлюднення звітів про проведену роботу;
- залучення до розробки державної антикорупційної політики; готовність враховувати пропозиції громадськості;
- готовність надавати свої пропозиції, рекомендації та наполягати на їх урахуванні; оприлюднення звітів про проведену роботу;
- залучення персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України для здійснення антикорупційних навчально-тренінгових програм та надання методичних рекомендацій підрозділам органів і установ, що належать до сфери управління Державної пенітенціарної служби України.

Важливим заходом щодо усунення причин і умов, які сприяють корупції, є систематичне отримання від громадян, підприємств, установ та організацій інформації про корупційні діяння та інші правопорушення, пов'язані з корупцією, вчинені посадовими особами ДКВС України. Надходження такої інформації може бути забезпечене за рахунок створення:

- громадських приймалень;
- телефонів довіри;
- спеціальних поштових скриньок;
- Інтернет-ліній.

Ця інформація має постійно узагальнюватися, аналізуватися та доповідатися керівництву ДПтС України для прийняття відповідних управлінських рішень.

Узагальнюючи викладене вище, слід підсумувати, що з метою протидії корупції в органах і установах ДКВС України слід використати такі комплексні антикорупційні заходи:

– зробити корупцію в органах і установах виконання покарань ризиковою та невигідною. До тих пір, поки співробітнику ДКВС України буде вигідно брати хабарі, красти, іншим чином зловживати владою або службовим становищем, а ризик понести покарання буде мінімальним, жодні репресивні заходи не дадуть позитивного результату;

– збільшити соціальну ціну служби (престиж, матеріальна забезпеченість, правовий захист, бажання служити та захищати інтереси країни тощо).

Отже, протидія корупції в Україні є складним і багатоаспектним завданням для нашої держави, її правової системи та правоохоронних органів, оскільки це негативне явище здатне вражати різні види органів державної влади (не виключенням є і ДПтС України та підпорядковані їй органи і установи виконання покарань) та напрями їх діяльності, а завдана нею шкода стосується різних сфер життєдіяльності сучасної держави, зменшує рівень довіри до державних інституцій з боку населення країни і міжнародної спільноти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Богатирич І. Г. Актуальні проблеми протидії корупції в Україні / І. Г. Богатирич // Актуальні проблеми запобігання корупційним проявам у Державній кримінально-виконавчій службі України : матеріали наук.-практ. семінару (Київ, 12 квіт. 2012 р.). – К. : Державна пенітенціарна служба України, 2012. – С. 17–19.

2. Інформація про стан роботи щодо додержання персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України вимог антикорупційного законодавства за 10 місяців 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/655975>. – Загол. з екрану.

3. Коваль А. О. Стан і тенденції вчинення корупційних правопорушень персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України / А. О. Коваль // Актуальні проблеми запобігання корупційним проявам у Державній кримінально-виконавчій службі України : матеріали наук.-практ. семінару (Київ, 12 квіт. 2012 р.). – К. : Державна пенітенціарна служба України, 2012. – С. 31–35.

4. Про засади запобігання і протидії корупції : Закон України від 7 квіт. 2011 р. № 3206-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 40. – Ст. 404.

Бондаренко Ольга Сергіївна

здобувач Національної академії внутрішніх справ

УДК 343.9:343.252

ХАБАРНИЦТВО ЯК СКЛADOVA ЧАСТИНА КОРУПЦІЇ: ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ І ТЛУМАЧЕННЯ

Основним завданням держави є служіння громадянському суспільству та особі. Держава відповідає перед людиною за свою ді-

яльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Згідно статті 6 Конституції України органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у межах встановлених Конституцією та відповідно до законів України. Службові особи, тобто ті хто практично реалізують завдання і функції держави, мають діяти лише в межах чітко окресленої компетенції. На жаль, у нашій державі службові правопорушення і злочини є достатньо поширеними. Зокрема, згідно результатів дослідження проведеного Transparency International у 2012 році, серед держав світу, за індексом корупції Україна посідає 144 місце з 176 можливих [2].

Питання корупції та хабарництва піднімалися у працях багатьох вчених, зокрема В. Я. Цитряка [3], Є. Невмержицького, М. Камлика [4], Ю. Г. Кальниша [5], М. І. Мельника [6], В. І. Бондара [7] та інших.

Так, В. Я. Цитряк вважає, що неможливо достеменно визначити коли саме у науковий обіг було введено поняття «корупція». Однак, дослідження історичних джерел дає змогу дійти висновку, що вона зародилась із появою перших держав [3].

Корупція – це складне і багатогранне явище, дослідження якого має відбуватись через призми соціальних, політичних та економічних знань. Законодавче визначення поняття «корупції» з'явилося відносно нещодавно, а саме у Законі України «Про засади запобігання і протидії корупції» (2011 р.) воно характеризує дану категорію в економічному плані. Згідно закону корупція – це використання спеціальними суб'єктами наданих службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки чи пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди спеціальному суб'єкту, або на її вимогу іншим фізичним або юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних з цим можливостей [8].

Є. Невмержицький і М. Камлик вказують, що корупція – «соціально-політичне явище, змістом якого є обумовлена політичними, економічними, соціальними і психологічними факторами система негативних поглядів, переконань, настанов і діянь окремих громадян, посадових осіб владних інститутів, державних і недержавних організацій, політичних партій, громадських організацій, спрямованих на задоволення особистих корисливих, групових або корпоративних інтересів шляхом підкупу, хабарництва, зловживання

владою, надання пільг і переваг всупереч суспільним інтересам» [4, с. 5].

Ю. Г. Кальниш зазначає, що корупція – це невід’ємний атрибут кожної держави, вона завжди присутня там, де існує публічна влада. Жодна з країн світу не має повного імунітету від корупції – вони відрізняються лише її обсягами, характером її проявів та масштабом впливу на соціально – економічну та політичну ситуації [5]. В. Я. Цитряк вважає, що корупція — це поширене деструктивне соціальне явище, різновид соціальної практики, що охоплює усю сукупність діянь, за які передбачається конституційна, кримінальна, цивільно-правова, адміністративна та дисциплінарна відповідальність (у тому числі порушення норм моралі) і полягає у задоволенні особами, які виконують публічні функції, приватних інтересів на підставі та завдяки цим функціям [3].

Отже, безумовно корупція є особливою формою протиправної діяльності, що пронизує всі сфери суспільного життя. Конвенція ООН проти корупції, що була ратифікована Україною у 2006 році містить перелік правопорушень, що визнаються корупційними: підкуп національних державних посадових осіб; підкуп іноземних державних посадових осіб і посадових осіб міжурядових організацій; розкрадання, неправомірне привласнення або інше нецільове використання майна державною посадовою особою; зловживання впливом; зловживання службовим становищем та інші.

На нашу думку, не коректно ототожнювати поняття «хабарництво» та «корупція». Корупція та хабарництво співвідносяться як загальне і конкретне, хабарництво є своєрідною основою корупції, її проявом, однак зміст цієї категорії не обмежується лише хабарництвом. Згідно чинного Кримінального кодексу України «корупційні» злочини можуть вчиняти не лише службові особи органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних та комунальних підприємств та інші особи, що наділені функціями держави, а й службові особи юридичних осіб приватного права незалежно від організаційно-правових форм, отже, корупція включає в себе не лише зловживання у публічній сфері, а й злочини, пов’язанні з підкупом у приватній сфері: комерційний підкуп, провокація комерційного підкупу та інші.

М. І. Мельник під хабарництвом розуміє одну з найбільш небезпечних форм корупції, що є використанням службовими особами в особистих або вузько групових інтересах службових повноважень, пов’язаних з ними авторитету та можливостей [6, с. 25].

Науковці погоджуються, що хабарництво є родовим поняттям, але з'ясування питання: які саме склади злочинів до нього входять, у доктрині кримінального права, досі лишається дискусійним. В.І.Бондар зазначає, що існує три ключові підходи, щодо з'ясування його сутності, а саме:

- 1) хабарництво – це давання хабара;
- 2) хабарництво – це одержання та давання хабара;
- 3) на нашу думку, найбільш вдалою є позиція, що «хабарництво» об'єднує давання, одержання та провокацію хабара [7, с. 424]. Ці злочини пов'язані між собою спільністю об'єкта, предмета та змістом злочинних дій.

Хабар, як спосіб вирішення проблем особи, може використовуватись як з власної ініціативи, так і в результаті примусової вимоги з боку хабарника [10]. На жаль, законодавець не дає визначення поняття хабар, однак, згідно судового тлумачення хабар – це майно (гроші, цінності та інші речі), право на нього (документи, що надають право отримати майно, користуватися ним або вимагати виконання зобов'язань тощо), будь-які дії майнового характеру (передача майнових вигод, відмова від них, відмова від прав на майно, безоплатне надання послуг, санаторних чи туристичних путівок, проведення будівельних або ремонтних робіт тощо).

В об'єктивному значенні хабар – це винагорода, здатна покращити майнове становище хабароодержувача, предмет, який має певну мінову і споживчу вартість. Натомість суть суб'єктивного розуміння зводиться до того, що предметом хабара можуть бути блага, які задовольняють найрізноманітніші потреби, бажання, примхи людини, а отже, здатні вплинути на службову поведінку особи [12, с. 518–521]. Хабар є предметом злочинів, передбачених статтями 368, 369, 370 Кримінального кодексу України. У теорії кримінального права прийнято вирізняти хабар-підкуп, що надається службовій особі або нею одержується до вчинення обумовлених дій, а також хабар-винагороду, якщо матеріальні цінності одержуються службовою особою після вчинення нею певних дій (законних і незаконних) в інтересах того, хто дає хабар або надається службовій особі після вчинення на користь особи певних дій.

До хабарництва також належить провокація хабара, тобто свідоме створення посадовою особою обстановки і умов, що зумовлюють пропонування або одержання хабара, щоб потім викрити того, хто дав або взяв хабара. Така позиція обґрунтовується, головним чином, однорідністю термінології, яка використовується в диспозиціях відповідних кримінально-правових норм. Окремі ав-

тори називають провокацію хабара злочином, близьким до хабарництва [13, с. 29]. Натомість О. І. Альошина вважає, що провокація хабара належить до безпредметних злочинів, адже сутність провокації хабара пов'язана не з самим фактом одержання чи давання, не з предметом майнового характеру, яким виступає хабар, а з тим, щоб викликати пропозицію, спрямовану на його одержання чи давання. І те, що термін «хабар» присутній як у назві, так і у диспозиції цієї статті, ще не дає підстави визнавати хабар предметом цього складу злочину [14].

Враховуючи, вищевикладене впливає, що хабарництво є «корупційним», корисливим злочином, що об'єднує у собі одержання, дачу і провокацію хабара.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України. – К. : Преса України, 1997. – 80 с.
2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://ti-ukraine.org>.
3. Цитряк В. Я. Корупція та хабарництво: проблеми визначення та співвідношення понять / В. Я. Цитряк // Актуальні проблеми держави і права : збірник наукових праць. – 2009. – № 47. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://vuzlib.com/content/view/1482/60/>.
4. Камлик М. І. Корупція в Україні / М. І. Камлик, Є. В. Невмержинський. – К. : Знання, КОО, 1998. – 179 с.
5. Корупція в Україні: причини поширення та механізми протидії : Зелена книга державної політики / Дрьомов С.В., Кальниш Ю.Г. (керівник авторського колективу), Клименко Д.Б., Усатий Г.О., Усаченко Л.М. – К. : ДП „НВЦ „Пріоритети”, 2010. – 88 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://sd.net.ua/2012/03/08/korupsiya-v-ukrayini.html>.
6. Мельник М. І. Хабарництво: загальна характеристика, проблеми кваліфікації, удосконалення законодавства / М. І. Мельник – К. : Парламентське вид-во, 2000. – 256 с.
7. Бондар В. І. Щодо проблеми визначення хабарництва в кримінальному праві України / В. І. Бондар // Митна справа. – 2011. – № 1. – С. 421–425.
8. Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 40. – Ст. 404.
9. Конвенція Організації об'єднаних націй проти корупції // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 49.
10. Пиголенко В. І. Хабарництво як соціальний феномен сучасного суспільства / В. І. Пиголенко // Вісник Національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут”. – 2009. – № 4. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://visnyk-psp.kpi.ua/ru/2009-4/09%20-%204%20-%2020.pdf>
11. Постанова Пленуму Верховного суду України від 26 квітня 2002р. № 5 «Про судову практику у справах про хабарництво». – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-02>.
12. Дудоров О. О. Вибрані праці з кримінального права / О. О. Дудоров ; передне слово В. О. Навроцького. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2010. – 952 с.
13. Щербина В. Н. Корупційні ризики у сфері оподаткування (соціологічне дослідження) : монографія / В. Н. Щербина. – К. : «МП Леся», 2008. – 208 с.

14. Альошина О.І. Провокація злочину (Кримінально-правове дослідження) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. – К., 2007. – [Електронний ресурс] : http://librar.org.ua/sections_load.php?s=economy_legal_science&id=2631&start=1.

Борко Андрій Леонідович

кандидат юридичних наук,

суддя Ленінського районного суду м. Севастополя

ЩОДО КЛАСИФІКАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН У СУДАХ

Організація та функціонування судів в Україні здійснюється в рамках цілого комплексу врегульованих адміністративно-правовими нормами суспільних відносин, відмінних за своєю природою, характером і методом їх правового регулювання. При цьому, належна внутрішня організація судів і встановлення оптимального правового режиму судового управління, а також забезпечення дотримання принципів незалежності й самостійності судів при відправленні ними правосуддя безпосередньо вимагає неухильного дотримання адміністративного законодавства всіма учасниками адміністративно-правових відносин у судах вимог, що, у свою чергу, потребує узгодженого розуміння сутності та видів даних правовідносин. З огляду на це й вбачаються актуальними питання класифікації адміністративно-правових відносин у судах.

Передусім, відмітимо, що за характером суб'єктів адміністративно-правові відносини у сфері функціонування судової системи України доцільно поділити на зовнішні та внутрішньоорганізаційні. При цьому, превалюючими у даному разі є саме внутрішньоорганізаційні відносини із організації діяльності судових органів, що головним чином пов'язано із тим, що відправлення правосуддя, яке є основним напрямком діяльності судів, загалом реалізується поза межами адміністративно-правових відносин. У свою чергу, зовнішні адміністративно-правові відносини здебільшого мають місце в рамках позапроцесуальної діяльності судів, реалізації у судах адміністративно-юрисдикційних проваджень, зокрема щодо розгляду звернень громадян, а також розгляду й вирішення справ про адміністративні правопорушення.

Крім цього, в науці адміністративного права не є усталеним й розуміння методу адміністративно-правового впливу на суспільні відносини, що безпосередньо пов'язане з питанням рівності/нерівності їх суб'єктів. Відповідно до цього, адміністративно-правові відносини можуть або обмежуватись виключно лише вер-

тикальними відносинами «влади – підпорядкування» із юридичною нерівністю сторін [Ю. М. Козлов [1, с. 64], Е. О. Шевченко [2]], або ж на рівні з ними допускати ще й горизонтальні відносини рівності [Ю. П. Битяк [3, с. 43, 44], Г. І. Петров [4]]. На нашу думку, в актуальних умовах демократизації державного врядування, оптимізації засобів втручання держави у суспільне життя, формування й розвитку правової держави і громадянського суспільства адміністративно-правові відносини не можуть продовжувати ґрунтуватись тільки на засаді «влади – підпорядкування». Зокрема надання адміністративних послуг (ст. 4 Закону України від 06.09.2012 р. № 5203-VI) і взамочин не підпорядкованих один одному суб'єктів державного управління не містить організаційної підпорядкованості сторін адміністративно-правових відносин, передбачаючи в рамках таких відносин укладення адміністративних договорів, взаємодію, узгодження й координацію на основі рівності сторін.

Відтак, в аспекті горизонтальних адміністративно-правових відносин (у тому числі тих, що складаються у сфері функціонування судової системи України) маємо не погодитись із В. К. Колпаковим і О. В. Кузьменко [5, с. 70, 71], що один із суб'єктів адміністративно-правових відносин завжди є носієм владних повноважень щодо інших учасників. При цьому, згідно М. П. Запорожця метод адміністративно-правового регулювання відносин із організаційного забезпечення діяльності суду передбачає односторонній порядок вирішення питань, пов'язаних із здійсненням управлінського впливу у цій сфері [6, с. 38]. На нашу ж думку, навіть в рамках організаційного забезпечення діяльності судів не може мати місце суто лише імперативний метод впливу, серед іншого також потребуючи узгодження та взаємодії з іншими відповідними органами публічної влади. До речі, з урахуванням методу адміністративно-правового регулювання відносин у сфері функціонування судової системи України вбачається можливою також й їхня класифікація уможливорюється на субординаційні, координаційні та реординаційні відносини.

Зазначимо, що у сфері функціонування судової системи України переважно мають місце саме вертикальні адміністративно-правові відносини, а саме в частині реалізації адміністративних повноважень, адміністративно-юрисдикційних проваджень у судах і т.ін. Разом із тим, вказане не виключає й горизонтальних адміністративно-правових відносин за участю судів, наприклад, в ракурсі не процесуальної взаємодії судів між собою, з іншими органами публічної влади і громадськістю, окремі форми якої перед-

бачають юридичну рівність сторін такої взаємодії. Зокрема, Л. А. Дроботова [7] в якості прикладу адміністративно-правових відносин, що ґрунтуються на рівноправності сторін, називає відносини між головою місцевого суду та територіальним управлінням Державної судової адміністрації щодо організації керівництва, узгодженості завдань, форм діяльності апарату суду.

Крім вищерозглянутого поділу адміністративно-правових відносин у сфері функціонування судової системи України на вертикальні і горизонтальні вони також диференціюються й в залежності від виконуваних функцій на регулятивні та правоохоронні. Так, на загальнотеоретичному рівні до регулятивних правовідносин В. Б. Авер'янов першочергово відносить організацію роботи апарату управління, керівництво нижчими структурами, задоволення запитів громадян [8]. Аналогічно до числа регулятивних можуть бути віднесені й такі адміністративно-правові відносини у судах із внутрішнього управління судами, їх організаційного забезпечення, взаємодії судів тощо. У свою чергу, в якості правоохоронних правовідносин у судах пропонуємо визначати насамперед розгляд і вирішення у судах справ про адміністративні правопорушення й застосування до суддів і працівників суду заходів дисциплінарних стягнень, що безпосередньо пов'язані з реалізацією охороною встановленого правопорядку у сфері функціонування судової системи України.

Зазначимо, що за тривалістю існування адміністративно-правові відносини у сфері функціонування судової системи України поділяються на тимчасові і безстрокові. При цьому, як на нас, у даному разі неможливо виокремити один певний переважний тип адміністративно-правових відносин. Так, відносини із утворення судів, організаційного забезпечення судів, розподілу адміністративних повноважень, застосування заохочень, контролю за ефективністю діяльності суду та його апарату і т.ін. загалом мають безстроковий характер. Натомість, як за А. А. Стрижаком [9, с. 58], терміновими є правові відносини між головою суду і суддями, що призначені на посаду вперше, а також працівниками апарату суду, які уклали строкові трудові договори. Вважаємо, що правильно розуміння цієї й інших особливостей конкретних адміністративно-правових відносин у сфері функціонування судової системи дозволить належним чином зорієнтувати управлінсько-розпорядчу діяльність у судах, оптимально розподілити наявний організаційний, кадровий і матеріально-фінансовий потенціал та, як наслідок, забезпечити ефективність відправлення правосуддя в Україні.

Адміністративно-правові відносини у сфері функціонування судової системи України серед іншого поділяються й на матеріальні та процесуальні. Зокрема адміністративно-процесуальними є правовідносини, що складаються в рамках безпосереднього розгляду й вирішення судами відповідних адміністративних справ і справ про адміністративні правопорушення. При цьому, тут маємо погодитись із О. І. Харитоновою, що відрізняє процедурні правовідносини від процесуальних, відносячи їх до матеріальних адміністративно-правових відносин [10, с. 9, 23], оскільки вони визначають певну процедуру діяльності уповноважених суб'єктів, а не порядок захисту порушених прав і свобод.

Отже, адміністративно-правові відносини у судах за характером суб'єктів поділяються на зовнішні та внутрішньоорганізаційні; за методом адміністративно-правового регулювання – вертикальні і горизонтальні, а також субординаційні, координаційні та реординаційні; за характером виконуваних функцій – регулятивні та правоохоронні; за змістом адміністративно-правового регулювання – матеріальні (у тому числі процедурні) та процесуальні; за тривалістю існування – тимчасові і безстрокові.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Козлов Ю. М. Административные правоотношения / Ю. М. Козлов. – М. : Юрид. лит., 1976. – 184 с.
2. Шевченко Е. О. Визначення поняття адміністративно-правових відносин з урахування пріоритетного значення та ролі в них суб'єкта адміністративного права (на прикладі адміністративного суду) / Е. О. Шевченко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Право. – 2011. – Вип. 157. – Ч. 1.
3. Адміністративне право України : підручник / за ред. Ю. П. Битяка. – Х. : Право, 2000. – 520 с.
4. Петров Г. И. Советские административно-правовые отношения / Г. И. Петров. – Л. : Издательство Ленинградского университета, 1972. – 157 с.
5. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 544 с.
6. Запорожець М. П. Адміністративно-правове забезпечення діяльності місцевих загальних судів України : дис... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Запорожець Михайло Петрович ; Національний ун-т внутрішніх справ. – Х., 2004. – 181 арк.
7. Дроботова Л. А. Особливості державного управління у сфері адміністративно-правового забезпечення функціонування системи судів загальної юрисдикції / Л. А. Дроботова // Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право). – 2012. – № 1. – С. 176–180.
8. Адміністративне право України. Академічний курс : підруч. : у двох томах / ред. колегія : В. Б. Авер'янов (голова). – Том 1. Загальна частина. – К. : Юридична думка, 2004. – 584 с.
9. Стрижак А. А. Державне управління забезпеченням діяльності судів загальної юрисдикції : дис... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / А. А. Стрижак ; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2005. – 183 арк.

10. Харитонova О. І. Адміністративно-правові відносини: концептуальні засади та правова природа : автореф. дис... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.07 / Харитонova Олена Іванівна ; Одеська національна юридична академія. – О., 2004. – 36 с

Буткевич Сергій Анатолійович

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
начальник Кримського факультету Одеського державного університету внутрішніх справ

УДК 340.147:347.73 (477)

**ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ І ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ
(ДОСВІД РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ)**

Корупція, як і легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, є реальною й постійною загрозою для національної безпеки будь-якої держави. Отже, запобігання корупційним проявам у різноманітних сферах суспільного життя вимагає системного підходу й цілеспрямованих заходів з протидії цьому протиправному явищу. Сучасний рівень розвитку корупції, витончені форми її функціонування потребують адекватних заходів реагування з боку правоохоронних та інших державних органів, що мають здійснюватися винятково у рамках антикорупційного законодавства. У зв'язку з цим, боротьба з корупцією фінансовими формами й методами не повинна бути направлена лише на припинення її окремих проявів, а має представляти скоординовану діяльність уповноважених суб'єктів з усунення причин й умов, що породжують корупційні правопорушення.

Акцентуємо, що корупція є одним із основних чинників, що сприяють легалізації коштів, одержаних злочинним шляхом, тобто вона є не тільки джерелом незаконних доходів, але і засобом їх відмивання. Зокрема, це й обмеження можливості контролю за певною господарською діяльністю на законодавчому рівні, лобювання посадовими особами інтересів комерційних структур, які відмивають злочинні доходи, тощо, що значно ускладнює боротьбу з досліджуваними правопорушеннями. Оскільки фінансові системи в усьому світі взаємопов'язані та взаємозалежні, проблема запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, сьогодні набула глобального масштабу. Вона викривлює економічну інформацію та ускладнює зусилля національних урядів щодо управління економічною політикою та забезпечення стабільності фінансової системи, а також стримує економічний розвиток будь-якої держави та створення середовища, привабливого для міжнародної співпраці й іноземних інвестицій.

У Концепції національної стратегії протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму, затвердженої Указом Президента Російської Федерації від 11.06.2005 № Пр-984, підкреслюється, що матеріальну основу легалізації злочинних коштів становлять доходи, одержані в результаті діяльності злочинних організацій, корупції, шахрайства, незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, зброї і боєприпасів, викрадення та торгівлі людьми, виробництва та реалізації фальсифікованої продукції, виготовлення та збуту фальшивих грошових знаків, а також протиправного використання природних ресурсів, іншої незаконної діяльності в різних секторах економіки. Акцентовано, що легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму сприяє корупція в органах державної влади, у тому числі у правоохоронній і судовій системах [1].

Разом з цим, фактором, що тісно пов'язує ці протиправні діяння (корупція та легалізація злочинних доходів), є те, що корупція може виступати джерелом доходів, одержаних злочинним шляхом, а значить, і причиною відмивання таких коштів. Іншими словами, корупція є одним із предикатних кримінальних правопорушень, що може обумовлювати діяльність з відмивання злочинних доходів. Водночас при поширенні таких злочинів зростає й кількість корупційних правопорушень. Саме тому в зарубіжних країнах корупція як кримінальне правопорушення розглядається нарівні з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванням тероризму [2, с. 237].

Відтак, корупція та легалізація злочинних доходів негативно впливають на політичні, соціально-економічні відносини всередині окремої держави та за її межами. Зокрема, в соціально-економічному середовищі, як і у випадку з легалізацією злочинних доходів, корупційні доходи прагнуть стати частиною легальної економіки, тим самим сприяючи її криміналізації, перешкоджаючи законній комерційній діяльності, порушуючи права і свободи громадян, законні інтереси суспільства та ін. У контексті податково-бюджетних відносин ці кримінальні правопорушення суттєво знижують доходи бюджетів різних рівнів бюджетної системи за рахунок прихованого лобювання, неефективного перерозподілу централізованих фондів грошових коштів серед галузей економіки та, як наслідок, потенційно скорочують інвестиційну привабливість регіонів зокрема та держави загалом. Тобто у прагненні надати законного вигляду злочинним доходам корупційні грошові

кошти нелегально вивозяться/виводяться на рахунки в країни, що надають пільгові режими оподаткування, зменшуючи інвестиційний потенціал держави.

На думку зарубіжних експертів, у Російській Федерації корупція у правоохоронних органах стає серйозною перешкодою для ефективного запобігання та протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму. Складність боротьби з корупцією обумовлена також тим, що остання не тільки породжує легалізацію доходів, одержаних злочинним шляхом, але й перешкоджає боротьбі з нею через корупційний вплив на осіб, які повинні протидіяти протиправним явищам. Одночасно з цим, відмивання злочинних доходів і корупційна діяльність державних службовців, працівників правоохоронних і судових органів є складовими тіньової економіки. Справедливо це твердження й для фінансування терористичної діяльності, оскільки частина грошових коштів, що направляються на фінансування тероризму, мають кримінальне походження [2, с. 237].

На слухну думку М. М. Прошуніна, міжнародна спільнота не досягла значного успіху в боротьбі з легалізацією злочинних доходів, фінансуванням тероризму і корупцією при застосуванні винятково «фізичних» заходів впливу. Однак, указані суспільно небезпечні явища стають вразливими при застосуванні форм і методів фінансового моніторингу [2, с. 238]. Проведений порівняльно-правовий й історико-правовий аналіз антилегалізаційного законодавства Російської Федерації [3, с. 14–21] підтверджує, що на підставі розвитку механізму правового регулювання протидії легалізації злочинних доходів і корупції, джерел їх виникнення, фінансової складової і взаємодоповнюючого характеру (корупція як предикатне кримінальне правопорушення), поряд з відмиванням коштів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванням тероризму, корупція може стати третім взаємопов'язаним напрямком сфери діяльності фінансового моніторингу, а антикорупційна діяльність у фінансовій сфері – постійною й самостійною функцією підрозділів фінансового моніторингу.

Безперечно, що суттєвою перевагою системи фінансового моніторингу в частині запобігання і протидії корупції є те, що ця система дає змогу здійснювати збір інформації не тільки про доходи, але й витрати публічних діячів, підтверджуючи відповідність або невідповідність останніх публічно заявленим доходам. На відміну від податкових органів, яким діяльність з перевірки витрат невластива, для підрозділів фінансових розвідок ця функція стане логі-

чним розширенням сфери їх функціональних обов'язків. У свою чергу, рішення про порушення кримінального провадження та притягнення до відповідальності винних осіб повинні ухвалюватися правоохоронними органами на підставі матеріалів про можливі факти корупції, надані підрозділом фінансового моніторингу (узагальнені матеріали). Не менш важливим кроком у сфері фінансового моніторингу з метою організаційно-правового забезпечення протидії корупції у рамках удосконалення процедур ідентифікації клієнтів та їх вигодоодержувачів повинно стати встановлення вимог про кінцевих бенефіціарів юридичних осіб, що здійснюють підприємницьку та іншу діяльність, з урахуванням міжнародно-правових конструкцій. У рамках співвідношення з іншими галузями права, в конституційно-правовому аспекті введення таких правових процедур відносно посадових осіб повинно розглядатися не як обмеження їх законних прав і свобод, а як додаткове підтвердження законності і добропорядності діяльності фізичних осіб, які здійснюють публічні функції від імені держави.

М. М. Прошунін вважає, що не менш ефективним державно-правовим заходом буде включення осіб, стосовно яких порушені корупційні кримінальні провадження, та осіб, стосовно яких винесені обвинувальні висновки за такими матеріалами, до Переліку терористів і екстремістів, що надасть змогу правоохоронним органам Російської Федерації підвищити ефективність розшуку майна даних осіб з метою відшкодування шкоди, завданої державі [2, с. 238]. Але з таким висновком можна погодитися лише частково. Безперечно, що у кримінально-правовій сфері дані процедури забезпечать правоохоронним органам можливості для збору та зберігання інформації, у тому числі документів, які можуть бути використані в рамках кримінального переслідування. Втім, усі зазначені вище новели мають бути запроваджені саме на законодавчому рівні, що нівелюватиме політичні ризики, пов'язані з можливістю використання даних правових конструкцій та органів державної влади в політичній або апаратній боротьбі.

Таким чином, антикорупційна діяльність повинна стати одним із нагальних напрямків системи фінансового моніторингу, що пов'язано з такими чинниками, як: спільність причин виникнення даних протиправних явищ та їх взаємодоповнюючий характер; неефективність традиційних кримінально-правових методів запобігання та протидії таким правопорушенням; можливість ефективного використання єдиного правового інструментарію в боротьбі з даними протиправними явищами у сфері економіки. Подальше

вдосконалення організаційно-правових форм запобігання і протидії корупції у рамках фінансового моніторингу може бути виражено в нормативному закріпленні процедур ідентифікації внутрідержавних публічних посадових осіб, ідентичних процедурам, установленим для іноземних публічних посадових осіб, і здійснення фінансового моніторингу на основі законодавчо закріплених специфічних критеріїв та ознак незвичайних операцій [4, с. 90].

Таким чином, корупція тісно пов'язана з відмиванням грошей – процесом укриття джерел протиправно одержаних коштів для їх подальшого законного використання. Послаблення державних контрольно-наглядових механізмів у результаті економічної і фінансової глобалізації певною мірою спростило укриття протиправної діяльності. Саме тому економічна злочинність використовує різноманітні форми й методи для незаконного збагачення та охоплює широкий спектр злочинної діяльності, що включає збут наркотичних засобів і психотропних речовин, торгівлю зброєю, людьми, шахрайство, нелегальні види комерційної діяльності, кіберзлочинність, корупцію тощо.

Ураховуючи викладене вище, однією із стратегічних цілей національної системи запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму має бути усунення умов, які сприяють утворенню та відновленню матеріальної бази терористичних організацій, конвертаційних центрів, корупції тощо. При цьому така мета повинна реалізовуватися шляхом посилення відповідальності за фінансування тероризму, корупцію, шахрайство, незаконний обіг наркотичних засобів і психотропних речовин, зброї, інші кримінальні правопорушення, що вчинені злочинними організаціями та пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних унаслідок вчинення таких правопорушень, а також належної регламентації порядку створення та функціонування міжвідомчих робочих груп, у тому числі слідчо-оперативних, для аналізу, розкриття й розслідування злочинів цієї категорії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Концепция национальной стратегии противодействия легализации (отмыванию) доходов, полученных преступным путем, и финансированию терроризма : Утверждена Указом Президента Российской Федерации от 11 июня 2005 г. № Пр-984. – М., 2005. – 11 с.
2. Прошунин М. М. Финансовый мониторинг в системе противодействия легализации преступных доходов и финансированию терроризма (российский и зарубежный опыт) : дисс. ... доктора юрид. наук : 12.00.14 / Прошунин Максим Михайлович ; Росс. ун-т дружбы народов. – М., 2010. – 416 с.

3. Буткевич С. А. Досвід Російської Федерації щодо протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму / С. А. Буткевич // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2010. – № 22. – С. 13–22.

4. Буткевич С. А. Відмивання грошей і корупція: актуальні проблеми протидії та шляхи їх вирішення / С. А. Буткевич // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2012. – № 2 (28). – С. 88–97.

Васильєв Андрій Анатолійович

кандидат юридичних наук,

заступник начальника кафедри кримінального права та кримінології
факультету з підготовки слідчих

Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК 343.9 [343.2/7]

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ:
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ**

Кримінальне законодавство є однією з важливих складових системи антикорупційного законодавства України. Кримінально-правові норми антикорупційного спрямування направлені на протидію найбільш небезпечним – злочинним проявам корупції [1, с. 328, 329]. Правильне тлумачення та практичне застосування положень, які закріплені в цих нормах, має важливе як теоретичне, так і практичне значення. Адже реальне застосування норм про відповідальність за вчинення корупційних злочинів виконує певну профілактичну роль у сфері протидії корупції як в публічній, так і приватній сферах суспільних відносин.

Закон України від 7 квітня 2011 року № 3027-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» [2] призвів до трансформації окремих положень Кримінального кодексу України (далі – КК України), які, задавалось, є непорушними:

1) Назву розділу XVII Особливої частини КК України викладено в новій редакції: «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг».

2) Кримінальний кодекс доповнено рядом нових норм: ст. 364-1 «Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми», ст. 365-1 «Перевищення повноважень службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми», ст. 365-2 «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги», ст. 368-2 «Незаконне збагачен-

ня», ст. 368-3 «Комерційний підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми», ст. 368-4 «Підкуп особи, яка надає публічні послуги», ст. 369-2 «Зловживання впливом», які розміщені у вищевказаному розділі XVII Особливої частини КК України.

3) Значно розширено коло суб'єктів відповідальності за корупційні злочини (до раніше представлених службових осіб, було додано службових осіб юридичних осіб приватного права незалежно від організаційно-правової форми, а також осіб, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг (аудитори, нотаріуси, оцінювачі, експерти, арбітражні керуючі, незалежні посередники, члени трудового арбітражу, третейські судді під час виконання ними цих функцій, а також інші визначені законом особи).

3) У новій редакції викладено норми, передбачені статтями 353, 358, 364, 365, 366–368 КК України;

4) Доповнено частинами третьою та четвертою статтю 18 КК України, в яких передбачені загальні ознаки одного з таких видів спеціального суб'єкта злочину, як службова особа. Останніми, до речі, визнаються всі без винятку представники законодавчої, виконавчої або судової гілок влади, а також особи, які виконують свої службові обов'язки в державному апараті чи органах місцевого самоврядування, в юридичних особах публічного чи приватного права, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій.

5) Урізноманітнено сферу застосування кримінальних покарань за корупційні злочини, зокрема, до 11 збільшено кількість санкцій, в яких передбачено додаткове покарання у виді штрафу [3, с. 64, 65], а також збільшено кількість санкцій, в яких передбачено додаткове покарання у виді конфіскації майна (з 7 до 11).

Разом з цим, окремі питання, що стосуються відповідальності за корупційні злочини, зокрема застосування такого покарання як конфіскація та її різновиду – спеціальної конфіскації (конфіскації майна здобутого злочинним шляхом або предмета злочину), залишилися не вирішеними.

Питання про визнання конфіскації важливим кримінально-правовим засобом протидії корупції заперечень не викликає. Однак розширення можливостей її призначення як додаткового виду покарання провокує певне здивування, адже серед науковців вже більш як півстоліття, тривають дискусії щодо доцільності збере-

ження чи скасування даного виду покарання у цілому чи окремих його різновидів [4, с. 201–204].

Чимало дослідників (М. І. Бажанов, М. І. Панов, Н. О. Гуторова, Н. В. Марченко, О. С. Пироженко, М. П. Черненко та ін.) аргументовано доводять, що даний вид покарання лише у формі загальної конфіскації майна не повинен бути представленим у чинному законі про кримінальну відповідальність. Опубліковано значну кількість наукових праць про згубність конфіскації майна для оточення засудженого та неефективність його застосування, однак законодавець продовжує, з чим нам важко погодитись, вважати даний захід кримінально-правового впливу одним з самих дієвих.

У світлі цієї проблеми, на нашу думку, слід звернути увагу на невирішені питання правового регулювання такого виду конфіскації як «спеціальна конфіскація майна». Саме вона, на думку М. І. Хавронюка, повинна замінити загальну конфіскацію майна, яка безпідставно порушує право власності винного на правомірно нажите майно [5, с. 586].

Традиційно під «спеціальною конфіскацією майна» у науці кримінального права розуміють вилучення предметів та інших речей, які були підшукані, виготовлені, пристосовані чи використані як знаряддя чи засоби вчинення злочину; предметів злочину, пов'язаних з їх незаконним обігом; майна, здобутого злочинним шляхом, та будь-яких доходів, отриманих внаслідок використання такого майна. Станом на 1 березня 2013 року окремі аспекти її здійснення регламентовані ст. 100 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) та 69-ма кримінально-правовими санкціями КК України. Предмети, які підлягають вилученню в порядку спеціальної конфіскації, визнаються речовими доказами. Питання про речові докази вирішується судом при ухваленні судового рішення, яким закінчується провадження (ч. 9 ст. 100 КПК України).

Однією з важливих новел даної норми є наступне: (а) гроші, цінності та інше майно, які призначалися для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та (або) матеріального забезпечення кримінальних правопорушень або винагороди за їх вчинення, конфіскуються; (б) гроші, цінності та інше майно, набуте в результаті вчинення кримінального правопорушення, доходи від них передаються в дохід держави. Вказане положення покликане врегулювати питання долі неправомірної вигоди (в т.ч. хабара) за результатами судового рішення, що приймається при завершенні провадження по корупційним злочинам.

Проте найбільше занепокоєнь викликає відсутність матеріальної норми як підстави здійснення вищезгаданих процедур. Указані положення (ст. 100 КПК України) є процесуальними, тобто визначають порядок здійснення тих чи інших дій з предметом злочину, яким у більшості складів злочинів, передбачених у розділі XVII Особливої частини КК України, виступає неправомірна вигода або хабар. У разі з порушення цієї процедури з вини сторони обвинувачення, суд матиме законні підстави не враховувати ці предмети як докази. А відповідно до ст. 373 КПК України виправдальний вирок ухвалюється у випадку не доведення в діянні обвинуваченого складу кримінального правопорушення.

Отже, положення Загальної частини КК України слід доповнити нормами, які слугували б підставою застосування «спеціальної конфіскації майна», зокрема, до предметів корупційних злочинів, не у якості санкції (покарання) за вчинення суспільно небезпечного діяння, а у зв'язку з його вчиненням, тобто незалежно від кінцевого рішення суду у кримінальному провадженні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мельник М. І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії) : монографія. – К. : Юридична думка, 2004. – 400 с.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення : Закон України від 7 квітня 2011 року № 3207-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 41. – Ст. 414.
3. Пономаренко Ю. А. Штраф як вид покарання у кримінальному праві України (за результатами реформи 2011 р.) : наук. нарис / Ю. А. Пономаренко ; наук. ред. Ю. В. Баулін. – Х. : Право, 2012. – 80 с.
4. Пироженко О. С. Покарання, що обмежують майнові права засуджених, за кримінальним правом України : монографія / О. С. Пироженко. – Х. : НікаНова, 2012. – 294 с.
5. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації : монографія / М. І. Хавронюк. – К. : Юрисконсульт, 2006. – 1048 с.

Вільгушинський Михайло Йосипович

кандидат юридичних наук,

заступник голови Вищого спеціалізованого суду України

з розгляду цивільних і кримінальних справ

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ФУНКЦІЙ ТА ПРИНЦИПІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄДНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ЯК ОСНОВИ ВЗАЄМОДІЇ СУДІВ З ДЕРЖАВНИМИ ОРГАНАМИ

Надзвичайну актуальність сьогодні набуває проблема взаємодії місцевих судів з органами державної влади загальнодержавного рівня, зокрема з Верховною Радою України, Президентом Украї-

ни та Кабінетом Міністрів України; центральними органами виконавчої влади та Прокуратурою України; вищими спеціалізованими судами, Верховним Судом України та Конституційним Судом України. Разом з тим дослідження функцій забезпечення єдності державної влади саме як основи взаємодії судів з державними органами є наразі найбільш актуальним у цій науковій проблемі.

Функція забезпечення єдності державної влади поділяється на такі три підфункції: координацію діяльності всіх гілок влади; урівноважування гілок влади, створення балансу сил; припинення дій органів, які порушують єдність влади.

Можна констатувати, що в Конституції України означені підфункції забезпечення єдності державної влади спеціально не визначено, попри їх важливість в побудові демократичної держави. Характерним є те, що реалізацію означених підфункцій науковці відносять переважно до компетенції Президента держави, зазначаючи, що, кожна з названих підфункцій може бути наповнена значною кількістю повноважень: починаючи від права на достроковий розпуск парламенту до права на звернення до Конституційного Суду України. Означена взаємодія Конституційного Суду України з Президентом України ставить за мету полегшення діяльності усіх гілок влади та одночасне створення умов для ефективного правозастосування, в тому числі й перевіркою конституційності нормативно-правових актів і офіційним нормативним тлумаченням Конституції України та законів України. І, відповідно, побічно впливає на забезпечення єдності державної влади.

Координаційна підфункція включає в себе координацію діяльності всіх гілок влади та владних інституцій: парламенту, суду, органів виконавчої влади; її призначення вбачається у досягненні найбільш ефективної діяльності та позитивних загальнодержавних результатів.

Все висловлене дозволяє вважати, що координація діяльності всіх гілок влади та владних інституцій прямо забезпечує досягнення найбільш ефективної їх діяльності та позитивних загальнодержавних результатів, особливо в напрямку єдності державної влади.

Такий підхід до проблеми єдності державної влади, як основи взаємодії судів з державними органами, саме через розгляд взаємодії кожного органу державної влади з кожним іншим органом державної влади власне й свідчить про єдність самої державної влади.

Це є найважливішим принципом організації державної влади, що в тому числі застосовується й до судів і дозволяє при необхідності більш детально не тільки розглянути, але й обґрунтувати

теоретичні засади самої взаємодії судів з державними органами.

Разом із тим, єдність державної влади також базується на ряді інших принципів, таких як принципи гуманізму, народовладдя, верховенства права, поділу влади, законності, гласності, поєднання єдиноначальності і колегіальності, оптимальної децентралізації, поєднання виборності і призначуваності тощо.

Особливо важливими серед вказаних принципів, що обумовлюють єдність державної влади, є, на нашу думку, принципи верховенства права та законності. По-перше, принцип верховенства права завжди є неодмінною складовою ознакою будь-якої держави саме як правової, що належним чином характеризує таку державу у міжнародних відносинах, забезпечує їй неодмінно високий та такий, що визнається в усьому світі, правовий статус. По-друге, «цементує» не тільки єдність державної влади, але й єдність основних вимог; по-третє, власне забезпечує можливість існування інших вказаних принципів – гуманізму, народовладдя, поділу влади, законності, гласності, поєднання єдиноначальності та колегіальності, оптимальної децентралізації, виборності й призначуваності. По-четверте, не допускає скочування держави до тоталітаризму. По-п'яте, суттєво полегшує формування нормальних внутрішньо суспільних та правових відносин у державі.

Основоположні принципи єдності державної влади – верховенства права і правової держави варто розглядати з позицій єдності основних вимог, зокрема, щодо набуття вирішального значення природних, невід'ємних і невідчужуваних прав і свобод людини у відносинах між нею і державною владою; принципів розподілу влади, визначеності, пропорційності, правової безпеки і захисту довіри, незалежності судів і суддів; обмеження дискреційних повноважень; верховенства Конституції.

На нашу думку, принцип незалежності судів і суддів взагалі пов'язаний з тим, що у цивілізованому суспільстві суду належить центральне місце у забезпеченні принципу верховенства права (правової держави); цей принцип є наріжним каменем, закладеним у фундамент будь-якої демократичної і правової держави, і означає: інституціонально-організаційну самостійність судів (окремих суддів) щодо інших органів державної влади, яка виражається у формуванні самоврядної і відособленої від інших державних органів судової системи; заборону іншим державним органам та установам втручатися у здійснення правосуддя у будь-якій формі; обов'язок держави надавати відповідні кошти, які б дозволяли судовим органам належним чином виконувати свої функції;

безсторонність, неупередженість суддів та їх підкорення при здійсненні правосуддя лише закону; незмінюваність суддів.

Таке саме значення для єдності державної влади має й принцип законності, що ґрунтується на загальності вимог законності; верховенстві закону; єдності законності; гарантованості основних прав і свобод громадян; невідворотності покарання за вчинене правопорушення; неприпустимості підміни законності доцільністю їх протиставлення; зв'язку законності і культури. Апарат держав соціально-демократичної орієнтації, що є носієм державної влади, на виконання принципу законності свою діяльність спрямовує на виконання законів, здійснює на підставі законів і в порядку, ними передбаченому..., будується на основі єдності й незалежності державної влади як єдиного носія та виразника суверенітету народу.

Таким чином, викладене підтверджує нашу тезу, що функції та принципи забезпечення єдності державної влади є основою взаємодії судів з державними органами, а також що принцип єдності державної влади безпосередньо обумовлює й принцип організації самої судової системи.

Вітвіцька Вікторія В'ячеславівна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права та кримінології
Донецького юридичного інституту МВС України

УДК 328.185(477)

КОРУПЦІЯ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ СТАНУ СОЦІАЛЬНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Одним із чинників, які створюють реальну загрозу національній безпеці та демократичному розвитку України, є корупція. Вона негативно впливає на всі сторони суспільного життя. За всі роки проведення соціально-економічних реформ у напрямі подальшої демократизації суспільного життя в Україні така проблема як корупція не була вирішена. Корупція стала некерованою державою, перетворилася в загрозу для добробуту її громадян. У сучасних умовах розвитку країни наявність корумпованих зв'язків серед представників державних органів влади і управління наносить значну шкоду не тільки державі, але й населенню.

Конституція України (ч. 2 ст. 19) зобов'язує органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадових осіб діяти лише на підставах і в межах повноважень, що передбачені законами країни. Нажаль, цей принцип нерідко порушується посадо-

вими особами. Держава сама створює для своїх громадян умови поводитися нечесно, йти на встановлення корумпованих відносин з метою реалізувати свої конституційні права, задовольнити законні інтереси. Громадяни примушені йти на порушення закону, щоб задовольнити свої законні потреби, щоб отримати те, що належить їм за законом. І це породжує нездорову систему соціальних відносин і має негативний вплив на суспільство.

Одним з пріоритетних напрямів державної політики на сучасному етапі є зниження рівня корупції. Міжнародні експерти приділяють увагу зазначеному питанню і вказують на необхідність та можливість регулювати корупцію, бо на їх думку «...корупція в Україні – це вулиця із зустрічним рухом». Таке визначення корупції вони пояснюють протиріччями соціальної системи України. По-перше, та ж сама соціальна група з готовністю залучається до корупційних дій та водночас наголошує найбільшу готовність боротися з корупцією. По-друге, корупція сприймається населенням України як прийнятний спосіб вирішення своїх справ [1, с. 32]. Тому слід погодитися з висновками експертів щодо необхідності використовувати регуляторні інструменти та відповідну схему протидії – «збільшити ціну корупції і зменшити її надійність» [1, с. 32, 33]. Таким чином, в усіх важливих галузях соціального життя потрібно зменшити рівень суб'єктивізму в ряді державних процедур, тобто використовувати механізм прозорості дій представників державних органів (зовнішнє незалежне тестування для вступу до вузів, комп'ютеризований розподіл справ у судах тощо).

Корупцію можна назвати наслідком невіршених раніше проблем у соціальній сфері життя країни. Якщо мова йде про Україну, то рівень зазначеного негативного явища, на нашу думку, напряму залежить від стану соціального життя. Проаналізуйте рейтинг країн з питання поширення корупції. Ви побачите залежність рівня корупції від соціально-економічного розвитку країни. Таким чином, слід запропонувати, більш ретельно досліджувати кримінологічні аспекти зазначеної проблеми, а саме соціальні причини, які породжують корупцію. На нашу думку, останнім часом багато розмов йде про ефективність дії чинного антикорупційного законодавства, багато часу витрачається на розгляд понятійного апарату, визначення відповідальності за корупційні дії, але зовсім забувають про необхідність проведення профілактичних заходів. Потрібно подивитися на корупцію як на наслідок великої сукупності проблем, які мають місце в соціальній сфері нашої держави. З'ясування таких питань безумовно вплине на положення справ.

Підвищення кримінальної відповідальності за корупційні дії не є панацеєю від корупції. Багато фахівців признають, що результативними шляхами боротьби з корупцією є її профілактика, яка займає багато часу і потребує великих економічних витрат. Адміністративні методи, правові більш дієві, не потребують значних витрат. Така думка обґрунтовується необхідністю зупинити подальше поширення корупції, оскільки є загроза існуванню демократії в країні [2, с. 158]. Аналіз законодавства зарубіжних країн щодо протидії корупції яскраво свідчить про залежність країн світу від правових та адміністративно-організаційних заходів [3, с. 40–59].

На державному рівні неодноразово приймалися відповідні закони, видавалися укази, розпорядження, розроблялися концепції та програми боротьби з корупцією. Масштаби корупції в Україні залишаються незмінними. Головна причина такого стану справ є відсутність реальних дій, спрямованих на профілактику, слабка суспільна підтримка антикорупційної діяльності. В Україні створено законодавчу базу для протидії корупції, до якої увійшли низка міжнародних актів щодо боротьби з корупцією. Деякі з них скеровані на посилення кримінальної відповідальності посадових осіб, що є на нашу думку, неефективним, оскільки стосується наслідків, а не соціальних причин корупції. Відсутність розуміння необхідності проведення заходів щодо соціальної профілактики корупції сприяє поширенню її, особливо в її латентній формі, робить можливим корупції залишатися деструктивним чинником діяльності правоохоронної системи, системи охорони здоров'я та освіти.

Впродовж багатьох років в нашій країні з корупцією боролися винятково репресивними, адміністративними засобами. Настав час, коли ми повинні переглянути існуючі шляхи запобігання корупції, звернутися до з'ясування питання щодо соціальних причин корупції. Запровадити корисні й ефективні системи контролю за державним управлінням, сприяти розвитку самосвідомості громадян. У зв'язку з тим, що значна частина населення України не оцінює корупцію негативно і вважає для себе за можливе за допомогою корумпованих відносин вирішувати свої питання, потрібно змінити соціальну оцінку корупції [4, с. 28, 29].

Поширення корупційних проявів є значною перешкодою на шляху становлення України як демократичної і соціальної держави. Шкода, яку заподіюють корупціонери, полягає не лише у матеріальних втратах населення, а й у порушенні законних прав та інтересів людей, їх зневірі у діяльності посадових осіб державних органів, насамперед правоохоронних і судових.

Корупція – це відображення суспільства, його політичного, економічного та соціального стану. Вона породжує відповідні соціальні процеси, які негативно впливають на свідомість громадян, підриває авторитет держави, завдаючи шкоди функціонуванню в Україні принципу законності й демократизму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Слухання у Комітеті на тему : «Антикорупційні аспекти забезпечення прозорості у публічному секторі» / Комітет Верховної Ради з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією. – К. : СПД Москаленко О.М., 2009. – 128 с.
  2. Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження : монографія. – Львів : ЛьвДУВС, 2011. – 220 с.
  3. Романюк Б. В. Законодавство України та зарубіжних країн щодо протидії корупції. Міжнародний досвід боротьби з корупцією : монографія / Б. В. Романюк, О. Ю. Бусол. – К., 2010. – 628 с.
  4. Мельник М. І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії : монографія / М. І. Мельник. – К. : Атіка, 2001. – 304 с.
-

Вознесенська Олена Володимирівна

викладач кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології
навчально-наукового інституту права та масових комунікації
Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК 343. 352

**ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ СУБ'ЄКТУ ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ
СТ. 365-2 КК ТА Ч. 3 СТ. 368-4 КК УКРАЇНИ**

Суб'єктом злочинів передбачених ч. 1 ст. 365-2 КК та ч. 3 ст. 368-4 КК є аудитор, нотаріус, оцінювач, інша особа, яка не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування, але здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, у тому числі послуг експерта, арбітражного керуючого, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді (під час виконання цих функцій).

Отже, суб'єктом цих злочинів є: 1) аудитор; 2) нотаріус; 3) оцінювач; 4) інша особа, яка не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування, але здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, у тому числі послуг експерта, арбітражного керуючого, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді (під час виконання цих функцій).

Згідно ст. 4 Закону України «Про аудиторську діяльність» аудитором може бути фізична особа, яка має сертифікат, що визначає її кваліфікаційну придатність на заняття аудиторською діяль-

ністю на території України [1]. А відповідно до ст. 3 цього Закону аудиторська діяльність – це підприємницька діяльність, яка включає в себе організаційне і методичне забезпечення аудиту, практичне виконання аудиторських перевірок (аудит) та надання інших аудиторських послуг [1]. Отже, аудитор, як суб'єкт злочинів передбачених ст. 365-2 КК та ч. 3 ст. 368-4 КК – це особа, яка здійснює підприємницьку діяльність, що включає в себе організаційне і методичне забезпечення аудиту, практичне виконання аудиторських перевірок (аудит) та надання інших аудиторських послуг та сертифікат, що визначає її кваліфікаційну придатність на заняття аудиторською діяльністю на території України.

Як суб'єкт вказаних злочинів нотаріус – це уповноважена державою фізична особа, яка здійснює нотаріальну діяльність у державній нотаріальній конторі, державному нотаріальному архіві або незалежну професійну нотаріальну діяльність, зокрема поспідує права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняє інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності (ст. 3 Закону України «Про нотаріат») [2].

Згідно ст. 4 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» оцінка майна, майнових прав – це процес визначення їх вартості на дату оцінки за процедурою, встановленою нормативно-правовими актами, зазначеними в статті 9 цього Закону, і є результатом практичної діяльності суб'єкта оціночної діяльності [3]. Отже, як суб'єкт злочинів передбачених ст. 365-2 КК та ч. 3 ст. 368-4 КК оцінювач, відповідно до положень ст. ст. 4, 5, 6 цього Закону, – це особа, яка здійснює професійну оціночну діяльність та має свідоцтво оцінювача відповідно до вимог цього Закону.

Відповідно до положень ст.ст. 365-2, 368-4 КК, крім названих осіб, суб'єктом цих злочинів є інша особа, яка не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування, але здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг.

В законодавстві України поняття публічні послуги нормативно не визначені. Концепція адміністративної реформи в Україні розглядає сферу публічних послуг як таких, що надаються органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями, які перебувають в їх управлінні [4].

Венедіктова І. В. визначає публічну послугу як «суспільно значущу діяльність аргіогі чітко регламентовану законодавством, для якої характерним є добровільний інтерес споживача послуги та

індивідуальний характер її надання будь-якій особі, яка має на це право або звертається за реалізацією своїх прав, свобод і законних інтересів, на рівних підставах безоплатно або в межах цін, визначених державою» [5, с. 89].

Міцкевич Л. пропонує декілька визначень поняття «публічні послуги»:

1. Публічні послуги – діяльність державного апарату, що служить платникам податків.

2. Публічні послуги – це послуги, що характеризують лише ту сферу діяльності держави, в якій організовується життєзабезпечення населення – містобудування, транспортне сполучення, каналізація, водопостачання, освіта, охорона здоров'я тощо.

3. Публічні послуги – це послуги, що уособлюють позитивне державне управління. У даному випадку будуть важливі наслідки, на досягнення яких спрямований адресат надання послуги – суб'єкт, що отримує поліпшення власного становища після споживання очікуваної послуги, а не той, хто звертається за послугою.

4. Публічні послуги – функції державних органів [6, с. 32]. Суб'єктом надання цих послуг є лише органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, державні та муніципальні установи.

5. Публічні послуги – спосіб обслуговування громадян.

Отже, публічні послуги загалом – це послуги, що надають органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації державної та комунальної форми власності, а також приватний сектор під відповідальність публічного сектору і за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів. До публічних послуг законодавство відносить різні послуги: соціальні, житлово-комунальні, медичні, освітні послуги, послуги з протипожежного захисту та рятування і багато інших.

Положення ст. ст. 365-2, 368-4 КК, поширюються на осіб які здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг у тому числі послуг 1) експерта, 2) арбітражного керуючого, 3) незалежного посередника, 4) члена трудового арбітражу, 5) третейського судді (під час виконання цих функцій).

Згідно чинного законодавства України експерт – це фахівець у спеціальній галузі знань – у науці, техніці, мистецтві чи ремеслі, якому доручається здійснити спеціальне дослідження тих чи інших обставин кримінальної, цивільної чи трудової справи. Так, згідно з ст. 10 Закону України «Про судову експертизу» судовий експерт це фахівець державних спеціалізованих установ, який має

відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшов відповідну підготовку та отримав кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності [7].

Відповідно до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» – арбітражний керуючий (розпорядник майна, керуючий санацією, ліквідатор) – це: фізична особа; яка має ліцензію, видану в установленому законодавством порядку; та діє на підставі ухвали господарського суду.

Арбітражним керуючим (розпорядником майна, керуючим санацією, ліквідатором) може бути призначено: фізичну особу – суб'єкта підприємницької діяльності; яка має вищу юридичну; або економічну освіту; володіє спеціальними знаннями; та не є зацікавленою особою щодо боржника і кредиторів.

Одна і та ж особа може виконувати функції арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора) на всіх стадіях провадження у справі про банкрутство відповідно до вимог Закону [8].

Згідно ст. 10 Закону України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» незалежний посередник – це визначена за спільним вибором сторін особа, яка сприяє встановленню взаємодії між сторонами, проведенню переговорів, бере участь у виробленні примирною комісією взаємоприйнятного рішення [9]. Отже цим Законом визначена важлива соціальна функція посередника – сприяння встановленню взаємодії між сторонами колективного трудового спору (конфлікту), проведенню переговорів між ними, участь у виробленні примирною комісією взаємоприйнятного рішення.

Згідно зі ст. 11 Закону України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)», трудовий арбітраж це – орган, який складається із залучених сторонами фахівців, експертів та інших осіб і приймає рішення по суті трудового спору (конфлікту) [9]. Отже, члени трудового арбітражу – це фізичні особи, які відповідно до закону приймають рішення по суті трудового спору (конфлікту).

Згідно ст. 2 Закону України «Про третейські суди», третейський суддя - фізична особа, призначена чи обрана сторонами у погодженому сторонами порядку або призначена чи обрана відповідно до цього Закону для вирішення спорів у третейському суді [10]. Отже, третейський суддя – це особа, що обирається учасниками цивільного спору для розгляду конкретної цивільно-правової справи.

Крім названих у ст. 365-2 КК та ч. 3 ст. 368-4 КК осіб, до осіб які здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг слід і інших соціальних працівників, працівників житлово-комунальних організацій, державних та комунальних закладів освіти, охорони здоров'я, культури, фізичної культури і спорту та інших категорій працівників у сфері життєзабезпечення населення.

Таким чином, підсумовуючи викладене, слід визначити, що суб'єктом злочинів передбачених ч. 1 ст. 365-2 КК та ч. 3 ст. 368-4 КК є особа, яка не є державними службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування, але надає публічні послуги (аудитор, нотаріус, оцінювач, а також експерт, арбітражний керуючий, незалежний посередник, член трудового арбітражу, третейській суддя під час виконання ним цих функцій, інша особа в установлених законом випадках).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про аудиторську діяльність: Закон України : від 22 квітня 1993 року № 3125-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1993. – № 23. – Ст. 243.
  2. Про нотаріат: Закон України : від 2 вересня 1993 року № 3425-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1993. – № 39. – Ст. 383.
  3. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: Закон України : від 12 липня 2001 року № 2658-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2001. – № 47. – Ст. 251.
  4. Абраменко Ю. Ю. Публічні послуги та їх роль у забезпеченні якості управління / Ю. Ю. Абраменко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-02\(6\)/11ayzyu.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-02(6)/11ayzyu.pdf)
  5. Венедіктова І. В. Юридична природа публічних послуг / І. В. Венедіктова // Вісн. Харків. нац. ун-ту. – 2009. – № 841. – С. 88 – 91. – (Сер.: Право).
  6. Публичные услуги: правовое регулирование (российский и зарубежный опыт) : сборник / под общ. ред. Е. В. Гриценко, Н. А. Шевелевой. – М. : Волтерс Клувер, 2007. – 256 с.
  7. Про судову експертизу : Закон України від 17 травня 2012 року № 4711-VI // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T403800.html
  8. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : Закон України від 14 травня 1992 року № 2343-XII // Верховна Рада України (ВВР). – 1992. – № 31. – Ст. 440.
  9. Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів) : Закон України від 16.10.2012 року № 5458-VI (5458-17) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/137/98-%D0%B2%D1%80>
  10. Про третейські суди : Закон України від 16 жовтня 2012 року № 5461-VI // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T041701.html.
-

Вознюк Андрій Андрійович
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
провідний науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем розкриття та розслідування злочинів
Національної академії внутрішніх справ

УДК 343.352 : 343.974

КОРУПЦІЙНИЙ ЗВ'ЯЗОК ЯК КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОЗНАКА ОРГАНІЗОВАНОГО ЗЛОЧИННОГО ОБ'ЄДНАННЯ

Удосконалення законодавства про кримінальну відповідальність, зокрема кримінально-правових норм, що стосуються протидії організованим злочинним об'єднанням, залишається пріоритетним напрямом наукових досліджень у галузі кримінального права. Тривалий час відбувається наукова дискусія стосовно визначення ознак організованої групи і злочинної організації. Здебільшого вони не мають єдиного законодавчого закріплення і розкриваються за допомогою оціночних понять. У теорії кримінального права ці ознаки тлумачаться по-різному, а їх визначення, наведене у Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчиненні стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 р. № 13 [4, с. 2–6], є недосконалим, оскільки не дає можливості відмежувати організовану групу від злочинної організації.

Кримінально-правові ознаки організованих груп і злочинних організацій залежно від їх ролі в характеристиці об'єднання поділяють на обов'язкові та факультативні [3, с. 62, 63]. Серед факультативних ознак цих об'єднань окреме місце займають корупційні зв'язки.

Насамперед необхідно з'ясувати зміст поняття «корупційний зв'язок». У тлумачному словнику корупцію визначають як використання посадовою особою свого службового становища з метою особистого збагачення; підкупність, продажність урядовців і громадських діячів [1, с. 578]. Водночас згідно ст. 1 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 року № 3206-VI корупція – використання особою, зазначеною в частині першій статті 4 цього закону, наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній в частині першій статті 4 цього закону, або на її вимогу іншим фізичним чи

юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей [5].

Разом з тим зв'язок у тлумачному словнику визначено по-різному: 1) спілкування, можливість спілкування з ким-, чим-небудь; 2) засіб спілкування на відстані; 3) установа чи установи, що забезпечують технічні засоби спілкування на відстані; 4) ділові, офіційні і т. ін. відносини, стосунки між ким-, чим-небудь; близьке знайомство з впливовими особами; 5) співвідношення між різними факторами, явищами, подіями і т. ін., засновані на взаємозалежності і взаємообумовленості; 6) внутрішня близькість із ким-, чим-небудь; 7) міцне сполучення, скріплення, з'єднання чого-небудь із чимсь; 8) виведення з вільного стану, коли окремі атоми елементів, з'єднуючись між собою силами електронної взаємодії, утворюють молекули або кристали хімічних сполук [1, с. 450].

На наш погляд, в організованій злочинній діяльності корупційний зв'язок слід розглядати крізь призму відносин та стосунків між певними особами.

На підставі цього, можна виокремити такі елементи корупційного зв'язку: *суб'єкти (учасники) корупційних відносин та їх предмет*.

Суб'єктами корупційних відносин з одного боку виступають суб'єкти відповідальності за корупційні правопорушення, визначені в ч. 1 ст. 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 року. Це особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

а) Президент України, Голова Верховної Ради України, його Перший заступник та заступник, Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр України, віце-прем'єр-міністри України, міністри, інші керівники центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України, та їх заступники, Голова Служби безпеки України, Генеральний прокурор України, Голова Національного банку України, Голова Рахункової палати, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Голова Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим;

б) народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати місцевих рад;

в) державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування;

г) військові посадові особи Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів військових формувань;

г) судді Конституційного Суду України, інші професійні судді, Голова, члени, дисциплінарні інспектори Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, службові особи секретаріату цієї Комісії, Голова, заступник Голови, секретарі секцій Вищої ради юстиції, а також інші члени Вищої ради юстиції, народні засідателі і присяжні (під час виконання ними цих функцій);

д) особи рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ, державної кримінально-виконавчої служби, органів та підрозділів цивільного захисту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, податкової міліції;

е) посадові та службові особи органів прокуратури, Служби безпеки України, дипломатичної служби, митної служби, державної податкової служби;

є) члени Центральної виборчої комісії;

ж) посадові та службові особи інших органів державної влади [5].

З іншого боку суб'єктом корупційних відносин є учасник (член) організованого злочинного об'єднання.

Предметом корупційних відносин є те, з приводу чого існують відносини між їх суб'єктами. Предмет корупційних відносин може бути як матеріальним, так і нематеріальним (як речі матеріального світу, так і певні діяння). Це може бути надання для учасників організованих злочинних об'єднань різного роду інформації (про кримінальне провадження, хід розслідування злочинів, свідків, потерпілих тощо); вжиття заходів щодо протидії розслідуванню злочинів, учинених учасниками організованих груп і злочинних організацій (відмова у реєстрації заяви про вчинене кримінальне правопорушення, надання вказівок відповідним органам чи службовим особам про закриття кримінального провадження тощо); необґрунтоване призначення учасникам організованих груп і злочинних організацій покарання, що не відповідає ступеню суспільної небезпеки цих осіб та вчинених ними злочинів, незаконне звільнення учасників організованих від кримінальної відповідальності або закриття щодо них кримінального провадження за іншими підставами тощо.

Корупційний зв'язок службової особи з учасниками організованого злочинного об'єднання хоча й виступає факультативною ознакою цих об'єднань, однак має значення для кваліфікації злочинів. *Так, забезпеченням безпеки діяльності одного з структурних*

підрозділів організованого злочинного об'єднання (благодійного фонду «Таврида»), що спеціалізувалося на шахрайствах, вчинених способом фінансової піраміди, займався спільно з членами об'єднання начальник УБОЗ Херсонської області. Корумпованому працівнику правоохоронного органу щомісячно передавали 5000 доларів США за стримування потоку заяв громадян про вчинення щодо них шахрайських дій учасниками благодійного фонду «Таврида» [2]. Фактично дії цього начальника доцільно кваліфікувати як співучасть у злочинах, учинених учасниками організованих злочинних об'єднань, оскільки він виконував функції пособника, які полягали у сприянні вчиненню злочину іншими співучасниками шляхом усунення перешкод та приховування злочинів, учинених учасниками об'єднання. Він усвідомлював, що об'єднання спеціалізується на шахрайстві, виконував відведену йому функцію забезпечення безпеки членів об'єднання, діяв протягом тривалого часу. Водночас його дії необхідно додатково кваліфікувати за статтями, що передбачають кримінальну відповідальність за злочини у сфері службової діяльності.

Доцільно виділити два види корупційних зв'язків:

1) корупційний зв'язок у формі співучасті у злочині (має місце у тих випадках, коли службова спільно з іншими учасниками злочинного об'єднання бере участь у вчиненні злочину); 2) корупційний зв'язок у формі причетності до злочину (має місце у тих випадках, коли службова особа без попередньої даної обіцянки приховує злочин, купує чи збуває майно, добуте злочинним шляхом, не повідомляє про злочин тощо).

Таким чином корупційний зв'язок в організованій злочинній діяльності – це суспільні відносини між суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення та учасниками організованих злочинних об'єднань, що полягають у використанні суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення наданих їм службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей в інтересах організованого злочинного об'єднання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови : (з дод., допов. та CD) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. : Ірпінь : Перун, 2009. – 1736 с. : іл. 578
2. Вирок Центрального районного суду м. Сімферополь. Кримінальна справа № 1-394/2010 р. Єдиний державний реєстр судових рішень. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/13179430>.
3. Вознюк А. А. Класифікація ознак організованої групи та злочинної організації / А. А. Вознюк // Тенденції та пріоритети реформування законодавства України : матеріали Міжнародної наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 28 грудня 2011 року. –

Запоріжжя : у 2-х частинах. – Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2011. – Ч. 2. – С. 62, 63.

4. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчиненні стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 р. № 13 // Вісник Верховного Суду України. – 2006. – № 1. – С. 2-6.

5. Про засади запобігання і протидії корупції : Закон України від 7 квітня 2011 року № 3206-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3206-17>.

Волинський Олександр Олександрович

аспірант аспірантури і докторантури

Національної академії Служби безпеки України

УДК 343.352+343.353

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ НЕЗАКОННОМУ ЗВІЛЬНЕННЮ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Згідно з макроекономічними та політекономічними дослідженнями, корупція є головною перепорою економічного росту та розвитку, що може поставити під загрозу будь-які перетворення.

Наприкінці ХХ століття країнами – учасниками міжнародних організацій з метою поліпшення протидії корупції, на міждержавному рівні, підписано низку відповідних угод. Україною 18.10.2006 р. ратифіковано «Кримінальну конвенцію про боротьбу з корупцією» Ради Європи від 27.01.1999 р. та конвенцію ООН «Проти корупції» від 31.10.2003 р.

У вказаних міжнародних договорах констатовано негативні наслідки корупції та визначено норми щодо підвищення ефективного запобігання та протидії її проявам (проведення кримінальної політики, розширення та активізації міжнародного співробітництва за вказаним напрямком тощо).

Зазначеними конвенціями закріплено необхідність вжиття країнами – учасницями заходів із встановлення кримінальної відповідальності за хабарництво, зловживання впливом, відмивання доходів, отриманих від злочинів пов'язаних з корупцією та фінансові злочини. Поряд з іншими криміналізації підлягають діянню пов'язані з перешкоджанням здійсненню правосуддя [1, с. 15–25; 2, с. 13].

Відповідно до конвенції ООН «Проти корупції» кожна держава-учасниця вживає заходів щодо забезпечення збалансованості між будь-якими імунітетами або привілеями, наданими її державним

посадовим особам особами у зв'язку з виконанням ними своїх функцій, здійснення ефективного розслідування та кримінального переслідування [1, с. 30].

Також, держави-учасниці повинні забезпечити органу чи органам, що спеціалізуються на боротьбі з корупцією необхідну незалежність для ефективного виконання своїх функцій без будь-якого неналежного впливу; періодично проводити оцінку відповідних правових інструментів й адміністративних заходів з метою визначення їхньої адекватності з точки зору запобігання корупції та боротьби з нею [1, с. 5, 6].

За «Кримінальною конвенцією про боротьбу з корупцією» Ради Європи, кожна Сторона вживає заходів, що дозволяють застосування спеціальних слідчих методів із дотриманням національного законодавства які можуть бути необхідними для забезпечення їй можливості сприяти збиранню доказів у зв'язку з кримінальними злочинами визначеними Конвенцією [2, с. 23].

Однак, незважаючи на ратифікацію Україною вказаних міжнародних договорів, вжиття заходів спрямованих на посилення протидії корупції, набрання чинності Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції», Кримінальним процесуальним кодексом України, внесення змін до КК України, в певній частині, призвело до послаблення боротьби з окремими корупційними правопорушеннями.

Деякі норми вказаних законодавчих актів ускладнюють застосування положень Особливої частини КК України, якими встановлюється відповідальність за вчинення злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності пов'язаної з наданням публічних послуг, а визначений у КПК України порядок документування їх вчинення, збирання та використання доказів, у поєднанні з наявністю в окремих службових осіб привілейованого процесуального статусу ускладнює, а у деяких випадках унеможливорює притягнення осіб до передбаченої законом відповідальності.

Крім того, окремі норми чинного адміністративного, кримінального та кримінально-процесуального законодавства України за певних обставин можуть використовуватись корумпованими посадовими особами правоохоронних органів, для сприяння винним у незаконному звільненні від кримінальної відповідальності.

Окремі норми чинного антикорупційного законодавства, такі як: ст.ст. 368, 368-1 КК України, ст. 172-2 КУпАП України, перебувають між собою у певній конкуренції. Ознакою, яка повинна слу-

гувати критерієм розмежування для адміністративно-правової та кримінально-правової норм, є розмір предмета.

В конкретній ситуації, рішення щодо застосування вказаних норм для кваліфікації корупційних діянь приймаються одноосібно прокурором та органом досудового розслідування залежно від суб'єктивної оцінки фактично отриманих матеріалів щодо обставин, врахування або не врахування тих чи інших доказів тощо.

Вважаємо доцільним розглянути деякі колізії застосування чинного законодавства під час розслідування злочинів передбачених ст. 368 КК України «Одержання хабара».

На практиці уповноваженими правоохоронними органами при отриманні інформації щодо вимагання службовою особою хабара, інформуються відповідні органи досудового розслідування, посадовими особами яких, вказана інформація згідно з ст. 214 КПК України вноситься до Єдиного державного реєстру досудових розслідувань та розпочинається досудове слідство. Фактично одразу після цього слідчим або прокурором, з метою документування протиправної діяльності, до оперативних підрозділів МВС та СБ України надаються доручення щодо проведення комплексу негласних слідчих дій, передбачених главою 21 КПК України, у тому числі, щодо проведення контролю за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України). Отримані в результаті проведення вказаних слідчих дій матеріали, які свідчать про вчинення службовою особою злочину, передбаченого ст. 368 КК України, протягом 24 годин передаються прокурору [3].

Слід зауважити, що згідно з нормами КПК України прокурору належить виключне право на прийняття рішення щодо проведення контролю за вчиненням злочину та вирішення питання з подальшого використання отриманих доказів у кримінальному провадженні, що може негативно вплинути на ефективність протидії корупції відповідними підрозділами правоохоронних органів, та суперечить вимогам вищевказаної конвенції ООН. Поряд з цим, подальше поширення корупції у правоохоронних органах України ставить під сумнів неупереджене і повне використання таких доказів для підтвердження наявності умислу в особи.

Особливістю документування факту вимагання та одержання хабара службовими особами органів державної влади є те, що останні обізнані щодо форм та методів діяльності правоохоронних органів, а тому заздалегідь визначають лінію поведінки та пояснення своїх дій, що будуть використовувати для уникнення від передбаченої законом відповідальності.

За таких обставин, підозрювані на відповідних стадіях досудового розслідування можуть вступати у змову із працівниками структурних підрозділів правоохоронних органів України щодо сприяння останніми в незаконному звільненні від кримінальної відповідальності.

Зафіксовані СБ України факти одержання службовими особами органів досудового розслідування та прокуратури України хабарів, свідчать про те, що вказані службові особи вимагали та отримували кошти саме за сприяння підозрюваним та обвинуваченим в уникненні від передбаченої законом відповідальності. При цьому, сприяння суб'єктам в неправомірному уникненні від відповідальності передбачалось реалізувати шляхом використання можливостей неоднозначного трактування норм чинного законодавства [4].

Механізми реалізації злочинних намірів зі сприяння винним під час проведення досудового розслідування в частковому або повному уникненні від кримінальної відповідальності можуть бути такими: перекваліфікація злочину зі ст. 368 КК України на ст.ст. 190, 364 КК України (під час допиту виявлено, що особа отримувала кошти, однак реально дій, спрямованих на виконання обіцянок не вчиняла та не мала наміру вчиняти) або на ту частину ст. 368 КК України яка передбачає кваліфікований злочин (не підтверджено факт вимагання коштів), закриття кримінального провадження у зв'язку із відсутністю складів злочинів передбачених ст.ст. 364-1, 365-2, 368, 368-1, 368-2, 368-3, 368-4, 369-2, 370 КК України та направлення матеріалів для складання адміністративних протоколів за ст. 172-2 КУпАП України тощо.

На окрему увагу заслуговує той факт, що проведення переважної більшості негласних слідчих дій, у тому числі контролю за вчиненням злочину, проводиться виключно у кримінальних провадженнях щодо тяжких або особливо тяжких злочинів (ст. 246 КПК України).

Відтак, виникає питання щодо допустимості використання доказів отриманих у результаті проведення зазначених негласних слідчих дій, у випадку перекваліфікації злочину з ч. 3 ст. 368 на ч. 1 ст. 368 КК України чи на інший злочин середньої тяжкості. Також, в КПК України, не вирішено проблему використання одержаних за результатами проведення негласних слідчих дій матеріалів для складання адміністративного протоколу про вчинення адміністративного корупційного правопорушення. При цьому, слід врахувати, що згідно ст.ст. 255, 256 КПК України, отримані у результаті проведення негласних слідчих дій докази, які прокурор не визнає

необхідними для подальшого проведення досудового розслідування, повинні бути знищені, на підставі його рішення та під його контролем, що ускладнює або навіть унеможлиблює притягнення особи до передбаченої законом відповідальності.

Поряд з цим, визначений чинним КПК України порядок досудового розслідування кримінальних правопорушень, надання прокурору керівної ролі у проведенні досудового розслідування, обов'язок погодження з ним клопотань щодо проведення негласних слідчих дій, практично унеможлиблює документування підрозділами МВС та СБ України скоєння співробітниками структурних підрозділів прокуратури України злочинів у сфері службової діяльності.

З вищевикладеного можна зробити висновки про те, що окремі положення антикорупційного та кримінального процесуального законодавства України в деяких випадках можуть бути використані для сприяння особам в уникненні від кримінальної відповідальності за вчинення корупційних правопорушень, що створює умови до поширення корупції в правоохоронних та контролюючих органах, а отже суперечить вимогам ратифікованих Україною міжнародних договорів.

З метою підвищення ефективності запобігання та протидії корупції, подальшого наближення норм чинного законодавства до положень зазначених Конвенцій з протидії корупції, законодавцю доцільно провести роботу з чіткого розмежування адміністративних та кримінальних норм, що встановлюють відповідальність за вчинення корупційних правопорушень; розширити процесуальні повноваження підрозділів, на які покладено відповідні обов'язки по боротьбі з корупцією; визначити порядок використання доказів, одержаних із застосуванням спеціальних технічних засобів, при перекваліфікації кримінальних правопорушень на злочини середньої тяжкості; вирішити проблему використання результатів негласних слідчих дій для складання адміністративних протоколів про вчинення корупційних правопорушень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конвенція ООН «Проти корупції» від 31 жовтня 2003 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_c16. – Назва з титул. екрану.

2. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією від 27 січня 1999 р. № ETS 173. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_101. – Назва з титул. екрану.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9–10 – Ст. 88.

4. Щодо результатів роботи СБУ у сфері боротьби з корупцією та організованою злочинністю в органах влади. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sbu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/article;jsessionid=B0E19F8D6C992E93FBECF7BE7511A3ED?art_id=102324&cat_id=71490&mustWords=&searchPublishing=1. – Назва з титул. екрану.

Володавська Олена Сергіївна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету з підготовки слідчих
Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК 343.352

КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ПОВ'ЯЗАНОЇ З НАДАННЯМ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ

У зв'язку з набранням чинності Кримінальним процесуальним кодексом України з'явилося поняття кримінальне правопорушення, яке включає в себе кримінальний проступок та злочин. Нажаль чіткого поняття кримінального проступку закон не містить, що дає підстави різного тлумачення цього терміну. Метою запропонованої роботи є визначення діянь, які відносяться до кримінальних проступків у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг.

Як свідчить аналіз наукових публікацій, поняття кримінального проступку не нове для науки кримінального та адміністративного права. На цю проблему вже звертали увагу такі вчені, як: Литвинов О.М., Васильєв А.А., Авер'янов В.Б., Фріс П.Л., Хавронюк М.І., Фаринник В.І., Романюк І.Ю., Кос О.Д. тощо.

У законодавстві певні кроки щодо визначення поняття кримінального проступку були зроблені в Концепції реформування кримінальної юстиції України, яка була схвалена рішенням РНБОУ від 15 лютого 2008 року та введена в дію Указом Президента України № 311/2008 від 08 квітня 2008 року [1]. Згідно з цією концепцією до кримінальних (підсудних) проступків слід відносити:

1) окремі діяння, що за чинним Кримінальним кодексом України відносяться до злочинів невеликої тяжкості, які відповідно до політики гуманізації кримінального законодавства визначатимуться законодавцем такими, що не мають значного ступеня суспільної небезпеки;

2) передбачені чинним Кодексом України про адміністративні правопорушення діяння, які мають судову юрисдикцію і не є

управлінськими (адміністративними) за своєю суттю (дрібне хуліганство, дрібне викрадення чужого майна тощо).

Кримінальні проступки мають бути об'єднані в новий Кодекс України про кримінальні проступки. За їх вчинення можуть бути передбачені стягнення у виді короткострокового позбавлення волі, штрафу у певному обмеженому розмірі, позбавлення спеціальних прав, залучення до обов'язкових робіт тощо, а також застосовуватись спеціальна конфіскація. Вчинення кримінальних проступків не матиме таких правових наслідків, як судимість.

Крім цього існують й інші погляди щодо цього питання. В Проекті Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження інституту кримінальних проступків», що був внесений народними депутатами України Стретовичем В.М., Головатим С.П., Притикою Д.М. та Шишкіною Е.В. запропоновано кримінальним проступком вважати діяння, за яке передбачене покарання у виді громадських робіт, або інше, більш м'яке покарання за винятком основного покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [2]. Кримінальні проступки запропоновано передбачити у статтях, які передбачають відповідальність за тотожні діяння у частинах з нумерацією «1а» або в окремих статтях відповідних розділів КК. Також вони пропонують відповідні зміни до Загальної частини кримінального кодексу.

Основним критерієм, що буде відрізняти злочин та кримінальний проступок автори законопроекту вважають покарання, яке передбачено у санкціях статей. Виходячи з аналізу санкцій статей, передбачених у Розділі XVII «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» до кримінальних проступків можна віднести ч. 1 ст. 364-1 (Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми); ч.1 ст. 368-3 (Комерційний підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми); ч. 1 ст. 365-2 (Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги); ч. 1 ст. 368-4 (Підкуп особи, яка надає публічні послуги).

Крім цього пропонується Кримінальний кодекс України доповнити статтями 370-1 - 370-8: ст. 370-1 (Порушення обмежень щодо використання службового становища); ст. 370-2 (Пропозиція або надання неправомірної вигоди); ст. 370-3 (Порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльнос-

ті); ст. 370-4 (Порушення встановлених законом обмежень щодо одержання дарунка); ст. 370-5 (Порушення вимог фінансового контролю); ст. 370-6 (Порушення вимог щодо повідомлення про конфлікт інтересів); ст. 370-7 (Незаконне використання інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових повноважень); ст. 370-8 (Невжиття заходів щодо протидії корупції). Вищезазначені діяння також треба вважати кримінальними проступками.

Інший спосіб вирішення розглядуваної проблеми бачить народний депутат України Швець В.Д., який запропонував проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків» [3]. Перш за все він пропонує змінити назву «Кримінальний кодекс України» на «Карний кодекс України». Кодекс буде мати наступну структуру: Загальна частина, Особлива частина (Книга 1 (Про злочини)), Особлива частина (Книга 2 (Про кримінальні проступки)).

Кримінальним проступком він пропонує вважати, передбачене Книгою 2 (Про кримінальні проступки) Особливої частини Карного Кодексу України суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального проступку. Тобто вичерпний перелік кримінальних проступків встановлено в окремій частині Карного кодексу України.

Згідно зі ст. 51-1 Проекту до осіб, визнаних винними у вчиненні кримінального проступку, судом можуть бути застосовані такі види покарань: 1) штраф; 2) позбавлення спеціального права, наданого особі; 3) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; 4) громадські роботи; 5) виправні роботи; 6) арешт. При цьому розмір штрафу за вчинення кримінального проступку визначається судом залежно від ступеня суспільної небезпечності вчиненого кримінального проступку та з урахуванням майнового стану винного в межах від тридцяти до тисячі неоподаткованих мінімумів доходів громадян (ч. 3 ст. 53 Проекту).

Як бачимо з порівняння вищерозглянутих законопроектів різними є визначення кримінального проступку, види покарань, що можуть призначатися й види кримінальних проступків у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, які передбачені у Розділі XIII Особливої частини Книги 2 (Про кримінальні проступки) проекту Закону України, який запропонував народний депутат України Швець В.Д.

До кримінальних проступків він пропонує віднести: порушен-

ня обмежень щодо використання службового становища (ст. 591); пропозиція або надання неправомірної вигоди (ст. 592); порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності (ст. 593); порушення встановлених законом обмежень щодо одержання дарунка (пожертви) (ст. 594); порушення вимог щодо повідомлення про конфлікт інтересів (ст. 595); незаконне використання інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових повноважень (ст. 596); невжиття заходів щодо протидії корупції (ст. 597); неправомірне використання державного майна (ст. 598); порушення порядку або строків подання інформації про дітей-сиріт і дітей, які залишилися без опіки (піклування) батьків (ст. 599); незаконне збагачення (ст. 600); комерційний підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 601); підкуп особи, яка надає публічні послуги (ст. 602); пропозиція хабара (ст. 603); зловживання впливом (ст. 604).

Розглянувши вищезазначені законопроекти можна зробити наступні висновки. Автори обох законопроектів відносять до кримінальних проступків діяння, які передбачені у чинному Кодексі про адміністративні правопорушення у Главі 13-А «Адміністративні корупційні правопорушення» (ст. ст. 172-2-172-9) та у Главі 15 «Адміністративні правопорушення, що посягають на встановлений порядок управління» (ст.ст. 184-1, 184-2). Крім цього вони визнають кримінальним правопорушеннями деякі діяння, які у чинному Кримінальному кодексі є злочинами (ч. 1 ст. 364-1, ч. 1 ст. 365-2, ч. 1 ст. 368-3, ч. 1 ст. 368-4). Автори законопроектів не підтримують однакову позицію щодо видів та розмірів покарань, що можуть бути призначені за вчинення кримінального проступку, а щодо структури Кримінального кодексу України.

З вищевикладеного можна зробити наступні висновки.

1. Керуючись положеннями Концепції реформування кримінальної юстиції України, яка була схвалена рішенням РНБОУ від 15 лютого 2008 року та введена в дію Указом Президента України № 311/2008 від 08 квітня 2008 року до кримінальних проступків у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг відносяться:

1) діяння, що передбачені у Розділі XVII Особливої частини чинного Кримінального кодексу України «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» та які згідно з ч. 2 ст. 12 КК відносяться до злочинів невеликої тяжкості. Тобто до кримінальних проступків мо-

жна віднести ч. 1 ст. 364, ч. 1 ст. 364-1; ч. 1 ст. 365-2, ч. 1 ст. 366, ч. 1 ст. 367, ч. 1 ст. 368, ч. 1 ст. 368-2, ч. 1 ст. 368-3; ч. 1 ст. 368-4; ч. 1, 2 ст. 369; ч. 1 ст. 369-2 КК України;

2) передбачені чинним Кодексом України про адміністративні правопорушення діяння, які мають судову юрисдикцію і не є управлінськими (адміністративними) за своєю суттю. Тобто до кримінальних проступків можна віднести ст. ст. 172-2-172-9, 184-1, 184-2 КУпАП.

2. Вважаю, що неможливим є ефективне застосування Кримінального процесуального кодексу України без прийняття відповідних змін до Кримінального кодексу України. Підтримую позицію народного депутата України Швеця В.Д. щодо відокремлення окремого розділу Кримінального кодексу України, який би, передбачав вичерпний перелік діянь, що визнаватимуться кримінальними проступками. Це облегшить правозастосування закону, допоможе усунути суперечності щодо того які ж діяння відносити до кримінальних проступків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Концепція реформування кримінальної юстиції України / Затверджено Указом Президента України від 08 квітня 2008 № 311/2008 року // [Електронний ресурс] - <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/311/2008>

2. Проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження інституту кримінальних проступків» / Ініціатори законопроекту народні депутати України Стретович В.М., Головатий С.П., Притика Д.М. та Шишкіна Е.В. // [Електронний ресурс] - http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42706

3. Проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків» / Ініціатор законопроекту народний депутат Швець В.Д. // [Електронний ресурс] - http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511%20=42733.

Гаруст Юрій Віталійович

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри адміністративного, господарського права і фінансово-економічної безпеки
Сумського державного університету

СИСТЕМА ГАРАНТІЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ГРОМАДЯН У ПОДАТКОВІЙ СФЕРІ

Процес забезпечення прав громадян у будь-якій сфері суспільного життя є складним та багатоаспектним і вимагає від держави виконання значного обсягу складної роботи. Одним із важливих етапів при цьому є створення відповідних гарантій, так як жодна сучасна держава не може вважати себе демократичною, соціаль-

ною та правовою, якщо у ній відсутні заходи, засоби та способи, що гарантують громадянам безперешкодну реалізацію їх законних прав, свобод і законних інтересів, а також їх охорону, захист і відновлення в разі порушення. Проте, коли немає гарантій, то права, свободи та обов'язків людини і громадянина стають звичайними деклараціями, які не мають практичного підґрунтя. Все це у повній мірі стосується і податкової сфери, в якій державою також мають бути впроваджені усі необхідні державні гарантії, що надаватимуть громадянам почуття впевненості та захищеності під час реалізації ними відповідних прав.

У юридичній літературі існують різні погляди на розуміння змісту гарантій прав людини та громадянина. Так М. С. Строгович розглядає їх як встановлені законом, нормами права засоби, способи, якими охороняються і захищаються права громадян, припиняються та усуваються їх порушення, відновлюються порушені права [1, с. 180]. О. Ф. Скакун вважає, що гарантії прав, свобод та обов'язків людини та громадянина є системою соціально-економічних, політичних, юридичних умов, способів та засобів, які забезпечують їхню фактичну реалізацію, охорону та надійний захист. Коли немає гарантій, то права, свободи та обов'язків людини і громадянина приймають форму «заяв про наміри» [2, с. 203].

Остання точка зору видається нам найбільш вдалою, адже дуже важливим є те, що науковець наголошує на системному характері гарантій. Тобто вони є не простою сукупністю умов, засобів та заходів юридичного, політичного, економічного та іншого характеру, а цілісною системою, в якій усі складові взаємопов'язані, обумовлюють та доповнюють один одного.

У контексті нашої проблематики найбільший інтерес для нас становлять саме юридичні (або правові) гарантії, які являють собою, як зазначає М. В. Вітрук, усю систему діючих у державі правових норм, передбачених ними юридичних засобів, спрямованих на конкретизацію прав та обов'язків, визначення порядку їх реалізації, захисту тощо [3, с. 39]. Більш ґрунтовною видається точка зору В. М. Скобелкіна, який пише, що юридичні гарантії це правові та організаційно-правові засоби і способи, за допомогою яких забезпечується реалізація прав та виконання обов'язків, передбачених законодавством. Ці гарантії являють собою складну систему взаємодіючих елементів, що дозволяють організувати різностороннє забезпечення, яке охоплює різні стадії реалізації прав та обов'язків, захист від посягань, поновлення порушених юридичних прав [4, с. 78].

На нашу думку юридичні гарантії складаються із двох блоків,

груп. По-перше – це нормативно-правові гарантії, які являють собою передбачені нормами матеріального і процедурно-процесуального права юридичні заходи, засоби та методи забезпечення нормальної реалізації, а також охорони, захисту та відновлення прав громадян у податковій сфері. А по-друге – це інституційно-організаційні гарантії забезпечення прав громадян у досліджуваній сфері, що виступають у вигляді передбачених у нормативно-правових актах суспільно-політичних інституцій, на які покладаються відповідні функції та повноваження щодо організації й здійснення юридичного забезпечення реалізації, охорони, захисту та відновлення прав громадянина [5, с. 186].

Отже, юридичні гарантії становлять основу системи гарантій прав громадян у податковій сфері. Усі інші гарантії, що віднесені до загальних (як то: економічні, політичні, соціальні та інші), відіграють не меншу роль у забезпеченні реалізації та захисту досліджуваних прав громадян. Втім слід зауважити, що вони так чи інакше зазнають на собі вплив юридичних гарантій, оскільки створюються і впроваджуються у життя тими самими компетентними соціально-політичними інституціями на підставі та у межах правових норм і принципів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Строгович М. С. Основные вопросы советской социалистической законности / М. С. Строгович. – М. : Наука, 1966. – 271 с.
2. Скакун О. Ф. Теория государства и права / О. Ф. Скакун. – Х. : Консум ; Ун-т внутр. дел, 2000. – 704 с.
3. Витрук Н. В. Правовой статус личности в СССР / Н. В. Витрук. – М. : Юрид. л-ра, 1985. – 176 с.
4. Скобелкин В. Н. Юридические гарантии трудовых прав наемных работников / В. Н. Скобелкин // Культура, демократия и право. – Новосибирск, 1996. – С. 75–79.
5. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. – К. : Факт, 2003. – 384 с.

Гомада Валентин Андрійович

здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ

УПРАВЛІНСЬКІ ПРОЦЕДУРИ В СУДОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Головною метою діяльності суду є забезпечення реалізації прав, свобод та законних інтересів громадян. Дане положення закріплено у Конституції України у ст. 3, де проголошено: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяль-

ності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави», саме це стало аксіомою для суду [1].

Дана мета реалізується за допомогою різноманітних процедур, які є офіційно закріпленими та мають правовий характер. Кожна процедура складається з певної послідовності дій, які вчиняються суб'єктами даної процедури і як наслідок цього досягається результат поставленої мети у вигляді зміни правової дійсності. Такими процедурами у діяльності судів є управлінські процедури, які гарантують функціонування як зовнішніх відносин, так і відносин, що виникають у внутрішньоапаратній та внутрішньосистемній сфері, що становлять основний зміст діяльності суду. Під управлінськими процедурами розуміють забезпечення визначеності стадій, їх цілі, послідовність і часові межі, конкретні дії на кожній стадії, підстави здійснення і взаємозв'язок цих дій, засоби їх оформлення та фіксації.

Дані процедури мають велике значення для судової діяльності, оскільки саме вони забезпечують гармонійне поєднання прав та обов'язків суду та громадян при реалізації своїх суб'єктивних прав. Управлінські процедури можуть як сприяти прискоренню, так і загальмувати здійснення різних повноважень. Головним завданням даних процедур це діяти таким чином, щоб не перешкоджати діяльності суду, бути раціональними та обґрунтованими. Їх діяльність повинна здійснюватись на засадах послаблення бюрократизму та сприяння діяльності вірного за суттю та оперативністю державного управління.

На основі викладеного можемо зробити висновок, що під управлінською процедурою у діяльності суду необхідно розуміти процедуру, що сприяє поступовому виконанню повноважень органу суду з одного чи декількох предметів відання, враховуючи функції та завдання суду. Головними ознаками управлінської процедури є: а) забезпечує взаємозв'язок та співпрацю не тільки між органами судової влади, але й з іншими державними установами; б) сприяє зниженню конфліктних моментів та подолання подвійного вчинення одних і тих самих дій; в) діє відповідно до положень закріплених в нормативно-правових актах.

Управлінські процедури забезпечують встановлення порядку здійснення управлінських дій (наприклад, прийняття рішення). За допомогою саме цих процедур реалізується покращення службового управління та сприяння його реалізації найбільш ефективним методом. Управлінські процедури стосуються регулювання

діяльності суддів не тільки всередині їхньої системи, але мають і зовнішній характер.

Серед управлінських процедур в діяльності суду виділяють управлінсько-організаційні та управлінсько-юрисдикційні процедури.

Так, до управлінсько-організаційних можна віднести наступні:

а) добору на посаду судді (вимоги до кандидатури на посаду передбачені ч.3 ст.127 Конституції України, а також ст. 64 ЗУ «Про судоустрій та статус судів» на посаду судді може бути рекомендований кваліфікаційною комісією суддів громадянин України, не молодший двадцяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж роботи у галузі права не менш як три роки, проживає в Україні не менш як десять років та володіє державною мовою [2].);

б) призначення на адміністративні посади; (були запроваджені три головні варіанти призначень голів судів, їх заступників в системі судів загальної юрисдикції: *по-перше*, на посади у Верховному Суді України, що здійснюється Пленумом Верховного Суду України в межах повноважень даного суду; *по-друге*, на посади у вищих спеціалізованих судах (Вищому господарському, Вищому адміністративному судах України) пленумами цих судів; *по-третє*, на посади у системі місцевих і апеляційних судів – зборами суддів відповідного суду та звільняється Вищою Радою Юстиції за подання ради відповідного суду);

в) утворення і ліквідації судів загальної юрисдикції (згідно чинного законодавства питання про утворення та ліквідацію судів загальної юрисдикції вирішується Президентом України за поданням Міністра юстиції України на підставі пропозиції голови відповідного вищого спеціалізованого суду). Дане положення закріплено на законодавчому рівні в ст. 19 ЗУ « Про судоустрій та статус суддів» [2];

г) судового контролю (дану процедуру здійснюють суди загальної юрисдикції, у тому числі господарські й інші спеціалізовані, так і Конституційний Суд України. Контрольна функція виконується ними саме під час розгляду певної справи і полягає у встановленні незаконної, протиправної поведінки чи дії державного органу та сприяння її припиненню за допомогою своїх повноважень, або перевірка законів на відповідність Конституції України);

г) діловодства (виражається у забезпеченні систематизації та організації службових документів, виробленні та оформленні ділових документів, відповідно до закріплених норм та правил діловодства);

д) інформаційного забезпечення діяльності судів і суддів (Постановою Верховної Ради України «Про забезпечення діяльності судів» п.4 закріплено, що в обов'язковому порядку інформаційне забезпечення судів відбувається шляхом надсилання їм у двох примірниках: законів та інших актів, які прийняті Верховною Радою України; постанов Президії Верховної Ради України; указів та розпоряджень Президента України; постанов, розпоряджень та декретів Кабінету Міністрів України; офіційних текстів міжнародних договорів та угод України [3]).

До управлінсько-юрисдикційних доцільно віднести, насамперед, процедури застосування заходів дисциплінарної відповідальності щодо суддів. Чіткий перелік підстав передбачений ст. 83 ЗУ «Про судоустрій та статус судів» до них входять: істотне порушення процесуального законодавства при виконанні своїх обов'язків; пропущення строку розгляду справи, скарги через бездіяльність; недотримання умов неупередженості суду та процедури суду в воду (самовідводу); неодноразове порушення правил суддівської етики; розповсюдження інформації що вважається таємною, а також конфіденційної інформації на особу; несвоєчасні у оприлюдненні декларації [2].

Таким чином, враховуючи вищевикладене, можна чітко визначити головне призначення та цілі управлінських процедур у діяльності судів, серед яких необхідно виділити такі:

- сприяють забезпеченню постійного функціонування суддівського апарату управління;
- забезпечують повноту, всебічність і об'єктивність аналізу проблем і дослідження обставин конкретних справ, встановлення істини, правильне та справедливе застосування матеріальних норм адміністративного та інших галузей права;
- сприяють формуванню умов для реалізації прав, законних інтересів і обов'язків громадян, а також підприємств, організацій та інших об'єктів управління;
- сприяють розвитку демократичних засад в управлінні, широкій участі у ньому громадян і громадських організацій, врахуванню суспільної думки;
- сприяють економії сил, засобів і часу працівників суддівського апарату управління тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96 // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Про судоустрій та статус суддів : Закон України від 07.07.2010 № 2453-VI // Відомості Верховної Ради України – 2010 – № 41–45 – Ст. 415.

3. Про забезпечення діяльності судів : Постанова Верховної Ради України від 24.02.1994 № 4019-XII // Відомості Верховної Ради України – 1994. – № 26 – Ст. 215.

Давиденко Вікторія Леонідівна

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального, кримінально-виконавчого
права та кримінології навчально-наукового інституту права
та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК 343.9.01

ЗАКОНОДАВЧІ ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Протидія корупції є однією із важливіших завдань, яке стоїть перед українським суспільством. Корупційні прояви в державі підбивають імідж України в світі, поглиблюють кризові явища, руйнують засади розбудови правової держави.

Вплив корупції на українське суспільство і державу має комплексний та системний характер, зокрема йдеться про соціальні, економічні, владні, політичні, та міжнародні аспекти цього впливу. Існування корупції призводить до того, що, фактично, у суспільстві функціонують дві соціальні підсистеми – офіційна та неофіційна: перша з яких дотримується правових і моральних норм, друга – використовує протиправні методи.

Сучасне міжнародне кримінальне право не обмежує поняття корупції зловживанням державною владою, але включає неправомірні дії посадових осіб комерційних організацій, а також відносить до корупційних злочинів, окрім хабарництва, ряд злочинних діянь, пов'язаних зі зловживанням службовим становищем. Так, Конвенція ООН проти корупції, що була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 31 жовтня 2003 року, всі види корупції класифікує за двома групами: корупція у публічному секторі та корупція у приватному секторі. У свою чергу, до числа корупційних злочинів у публічному секторі відносяться: підкуп національних посадовців; підкуп іноземних посадовців та посадових осіб міжнародних організацій; неправомірне привласнення, нецільове використання майна посадовою особою; зловживання впливом з корисливою метою; зловживання службовим становищем; незаконне збагачення. Корупція у приватному секторі представлена двома діяннями: підкуп та незаконне заволодіння майном [3].

За оцінками міжнародних та вітчизняних експертів Україна має надзвичайно високий рівень корупції і це загрожує національній безпеці та конституційному ладу держави.

В таблиці 1 містяться статистичні дані кількості зареєстрованих корупційних злочинів за період з 2006 року по 9 місяць 2012 року. Спостерігається високий показник зареєстрованих злочинів у сфері службової діяльності, так в 2010 році їх було вчинено 17 980, в 2011 році – 15 969, за 9 місяців 2012 року – 9637 злочинів. Питома вага злочинів у сфері службової діяльності до загальної кількості злочинів складає в середньому 3,3%.

У порівнянні з 2009 роком, в останні роки збільшилась кількість злочинів, пов'язаних з хабарництвом (одержання хабара, давання хабара). У 2009 році таких злочинів було вчинено 2102, у 2010 році – 2914 (на 38 % більше), в 2011 році – 2875 (на 36 % більше ніж у 2009 році).

Високий статистичний рівень злочинів проти власності, а саме привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (2009 рік – 7 832, 2010 рік – 8 240, 2011 рік – 7977, у 9 місяці 2012 – 5809 зареєстровано злочинів).

Таблиця 1

Види злочинів		Зареєстровано корупційних злочинів						
		Р о к и						
		2006	2007	2008	2009	2010	2011	9м.2012
	Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем	7371	7193	7171	7832	8240	7977	5809
	Злочини у сфері службової діяльності	16396	15555	15495	14159	17980	15969	9637
З н и х	зловживання владою або службовим становищем	4621	3910	3698	3564	4543	4114	1983
	перевищення владою або службових повноважень	1161	888	726	581	827	806	352
	хабарництво	3014	2775	2297	2102	2914	2875	1964
	у т.ч. одержання хабара	2335	2146	1910	1855	2501	2538	1451
	давання хабара	678	628	386	247	412	337	345
	службове підроблення	7600	х	х	х	8280	6442	3943

Зазначені показники не розкривають реальний масштаб злочинних проявів, тому як корупційні злочини мають високий рівень латентності.

Протидія корупції має носити комплексний характер і виходити з всебічної підтримки владних та громадських інститутів держави. Прийнятий Верховною Радою України 7 квітня 2011 року Закон України «Про засади запобігання протидії корупції» визначає: поняття корупції, корупційного правопорушення, неправомірної вигоди, конфлікту інтересів, безпосереднього підпорядкування; коло суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення; перелік органів, що здійснюють заходи щодо запобігання і протидії корупції; перелік обмежень, спрямованих на запобігання і протидію корупції та інші положення, що дають змогу точно ідентифікувати факт корупції у відповідності з діючим законодавством та застосувати заходи реагування. Також передбачений порядок відшкодування завданої внаслідок вчинення корупційних правопорушень збитків, шкоди, поновлення порушених прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав чи інтересів юридичних осіб, інтересів держави. [1].

У відповідності до ст. 21 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» за вчинення корупційних правопорушень особи, зазначені в ч. 1 ст. 4 Закону притягаються до кримінальної, адміністративної, цивільно-правової та дисциплінарної відповідальності у встановленому законом порядку.

Законом України від 7 квітня 2011 р. № 3207-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо відповідальності за корупційні правопорушення», були внесені зміни до Кримінального кодексу України. Зокрема, XVII розділом Особливої частини Кримінального кодексу України встановлена кримінальна відповідальність за злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Зазначеним розділом передбачена відповідальність за: зловживання владою або службовим становищем; зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми; перевищення влади або службових повноважень; перевищення повноважень службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми; зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги; службове підроблення; службову недбалість; одержання хабара; незаконне збагачення; комерційний підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалеж-

но від організаційно-правової форми; підкуп особи, яка надає публічні послуги; пропозиція або давання хабара; зловживання впливом; провокація хабара або комерційного підкупу.

До осіб, визнаних винними у вчиненні вказаних злочинів, судом можуть бути застосовані такі види покарань: штраф; позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; виправні роботи; конфіскація майна; арешт; обмеження волі; позбавлення волі на певний строк [2].

На черзі – прийняття ще багатьох нових актів законодавства. Це закон щодо відповідальності юридичних осіб за корупційні правопорушення, кодекси поведінки публічних службовців, закони про врегулювання конфлікту інтересів в їх діяльності, державний фінансовий контроль публічної служби, зміни до процесуальних кодексів, виборчого законодавства, законодавства про проходження державної служби і прирівняних до неї служб (військової, поліцейської тощо) та служби в органах місцевого самоврядування, про статус суддів, прокурорів тощо.

Але неможливе побороти будь-яке негативне явище за допомогою прийняття певного закону. Закон лише визначає механізми, форми, способи, сили і засоби протидії певному явищу, у даному разі корупції. Тому, крім законодавчих заходів, необхідним є вжиття комплексу організаційних, інформаційних тощо заходів та їх фінансово-економічне забезпечення [4].

До антикорупційних заходів також відноситься підвищення ефективності діяльності правоохоронних та судових органів, зростання прозорості державної служби і активна участь членів суспільства у протидії корупції. Але без соціальних та економічних реформ, спрямованих на підвищення рівня життя громадян, не можливо досягнути позитивного результату.

СПИСОК ВИКОРАСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про засади запобігання і протидії корупції [Електронний ресурс] : Закон України від 7 квіт. 2011 р. № 3206-VI // Верховна Рада України: [офіц. веб-сайт]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3206-16>.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення [Електронний ресурс] : Закон України від 7 квіт. 2011 р. № 3207-VI // Верховна Рада України: [офіц. веб-сайт]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3207-17>.

3. Скулиш Є. Д. Корупція в Україні: основні напрями протидії в сучасних умовах / Є. Д. Скулиш // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією. – 2007. – № 16. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/bozk/2007/16text/g16_15.htm.

4. Антикорупційні закони 2011 – як крок вперед. Що далі? Хавронюк М.І. – 2012. – Режим доступу: <http://www.pravo.org.ua/protydiia-koruptsii/989-antikoruptsiini-zakony-2011-ia-krok-vpered-shcho-dali.html>.

Сгорова Вікторія Олегівна

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
факультету права Донецького юридичного інституту МВС України

УДК 343.98

КОРУПЦІОГЕННІ РИЗИКИ ПРИЗНАЧЕННЯ ШТРАФУ У РОЗМІРІ МАЙНОВОЇ ШКОДИ

Більше року пройшло з моменту набрання чинності Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності», яким було внесено масштабні зміни та доповнення як до розділу VII Особливої частини, так і до низки інших статей Кримінального кодексу (далі – КК) України. В цій статті ми зосередимо увагу передусім не на аналізі вказаного закону, а на окремих аспектах застосування нових положень у судовій практиці. В цьому аспекті особливий інтерес викликають положення КК України, які можуть бути використані у якості законного інструменту уникнення засудженням обов'язку сплати штрафу в розмірі, що дорівнює розміру майнової шкоди.

Згідно з новою редакцією ч. 2 ст. 53 КК України за вчинення злочину, за який передбачене основне покарання у виді штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, суд призначає розмір штрафу не менше, ніж розмір майнової шкоди, завданого злочином, або отриманого злочинного доходу, незалежно від граничного розміру штрафу, передбаченого санкцією відповідної статті.

Аналіз судової практики свідчить, що судді в повній мірі застосовують положення ч. 2 ст. 53 КК України. Більш того, непоодинокую є практика призначення штрафу в якості основного покарання у розмірі декількох мільйонів гривень.

Проте більш детальне вивчення судових вироків виявило одну закономірність. Від сплати штрафу, що дорівнює розміру майнової шкоди, легко можна звільнитися у разі призначення покарання за сукупністю злочинів, якщо суд вирішить при призначенні остаточного покарання застосувати принцип поглинення менш суворого покарання більш суворим. Враховуючи те, що штраф за градацією основних видів покарань є найм'якшим покаранням, цілком зрозуміло, що він підлягає поглиненню будь-яким видом покарання, призначеним за інший злочин.

Наочним прикладом вищезазначеного може слугувати вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від

06.03.2012 р., відповідно до якого винна особа була засуджена за ст. 212 ч. 3 (ухилення від сплати податку на додану вартість ..., що призвело до фактичного ненадходження до бюджету коштів в особливо великих розмірах в сумі 2 319 412 гривень) і ст. 366 ч. 2 (службове підроблення, що спричинило тяжкі наслідки) КК України. Суд призначив покарання: за ст. 212 ч. 3 КК – 2 319 412 гривень штрафу з позбавленням права обіймати посади ... на строк три роки з конфіскацією всього належного винному майна; за ст. 366 ч. 2 КК – 2 роки позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади ... на строк три роки. На підставі ст. 70 КК України шляхом поглинання менш суворого покарання більш суворим суд остаточно призначив покарання у вигляді двох років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади ... на строк три роки з конфіскацією всього належного винному майна [1].

Проте не слід залишати поза увагою положення, закріплене в ч. 3 ст. 72 КК, відповідно до якого при призначенні покарання за сукупністю злочинів і сукупністю вироків штраф як основне покарання складанню з іншими видами покарань не підлягає і виконується самостійно. Так, вироком Держинського районного суду м. Харкова від 05.03.2012 р. винна особа була засуджена за ч. 1 ст. 358, ч. 2 ст. 358, ч. 3 ст. 358 і ч. 3 ст. 212 КК України. Суд, призначаючи остаточне покарання за сукупністю злочинів, застосував принцип складання і призначив особі основні покарання у вигляді 4 років 6 місяців позбавлення волі і штрафу в розмірі 11 561 900 грн. 18 коп. [2].

Враховуючи те, що саме від рішення суду залежить, який принцип призначення остаточного покарання буде застосований, легко припустити, чим саме може бути «обґрунтований» такий розсуд суду. Мільйонні розміри штрафів ще більше сприяють пошуку можливостей уникнення їх виплат за допомогою корупційних механізмів, оскільки для засудженого вступ у корупційні відносини є вигіднішим, ніж виплата мільйонних сум. Більш того, навіть ухилення засудженого від сплати вже призначеного штрафу є вигіднішим, ніж об'єктивна неможливість його сплати, оскільки ухилення відповідно до ч. 1 ст. 389 КК України карається виправними роботами на строк до двох років або обмеженням волі на той самий строк, а при неможливості сплати штрафу він, відповідно до ч. 5 ст. 53 КК України, може бути замінений позбавленням волі на певний строк.

Як бачимо, законодавець, маючи цілком позитивні наміри покарати економічних злочинців і поповнити Державний бюджет України за рахунок підвищених розмірів штрафів, через безсисте-

мність і недосконалість внесених змін досяг прямо протилежного результату, чим значно ускладнив правозастосовчу практику і поліпшив можливості для використання корупційних схем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 06.03.2012 у справі № 0907/1-224/2011 // Єдиний державний реєстр судових рішень : [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/23727796>.

2. Вирок Дзержинського районного суду м. Харкова від 05.03.2012 у справі № 1-985/11 // Єдиний державний реєстр судових рішень : [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/21749916>.

Житний Олександр Олександрович

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права та кримінології
факультету з підготовки слідчих
Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК 343.33 [341.4] (477)

**ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ УКРАЇНИ ЗА КОРУПЦІЙНІ
ЗЛОЧИНИ, ВЧИНЕНІ ЗА ЇЇ МЕЖАМИ, ЗГІДНО ІЗ УНІВЕРСАЛЬНИМ
ПРИНЦИПОМ (НАЦІОНАЛЬНО-ПРОВОДА Й МІЖНАРОДНО-ПРОВОДА
РЕГЛАМЕНТАЦІЯ)**

Корупція в різних її проявах є глобальним негативним соціально-правовим феноменом, існування й поширення якого викликає стурбованість світового демократичного співтовариства. Вона стає причиною величезних економічних збитків (за даними організації *Global Financial Integrity*, від незаконних фінансових операцій світова економіка щорічно втрачає близько 1 трлн. доларів США), є перепорою на шляху цивілізованого розвитку держав, загрозою для соціальних, політичних, економічних реформ. У країнах з високим рівнем корупції більш поширені порушення громадянських прав, зловживання службових осіб, які працюють в державному й недержавному секторах управління. Тому демократична міжнародна спільнота прагне використовувати в протидії їй правові, економічні, політичні й соціальні заходи відповідного рівня – всесвітні й регіональні. До вирішення проблем корупції підключились ООН, Рада Європи, Європейський Союз, Всесвітній Банк, Організація економічного співробітництва та розвитку тощо. Введення в національне законодавство заборон на вчинення корупційних діянь стало однією з «глобальних» правових вимог, а організація міжнародного співробітництва у протидії їй та уніфі-

кація національних норм про відповідальність за корупцію набули особливої актуальності.

Один з перших міжнародних документів, в якому було засуджено всі види корупції, включаючи хабарництво – ухвалена 15 грудня 1975 р. резолюція Генеральної Асамблеї ООН 3514, в якій уряди всіх країн було закликано вжити на національному рівні всіх необхідних заходів щодо запобігання та протидії корупції, які вони вважатимуть доцільними, включаючи законодавчі. З цього часу на міжнародному рівні було ухвалено чимало документів з питань боротьби із корупцією. Серед них – «Практичні заходи боротьби з корупцією» (Восьмий конгрес ООН, Гавана, 1990 р.), Резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Боротьба з корупцією» від 12 грудня 1996 р. (A/RES/51/59), Декларація ООН «Про боротьбу з корупцією та хабарництвом в міжнародних комерційних операціях» (1996 р.), Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб (1996 р.), Керівні принципи для ефективного виконання Кодексу поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку (1989 р) тощо. Ці документи мали рекомендаційний характер. На відміну від них деякі міжнародні договори містять вимоги до національних влад, що стосуються практичних дій у сфері запобігання і протидії корупції. Це Конвенція ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 р. (підписана від імені України 11 грудня 2003 р., ратифікована Законом України № 251-V від 18 жовтня 2006 р. та набрала чинності для України 1 січня 2010 року), Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 р. (ратифікована із застереженнями і заявами Законом України № 1433-IV від 04.02.2004 р.), які зобов'язують криміналізувати акти корупції, визначають заходи протидії їй. Регіональними міжнародними договорами є Кримінальна конвенцію про боротьбу з корупцією (27.12.1999 р.) й Додатковий протокол до неї (їх ратифіковано Україною із заявою Законом № 252-V від 18.10.2006 р.), Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією від 04.11.1999 року (ратифікована Законом України № 2476-IV від 16.03.2005 р., набула чинності 01.01.2006 р.).

У 2009-2011 рр. вітчизняним законодавцем було проведено значну роботу щодо узгодження національного кримінального законодавства із зазначеними міжнародними договорами у сфері запобігання й протидії корупції. Положення цих актів було трансформовано у численні новели кримінального законодавства України – цілком нові норми про відповідальність за корупційні злочини (ст.ст. 365-1,

365-2, 368-2, 368-3, 368-4, 369-2 КК) та зміни вже існуючих його положень (ст.ст. 18, 353, 358, 364, 365, 366, 367, 368 КК) [1].

У зв'язку із приєднанням України до вказаних конвенцій корупційні злочини стали об'єктом дії універсального (космополітичного) принципу чинності кримінального закону в просторі, який закріплено в ст. 8 КК: «іноземці або особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні, які вчинили злочини за її межами, підлягають в Україні відповідальності за цим Кодексом у випадках, передбачених міжнародними договорами». Цей принцип походить з теорії космополітичної дії кримінальних законів (*Universalprinciple*), згідно якої питання не в тому, яка держава має право карати і якого злочинця, а в тому, щоб жоден злочин не залишився непокараним. В ньому реалізована ідея, що кожна держава вправі й зобов'язана завжди й усякого карати за вчинене ним злодіяння, без відношення його до місця вчинення й підданства злочинця, оскільки кожен злочин є посяганням на загальний правовий порядок, який охоплює всі держави [2, с. 156]. Водночас, у такому значенні цей принцип не існує в кримінальному праві жодної держави (адже він накладатиме на правоохоронну систему держави непомірне завдання – забезпечувати притягнення до кримінальної відповідальності всіх, хто порушує на планеті кримінальні закони). Це, не лише суперечить природі суспільства і взаємовідносин між державами [3, с. 556], а й порушує міжнародний принцип поваги до суверенітету й повноти державної влади інших суб'єктів міжнародно-правових відносин.

З огляду позицій вітчизняних фахівців видно, що деякі з них заперечують існування в КК України універсального принципу чинності кримінального закону, обґрунтовуючи натомість наявність принципу міжнародних договорів. Ті з правознавців (слід зазначити, що їх більшість), які космополітичний принцип визнають, вкладають в нього неоднаковий зміст. Так, деякі автори юрисдикцію кримінального закону України за цим принципом розглядають у зв'язку із одним лише фактом національної криміналізації певного діяння внаслідок виконання Україною міжнародної угоди. Таку позицію з цього питання обіймав, наприклад, М. Й. Коржанський, який можливість відповідальності іноземців за кримінальним законом України за злочини, вчинені за межами України, пов'язав із міжнародними угодами, за якими до вітчизняного кримінального закону включені статті про кримінальну відповідальність за деякі злочини [4, с. 90]. Однак, криміналізації конвенційних корупційних злочинів ще недостатньо для застосування КК України до осіб, які вчинили їх за межами нашої

держави. П. П. Андрушко правильно помітив, що в цілому особи, зазначені в ст. 8 КК, не мають з Україною правових зв'язків, які породжують їх взаємні права й обов'язки (у т.ч. і в кримінально-правовій сфері) [5, с. 34]. Очевидно, що таке право Україна має лише за тієї умови, що держави – учасниці відповідного міжнародного договору, визнавши спільну небезпеку певного виду злочину, надали (на основі взаємності) їй право переслідування корупційного злочину, який ані територіально, ані за політико-правовим статусом особи, що його скоїла, до нашої держави не «прив'язаний». Саме завдяки домовленостям такого роду здійснюється «включення» громадян іншої країни у правову систему України і набуття ними статусу правосуб'єктності, необхідної для застосування універсального критерію та реалізації кримінальної відповідальності в Україні за її внутрішнім правом [6, с. 180-181]. Лише у таких випадках норма міжнародного права (положення договору) дозволяє «розширити» просторові межі дії національного кримінального права.

Як зазначає О. М. Броневицька, міжнародні договори, в силу їх різноманітності, питання про кримінально-правову юрисдикцію держав-учасниць вирішують в різний спосіб. Одні з них зобов'язують державу поширювати свою юрисдикцію на злочини, криміналізовані в державі-учасниці згідно із договором, інші – лише надають таке право (і, відповідно, держава може його не реалізувати). Можливі й ситуації, коли в КК України на підставі міжнародного договору внесено зміни (певне діяння нею криміналізоване), однак в цьому договорі кримінально-правова юрисдикція держави обмежена лише випадками вчинення злочину на її території або її громадянами [3, с. 552]. Необхідно підкреслити, що за відсутності в міжнародному договорі відповідних положень стосовно юрисдикції правоохоронні органи України не мають повноважень переслідувати особу за «конвенційний» злочин (якщо обставини його вчинення не дозволятимуть застосувати національний КК згідно з іншими принципами його чинності в просторі). Єдине, що залишатиметься в такому разі – реалізувати принцип *aut dedere, aut judicare* («видай чи суди» – лат.).

Про те, що на злочини, передбачені у Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності (а серед них – і корупційні злочини, такі, як обіцянка, пропозиція або надання публічній посадовій особі, особисто або через посередників, будь-якої неправомірної переваги для самої посадової особи або іншої фізичної чи юридичної особи для того, щоб ця посадова особа вчинила будь-яку дію або бездіяльність при виконанні своїх службових

обов'язків, вимагання або прийняття публічною посадовою особою, особисто або через посередників, будь-якої неправомірної переваги для самої посадової особи або іншої фізичної або юридичної особи для того, щоб ця посадова особа вчинила будь-яку дію чи бездіяльність при виконанні своїх службових обов'язків), положення КК України поширюються згідно із універсальним принципом, свідчать наступні юрисдикційні приписи: 1) злочин вчинено проти громадянина цієї Держави-учасниці (п. а) ч. 2 ст. 15 Конвенції), і він не є тяжким чи особливо тяжким, а посягання відбулось за межами України (тобто територіальний або реальний принцип не можуть бути використані); 2) злочин вчинено за межами території держави з метою вчинення будь-якого злочину, визнаного таким відповідно до пункту 1 (а) (i) чи (ii) або (b) (i) статті 6 цієї Конвенції, на її території (у цих пунктах передбачено різні форми легалізації злочинно здобутих коштів); 3) злочин охоплюється цією Конвенцією й особа, підозрювана у його вчиненні, знаходиться на території нашої держави і вона не видає таку особу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення : Закон України від 7.04.11 р. № 3207-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 41. – Ст. 414.
2. Мартенс Ф. Ф. Современное международное право цивилизованных народов / Ф. Ф. Мартенс. В 2-х томах. Том 2. – М. : Зерцало, 2008. – 251 с.
3. Броневицька О.М. Кримінально-правова юрисдикція України згідно з принципом пріоритету міжнародних договорів / О.М. Броневицька // Держава і право: зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки – 2011 – Вип. 51. – С. 553–560.
4. Кримінальне право і законодавство України. Частина Загальна. Курс лекцій / За ред. М. Й. Коржанського. – К. : Атіка, 2001. – 432 с.
5. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : у 2 т. – К. : Алерта ; КНТ ; Центр учбової літератури, 2009. – Т. 1 / П. П. Андрушко, Т. М. Арсенюк, О. Ф. Бантишев та ін. ; за заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. – 964 с.
6. Бойцов А. И. Выдача преступников / А. И. Бойцов. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. – 795 с.

Зеленов Геннадій Михайлович

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права

Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка

УДК 343.352

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ СИСТЕМИ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

Чинне національне законодавство не містить дефініції поняття «корупційний злочин». Разом з тим, в ст. 1 Закону України «Про

засади запобігання і протидії корупції» (далі – Закон) міститься дефініція більш широкого поняття «корупційне правопорушення». Відповідно до цього визначення за вчинення корупційного правопорушення може наступати кримінальна, адміністративна, цивільно-правова та дисциплінарна відповідальність.

Аналізуючи цю дефініцію П. П. Андрушко слушно зазначає, що корупційний злочин – це умисне діяння, що містить склад злочину, передбаченого Кримінальним кодексом, який має ознаки корупції – ознаки складу корупційного правопорушення [1, с. 17].

Ключовими ознаками, наявність яких впливає на визнання того чи іншого злочину корупційним, є ознаки корупції.

На підставі дефініції поняття «корупція» всі корупційні злочини можна поділити на чотири групи: 1) злочини пов'язані з використанням особами, зазначеними в ч. 1 ст. 4 Закону, наданих їм службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди; 2) злочини пов'язані з прийняттям особами, зазначеними в ч. 1 ст. 4 Закону обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб; 3) злочини пов'язані з обіцянкою/пропозицією неправомірної вигоди особам, зазначеним в ч. 1 ст. 4 Закону, з метою схилити цих осіб до протиправного використання наданих їм службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей; 4) злочини пов'язані з наданням неправомірної вигоди особам, зазначеним в ч. 1 ст. 4 Закону, або на їх вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цих осіб до протиправного використання наданих їм службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей.

Аналіз положень КК дозволяє зробити висновок про те, що встановлення в конкретному злочині ознак корупції не тягне за собою якихось кримінально-правових наслідків, окрім покарання передбаченого санкцією відповідної статті. Проте встановлення того, чи є вчинене діяння злочином, що має ознаки корупційного правопорушення, є обов'язковим з позиції Закону, оскільки тягне для особи, яка його вчинила, інші правові наслідки, передбачені ч. 2 ст. 21, ст. 22, ст. 23, ч. 1 ст. 24, ч. 1 ст. 26 Закону.

У зв'язку з цим, питання визначення поняття та системи корупційних злочинів носить не лише теоретичний характер, а й набуває не аби якого практичного значення. Але тут і виникає головна проблема, яка полягає в тому, що в чинному законодавстві не визначено належним чином поняття та системи корупційних злочинів. Не має єдності у вирішенні цього питання і в науковій літературі.

Аналізуючи чинне на той час антикорупційне законодавство М. І. Мельник зазначав, що система корупційних злочинів поділяється на три групи: 1) безумовно корупційні злочини, до яких він відносить злочини, склади яких передбачені ст.ст. 191, 364, 368, 372, 375 та 423 КК; 2) умовно корупційні злочини, до яких він відносить злочини, склади яких передбачені ст.ст. 157 – 162, 206, 210, 211, 343, 365, 366, 370, 371, 373, 376, 382, 426 КК. Характерною особливістю цих злочинів є те, що їх вчинення не завжди супроводжується ознакою корупційності, що, як правило, пов'язано із законодавчим описанням ознак суб'єкта злочину (може вчинятися як службовими особами, так і не службовими особами) та суб'єктивної сторони злочину (для наявності складу злочину закон не вимагає корисливої мотивації чи іншої особистої заінтересованості); 3) злочини, які можуть бути віднесені до корупційних з огляду на безпосередній (інколи нерозривний) зв'язок з останніми, до яких він відносить склади злочинів, передбачені ст.ст. 198, 209, 255, 256, 369, 396 КК [3, с. 134].

В проекті Закону України 31 грудня 2009 р. № 5508 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» (щодо удосконалення антикорупційного законодавства) пропонувалось доповнити КК ст. 11-1, в якій було закріплено поняття корупційного злочину. У частині другій цієї статті пропонувались дати перелік злочинів, які належать до корупційних. Крім «власне корупційних» злочинів, склади яких на час внесення пропозиції передбачались статтями розділів VII-A та XVII Особливої частини КК, пропонувалось визнати корупційними злочини, склади яких передбачені статтями 157, 158, 159-1 175, 206, 209, 209-1, 210, 211, 232, 353, 354, 357, 358, 366 та 367 КК.

Висловлюючи своє ставлення до наведеної пропозиції П. П. Андрушко слушно зазначає, що доповнення КК ст. 11-1 у пропонованій редакції недоцільне. По-перше, викликає сумнів визнання більшості із зазначених злочинів, корупційними, оскільки суб'єктами більшості цих злочинів можуть бути і особи, які Законом не визнаються суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення. По-друге, запропоноване визначення поняття корупційного злочину не має будь-якого кримінально-правового значення, оскільки не тягне за собою будь-яких правових і, передусім, кримінально-правових наслідків. По-третє, пропоноване визначення поняття корупційного злочину не враховує зміст ознак поняття корупційного правопорушення та поняття корупції, яке дається у ст. 1 Закону України [2, с. 108, 109].

Не зважаючи на ряд зауважень ця пропозиція, на думку П. П. Андрушко, заслуговує на увагу, оскільки встановлення факту вчинення особою злочину, який має ознаки корупційного, має тягти для такої особи негативні наслідки, встановлені Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції» [1, с. 23].

Втім вищезазначений законопроект є не єдиною спробою визначитись з системою корупційних правопорушень на законодавчому рівні. Спільним наказом ГП України, МВС, СБ України, Державної податкової служби, Міністерства оборони, Державної судової адміністрації України від 5 серпня 2011 р. № 83/519/311/463/483/122 було затверджено Інструкцію про порядок обліку кримінальних та адміністративних корупційних правопорушень. В розділі 2 «Відомості про кримінальні корупційні правопорушення» Звіту про стан протидії корупції цієї Інструкції, до корупційних віднесено злочини, передбачені ч.ч. 2–4 ст. 189, ч. ч. 2–5 ст. 191, ч. 3 ст. 206, ст. 232, ч. ч. 2, 3 ст. 262, ст. 353, ч. ч. 2, 3 ст. 358, ст. 364, ст. 364-1, ст. 365, ст. 365-1, ст. 365-2, ч. 2 ст. 366, ст. 368, ст. 368-2, ст. 368-3, ст. 368-4, ст. 369-2, ч. 2 ст. 375, ч. ч. 2, 3 ст. 410, ст. 423, ч. ч. 1, 3 ст. 424 КК. Однак цей перелік корупційних злочинів не є вичерпним, оскільки в розділі 2 міститься графа «інші корупційні злочини», в яку, як видається, може бути включена інформація про інші злочини, що на думку працівників правоохоронних органів містять ознаки корупції.

Запропонований перелік викликає ряд зауважень. По-перше, для ряду зазначених злочинів мета одержання неправомірної вигоди не є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони їх складів. А при провокації хабара або комерційного підкупу (ст. 370 КК) вина особи взагалі прагне досягти іншої мети – викрити того, хто дав або отримав хабар чи неправомірну вигоду. По-друге, викликає сумнів визнання злочину, передбаченого ст. 353 КК, корупційним, оскільки суб'єктом самовільного присвоєння владних повноважень або звання службової особи є особи, які Законом не визнаються суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення. По-третє, не зазначено деякі злочини, щодо яких є всі підстави віднести до корупційних (зокрема, злочин, передбачений ст. 369 КК). По-четверте, перелік корупційних злочинів має бути вичерпним для унеможливлення маніпулювання зі статистичними даними в цій сфері та чіткого закріплення системи корупційних злочинів.

Наступна спроба на законодавчому рівні визначити систему корупційних злочинів була втілена в постанові КМУ 20 жовтня 2011 р. № 1094 «Про затвердження Порядку підготовки та опри-

люднення звіту про результати проведення заходів щодо запобігання і протидії корупції». При цьому, в додатку 4 до цього Порядку закріплена таблиця в якій має бути відображена інформація про кількість осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності за вчинення злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг (ст. 364–370 КК), за категоріями, зазначеними у ч. 1 ст. 4 Закону, а в додатку 5 – таблиця в якій має бути відображена інформація про кількість осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності за вчинення злочинів, пов'язаних із зловживанням службовим становищем (ч. 2 ст. 191, ч. 2 ст. 262, ч. 2 ст. 308, ч. 2 ст. 312, ч. 2 ст. 313, ч. 2 ст. 320, ч. 1 ст. 357, ч. 2 ст. 410, ч. 1 – 3 ст. 423 КК), за категоріями, зазначеними у ч. 1 ст. 4 Закону.

Запропонованій системі корупційних злочинів притаманні ряд недоліків, на яких було акцентовано увагу вище, при аналізі законопроекту «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» та Інструкції про порядок обліку кримінальних та адміністративних корупційних правопорушень, отже вона не може вважатися вдалою оскільки об'єктивно не відображає всієї системи корупційних злочинів.

Аналіз розділу XVII Особливої частини КК дає змогу зробити висновок, що ознаки понять «корупція» та «корупційне правопорушення» є невід'ємною складовою злочинів, передбачених ст. ст. 364, 364-1, 365-2, 368, 368-2, 368-3, 368-4, 369 КК.

Разом з цим, в розділі XVII Особливої частини КК міститься ряд складів злочинів в яких ознаки понять «корупція» та «корупційне правопорушення» виступають не обов'язковими, а факультативними ознаками цих складів злочинів. До цих складів злочинів відносяться злочини, передбачені ст. ст. 365, 365-1, 366 КК).

Але розділом XVII Особливої частини КК система корупційних злочинів не вичерпується. Аналізуючи положення кримінального законодавства П. П. Андрушко зазначає, що не лише злочини, склади яких передбачені статтями розділу XVII Особливої частини КК можуть визнаватись корупційними правопорушеннями, а і низка злочинів, склади яких передбачені в інших розділах Особливої частини КК, що вчинюються особами, які згідно з Законом віднесені до суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення. Перш за все це злочини, суб'єктами яких можуть бути службові особи [1, с. 23, 24]. Також систему корупційних злочинів можуть утворювати злочини, суб'єктами яких можуть бути особи, які здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних

послуг (наприклад, ст. ст. 384, 385 КК). І нарешті до корупційних злочинів можуть бути віднесені злочини вчинені загальним суб'єктом, які містять такі ознаки поняття «корупція», як обіцянка/пропозиція або надання неправомірної вигоди особам, зазначеним в ч. 1 ст. 4 Закону, або на їх вимогу іншим фізичним чи юридичним особам, а також мета – схилити цих осіб до протиправного використання наданих їм службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей (наприклад, ст. ст. 343, 344, 376, 386 КК).

Враховуючи важливе значення у вирішенні питання про визначення системи корупційних злочинів вважаємо, що в примітці до ст. 368 КК має бути закріплено які злочини можна віднести до корупційних.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андрушко П. П. Поняття корупційного злочину, ознаки його складу / П. П. Андрушко // Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Луганськ, 20–21 травн. 2011 р. / редкол. : Г. Є. Болдарь, А. О. Данилевський, О. О. Дудоров та ін.; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2011. – С. 16–29.
2. Андрушко П. П. Реформа українського антикорупційного законодавства у світлі міжнародно-правових зобов'язань України / П. П. Андрушко. – К. : Атіка, 2012. – 332 с.
3. Мельник М. І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії) : монографія / М. І. Мельник. – К. : Юридична думка, 2004. – 400 с.

Казначєєва Дар'я Володимирівна

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри кримінального права та кримінології
факультету з підготовки слідчих

Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК 343.352

СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ХАБАРНИЦТВА В УКРАЇНІ

Корупція є однією з найактуальніших соціальних проблем сучасності, вирішення якої є надзвичайно важливою справою. Можна стверджувати, що корупція як антисуспільне явище впливає на темпи розвитку економіки держави, владу та суспільство в цілому. Корупція – складне антисоціальне явище. Багато століть вона «супроводжує» економічний і культурний розвиток усіх країн світу. Масштаби і наслідки процесів корумпованості в усіх державах світу вимагають від відповідних державних і міжнародних установ та організацій постійного і поглибленого аналізу її причин з метою нейтралізації та розробки заходів щодо подолання.

Високий рівень корупції в Україні, безперечно, завдає значної шкоди суспільству й державі. По-перше, призводить до падіння авторитету органів державної влади всіх рівнів і, як наслідок, до зменшення ефективності управління, погіршення дисципліни в усіх сферах суспільного життя, поширення випадків свавільної поведінки й альтернативних недержавних форм розв'язання конфліктних ситуацій. По-друге, корупційні прояви за умови їх значного поширення завдають величезної матеріальної та моральної шкоди широкому колу громадян, негативно позначаються на економічній діяльності суб'єктів господарювання, особливо недержавних форм власності. По-третє, корупція в правоохоронній сфері зменшує дієвість боротьби зі злочинністю, чим сприяє погіршенню криміногенної ситуації у країні. По-четверте, саме поширення корупції є однією з основних перешкод для розвитку нормальних економічних відносин України з іншими країнами, причиною їхнього небажання вкладати інвестиції в економіку нашої держави. Усе це свідчить про те, що корупція сьогодні є однією з найгостріших соціально-економічних проблем України [1].

Хабарництво є найбільш небезпечним проявом корупції і включає у себе одержання хабара, давання хабара та посередництва в хабарництві, провокацію хабара.

За даними офіційної статистики хабарництво традиційно в середньому складає 0,3–0,5% від загальної кількості зареєстрованих в Україні злочинів. Хоча в окремих сферах національної економіки чи галузях діяльності воно має значно більшу питому вагу. Так, в органах внутрішніх справ його частка складає 13,6% від загальної кількості вчинених працівниками системи МВС злочинів і 1/3 від кількості посадових злочинів.

Аналіз статистичних даних про кількість вчинених злочинів свідчить про те, що у 2006–2009 роках спостерігалась тенденція до зменшення кількості випадків хабарництва, а з 2010 по 2012 роки кількість випадків хабарництва зросла. Так, за даними Міністерства внутрішніх справ, у 2006 році в Україні було зареєстровано 3014 випадків одержання та давання хабара У наступних роках ці цифри були такими: у 2007 р. – 2775, у 2008 р. – 2297, у 2009 р. – 2102, у 2010 р. – 2914, у 2011 р. – 2875, за 11 місяців 2012 року – 2012.

Якщо говорити про осіб, засуджених в Україні за хабарництво, то їх кількість є значно меншою за кількість виявлених фактів хабарництва. Аналіз наведених статистичних даних дає змогу констатувати факт суттєвих розбіжностей між кількістю зареєстрованих фактів хабарництва і кількістю осіб, засуджених за його вчинення. Згідно з даними Верховного суду України, у 2011 р. за виро-

ками, що набрали законної сили, за одержання хабара (ст. 368 Кримінального кодексу України; далі – КК) засуджено 767 осіб [774]¹, що на 0,9 % менше порівняно з 2010 р., із них: за ч. 1 ст. 368 КК засуджено 281 особу [347]; за ч. 2 ст. 368 КК – 451 [414]; за ч. 3 ст. 368 цього Кодексу – 35 [13].

Порівнюючи статистичні дані з 2001 р., кількість засуджених за одержання хабара в 2011 р. збільшилась у 2 рази (2001 р. – за ст. 368 КК засуджено 376 осіб). До позбавлення волі у 2011 р. суди засудили 131 особу [99], що становить 17,1 % [12,8 %] від кількості засуджених за цей вид злочинів, із них: за ч. 1 ст. 368 КК – 17 осіб [9], за ч. 2 ст. 368 КК – 100 [79], за ч. 3 ст. 368 КК – 14 [11]. Обмеження волі суди призначили – 12 особам [11], виправні роботи – 5 [1]. Покарання у виді штрафу призначено 182 особам [175], або 23,7 % [22,6 %] від кількості засуджених за цей вид злочинів.

Призначаючи покарання, суди застосовували ст. 75 КК (звільнення від відбування покарання з випробуванням) до 417 осіб [479], або 54,4 % [61,9 %] від кількості засуджених за цей вид злочинів, із них: за ч. 1 ст. 368 – до 87 осіб [170], або 20,9 % [35,5 %] від кількості всіх звільнених від відбування покарання з випробуванням; за ч. 2 ст. 368 – до 311 [307], або 74,6 % [64,1 %]; за ч. 3 ст. 368 – до 19 [2], або 4,6 % [0,4 %].

До осіб, засуджених за одержання хабара, суди застосували передбачені законом додаткові види покарання. Зокрема, позбавили права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю 559 осіб [464], що становить 72,9 % [59,9 %] від кількості засуджених за цей вид злочинів, із них: за ч. 1 ст. 368 КК – 189 осіб [181], за ч. 2 ст. 368 КК – 342 [273], ч. 3 ст. 368 КК – 28 [10]. Конфіскація майна застосована до 91 засудженого [82]. Стосовно 66 осіб [36] застосували позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу. У 2011 р. виправдано 9 осіб [10].

За одержання хабара засуджено 168 жінок [161], або 21,9 % [20,8 %] від кількості засуджених за цей вид злочинів. 125 осіб [126] вчинили злочини за попередньою змовою з іншими особами. На час вчинення злочину 296 [315] осіб обіймали посади державних службовців, 362 [385] – були іншими службовцями, 13 [12] – військовослужбовцями; 50 [37] – лікарями (фармацевти), 34 [23] – вчителями, викладачами. 78,1 % [74,9 %] винних осіб на момент вчинення злочину мали вищу освіту.

---

¹Тут і далі у квадратних дужках наведено відповідні показники за 2010 р.

Дослідження свідчать про те, що із виявлених фактів хабарництва по порушених по ним кримінальних справ до суду доходить лише менше половини (приблизно 40%) таких справ.

За даними загальнонаціонального опитування громадської думки «Стан корупції в Україні», проведеного Київським міжнародним інститутом соціології у 2007–2011 рр., тільки 10–16% опитаних респондентів беззастережно довіряють владі, 52% розглядають корупцію як звичний спосіб життєдіяльності в Україні, виправданий у більшості ситуацій, 77% вважають, що з 2004 року рівень корупції в Україні значно зріс, 67% повідомили, що впродовж року були втягнуті в корупцію. Загальний рівень досвіду корупції в Україні залишається дуже високим, хоча дослідження 2009 та 2011 років фіксують певне його зниження: в 2011 році 60,1% респондентів заявили, що вони були втягнуті в корупційні стосунки з посадовцями протягом останніх 12 місяців, на відміну від 62,5% у 2009 році та 67% у 2007 році. Вивчення окремих видів корупції показує, що вимагання хабарів повернулось до рівня 2007 року (25,8% у 2011 році та 25,6% у 2007), попри те, що в 2009 році воно скоротилось до 22,1%. Добровільне пропонування хабара після скорочення з 13,1% у 2007 році до 9,9% у 2009 році тримається на тому ж рівні й досі – 10,0% у 2011 році. Використання особистих зв'язків невідчутно зросло – з 13,7% у 2009 році до 15,3% у 2011 році. Частка тих, хто стикався з вимогою хабара в 2011 році хоча б в одній сфері, становить 55,2% і практично не відрізняється від показника минулих років. Статистично значущого скорочення вимагань не зафіксовано щодо жодної зі сфер. Навпаки, на суттєве посилення хабарництва вказують споживачі послуг таких сфер, як реєстрація або приватизація об'єктів нерухомості (з 22,6% до 32,2%), Державтоінспекція (з 39,7% до 45,1%), податкові служби (з 19,6% до 28,7%), міліція (з 46,1% до 53,1%) тощо. [2, с. 5–7].

Використовуючи прогностичні методи дослідження, можна передбачити вірогідність формування наступних тенденцій, що характеризують дану категорію, а саме вчинення злочинів, пов'язаних із хабарництвом:

- простежується негативна тенденція зросту як абсолютних, так і відносних кількісних та якісних показників злочинів, пов'язаних із хабарництвом;
- простежується тенденція збереження високого рівня латентності такого виду злочинів як об'єктивної (природної), так і суб'єктивної (штучної), що негативно впливає на одержання по-

вної інформації про динаміку стану та структури злочинів, пов'язаних з хабарництвом;

- суттєве посилення хабарництва відбувається у таких сферах, як реєстрація або приватизація об'єктів нерухомості (з 22,6% до 32,2%), Державтоінспекція (з 39,7% до 45,1%), податкові служби (з 19,6% до 28,7%), міліція (з 46,1% до 53,1%);

- кількість засуджених за одержання хабара в 2011 році збільшилась у 2 рази порівняно із статистичними даними 2001 року, однак простежується тенденція, відповідно до якої їх кількість є значно меншою за кількість виявлених фактів хабарництва. Аналіз наведених статистичних даних дає змогу констатувати факт суттєвих розбіжностей між кількістю зареєстрованих фактів хабарництва і кількістю осіб, засуджених за його вчинення.

- до найбільш вагомих причин корупції взагалі та хабарництва зокрема можна віднести зловживання службовим становищем з боку чиновників, неналежний контроль за діями чиновників, відсутність політичної волі в подоланні корупції та недосконале законодавство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Маркеєва О. Д. Основні шляхи здійснення антикорупційної політики в Україні / О. Д. Маркеєва // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2008. – № 19. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/bozk/19text/g19_12.htm.

2. Стан корупції в Україні. Порівняльний аналіз загальнонаціональних досліджень: 2007–2009, 2011. Звіт за результатами соціологічних досліджень. – Київ, 2011. – 47с.

Канібер Юрій Миколайович

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології
навчально-наукового інституту права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК 343.352

ПАРАДИГМА ОБ'ЄКТУ НА ПРИКЛАДІ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

Кримінально-правове забезпечення протидії корупційним проявам передбачає всебічний розгляд об'єкту кримінально правової охорони і відповідно об'єкту корупційних злочинів. Зміст об'єкту кримінально правового захисту визначений антикорупційним законодавством, що складається з Законів України від

7.04.2011 року «Про засади запобігання і протидії корупції», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» та відповідні норми Кримінального кодексу. За час чинності накопичено чимало зауважень щодо якості цих законів, які вказують на істотні недоліки і глибоку недосконалість, суперечності, неповноту правового регулювання і кримінально-правового забезпечення, ігнорування значної частини рекомендацій Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією Ради Європи (Страсбург, 1999р.), невідповідність окремим положенням Конституції України [1; 2, с. 4–7]. Не зважаючи на те, що майже всі ці недоліки законодавства були відомі і широко обговорювались з приводу узагальнення застосування аналогічного законодавства від 11.06.2011 року, законодавець не знайшов можливості врахувати всі запропоновані удосконалення ні на момент прийняття діючих законів, ні на протязі останніх двох років, не передбачає це в найближчих законодавчих планах. В очікуванні більш адекватного стану законотворчості, на наш погляд, є чудова нагода ознайомити наукову громадськість з деякими ідеями і пропозиціями щодо існуючої парадигми об'єкту кримінально-правового захисту, ілюструючи її на прикладі корупційних злочинів.

Теоретичне бачення об'єкту злочину базується наукових положеннях, відносно яких серед кримінологів (в широкому розумінні цього поняття!) досягнуто певного порозуміння і згоди. Перш за все, що об'єктом злочину визнається те, проти чого спрямоване злочинне посягання. Проте сутність і конкретний зміст об'єкту злочину представлені в теорії кримінального права, як відомо, декількома змістовними науковими парадигмами. Найбільш поширена з них є розуміння об'єкта злочину, як суспільних відносин [3, с. 129]. Має своїх послідовників ціннісна теорія, де об'єкт злочину – соціальні блага або людина, з її невід'ємними благами правового чи не правового змісту (життя, права, свободи, інтереси, тощо) [4, с. 75, 76]. Законодавець також не дає певних орієнтирів, підходить до цього питання неоднозначно, використовуючи в якості визначень об'єкту злочину широкий спектр термінологічних форм, які можуть бути аргументами в обґрунтуванні будь-якої з розроблених в теорії кримінального права парадигм об'єкту злочину.

Розуміння протиріччя існуючих парадигм активує процеси пошуку науковців засобів усунути їх недоліків (неповноти, не універсальності, протиріччя логіці і законодавству, тощо) у декількох напрямках: розширення змісту за рахунок кількості елементів

структури об'єкту у межах традиційних або визнаних в наукових дискусіях концепцій об'єкту злочину; пошук нової більш універсальної парадигми об'єкту злочину у межах моністичного підходу (наприклад, оболонка, сфера, інтереси, правовідношення); своєрідні окремі спроби пошуку нематеріального, метафізичного розуміння об'єкту злочину (провидіння, воля людини). Суттєвим просуванням на шляху до реального, недогматичного розуміння об'єкту злочину є повернення до розуміння об'єкту злочину як правовідношень, що повертає теорію об'єкту злочину обличчям до фактичного стану законодавства [5, с. 64, 79].

Проте досягнення прогресу у пошуку розв'язання проблеми змісту об'єкту злочину вочевидь потребує більш уважного відношення до правової реальності. Якщо рухатись до предмету пізнання керуючись принципами об'єктивізму, найбільш продуктивний і універсальний, на наш погляд, шлях з'ясування сутності об'єкту злочину – переходу від моністичного розуміння об'єкту до полізмістовної, точніше дуалістичної, парадигми об'єкту злочину. Сенс її полягає у визнанні того факту, що об'єктами злочину відповідно до наявного стану правового забезпечення, рівня регулювання суспільних відносин є дві речі, а саме: поставлені під охорону кримінального закону правовідносини і врегульовані не правовими соціальним нормами суспільні відносини, щодо яких із правових засобів забезпечення існує лише кримінально-правова норма-заборона, яка одночасно виконує і функцію суспільного правового регулювання цих суспільних відносин, що проте не дає підстав віднести їх до повноцінних правовідносин, але вважається законодавцем достатнім для притягнення до кримінальної відповідальності. В теорії права такі суспільні відносини називають правовим зв'язком, що не досягнув рівня повноцінної правової організації, притаманної правовідносинам [6, с. 54–56]. До констатації наявності двох відмінних за змістом груп об'єктів злочинів призводить неупереджений, не заангажований належністю до певної школи кримінального права аналіз регулятивного законодавства і закону про кримінальну відповідальність, з одного боку, і визнання того, що аксіоми загальної теорії права працюють і в кримінальному праві, з іншого.

Звертає на себе увагу, що представники всіх теоретичних течій констатують, що об'єкт визначається соціальними нормами, в переважній більшості регулятивними нормами різних галузей права. Саме ці врегульовані правом суспільні відносини, правові блага і цінності, правові статусу і стани суб'єктів поставлені під охорону

кримінального законодавства, хоча безумовно існують охоронювані суспільні відносини, які не мають законодавчого або мають часткове підзаконне правове регулювання (наприклад, об'єкти злочинів, передбачених ст.ст. 152, 153, 257, 259, 263, 293–296, 302–304 КК). Проте в основі своїй регулюються нормами моралі, для з'ясування змісту яких відсутні прямі правові визначення і потрібні висновки експертів, доктринального або офіційного тлумачення державного органу з правами інтерпретувати закон про кримінальну відповідальність, який у даному випадку виконує одночасно і регулятивну і охоронну функцію законодавства, що навряд чи повністю відповідає місії кримінального права у правовій державі. Наполягання, що межує з абсолютизацією, на використанні в такій ситуації терміну «суспільні відносини» є нелогічним застосуванням родового поняття до конкретних явищ, що мають не тотожну сутність, нівелюванням, приховуванням і частково викривленням їх аутентичного змісту і структури.

Концепція «об'єкти – суспільні відносини» має на сьогодні суттєве реальне значення для розуміння об'єктів злочинів, тому що правовідносини є різновидом суспільних відносин, але поступово вичерпує своє законодавче підґрунтя в силу постійного розширення поля правового регулювання покликаними на те галузями права: цивільного, адміністративного, інших. Скорочуються таким чином квазірегулятивні функції норм Особливої частини КК, регулятивний статус яких знаходиться у протиріччі з концепцією механізму правового регулювання і правової охорони у правовій державі. Історично ці функції базується на ідеології поліцейської держави, основу якої складає ідеологія спрощеного державно-інструментального відношення до кримінального права, застосування кримінально правових методів регулювання суспільних відносин на тлі постреволюційної відсутності норм регулятивних галузей права (революційна правосвідомість мас), яка поступово зникла за рахунок розширення правового регулятивного поля. Зараз стан регулятивного і кримінального законодавства, на наш погляд, знаходиться в такому пункті історичного розвитку, який потребує перегляду самої парадигми об'єкту кримінально-правового захисту з метою реальної оцінки поточного стану і підтримки пріоритетів руху до правової держави, обмеження обігу індиферентних до соціальних цінностей, завдань і перспектив розвитку правової держави, державноопологетичних парадигм об'єкту злочину і функцій кримінально-правової охорони, підтримки соціальної інженерії функцій кримінального права, спрямова-

них на розбудову правової держави в тому числі і засобами кримінально правової охорони повноцінно врегульованих правовідносин і декриміналізації злочинів з нерозвиненими об'єктами захисту до моменту повноцінного законодавчого врегулювання цих суспільних відносин. Адже всі згодні, що кримінальне право охороняє найбільш важливі суспільні відносини, яким завдається суттєва суспільна шкода. Як з цією загальновизнаною вимогою можуть узгоджуватись випадки встановлення кримінальної відповідальності, коли відсутні норми законодавства – вищої форми правового регулювання найбільш важливих суспільних відносин або повноцінне регулювання підміняється сурогатним регулюванням-охороною кримінально-правового змісту. У зв'язку з цим виникає наукова і практична проблема необхідного і достатнього для застосування кримінальної відповідальності ступеню правового регулювання правовідносин, інформаційної повноти диспозицій норм, що встановлюють кримінальну відповідальність (диспозитивність, належний ступень описовості, проблема презумпції знання закону і в зв'язку з цим суспільної справедливості і обґрунтованості кримінальної відповідальності, т. ін.), що дуже важливо в умовах розбудови правової держави.

Використовуючи формули «об'єкт злочину – це суспільні відносини, врегульовані нормами права», «правова форма суспільних відносин», науковці намагаються обійти аксіоматичні положення загальної теорії права, ігноруючи той факт, що в загальній теорії права такі суспільні відносини однотайно вважаються «правовідносинами» з відповідними наслідками: змістом, структурою, співвідношенням з іншими державно-правовими явищами і функціями кримінального права, логікою аналізу, тощо. Але повного розуміння і підтримки цієї позиції очікувати передчасно. Навіть сучасні дослідники проблем об'єкту окремих груп злочинів, декларуючи визнання об'єктом злочинів правовідносини там, де вони дійсно існують, під час аналізу змісту об'єкту за основу беруть структуру розгляду не правовідносин, а суспільних відносин: суб'єкти, предмет, зв'язок. В той час, як теорія права стверджує, що характеристика правовідносин відносно завдань притягнення до відповідальності за їх порушення охоплює розгляд передумов виникнення і існування правовідносин певного виду, структурних елементів правовідносин, механізму спричинення шкоди правовідносинам. Що стосується структури правовідносин, то до її елементів належать: юридичний факт, з яким пов'язане виникнення правовідносин; суб'єкти правовідносин; суб'єктивні права і юри-

дичні обов'язки, як юридичний зміст правовідносин; взаємодія (фактична правовідповідна діяльність, поведінка) суб'єктів, тобто матеріальний зміст правовідносин, в якому реалізується їх юридичний зміст і знаходить вираз правовий зв'язок суб'єктів [7, с. 179].

У зв'язку з обмеженням форматом тез і необхідністю пояснення основних теоретичних положень дуже схематично розглянемо можливості використання запропонованої парадигми щодо аналізу родового і безпосередніх об'єктів корупційних злочинів, маючи на увазі під ними злочини, визначені у затвердженій Генеральною прокуратурою, СБУ, МВС і ДПС за №107 від 1.07.2011 року «Вказівці щодо єдиного порядку обліку кримінальних справ про злочини з ознаками корупційних діянь», звертаючи увагу в на ті елементи і ознаки складу злочину, які аналізуються з використанням окремих елементів об'єкту злочину. Зміст об'єкту злочину як системоутворюючого склад злочину елементу розкривається і використовується у продовж характеристики як власне самого об'єкту злочину, так і інших ознак складу злочину.

Виходячи з аналізу всіх ознак об'єкту злочину за наведеним алгоритмом, можливо зробити висновок, що родовим об'єктом корупційних злочинів є встановлені державою з прийняттям низки законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів загальнонорегулятивні правовідносини, які охороняються нормами кримінального права і встановлюють вільний від проявів корупції належний порядок здійснення своїх повноважень службовими особами та особами, які надають публічні послуги, а також порядок взаємодії з цими особами інших фізичних осіб. Безпосереднім основним обов'язковим об'єктом корупційного злочину є конкретні правовідносини певного антикорупційного юридичного змісту (суб'єктивні права і обов'язки), поставлені під охорону норми особливої частини КК, учасниками яких стають особи, що підпадають під законодавчий перелік потенційних суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення, і інші фізичні та юридичні особи (потерпілі, тощо). Додатковими обов'язковими і факультативними об'єктами окремих корупційних злочинів можуть бути: правовідносини власності в частині справедливого розподілу матеріальних і нематеріальних благ (неправомірна вигода); правовідносини з приводу здоров'я і гідності особи (наприклад, ч. 2 ст. 365 КК; правовідносини, що реалізують трудові, політичні та інші права і свободи людини, тощо).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андрушко П. П. Реформа українського антикорупційного законодавства у світлі міжнародних правових зобов'язань України [Текст]. / П. П. Андрушко. – К. : Атіка, 2012. – 332 с.
2. Хавронюк М. І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції» [Текст]. / М. І. Хавронюк. – К. : Атіка, 2011. – 424 с.
3. Тацій В. Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве [Текст] / В. Я. Тацій. – Х. : Вища школа, 1988. – 198 с.
4. Фесенко Є. В. Цінності як об'єкт злочину [Текст] / Є. В. Фесенко // Право України. – 1999. – № 6. – С. 75–78.
5. Лихова С. Я. Злочини у сфері реалізації громадських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина (розділ V Особливої частини КК України) : монографія [Текст] / С. Я. Лихова. – К., 2006. – 573 с.
6. Гревцов Ю. И. Проблемы теории правового отношения : монографія [Текст] / Ю. И. Гревцов – Л. : Изд. ЛГУ, 1981. – 85 с.
7. Зайчук О. В. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. – К. : Юрінком-Інтер, 2006. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ebk.net.ua/Book/law/zaychuk_tdp/zmist.htm.

Карелова Галина Андріївна

науковий консультант судді Конституційного Суду України

УДК 343.3:342.565.2

ПОНЯТТЯ «СЛУЖБОВА ОСОБА» ЯК СУБ'ЄКТ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН У РІШЕННЯХ КОНСТИТУЦІЙНИХ СУДІВ

У кримінальному законі службовими особами визнано такі категорії осіб: які постійно, тимчасово або за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади або місцевого самоврядування; які обіймають постійно або тимчасово в органах державної влади, місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах або організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням; які обіймають постійно або тимчасово в органах державної влади, місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах або організаціях посади, пов'язані з виконанням адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням [1, с. 158].

Питання, пов'язані з визначенням змісту поняття «службова особа» для цілей кримінального закону, вирішувалися органами конституційного правосуддя України і зарубіжних держав.

В Ухвалі від 18 грудня 2002 року № 367-О [6] Конституційний Суд Російської Федерації (далі – КС РФ) зазначив, що приміткою 1 до статті 285 КК РФ встановлюється єдиний правовий статус громадян, які здійснюють певні види діяльності у відповідних орга-

нах і установах, і не передбачається будь-яких обмежень або переваг у зв'язку зі статтю, расою, національністю, мовою, походженням та іншими обставинами, наведеними в статті 19 Конституції РФ. Зазначена стаття Основного Закону РФ, гарантуючи рівність усіх перед законом і судом, не виключає можливість встановлення відповідальності (у тому числі кримінальної) за деякі діяння, які можуть вчинюватися лише певними категоріями громадян – службовими особами, військовослужбовцями та іншими так званими спеціальними суб'єктами. Таким чином, положення статей 285, 290 і 292 КК РФ не порушують конституційні права громадянина.

В Ухвалі від 1 червня 2010 року № 885-О-О [7] КС РФ розглянув питання про те, чи може депутат представницького органу муніципального утворення визнаватися посадовою особою в контексті пункту 1 примітки до статті 285 КК РФ і примітки до статті 318 КК РФ. Поняття службової особи як представника влади, що міститься у взаємопов'язаних положеннях пункту 1 приміток до статті 285 і примітки до статті 318 КК РФ, включає ознаки, які безпосередньо відрізняють службових осіб, у тому числі представників влади, від інших учасників кримінально-правових відносин, і має виключно кримінально-правове значення. Конституційний Суд РФ дійшов висновку, що пункт 1 приміток до статті 285 і примітка до статті 318 КК РФ, у нормативній єдності із законодавством про місцеве самоврядування, означають, що депутат представницького органу муніципального утворення може визнаватися службовою особою як представник муніципальної влади.

Таким чином, в Ухвалі № 885-О-О було констатовано, що давання хабара депутатові представницького органу муніципального утворення може кваліфікуватися за статтею 291 КК РФ як давання хабара службовій особі.

Необхідність визнання депутата представницького органу муніципального утворення службовою особою опосередковано підтверджується Ухвалою КС РФ від 1 квітня 1999 року № 30-О [5], в якій зазначено, що направлення депутатів «письмового повідомлення», заснованому на даних протоколу про підсумки виборів, є «достатнім підтвердженням того, що він реалізував своє пасивне право і був обраний службовою особою публічної влади».

Конституційний Суд Білорусі у Висновку від 12 листопада 2001 року № 3-129/2001 [2] за поданням Ради Міністрів розглядав питання щодо конституційності пункту 3 частини четвертої статті 4 Кримінального Кодексу Білорусі (далі – КК Білорусі), згідно з яким до службових осіб віднесені особи, уповноважені в

установленому порядку на здійснення юридично значущих дій. Як наголошувалося в поданні Ради Міністрів, у КК Білорусі відсутнє визначення поняття службової особи за ознакою здійснення нею юридично значущих дій, а те, яке наведене в постанові Пленуму Верховного Суду Білорусі, нечітко роз'яснене. В результаті цього в слідчій і судовій практиці по-різному вирішується питання щодо того, чи підлягають кримінальній відповідальності викладачі вищих або середніх спеціальних учбових закладів, які приймають іспити або заліки і одержують від студентів винагороди за позитивні оцінки їх знань.

Конституційний Суд Білорусі дійшов висновку, що викладачі вищих або середніх спеціальних учбових закладів, уповноважені в установленому порядку приймати у студентів іспити або заліки, є суб'єктами юридично значущих дій і у зв'язку із здійсненням цих повноважень підпадають під ознаки службової особи, передбачені пунктом 3 частини четвертої статті 4 КК Білорусі.

Питання стосовно визнання суб'єктом службових злочинів осіб, які не мають відношення до державної служби, а займають відповідальні пости в комерційних підприємствах приватного сектору економіки, було предметом розгляду Конституційного Суду Молдови. У Рішенні від 11 січня 2001 року № 1 [8] ним оцінено конституційність кримінально-правового визначення поняття службової особи (до прийняття Кримінального кодексу Молдови 2002 року), згідно з яким службовою особою визнавалася особа, наділена в органах публічної влади, на підприємстві, в установі, організації незалежно від виду власності і організаційно-правової форми постійно або тимчасово – через закон, за призначенням, за вибором або через окреме доручення – правами і обов'язками за здійснення функцій публічної влади чи здійснення дії адміністративно-розпорядчого або організаційно-господарського характеру.

Як вважали заявники (депутати парламенту), визначення поняття службової особи в організації, на підприємстві незалежно від виду власності дозволяє визнати суб'єктом корупції особу, яка займає відповідальний пост і здійснює функції організаційно-господарського характеру в приватному секторі економіки, що суперечить статтям 4, 9 і 126 Конституції Молдови, статтям 1, 2, 4, 5 і 37 Закону Молдови від 3 січня 1992 року «Про підприємства і підприємництво», статтям 2 і 3 Закону Молдови від 27 червня 1996 року «Про боротьбу з корупцією та протекціонізмом».

Конституційний Суд Молдови підкреслив, що з точки зору конституційного регулювання положення, закріплене в статті 183

Кримінального кодексу Молдови (далі – КК Молдови), визначає поняття суб'єкта службового злочину, є актуальним і обумовлене соціально-економічними реаліями і криміногенною обстановкою, причому як у державному, так і в недержавному секторі економіки. Той факт, що законодавець розповсюдив положення статті 183 КК Молдови і на службових осіб, які виконують управлінські функції на підприємстві, в установі і організації недержавного сектору економіки, не суперечить Конституції Молдови. Виключення синтагми «незалежно від виду власності і організаційно-правової форми» із статті 183 КК Молдови без додаткового законодавчого закріплення може призвести до утиску прав і законних інтересів громадян і організацій, що здійснюють суспільну або іншу незаборонену діяльність, а також може зумовити протиправні дії посадових осіб, що суперечить статті 16 і частині першій статті 54 Конституції Молдови, статті 7 Загальної декларації прав людини і статті 26 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права.

Подібне питання вирішувалося Конституційним Судом України (далі – КСУ) за зверненням громадянина, який просив дати офіційне тлумачення частини другої статті 164 КК України 1960 року, щоб визначити, чи можна вважати керівників та інших службових осіб підприємств, установ і організацій, у тому числі комерційних банків, заснованих з 1991 року на приватній і колективній формах власності, суб'єктами службових злочинів.

У Рішенні від 30 жовтня 2003 року № 18-рп/2003 КСУ [4, с. 326–331; 10] дійшов, по суті, того ж самого висновку, що й Конституційний Суд Молдови. Він зазначив, що посадові особи будь-яких комерційних банків незалежно від форми власності можуть бути суб'єктом злочину за змістом частини другої статті 164 КК України.

У мотивувальній частині цього рішення КСУ підкреслив, що службові злочини (за винятком давання хабара) пов'язані зі службовою діяльністю службових осіб, порушенням ними функціональних обов'язків. Діяння, що становлять їх об'єктивну сторону, завжди вчинюються всупереч інтересам служби, тобто є незаконними і такими, що суперечать цілям і завданням, заради яких функціонує апарат управління відповідних органів, підприємств, установ та організацій і для виконання яких службові особи цих апаратів наділяються певними повноваженнями.

Частина друга статті 164 КК України 1960 року в редакції Закону України «Про внесення змін і доповнень до Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів України та Кодексу Украї-

ни про адміністративні правопорушення» від 28 січня 1994 року, по суті, не змінила визначення поняття службової особи як суб'єкта службових злочинів, встановлене частиною другою статті 164 КК 1960 року (із змінами, внесеними Указом Президії Верховної Ради Української РСР «Про внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу Української РСР» від 12 січня 1983 року № 4571-X і Законом України «Про внесення змін і доповнень до Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів Української РСР, Кодексу Української РСР про адміністративні правопорушення та Митного кодексу України» від 17 червня 1992 року), а лише уточнила термінологію, що вживається в цій статті.

Таким чином, КСУ дійшов висновку, що поняттям «службова особа» охоплювалися службові особи підприємств, установ, організацій, у тому числі й комерційних банків, незалежно від форми власності.

Поняття «службова особа» КСУ розглядав також у Рішенні від 18 квітня 2012 року № 10-рп/2012 у справі щодо застосування кваліфікуючої ознаки «працівник правоохоронного органу» до працівника державної виконавчої служби [9]. КСУ зазначив, що законодавець у частині третій статті 364 КК України встановив покарання за зловживання владою або службовим становищем, вчинене працівником правоохоронного органу, яке є більш суворим, ніж передбачене в частині першій чи другій цієї статті покарання за такий злочин, вчинений службовою особою.

В аспекті порушеного в конституційному зверненні питання положення частини третьої статті 364 КК України, яким передбачено кримінальну відповідальність службової особи за зловживання владою або службовим становищем, а саме «дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, якщо вони вчинені працівником правоохоронного органу», слід розуміти так, що встановлена ним кваліфікуюча ознака складу злочину – працівник правоохоронного органу – не поширюється на працівника органу державної виконавчої служби (пункт перший резолютивної частини Рішення).

Ухвалою від 11 грудня 2012 року № 33-у/2012 [11] КСУ відмовив у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Петрова Романа Івановича щодо офіційного тлумачення статті 368 Кримінального кодексу України та статті 172² Кодексу України про адміністративні правопорушення. На думку суб'єкта права на конституційне звернення, стаття 368 КК України та стаття 172-2 КУпАП в редакції Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України

щодо відповідальності за корупційні правопорушення» від 7 квітня 2011 року № 3207-VI [3] не містять чітких ознак, які дали б змогу правильно кваліфікувати дії службових осіб у разі притягнення їх до відповідальності за одержання неправомірної винагороди (вигоди), що призводить до довільного застосування судами України вказаних норм та порушення принципів верховенства права. Оскільки у конституційному зверненні не визначено предмет офіційного тлумачення, КСУ вирішив, що є підстави для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» – невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Законом України «Про Конституційний Суд України».

Таким чином, поняття службової особи як суб'єкта корупційних правовідносин охоплює ознаки, що безпосередньо відрізняють службових осіб, у тому числі представників влади, від інших учасників кримінально-правових відносин, і має виключно кримінально-правове значення, оскільки пов'язане з особливостями формулювання в законі відповідних складів злочинів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андрушко П. П. Реформа українського антикорупційного законодавства у світлі міжнародно-правових зобов'язань України / П. П. Андрушко. – К. : Атіка, 2012. – 332 с.

2. О соответствии Конституции положения пункта 3 части четвертой статьи 4 Уголовного кодекса Республики Беларусь и основанной на нем практики применения понятия должностного лица по признаку совершения юридически значимых действий : Заключение Конституционного Суда Республики Беларусь от 12 ноября 2001 года № 3-129/2001 // Офіційний сайт КС Білорусі. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kc.gov.by/main.aspx?guid=10633>.

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення : Закон України від 7 квітня 2011 року № 3207-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 41. – Ст. 414.

4. Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 2002–2003 / відп. ред. П. Б. Євграфов. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 554 с.

5. Об отказе в принятии к рассмотрению запроса Ленинского районного суда города Воронежа о проверке конституционности частей первой и второй статьи 83 Избирательного кодекса Воронежской области : Определение КС РФ от 1 апреля 1999 года № 30-0 // Офіційний сайт КС РФ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ksrf.ru/ru/Decision/Pages/default.aspx>.

6. Об отказе в принятии к рассмотрению жалобы гражданина Курочкина Владимира Александровича на нарушение его конституционных прав положениями статей 285, 290 и 292 Уголовного кодекса Российской Федерации : Определение КС РФ от 18 декабря 2002 года № 367-0 // Офіційний сайт КС РФ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ksrf.ru/ru/Decision/Pages/default.aspx>.

7. Об отказе в принятии к рассмотрению жалобы гражданина Вихорева Александра Владимировича на нарушение его конституционных прав положениями примечаний к статье 285 Уголовного кодекса Российской Федерации во взаимос-

визи с частью 1 статьи 2 Федерального закона «Об общих принципах организации местного самоуправления в Российской Федерации»: Определение КС РФ от 1 июня 2010 года № 885-О-О // Официальный сайт КС РФ. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ksrf.ru/ru/Decision/Pages/default.aspx>.

8. О контроле конституционности статьи 183 Уголовного кодекса: Постановление Конституционного Суда Республики Молдова от 11 января 2001 года № 1 // Официальный сайт КС Молдовы. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.constcourt.md>.

9. Рішення КСУ від 18 квітня 2012 року № 10-рп/2012 у справі за конституційним зверненням громадянина Кузьменка Віталія Борисовича щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 364 Кримінального кодексу України (справа щодо застосування кваліфікуючої ознаки «працівник правоохоронного органу» до працівника державної виконавчої служби) // Офіційний сайт КСУ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ccu.gov.ua/doccatalog/document?id=174456>.

10. Рішення КСУ від 30 жовтня 2003 року № 18-рп/2003 у справі за конституційним зверненням громадянина Гулеватого Олександра Івановича про офіційне тлумачення частини другої статті 164 Кримінального кодексу України 1960 року (справа про службових осіб підприємств, установ та організацій) // Офіційний сайт КСУ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ccu.gov.ua/doccatalog/document?id=9723>.

11. Про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Петрова Романа Івановича щодо офіційного тлумачення статті 368 Кримінального кодексу України та статті 172² Кодексу України про адміністративні правопорушення: Ухвала КСУ від 11 грудня 2012 року № 33-у/2012 // Офіційний сайт КСУ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ccu.gov.ua/doccatalog/document?id=192319>.

Кобець Наталія Володимирівна

викладач кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології
навчально-наукового інституту права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК 343.352 (343.352)

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ НЕЗАКОННОГО ЗБАГАЧЕННЯ, ЯК ЗЛОЧИНУ ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 368-2 КК УКРАЇНИ

В сучасних умовах розвитку України як незалежної держави головним чинником, який становить реальну загрозу національній безпеці і конституційному ладу України є корупція. Для ефективної протидії цьому негативному явищу 7 квітня 2011 року був прийнятий Закон України: «Про засади запобігання і протидії корупції» [1]. В пояснювальній записці до законопроекту викладені наступні аргументи на обґрунтування необхідності прийняття цього закону: «Корупція в сучасних умовах стала чинником, який становить реальну загрозу національній безпеці і конституційному ладу України. Це явище негативно впливає практично на всі

сторони суспільного життя: економіку, політику, соціальну і правову сфери, управління, громадську свідомість, міжнародні відносини. Корупційні зв'язки фактично руйнують правові, етичні відносини між людьми і поступово перетворюються у норму поведінки. Корупція, безперечно, може бути визнана однією з найгостріших проблем сучасності. Розв'язання цієї проблеми є надзвичайно актуальною та першочерговою справою для України» [2].

З метою реалізації завдань цього Закону 07.04 2011 був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» [3], яким встановлено ряд нових положень у розділ XVII Кримінального кодексу України (далі – КК). Зокрема, була внесена ст. 368-2 КК «Незаконне збагачення». Ця норма встановлює кримінальну відповідальність за одержання службовою особою неправомірної вигоди у значному розмірі або передача нею такої вигоди близьким родичам за відсутності ознак хабарництва (незаконне збагачення). Проте положення цієї статті жодним чином не розкривають зміст об'єктивних та суб'єктивних ознак цього злочину.

Вочевидь, рішення законодавця щодо встановлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення впливало із чинних міжнародних договорів. Відповідно до ст. 20 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003 року (ратифіковано Законом України від 18.10.2006 р.), незаконне збагачення визначається як значне збільшення активів державної посадової особи, яке перевищує її законні доходи і які вона не може раціонально обґрунтувати. За умови дотримання своєї конституції та основоположних принципів своєї правової системи кожна Держава-учасниця розглядає можливість вжиття таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для визнання злочинном умисне незаконне збагачення [4].

Але ж диспозиція ст. 368-2 КК, на відміну від ст. 20 цієї Конвенції, не розкриває змісту незаконного збагачення саме у такий спосіб. Якщо, ст. 368-2 КК вказує на «одержання службовою особою неправомірної вигоди», то ст. 20 Конвенції – «значне збільшення активів державної посадової особи, яке перевищує її законні доходи і які вона не може раціонально обґрунтувати».

Цілком зрозуміло, що механічне застосування вимог ст. 20 Конвенції для визначення змісту незаконного збагачення як злочину передбаченого ст. 368-2 КК неможливе, оскільки положення цієї статті щодо раціонального обґрунтування посадовою особою

збільшення активів суперечить конституційному принципу презумпції невинуватості (ст. 62 Конституції України). Отже, зміст незаконного збагачення як злочину передбаченого ст. 368-2 КК слід розглядати в сукупності положень норм чинного законодавства України, зокрема розділу XVII КК та Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції».

Незаконне збагачення передбачає отримання службовою особою неправомірної вигоди у значному (ч. 1 ст. 368 КК), у великому розмірі (ч. 2 ст. 368-2 КК) та особливо великому розмірі (ч. 3 ст. 368-2 КК). Поняття неправомірної вигоди визначається приміткою до ст. 364-1 КК та ст. 1 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», відповідно до яких неправомірна вигода це – грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, що їх без законних на те підстав обіцяють, пропонують, надають або одержують безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову.

Згідно ч. 1 ст. 368-2 КК незаконне збагачення утворює злочин тільки у випадку відсутності ознак хабарництва та без наявного використання службовою особою службових повноважень і пов'язаних з цим можливостей [5]. В кримінальному праві хабарництво утворюють злочини передбачені ст. 368 КК «Одержання хабара», ст. 369 КК «Пропозиція або давання хабара» та ст. 370 КК «Провокація хабара або комерційного підкупу». Мотивом злочинів, що утворюють хабарництво (ст. 368 КК «Одержання хабара» та ст. 369 КК «Пропозиція або давання хабара») є отримання неправомірної вигоди за виконання чи невиконання в інтересах того, хто дає хабара, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового.

Отже, мотивом незаконного збагачення як злочину передбаченого ст. 368 КК не може бути мотив хабарництва – отримання неправомірної вигоди за виконання чи невиконання в інтересах того, хто дає хабара, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового.

Таким чином, під незаконним збагаченням, як злочином передбаченим ст. 368-2 КК слід розуміти одержання службовою особою неправомірної вигоди (грошових коштів або іншого майна, переваг, пільг, послуг, нематеріальних активів, що їх без законних на те підстав обіцяють, пропонують, надають або одержують безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову) у значному, великому та особливо великому розмірі, або передача нею такої вигоди близьким родичам за відсутності ознак вчинення дій або бездіяльність з вико-

ристанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто передає чи надає таку вигоду, або в інтересах третіх осіб.

На наш погляд, з метою правильного розуміння змісту незаконного збагачення (ст. 368-2 КК) та відмежування його від хабарництва, та зловживання владою або службовим становищем (ст. 368 КК) в диспозиції ч. 1 ст. 368-2 КК слід вказати на відсутність такого мотиву. Отже, з метою удосконалення кримінальної відповідальності за одержання неправомірної вигоди, пропонуємо диспозицію ч. 1 ст. 368-2 КК викласти в наступній редакції, – «Одержання службовою особою неправомірної вигоди у значному розмірі або передача нею такої вигоди близьким родичам за відсутності ознак вчинення дій або бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто передає чи надає таку вигоду, або в інтересах третіх осіб».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про засади запобігання і протидії корупції : Закон України від 7 квітня 2011 року № 3206-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 40. – Ст. 404.
2. Проект Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» № 7487 від 17.12.2010 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=39289.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення : Закон України від 7 квітня 2011 року № 3207-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 41. – Ст. 414.
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 49.
5. Хавронюк М. І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» / М. І. Хавронюк. – К. : Атіка, 2011. – 424 с.

Коломієць Світлана Василівна

методист навчально-наукового інституту права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК [343.85:343.35](477)

КОРУПЦІЙНІ ДІЇ ПРАЦІВНИКІВ ОВС, ПОВ'ЯЗАНІ ЗІ ЗБРОЄЮ

Корупція є невід'ємним атрибутом будь – якої держави, вона завжди присутня там, де існує публічна влада. Жодна з країн світу не має повного імунітету від корупції – вони відрізняються лише її обсягами, характером її проявів та масштабом впливу на соціально – економічну та політичну ситуації. У тих країнах, де корупція поширена значною мірою, вона із соціальної аномалії перетворюється на правило і виступає звичним засобом вирішення проблем, стає нормою функціонування влади і способом життя значної частини членів суспільства. В країнах, де вона зустрічається порівня-

но рідко, корупція у громадській свідомості асоціюється з великим злом для держави та її громадян і не справляє суттєвого впливу на суспільне життя [1].

Корупція (від лат. *corrumpere* – «розтлівати») – термін, що позначає зазвичай використання посадовою особою своїх владних повноважень і довірених йому прав з метою особистої вигоди, що суперечить законодавству і моральним установкам. Найчастіше термін застосовується по відношенню до бюрократичного апарату і політичної еліти. Відповідний термін у європейських мовах зазвичай має більш широку семантику, що витікає з первинного значення вихідного латинського слова [2].

Поняття корупції у загальноприйнятому розумінні цього явища вперше було сформульовано 34-ю Сесією Генеральної Асамблеї ООН у 1979 р. Фахівцями цієї організації корупцію визначено як «виконання посадовими особами будь-яких дій або ж бездіяльність у сфері виконання їх посадових повноважень за винагороду у всякій формі в інтересах того, хто надає цю винагороду, як з порушенням посадових інструкцій, так і без їх порушення» [3].

Закон України № 3206-VI від 7 квітня 2011 року «Про засади запобігання і протидії корупції» визначає корупцію як використання особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, уповноваженій на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей [4]. Згідно із Цивільною конвенцією про боротьбу з корупцією, що підписана 04.11.1999 та ратифікована в Україні Законом № 2476-IV від 16.03.2005 (ВВР. – 2005. – № 16. – Ст. 266) «корупція» означає прямі чи опосередковані вимагання, пропонування, дачу або одержання хабара чи будь-якої іншої неправомірної вигоди або можливості її отримання, які порушують належне виконання будь-якого обов'язку особою, що отримує хабара, неправомірну вигоду чи можливість мати таку вигоду, або поведінку такої особи [5]. Transparency International, Світовий банк та інші організації розуміють під корупцією зловживання владою довіреної заради особистої вигоди [6].

Значна частина осіб, що сьогодні працевлаштовуються в ОВС, ви-

значально сприймає свою роботу як засіб збагачення через отримання державно-владних повноважень і можливостей застосування примусу. Такий підхід до діяльності в ОВС значно відрізняється від розвиненого в західних країнах. Прикладом, в резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи щодо основних принципів етики поліцейської служби, вказується: «Поліцейський повинен виконувати визначені законом обов'язки, які закон покладає на нього через завдання захисту своїх співгромадян і суспільства проти насильства, крадіжок та інших дій, які завдають шкоди... Завдання поліцейського і його обов'язок – поважати закон і підтримувати його» (ст. 1), «Особливо він [поліцейський] повинен всіляко уникати усіх видів корупції. Визначення поняття корупції не існує, але кожний поліцейський знає, де вона починається. Уникнення хабарів і корупції є особливо важливим, адже, якщо корупція існує у поліції, то вона рано чи пізно пошириться й на іншу частину суспільства» [7].

Враховуючи досить широке коло можливих видів корупційних діянь, кримінологами виділяються наступна ієрархічна типологія поліцейської корупції: 1) корупція службових повноважень; 2) приймання подачок; 3) ситуативні крадіжки; 4) хабарництво; 5) протегування незаконної діяльності; 6) «вирішення питань»; 7) безпосередня кримінальна активність; 8) система внутрішнього хабарництва; 9) підтасування [8, с. 155]. Проведений нами аналіз вітчизняної судової практики дозволяє зробити висновок, що частина таких діянь, вчинених працівниками органів внутрішніх справ України, була пов'язана зі зброєю.

У якості прикладів можна навести наступні випадки. Здолбунівським районним судом Рівненської області була розглянута кримінальна справа стосовно старшого інспектора з охорони громадського порядку, який вчинив цілий ряд корупційних злочинів. Так, використовуючи службове становище, він, за винагороду, пропонував різним особам свої послуги у придбанні різноманітної зброї за ціною, нижчою, ніж в магазині, переобладнанні зброї (зокрема, газо-шумового пістолету на такий, що придатний для відстрілу набоїв, споряджених гумовими кулями, знаючи, що проведення такого переобладнання є неможливим) та оформлення дозвільних документів (на проведення державної реєстрації зброї, отриманні дозволу на зберігання, носіння зброї тощо). Крім того, він під приводом допомоги у продажі належної громадянам зброї, отримував від них грошові кошти та зброю, які потім привласнив. Також він привласнив грошові кошти, одержані ним нібито у якості сплати штрафу за порушення потерпілою законодавства про

порядок придбання, зберігання, передачі іншим особам або продажу вогнепальної, холодної чи пневматичної зброї [9].

Лубенським міськрайонним судом Полтавської області був винесений вирок щодо оперуповноваженого Лубенського ВБОЗ УБОЗ в Полтавській області УМВС України в Полтавській області, та оперуповноваженого в особливо важливих справах цього ж відділу, які з метою створення позитивних показників у роботі, домовились про проведення оперативних дій для виявлення та вилучення бойової зброї у громадянина Н. і порушення в подальшому кримінальної справи стосовно нього за ст.263 КК України. Під час обшуку в домоволодінні останнього був знайдений пістолет марки «ТТ», який, однак, виявився непридатним для здійснення пострілів. Зловживаючи владою, вони замовили виготовлення аналогу бойка до вказаної зброї з відповідними параметричними даними, після чого пістолет вже став придатним для здійснення пострілів. В подальшому відремонтований пістолет був направлений до НДЕКЦ при УМВС України в Полтавській області, де його було визнано придатним для здійснення пострілів, на підставі чого стосовно гр. Н. було порушено кримінальну справу [10].

Серед основних передумов корупції в Україні називають:

- політичні (замкнутість системи управління, її повільний розвиток, відсутність системи виховання патріотичних почуттів, моральних якостей, поверховість у проведенні антикорупційної політики, відсутність державної ініціативи щодо створення громадських формувань, незалежних недержавних структур для зростання активності населення у боротьбі з корупцією);
- економічні (несприятливий режим діяльності підприємств, відсутність прозорості багатьох економічних процесів і т.п.);
- правові (відсутність цілісної системи антикорупційних засобів, невизначеність відповідальності за корупційні діяння, нецілеспрямованість правоохоронних органів щодо виконання правових вимог у виявленні корупційних діянь, викритті винних у їх вчиненні);
- організаційно-управлінські (відсутність чіткої регламентації діяльності посадових осіб, поширеність у кадровій політиці випадків заміщення посад через знайомство, відсутність механізмів унеможливлення прийняття на службу лідерів і членів злочинних угруповань, відсутність окремих працівників, що контролювали б цю сферу);
- соціально-психологічні (нерозвиненість громадянської свідомості, корислива спрямованість державних службовців, профе-

сійна та моральна деформація частини керівників, що виявляється у поблажливому ставленні до корупції) та ін [3].

Особливими факторами існування корупції в ОВС є такі, що зумовлюють корупцію саме в цьому органі державної служби. Дослідники умовно поділяють їх на об'єктивні (їх ще називають зовнішніми) та суб'єктивні (внутрішні). Об'єктивні пов'язані зі специфікою професійної діяльності, відсутністю належної організації виконання працівником своїх службових обов'язків, несприятливими умовами несення служби, тощо. Суб'єктивними є такі чинники, що зумовлені безпосередньо рівнем розвитку та вихованням особистості працівника ОВС. До таких відносять: недостатню розвиненість морально-ділових якостей, відсутність принципових позицій щодо чесного та відповідального несення служби, відсутність уявлення про належну та гідну поведінку працівників ОВС, відсутність вольових якостей, здатність піддаватися негативним впливам зі сторони колег, які вчинюють корупційні дії, підвищена чутливість до морально-психологічного клімату в суспільстві, бажання бути «своїм» всупереч власним настановам, тощо, а також відсутність внутрішнього побоювання перед невідворотністю покарання, що на думку С. М. Алфьорова, сьогодні є одним з визначальних рушійних факторів при прийнятті рішення працівником ОВС про вчинення корупційної дії [7].

Багато науковців, які займаються проблемою дослідження корупції, вважають, що її можна обмежити двома способами: за допомогою внутрішніх структур державної влади та організацій, завданням яких є боротьба зі службовими правопорушеннями, а також за допомогою здійснення зовнішнього тиску з боку громадськості. Протидія корупції взагалі, в органах внутрішніх справ зокрема, – справа не одного дня. Якщо подолати це явище відразу неможливо, то потрібно його хоча б мінімізувати, зробивши прояви корупції чимось винятковим. Більшість фахівців дотримуються думки, що головними напрямками протидії корупції серед працівників органів внутрішніх справ є: а) жорсткий відбір кандидатів на службу та навчання у відомчі навчальні заклади; б) постійний контроль за виконанням службових обов'язків; в) дотримання системи постійної підзвітності за результатами діяльності; г) суворий контроль за дотриманням дисципліни і законності, виконанням вимог статутів, наказів, розпоряджень; д) обов'язкове реагування на скарги та повідомлення про випадки порушень вимог статутів, наказів, положень Етичного кодексу працівника органів внутрішніх справ, зловживань службовими повноваженнями, фактів ко-

рупційних проявів та інших порушень, пов'язаних з виконанням службових обов'язків та вчинення протиправних дій поза службою; е) обов'язкове притягнення до відповідальності винних у вчиненні протиправних дій [11].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Корупція в Україні: причини поширення та механізми протидії / С. В. Дрьомов, Ю. Г. Кальниш, Д. Б. Клименко та ін. ; за ред. Ю. Г. Кальниша. – К. : Пріоритети, 2010. – 88 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sd.net.ua/2012/03/08/korupciya-v-ukrayini-vstup.html>.
2. Корупція : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://znaimo.com.ua/%D0%9A%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%8F#link3>.
3. Корупція як соціальне явище : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.center.gov.ua/statti/korupciya-yak-socialne-yavische-kernicka-i-i-derzhavni-sluzhbovci-ta-korupciya.html>.
4. Про засади запобігання і протидії корупції : Закон України від 7 квітня 2011 року № 3206-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 40. – Ст. 404.
5. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією від 4 листопада 1999 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_102.
6. The Anti-Corruption Plain Language Guide: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.transparency.org/content/download/45306/725785/file/TI_Plain_Language_G.
7. Алфьоров С. М. Причини корупції в ОВС, що зумовлені специфікою органу / С. М. Алфьоров // Форум права. – 2011. – № 1. – С. 21–26. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11acmzco.pdf>
8. Мартыненко О. А. Детерминация и предупреждение преступности среди персонала органов внутренних дел Украины : монография / О. А. Мартыненко – Х. : Изд-во ХНУВД, 2005. – 496 с.
9. Вирок Здолбунівського районного суду Рівненської області / Справа № 1-131/11 // Єдиний державний реєстр судових рішень. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/18594771>.
10. Вирок Лубенського міськрайонного суду Полтавської області / Справа № 1-158/11 // Єдиний державний реєстр судових рішень. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/22141689>.
11. Кисіль З. Р. Корупція в органах внутрішніх справ: проблеми протидії. / З. Р. Кисіль. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/2236/10>.

Комзюк Володимир Трохимович

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри державно-правових дисциплін

навчально-наукового інституту економіки і права

Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького

ЩОДО СУТНОСТІ ТА КЛАСИФІКАЦІЇ ПРИНЦИПІВ ДІЯЛЬНОСТІ МИТНИХ ОРГАНІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Діяльність будь-якого державного органу повинна здійснюватися не тільки в межах Конституції та законів України, а й відпові-

дати реаліям сучасного розвитку суспільства. При цьому ефективність функціонування митних органів та їх посадових осіб багато в чому залежить від розвитку особи, підвищення кваліфікації, рівня її професіоналізму, здібностей, налагодження взаємодії між службовими особами митних органів тощо. Для пошуку оптимального досягнення взаємодії та ефективності діяльності важливим, на нашу думку, є глибоке вивчення принципів діяльності митної служби України та їх посадових осіб, адже саме зміна системи принципів приводить до встановлення нових пріоритетів у діяльності органів державної влади та орієнтує їх на захист тих або інших цінностей. Крім того, важливість визначення та дослідження принципів діяльності митних органів зумовлена специфікою суспільних відносин, які регулюються митним правом.

Митним кодексом України не надається визначення принципів діяльності митних органів, а тому його розглядати потрібно, виходячи із теоретичного розуміння загальних принципів права. В. О. Навроцька, визначає засади (принципи), як безпосередньо закріплені в законі основоположні ідеї, найзагальніші положення, що відзначаються стабільністю і системністю та визначають суть, зміст та спрямованість діяльності суб'єктів процесу, спосіб і процесуальну форму їх діяльності, порушення яких має обов'язково тягти за собою настання відповідних юридичних наслідків [1, с. 308]. Ми дотримуємося позиції, що принципом діяльності все ж таки є саме положення, ідеї, вимоги. Тому при розгляді принципів діяльності митних органів доцільно виділяти загальні принципи права, а саме: принцип законності, справедливості, гуманності, демократизму тощо. Ці принципи закріплені в Основному законі нашої держави та стосуються діяльності всіх без виключення органів державної влади

При характеристиці принципів діяльності митних органів ми повинні мати на увазі, що митні органи є, перш за все, державними органами, а тому їм властиві принципи державного органу. Про принципи діяльності державного органу говориться у Законі України «Про державну службу» від 16.12.1993 № 3723-XII зі змінами станом на 13.06.2012. Відповідно до ст. 3 основними принципами державної служби є: 1) служіння народу України; 2) демократизм і законність; 3) гуманізм і соціальна справедливість; 4) пріоритет прав людини і громадянина; 5) професіоналізм, компетентність, ініціативність, чесність, відданість справі; 6) персональна відповідальність за виконання службових обов'язків і дисципліни; 7) дотримання прав та законних інтересів органів

місцевого і регіонального самоврядування; 8) дотримання прав підприємств, установ і організацій, об'єднань громадян [2].

О. В. Бурцева, досліджуючи принципи діяльності митних органів, акцентує увагу на тому, що митні органи відносяться до правоохоронних, а отже, доцільно звернутися до аналізу загальних принципів, які притаманні правоохоронній діяльності в цілому. При цьому, на думку автора, особливий акцент потрібно зробити на виокремленні міжгалузевих принципів правоохоронної діяльності як специфічної групи принципів, оскільки в процесі саме цієї діяльності права, свободи і законні інтереси фізичних осіб захищаються від різноманітних порушень. До згаданих принципів, як вважає науковець, можна віднести такі основні засади: забезпечення права кожної людини знати свої права та обов'язки (ст. 57 Конституції України); забезпечення доступності юридичного механізму захисту і відновлення порушених прав і свобод людини, включаючи гарантованість права на звернення та доступу до правосуддя; презумпцію невинуватості особи; звільнення від обов'язку самозвинувачення (ст. 63 Конституції); повагу та захист честі й гідності людини; можливість застосування примусових і запобіжних заходів лише в разі крайньої необхідності; забезпечення права на правову допомогу; забезпечення права на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (ст. 55 Конституції) тощо [3, с. 144, 145]. Щодо нас, то ми повністю погоджуємося із виділенням принципів, які притаманні правоохоронним органам та розгляду їх у діяльності митних органів. Доцільність їх виділення пояснюється в першу чергу тим, що принцип є вихідною, основоположною ідеєю, яка покладена в основу діяльності будь-якого державного органу, а отже і митного органу. Митний орган повинен бути досліджений із різних сторін, в тому числі і в якості правоохоронного органу, а допоможе це зробити розкриття принципів правоохоронної діяльності митного органу, які закріплюються в Конституції України, законах та нормативно-правових актах, що регулюють діяльність правоохоронних органів.

Чинним Митним кодексом України, а саме ст. 8 визначено, що державна митна справа здійснюється на основі принципів: 1) виключної юрисдикції України на її митній території; 2) виключних повноважень митних органів України щодо здійснення державної митної справи; 3) законності та презумпції невинуватості; 4) єдиного порядку переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон України; 5) спрощення законної торгівлі; 6) ви-

знання рівності та правомірності інтересів усіх суб'єктів господарювання незалежно від форми власності; 7) додержання прав та охоронюваних законом інтересів осіб; 8) заохочення доброчесності; 9) гласності та прозорості; 10) відповідальності всіх учасників відносин, що регулюються цим Кодексом. Вищенаведені принципи є спеціальними, тобто характерними тільки для митних органів, тими які виділяють їх з поміж інших органів державної влади.

Отже, нами було проаналізовано основні принципи, на яких базується робота митних органів. На підставі цього можна зазначити, що принципи діяльності митного органу слід розглядати із трьох основних позицій, а саме: 1) загальні або конституційні принципи діяльності митних органів; 2) правоохоронні принципи діяльності митних органів; 3) принципи, які виключно характеризують діяльність митних органів та їх посадових осіб. Такі принципи знаходять своє закріплення у Митному кодексі України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Навроцька В. О. Поняття принципу (засади) кримінального процесу / В. О. Навроцька // Вісник Львів. ун-ту. Серія юрид. – 2009. – Вип 48. – С. 304–311.
2. Про державну службу : Закон України від 16.12.1993 № 3723-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 52. – Ст. 490.
3. Бурцева О. В. Шляхи удосконалення адміністративно-правового забезпечення діяльності митних органів щодо забезпечення прав фізичних осіб під час провадження в справах про порушення митних правил. / О. В. Бурцева // Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. – 2011. – № 2 (частина 1). – С. 143–148.

Кондратов Дмитро Юрійович

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету з підготовки слідчих
Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК 343.451

ПОРУШЕННЯ ТАЄМНИЦІ КОРЕСПОНДЕНЦІЇ СЛУЖБОВИМИ ОСОБАМИ

У кримінально-правовій теорії суб'єктом злочину визнається особа, яка володіє сукупністю ознак, що дають підстави для притягнення її до кримінальної відповідальності. Відповідно до ч. 1 ст. 18 КК України «суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність». Отже, суб'єкт злочину як елемент складу злочину характеризується трьома обов'язковими ознаками: це особа фізична, осудна, яка досягла певного віку. Виходячи із положень ст. 18 та ст. 22 КК України, суб'єктом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 163

КК, може бути фізична осудна особа, яка на момент вчинення цього злочину досягла 16-річного віку.

Крім зазначених обов'язкових ознак суб'єкта злочину також існують факультативні (додаткові) ознаки – це обставини, що містять інші, крім обов'язкових, характеристики суб'єкта злочину та характеризують особу, правове становище суб'єкта чи специфіку злочинних діянь особи. Ці обставини прямо закріплені в певних статтях Особливої частини КК України або однозначно витікають з їх змісту, вони можуть стосуватись службового становища, професії, покладених на особу обов'язків і т. ін. [1, с. 140-141].

Розглянемо додаткові ознаки суб'єкта порушення таємниці кореспонденції. Такими ознаками, відповідно до ч. 2 ст. 163 КК України, на наш погляд, будуть виступати службове становище суб'єкта цього злочину та виконувані професійні обов'язки, що надають такій особі доступ до кореспонденції.

У теорії кримінального права панує точка зору, згідно якої суб'єкти злочину поділяються на загальний та спеціальний (ці положення відповідно закріплені у ст. 18 КК України), причому суб'єктів, які наділяються кримінальним законом новими, додатковими, крім віку та осудності, ознаками, називають спеціальними суб'єктами злочину [2, с. 142-144; 3, с. 183; 4, с. 23].

Проте, така класифікація, хоча і закріплена кримінальним законом, піддається критиці. Так, обґрунтовується нетрадиційна точка зору, згідно з якою додаткові ознаки суб'єкта злочину не завжди перетворюють його із загального на спеціальний, адже і за наявності додаткових ознак, причому прямо передбачених у законі, суб'єкт може залишатися загальним. Зокрема, В. М. Куц доводить, що крім загального та спеціального суб'єкта існує також загальний суб'єкт із додатковими ознаками. Згідно з цією позицією загальний суб'єкт – це та особа, котра вчиняє діяння, заборонене кримінальним законом взагалі, в принципі. Ніхто з фізичних осудних осіб, що досягли віку кримінальної відповідальності, не повинен їх вчиняти під страхом кримінального покарання. Скоюючи таке діяння, суб'єкт порушує загальну кримінально-правову заборону. Цей суб'єкт вільний від будь-яких кримінально значущих ознак, крім вказаних. Спеціальний же суб'єкт – «це той, хто скоює діяння, котре заборонене не для всіх без винятку осіб, а лише для певної їх категорії, до якої ця особа належить» [5, с. 22]. Дійсно, відповідно до ч. 2 ст. 18 КК України спеціальним суб'єктом злочину визнається фізична осудна особа, що вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути *лише певна особа (виділено мною – Д. К.)*.

Зазначимо, що у початковій редакції ст. 131 КК України 1960 року мова йшла про «порушення таємниці листування, вчинене посадовою особою...» [6]. Таким чином, вчинити цей злочин міг лише спеціальний суб'єкт, тобто особа, яка була зобов'язана через своє службове положення зберігати таємницю листування громадян. Кримінальна відповідальність приватних осіб, які вчинили таке порушення, передбачена не була. Тільки у 1983 році з метою вдосконалення кримінального законодавства Української РСР ст. 131 була викладена у новій редакції, яка передбачала у якості суб'єкта даного злочину будь-яку фізичну осудну особу, яка на момент його вчинення досягла шістнадцяти років [7].

Далі зауважимо, що службова особа, військовослужбовець та інші визнаються спеціальними суб'єктами не взагалі, а стосовно лише відповідної групи злочинів – злочинів у сфері службової діяльності або військових злочинів і т. ін. Ці суб'єкти порушують не загальну, а спеціальну кримінально-правову заборону, яка тільки їм й адресується. Особа, наділена лише обов'язковими ознаками суб'єкта, самостійно порушити спеціальну заборону не зможе. Вона може лише виступити у ролі співучасника у злочині, що вчинює спеціальний суб'єкт. Особа ж, що має ознаки і спеціального суб'єкта, у разі порушення загальної заборони буде нести відповідальність як загальний суб'єкт злочину [5, с. 22].

З цього приводу необхідно погодитися з позицією А. М. Орлеана, який зазначає, що немає сенсу вести мову про спеціальний суб'єкт у кваліфікованих складах злочинів. Доцільніше визнати спеціальними суб'єктів лише тих злочинів, притягнення до відповідальності за які осіб, що мають тільки ознаки загального суб'єкта, є неможливим (завідомо незаконні затримання, привід або арешт, халатність, розголошення державної таємниці тощо). Лише в цьому випадку назва суб'єкта спеціальним буде себе виправдовувати [1 с. 141-142]. Крім того, наведене розуміння спеціального суб'єкта більше, ніж традиційне, відповідає поняттю спеціального суб'єкта, наведеному у ч. 2 ст. 18 КК України.

Різновидом загального суб'єкту злочину В. М. Куц визнає загальний суб'єкт із додатковими ознаками, під яким розуміє «суб'єкт, котрий має поряд з обов'язковими і додаткові ознаки, передбачені кримінальним законом, але вони не перетворюють його на спеціального суб'єкта, оскільки порушується не спеціальна, «вузька» заборона, а загальна, обов'язкова для всіх: не вбий, не вкради і т. ін.» [5, с. 23]. Якщо ж застосувати цю позицію до порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспон-

денції, то слід констатувати, що оскільки заборона на таке порушення є загальною, то і суб'єкт цього злочину в усіх без винятку випадках загальний. Проте, оскільки ч. 2 ст. 163 КК України передбачає додаткові ознаки суб'єкта злочину, то і суб'єкт у даному випадку буде загальним, але з додатковими ознаками.

Так, на наш погляд, у якості додаткових ознак суб'єкта, в цих випадках, необхідно визнавати осіб двох категорій:

– до першої категорії слід віднести службових осіб, які вчиняють злочин з використанням службового становища. Наприклад, такими особами можуть бути службові особи поштово-телеграфних установ або відділення зв'язку; співробітник правоохоронних органів, який знімає інформацію з каналів зв'язку з порушенням законних на те підстав; службові особи інших установ, підприємств та організацій, які за своїм службовим становищем зобов'язані зберігати таємницю листування, телефонних розмов, телеграфних або інших повідомлень;

– до другої ж категорії відносяться особи, які не підпадають під ознаки службової особи, однак за родом своєї професійної діяльності мають доступ до інформації, яка міститься у кореспонденції інших осіб, або до матеріальних носіїв такої кореспонденції та, відповідно, зобов'язані зберігати таємницю листування, телефонних розмов, телеграфних або інших повідомлень. До цієї категорії осіб, на наш погляд, можна віднести працівників об'єктів поштового зв'язку, поштамтів, центрів обробки та перевезення пошти, зональних вузлів, вузлів поштового зв'язку, відділень поштового зв'язку, пунктів поштового зв'язку та інших підрозділів, задіяних у єдиному виробничо-технологічному процесі з надання послуг поштового зв'язку, а також працівників операторів та провайдерів телекомунікацій, які, використовуючи своє професійне становище, вчиняють порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер. У таких випадках вчинення зазначеного злочину переліченими особами полегшується обумовленими професійним становищем додатковими можливостями, які дозволяють їм ознайомлюватися, причому у більшості випадків безперешкодно, зі змістом листування, телефонних розмов, телеграфної або іншої кореспонденції, а тому, на нашу думку, повинно тягнути більш суворо відповідальність, а саме за ч. 2 ст. 163 КК України.

Отже, погоджуючись з поглядами В. М. Куца та А. М. Орлеана, вважаємо, що суб'єктом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 163 КК України, може бути загальний суб'єкт, тобто фізична осудна особа, яка до

моменту вчинення цього злочину досягла 16-річного віку. У тому ж разі, коли на певну особу покладений спеціальний обов'язок зберігати таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, однак вона вчиняє таке порушення, її дії необхідно визнавати більш суспільно небезпечними і кваліфікувати за ч. 2 ст. 163 КК України, як злочин вчинений загальним суб'єктом із додатковими ознаками. Під такими ознаками треба розуміти службове становище суб'єкта цього злочину та виконувані професійні обов'язки, що надають такій особі доступ до кореспонденції.

У зв'язку з вищевикладеним, пропонуємо в ч. 2 ст. 163 КК України слова «... вчинені службовою особою, ...» замінити на «... вчинені службовою особою з використанням службового становища або особою, яка має доступ до кореспонденції у зв'язку з виконанням професійних обов'язків, ...».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Орлеан А. М. Кримінально-правова характеристика торгівлі людьми : монографія / А. М. Орлеан. – Х. : СІМ, 2005. – 180 с.
2. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.]; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – [4-те вид., переробл. і допов.]. – Х. : Право, 2010. – 456 с.
3. Коржанський М. Й. Кримінальне право України. Частина загальна : курс лекцій / М. Й. Коржанський. – К. : Наукова думка та Українська видавнича група, 1996. – 336 с.
4. Устименко В. В. Специальный субъект преступления / В. В. Устименко. – Х. : Выща шк. Изд-во при ХГУ, 1989. – 104 с.
5. Куц В. М. Теоретико-прикладні аспекти проблеми суб'єкта злочину / В. М. Куц // Вісник університету внутрішніх справ. – 1996. – № 1. – С. 17–23.
6. Уголовный кодекс Украинской ССР. [Утв. 28/XII 1960 г.] – К. : Госполитиздат УССР, 1961. – 134 с.
7. Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів Української РСР : Указ Президії Верховної Ради УРСР № 4572-Х від 12 січня 1983 р. // Відомості Верховної Ради. – 1983. – № 4. – Ст. 50.

Костенко В'ячеслав Вікторович

ад'юнкт докторантури та ад'юнктури

Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК [343.9:343.37](477)

ПРО ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ У СФЕРІ ОБІГУ ПІДАКЦИЗНИЙ ТОВАРІВ

Перш за все, необхідно сказати, що корупцію у сфері обігу під-акцизних товарів не можна недооцінювати, але також не слід і перебільшувати. На наш погляд, цей вид корупції специфічний тому,

що вимагає кілька витончених заходів протидії. Ймовірно, що більш актуальні і дієві тут заходи профілактики, а не безпосередньої боротьби, причому велике значення має надаватися індивідуальній профілактиці [1].

Висока латентність даної корупції викликана низкою причин. Малий відсоток зареєстрованих корупційних злочинів у сфері обігу підакцизних товарів тлумачиться, в першу чергу, низьким рівнем активності підприємців по виявленню посадових корупціонерів, що ґрунтується на наявності у багатьох з них зацікавленості в невиявленні фактів корупції. Більшість підприємців, схильні до приховування виявлених у них різних порушень, які можуть потягти за собою кримінальну відповідальність, будь якими способами, у тому числі, шляхом дачі хабарів.

Не мало значущою причиною підвищеної латентності корупції в сфері обігу підакцизних товарів є умисне ухилення правоохоронних органів від реєстрації виявлених фактів цього виду корупції, а також недоведення відкритих кримінальних проваджень до суду. В принципі, це притаманне розслідуванням будь-яких злочинів, що є рисою корупції вже в правоохоронній системі.

Самі злочини у сфері незаконного обігу підакцизних товарів входять у так звану групу високої латентності, ступінь якої, по оцінкам різних експертів, досягає від 90 до 99 % [1, с. 482, 483]. У дану групу входять злочини в сфері господарської, службової й іншої діяльності, екологічні й інші злочини, які по зовнішньому прояву важко відрізнити від легальної діяльності законослужняних громадян. Внаслідок цього інформація про їхнє здійснення надходить у правоохоронну систему вкрай рідко, що змушує відповідні служби проводити цілеспрямовану роботу з її збору й аналізу.

Серед причин і умов корупції у сфері обігу підакцизних товарів, як і очікувалося, переважають політичні та економічні, а вже потім організаційно-управлінські, соціальні, ідеологічні і моральні. Хоча в широкому, філософському сенсі, причини всієї корупції криються, звичайно ж, в моральних проблемах і приступати до профілактики даного явища найдоцільніше з їх вирішення.

Заходи профілактики повинні бути відповідними: по відношенню до населення носити соціальний, а по відношенню до співробітників органів внутрішніх справ, навпаки, індивідуальний характер. Робота з населенням повинна бути спрямована на підвищення його громадянської активності, почуття колективної відповідальності, збільшенню патріотизму і т.п. Стосовно ж до спів-

робітникам органів внутрішніх справ багато залежить від поведінки керівного складу і держави в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. <http://corruption.rsuh.ru/books/5-7281-0437-1.shtml>.

2. Кримінологія : учеб. / под общ. ред. А. И. Борговий. – М., 1997. – С. 482, 483.

Кулакова Наталія Володимирівна

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ

УДК 343.3

ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

Проблема ефективності запобігання корупції є актуальною для будь-якої держави, і саме визначення таких заходів, сприяло активному дослідженню цього явища, результатом якого було написання значної кількості книг, статей, проведення міжнародних та національних конференцій, парламентських слухань, розроблення міжнародних та регіональних конвенцій, рекомендацій щодо її запобігання. Але не зважаючи на такий високий рівень досліджень та застосованих заходів, корупція, як явище, не зменшується у своїх масштабах, і, на жаль, відбувається її проникнення у всі сфери життя. Це пов'язано з тим, що практичних зрушень у боротьбі з корупцією не відбувається як у світі в цілому, так і в окремих країнах. Міжнародна організація Transparency International оприлюднила Індекс сприйняття корупції, в якому Україна, з 176 досліджених країн, посіла 144-те місце, поряд з Бангладеш, Камеруном, Центральноафриканською республікою, Республікою Конго та Сирією [4]. Між заявами представників влади про їх прагнення безкомпромісно боротися з корупцією та корупційними реаліями велика прірва, яка все більше збільшується.

Тільки упродовж 2012 року було вчинено 1713 злочинів з ознаками кримінальної корупції, з них 904 – одержання хабарів, 155 – привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, 239 – зловживання владою або службовим становищем, 41 – перевищення влади або службових повноважень, 72 – службове підроблення. Загалом зареєстровано 10,5 тисяч службових злочинів, із них 2 тисячі фактів хабарництва, вчинені службовими особами органів влади та управління. Загальна сума одержаних хабарів склала 49,4 млн. гривень. Найбі-

льший минулорічних хабар одержав голова однієї із райдержадміністрацій на Херсонщині – 6,9 млн. гривень [3].

До відповідальності за такого виду злочинів притягнуто майже 1300 осіб. Сума матеріальних збитків за корупційними злочинами склала 133,7 млн. гривень, з яких уже відшкодовано 29,1 мільйон гривень [3].

Незважаючи на значну кількість зареєстрованих злочинів, корупційні діяння не відображаються належним чином в офіційній кримінально-правовій статистиці, оскільки для корупції характерно високий рівень латентності. Сучасна корупція не може зводитися до примітивного хабара, лобізм, фаворитизм, протекціонізм – це завуальовані форми реальної корупції. Сьогодні поняття «корупція» є узагальнюючим, що містить в собі ознаки кримінологічного та соціально-правового характеру, і включає в себе ряд конкретних діянь, об'єднаних, у даному випадку, єдиною (спільною) мотивацією та формою діянь.

У зв'язку з цим корупція повинна досліджуватися не тільки і не стільки як правове, скільки як кримінологічне та соціально-правове явище, що охоплює сукупність суспільно небезпечних діянь, як криміналізованих, так і по різних причинах не криміналізованих, але визнаними такими у світовій практиці.

Тому, на сьогоднішній день, у кримінальному законодавстві повинні бути криміналізовані всі найбільш суспільно небезпечні форми корупційної злочинності, які необхідно викласти в одній або декількох статтях. Після цього необхідно точно визначити перелік корупційних діянь для систематичного аналізу корупційної злочинності з метою розробки більш ефективних форм боротьби з нею та її запобігання.

Зрозуміло, що криміналізація діянь не панацея у боротьбі з корупцією, оскільки тисячі форм корупційних діянь визначити у конкретній правовій формі практично неможливо. Тому, сьогодні потрібно узагальнення за мотивацією діяння та сумарним наслідком. Правове, частково узагальнююче та частково конкретизоване поняття корупції, було викладено у Законі України «Про засади запобігання і протидії корупції» [1], як «використання особою, зазначеною в наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання

наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей». Це визначення корупції, як і інші положення Закону, не доповнює КК України і не протирічає йому. Більш того, зазначене поняття корупції не повністю охоплює увесь спектр реальних корупційних діянь. Реальні види таких діянь в нашій країні, на жаль, не знаходять цілісного відображення в даних офіційної статистики, не досліджуються вони і в аналітичних документах правоохоронних органів. В силу цього відбувається вимушене обмеження кримінологічного аналізу окремими видами найбільш розповсюджених корупційних діянь: злочини проти власності (одержання хабара, привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, зловживання владою або службовим становищем, перевищення влади або службових повноважень, службове підроблення та ін.).

Суттєвим недоліком діючого антикорупційного законодавства є те, що воно приймається без кримінологічної експертизи. Експертиза повинна бути комплексною, а до експертних груп входить юристи різних галузей права, економісти, політологи, правозахисники, співробітники правоохоронних органів. Оскільки значними можливостями по контролю за корупцією та її запобіганню володіють різні галузі права: конституційне, банківське, митне, цивільне, процесуальне та ін. Саме в цих галузях утворюються можливості для «правомірної» корупції і таким чином формується «корупційне» законодавство. Питання про необхідність організації кримінологічної експертизи ставиться протягом останніх десяти років, а саме така експертиза могла б виявити не тільки можливість для корупції, але й запропонувати заходи, що не дають можливість вчинити корупційні діяння, підвищити ризик при їх вчиненні та зниження потенційної вигоди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про засади запобігання і протидії корупції : Закон України від 7 квітня 2011 року № 3206-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 40. – Ст. 404.
2. Проблемні питання застосування Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» // Роз'яснення Міністерства юстиції України від 10.07.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0026323-12>;
3. За даними Управління статистичної інформації та аналізу Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України // Офіційний веб-сайт Міністерства внутрішніх справ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua>.
4. TransparencyInternational [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://docs.rferl.org/uk-UA/2012/12/04/981f9017-4157-4da4-9b34-8656b34df946.pdf>

Кундеус Владислав Геннадійович

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології
навчально-наукового інституту права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК 343.3523(343.3526)

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ

Кримінальна відповідальність за одержання неправомірної вигоди передбачена ст. 368-2 КК «Незаконне збагачення», ч. 3 ст. 368-3 КК «Комерційний підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми», ч. 3 ст. 368-4 КК «Підкуп особи, яка надає публічні послуги» та ч. 3 ст. 369-2 КК «Зловживання впливом» [1].

Так, ч. 1 ст. 368-2 КК встановлює кримінальну відповідальність за одержання службовою особою неправомірної вигоди у значному розмірі або передача нею такої вигоди близьким родичам за відсутності ознак хабарництва. Частина 3 ст. 368-3 КК – за одержання службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми неправомірної вигоди за вчинення дій або бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто передає чи надає таку вигоду, або в інтересах третіх осіб. Частина 3 ст. 368-4 КК – за одержання аудитором, нотаріусом, експертом, оцінювачем, третейським суддею або іншою особою, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, а також незалежним посередником чи арбітром при розгляді колективних трудових спорів неправомірної вигоди за вчинення дій або бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах особи, яка їх надає чи передає. Частина 3 ст. 369-2 КК – одержання неправомірної вигоди за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави.

Порівняння диспозицій норм, передбачених ч. 3 ст. 368-3 КК та ч. 3 ст. 368-4 КК, в частині визначення ознак мотиву злочину виявляє законодавчий недолік – непослідовність у підходах визначення ознак мотиву одержання неправомірної вигоди у цих суміжних злочинах.

Так, мотивом одержання неправомірної вигоди за ч. 3 ст. 368-3 КК є вчинення дій або бездіяльність *в інтересах того, хто передає чи надає таку вигоду, або в інтересах третіх осіб*. Мотивом одер-

жання неправомірної вигоди за ч. 3 ст. 368-4 КК – вчинення дій або бездіяльність *в інтересах особи, яка їх надає чи передає*. Отже, на відміну від ч. 3 ст. 368-3 КК, диспозиція ч. 3 ст. 368-4 КК необґрунтовано не передбачає у якості мотиву вчинення цього злочину «виконання чи невиконання дій в інтересах третіх осіб».

Вказана непослідовність у визначенні ознак мотивів вчинення цих суміжних злочинів свідчить про недосконалість положень диспозиції ч. 3 ст. 368-4 КК в частині визначення ознак мотиву одержання неправомірної вигоди особою, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг. Це потребує внесення у диспозицію ч. 3 ст. 368-4 КК відповідних змін в частині визначення мотиву вчинення цього злочину з метою уніфікації між собою положень ч. 3 ст. 368-3 КК та ч. 3 ст. 368-4 КК.

Слід вказати на ще один законодавчий недолік в частині формулювання нормами КК поняття «особа, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг».

По-перше, поняття «особа, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг», що визначається нормами Кримінального кодексу України (ст.ст. 365-2, 368-4 КК) не узгоджене з положеннями Закону України від 7 квітня 2011 року «Про засади запобігання і протидії корупції».

Відповідно до ч. 1 ст. 368-4 КК та ч. 1 ст. 365-2 КК особа, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг – це аудитор, нотаріус, оцінювач, інша особа, яка не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування, але здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, у тому числі послуг експерта, арбітражного керуючого, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді (під час виконання цих функцій).

Відповідно до п.п. б) п. 2) ч. 1 ст. 4 вказаного Закону поняття «особа, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг» – це особа, яка не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування, але надає публічні послуги (аудитор, нотаріус, оцінювач, а також експерт, арбітражний керуючий, незалежний посередник, член трудового арбітражу, третейський суддя під час виконання ним цих функцій, інша особа в установлених законом випадках [2]).

Оскільки таке формулювання особи, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг є базовим в сфері запобігання та протидії корупції вважаємо, що визначення

поняття такої особи повинно бути уніфікованим для положень Кримінального кодексу України.

По-друге, поняття «особа, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг» не узгоджене між диспозиціями ч. 3 ст. 368-4 КК та ч. 1 ст. 365-2 КК, оскільки вказані норми формулюють визначення такої особи по-різному.

Так, ч. 3 ст. 368-4 КК на відміну від ч. 1 ст. 368-4 КК та ч. 1 ст. 365-2 КК чомусь не вказує у понятті особи, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг – особу яка надає послуги арбітражного керуючого. Крім того, ч. 3 ст. 368-4 КК не наголошує і про те, що особа, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, не повинна бути державним службовцем або посадовою особою місцевого самоврядування.

Отже, з метою уніфікації поняття «особа, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг» між нормами Кримінального кодексу України і Закону України від 7 квітня 2011 року «Про засади запобігання і протидії корупції», та удосконалення кримінальної відповідальності за одержання неправомірної вигоди особами, які здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, пропонуємо:

1) диспозицію ч. 1 ст. 365-2 КК, викласти в наступній редакції – *«Зловживання своїми повноваженнями особою, яка не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування, але надає публічні послуги (аудитор, нотаріус, оцінювач, а також експерт, арбітражний керуючий, незалежний посередник, член трудового арбітражу, третейській суддя під час виконання ним цих функцій, інша особа в установлених законом випадках), з метою отримання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб, якщо це завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам або інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб».*

2) диспозицію ч. 1 ст. 368-4 КК, викласти в наступній редакції – *«Пропозиція, надання, передача особі, яка не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування, але надає публічні послуги (аудитор, нотаріус, оцінювач, а також експерт, арбітражний керуючий, незалежний посередник, член трудового арбітражу, третейській суддя під час виконання ним цих функцій, інша особа в установлених законом випадках), неправомірної вигоди за вчинення дій або бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах особи, яка пропонує, надає чи передає таку вигоду, або в інтересах третіх осіб*

2) диспозицію ч. 3 ст. 368-4 КК, викласти в наступній редакції – *«Одержання особою, яка не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування, але надає публічні послуги (аудитор, нотаріус, оцінювач, а також експерт, арбітражний керуючий, незалежний посередник, член трудового арбітражу, третейський суддя під час виконання ним цих функцій, інша особа в установлених законом випадках) неправомірної вигоди за вчинення дій або бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах особи, яка їх надає чи передає або в інтересах третіх осіб».*

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України Закон № 2341-III від 05 квітня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.
2. Про засади запобігання і протидії корупції : Закон України № 3206-VI від 7 квітня 2011 року // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 40. – Ст. 404.

Куц Віталій Миколайович
кандидат юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального права
Національної академії прокуратури України

УДК 343.33

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ РЕАГУВАННЯ НА ВЧИНЕННЯ
КОРУПЦІЙНОГО ЗЛОЧИНУ ЯК СКЛАДОВА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ**

Найбільш небезпечним проявом корупції визнається корупційний злочин, тобто передбачене Особливою частиною Кримінального кодексу України суспільно небезпечне діяння, що містить ознаки корупції та корупційного правопорушення [1, с. 33]. Отже, без наявності ознак корупції, діяння не може вважатися корупційним та відображатися у відповідній антикорупційній статистиці.

Протидія злочинній корупції у спеціально-кримінологічному, а не загально-соціальному її розумінні зводиться до діяльності органів кримінальної юстиції за двома взаємопов'язаними між собою напрямками: а) кримінально-правове реагування на вчинення корупційних злочинів; б) спеціально-кримінологічне запобігання вчиненню таких злочинів [2, с. 47]. Це відповідає сучасним реаліям спеціальної протидії злочинності з боку органів кримінальної юстиції. Щоправда, з прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) другий напрям такої протидії майже зведено нанівець. Якщо за попереднім КПК орган дізнання, слідчий, прокурор були зобов'язані виявляти причини і умови, що сприяли вчиненню злочину (ст. 23), а встановивши їх – вносити у

відповідний державний орган, громадську організацію або посадовій особі подання про вжиття заходів для усунення цих причин і умов (ст. 23-1), то новий процесуальний закон такого обов'язку на них не покладає. Не покладається такий обов'язок і на суд, який за попереднім КПК за наявності відповідних підстав мав виносити окрему ухвалу (постанову), якою звертав увагу державних органів, громадських організацій або посадових осіб на встановлені у справі факти порушення закону, причини і умови, що сприяли вчиненню злочину і вимагають вжиття відповідних заходів (ч. 1 ст. 23-2). Значний запобіжний потенціал містила ще одна правова норма, передбачена цією статтею: суду надавалася можливість окремою ухвалою (постановою) повідомляти відповідні підприємства, установи або організації про виявлені громадянином високу свідомість, мужність при виконанні громадського обов'язку, які сприяли припиненню чи розкриттю злочину (ч. 3 ст. 23-2).

Про причини зникнення подібних правових приписів з КПК можна лише здогадуватись. На мою думку, ігнорування процесуальної регламентації запобіжної діяльності органів кримінальної юстиції є недоліком цього закону. Окрім іншого, зазначене не сприяє розвитку вітчизняної кримінологічної науки та впровадженню її здобутків у практику протидії злочинності, в результаті чого ця важлива галузь знання про злочинність ніяк не може «здійнятись на ноги» в Україні.

Але тези виступу присвячено не запобіганню, а правовому реагуванню на вчинення корупційного злочину. Саме воно, а не запобіжні зусилля є першою і головною складовою спеціальної, професійної протидії корупційній злочинності з боку органів кримінальної юстиції. Спочатку вони відповідним чином реагують на факт вчинення злочину, а вже потім, у ході провадження в кримінальній справі, здійснюють запобігання нових злочинів. З огляду на це вважаю, що в цілому беззаперечний висновок академіка О. М. Костенка, що протидія злочинності має здійснюватися за формулою «культура плюс репресія» [3, с. 150] стосується загально-соціальної протидії злочинності, при здійсненні якої на перше місце дійсно виходить «культура», тобто весь арсенал соціально-правових заходів запобігання злочинам. Спеціальна ж протидія злочинності, тобто протидія у формі кримінального судочинства, здійснюється за протилежною формулою «репресія плюс культура», тобто, спочатку професійне кримінально-правове реагування на злочинний вчинок, а вже потім – «підключення» механізму запобігання новим злочинам.

Отже, перший комплекс засобів спеціальної протидії корупційній злочинності полягає в реагуванні на вчинення корупційного злочину, включаючи готування до нього, якщо воно є караним, та замах на вчинення такого злочину. Намагання знайти інший об'єднувальний термін для визначення цього комплексу засобів протидії злочинності поки що не увінчалось успіхом. У новому антикорупційному законодавстві України для визначення цього напрямку спеціальної протидії корупції, в тому числі й злочинній, вживається термін «протидія», що викликає заперечення. Протидія – це родове поняття, яким охоплюється реагування на вчинення злочинів та запобігання їх вчиненню, тому доречність вживання терміну «протидія» поряд з терміном «запобігання» у назві закону не витримує випробування на коректність.

Перший напрям спеціальної протидії вчиненню корупційних злочинів, як і всю протидію корупції, переважно іменують боротьбою з корупційною злочинністю. Проте, на доктринальному рівні «боротьбу» починає витісняти «кримінально-правовий вплив», «кримінальне переслідування» тощо. Впевнений, що називати цей напрям спеціальної протидії корупції боротьбою недоречно, адже боротися з тим, чого неможливо здолати не раціонально. Не адекватно відображає сутність явища і «кримінально-правовий вплив» [4]. Він є надто широким і охоплює не лише спеціальну, але й загально-соціальну протидію корупційній злочинності, адже зазначений вплив розпочинається задовго до вчинення корупційного злочину. Недоречно застосовувати для визначення цього напрямку і такий відверто архаїчний термін як «кримінальне переслідування», адже «в двадцять першому столітті ніхто нікого переслідувати не повинен» [5, с. 17].

Дійсно, те, що називають переслідуванням, насправді є не чим іншим, як притягненням до кримінальної відповідальності. А те, що вважається боротьбою із злочинністю є не що інше, як комплекс засобів реагування на злочинну поведінку з боку органів кримінальної юстиції.

Правове реагування здійснюється у формі кримінальної відповідальності або відмови від її застосування (звільнення від відповідальності) щодо факту вже вчиненого злочину і спрямовується воно на суб'єкта його вчинення.

Процес реагування на вчинення злочину утворює самостійну систему заходів, які застосовуються у певній послідовності. Перший комплекс таких заходів доцільно іменувати *притягненням до кримінальної відповідальності*. До нього входять: а) виявлення злочину; б) виявлення суб'єкта його вчинення; в) процес збору та

закріплення доказів винуватості суб'єкта у вчиненні злочину.

Наступною складовою правового реагування на вчинення злочину є *покладання* кримінальної відповідальності на суб'єкта злочинного діяння. Як зазначає академік Ю. В. Баулін: «...органи державної влади спершу притягують особу до кримінальної відповідальності, а потім покладають на неї таку відповідальність» [6, с. 48]. Ототожнення понять «притягнення» та «покладання» відповідальності, яке спостерігається на практиці, недопустиме. Закон дозволяє за наявності законних підстав взагалі відмовитися від покладання відповідальності на суб'єкта, застосувавши до нього так зване звільнення від кримінальної відповідальності. Останнє не свідчить про відсутність притягнення особи до кримінальної відповідальності. Навпаки, особу притягують до неї, але потім відмовляються від цього через визначені в законі причини. Це наочно демонструє відмінність притягнення до відповідальності від застосування такої.

Після покладання кримінальної відповідальності розпочинається її *реалізація*, тобто реальне буття встановлених законом та визначених обвинувальним вироком суду у конкретній справі форм цієї відповідальності, головною серед яких залишається покарання. Реалізація кримінальної відповідальності переважно здійснюється в межах кримінально-виконавчих, а не кримінально-правових відносин. Певна частина такої реалізації може скласти зміст навіть адміністративно-правових та трудових правовідносин. Так, особу, яка засуджувалася за корисливий злочин, після відбуття покарання можуть обмежити у можливості займатися певним видом діяльності чи займати певні посади. Щоправда, закон дозволяє обійтися без останньої складової механізму застосування кримінальної відповідальності. Йдеться про можливість винесення обвинувального вироку без покарання, яке отримало назву звільнення від покарання.

Стосовно цього кримінально-правового явища в доктрині й на практиці не існує чіткого однозначного уявлення. Багато теоретиків і більшість практиків впевнені в тому, що обвинувальний вирок без покарання неможливий. Мушу розчарувати їх. Дійсно, в період дії КПК 1960 року така можливість «блокувалася» частиною 3 ст. 327, в якій зазначалося: «Якщо підсудний визнається винним у вчиненні злочину, суд постановляє обвинувальний вирок і призначає підсудному покарання, передбачене кримінальним законом». Але навіть за таких умов, з огляду на пріоритетність матеріально-правового законодавства над процесуально-правовим, винесення обвинувального вироку без покарання допу-

скалося, про що свідчить, зокрема, наявність розділу XII КК України «Звільнення від покарання та його відбування» та ч. 3 ст. 88 КК України, в якій ідеться про осіб, засуджених «за вироком суду без призначення покарання». В умовах сьогодення винесення обвинувального вироку без покарання має стати звичайною практикою, оскільки ст. 377 нового КПК прямо це дозволяє.

Таким чином, механізм кримінально-правового реагування на вчинений корупційний злочин, як першої складової спеціальної протидії злочинній корупції, включає два обов'язкових компоненти: 1) притягнення суб'єкта корупційного діяння до кримінальної відповідальності органами досудового розслідування; 2) покладання такої відповідальності судом. Третя складова – реалізація кримінально-виконавчою системою покладеного покарання – є факультативною складовою цього механізму. Вона присутня лише тоді, коли обвинувальним вироком визначене покарання суб'єкту.

Чітке розуміння змісту правового реагування на вчинення корупційного злочину дозволяє адекватно унормувати підстави та умови такого реагування, а також процедуру його здійснення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Куц В. Поняття корупційних злочинів та їх види / В. Куц, Я. Триньова // Вісник Національної академії прокуратури України – 2012. – № 4. – С. 32–36.
2. Куц В. Понятійний апарат правового механізму спеціальної протидії злочинній корупції / В. Куц, С. Міщенко // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2011. – № 4. – С. 46–51.
3. Костенко О. М. Культура і закон у протидії злу : монографія / О. М. Костенко. – К. : Атіка. – 2008. – 352 с.
4. Лопашенко Н. А. Основы уголовно-правового воздействия: уголовное право, уголовный закон, уголовно-правовая политика / Н. А. Лопашенко. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. – 339 с.
5. Михайленко О. Р. Критичні погляди щодо деяких положень реформування органів прокуратури України / О. Р. Михайленко // Кримінальне право України. – 2006. – № 10. – С. 14–17.
6. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності : монографія / Ю. В. Баулін. – К. : Атіка, 2004. – 296 с.

Кушнар'ов Ігор Володимирович

здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК 340.116

ПРИНЦИПИ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Реалізація проголошеного Конституцією України магістрального курсу щодо формування демократичної, правової, соціальної держави потребує, серед іншого, проведення ефективної антико-

рупційної політики. Антикорупційну політику можна визначити як постійну, систематичну діяльність держави за активної участі інститутів громадянського суспільства, що полягає у розробці і впровадженні стратегічних засад і тактичних заходів, спрямованих на усунення причин і умов корупції, вдосконалення юридичної відповідальності за корупційні правопорушення та формування антикорупційної культури.

Антикорупційна політика має розвиватися у межах чітко визначених принципів. В цілому позиції науковців стосовно принципів протидії корупції збігаються або є достатньо схожими. Так, автори колективного дослідження «Корупція в Україні: причини поширення та механізми протидії. Зелена книга державної політики» вказують, що цілісна система послідовної антикорупційної політики ґрунтується на таких принципах, як: верховенство права, законність, системність, комплексність, наукова обґрунтованість, економічна доцільність, взаємодія владних структур з інститутами суспільства і населення; оптимальність та ефективність [1, с. 78]. О. В. Шевченко виокремлює ті самі принципи, додаючи до них принцип об'єктивності, практичної спрямованості та радикальності заходів [2, с. 129]. А. А. Батчаєва поділяє принципи антикорупційної політики на дві групи: загально-правові, що притаманні всім сферам суспільних відносин і відображають якісні характеристики права в цілому (принцип захисту прав і свобод людини та громадянина, принцип законності, принцип невідворотності відповідальності за скоєння корупційних правопорушень), та спеціально-правові або організаційні, які орієнтовані на безпосередню діяльність суспільства й держави в сфері протидії корупції (принципи комплексного використання політичних, організаційних, інформаційно-пропагандистських, соціально-економічних, правових, спеціальних і інших заходів, пріоритетне застосування превентивних заходів, співробітництво держави з інститутами громадянського суспільства, міжнародними організаціями й фізичними особами) [3, с. 95, 96]. В цілому погоджуючись з існуючими підходами, вважаємо за необхідне доповнити вказані переліки та акцентувати увагу на наступних принципах:

Принцип гнучкості, адаптації до конкретних умов. Корупція є явищем, що характеризується надзвичайною здатністю пристосовуватися до антикорупційних заходів та вбудовуватися у соціальну реальність. Вона постійно видозмінюється, набуває нових форм, приховується під різними ширмами, які зовні можуть мати цілком законний характер. В цих умовах спроби застосовувати

уніфіковані методи протидії корупції у всіх сферах суспільного життя, на різних територіях та протягом тривалого часу знижують ефективність антикорупційної діяльності і навіть можуть призвести до зворотного ефекту, викликати зростання корупційних проявів на окремих ділянках. Тому правові рішення у сфері протидії корупції повинні бути новими й неординарними. При цьому необхідно, щоб ці рішення були соціально адекватними (виконували функцію «відображення») і в той же час містили в собі ефект «випереджального відображення» [4, с. 101]. Принцип гнучкості антикорупційної політики вимагає діяльності «на випередження», тобто постійного вдосконалення механізмів протидії корупції, своєчасного реагування на зміни, що відбуваються у політиці, економіці, культурі, національному законодавстві, міжнародних відносинах.

Принцип врахування особливостей культури суспільства. У різних соціально-історичних умовах може формуватися відмінне розуміння корупції, неоднакове ставлення до неї. Одні й ті самі діяння в одному суспільстві можуть розглядатися як корупційні, а в іншому – як цілком прийнятні. Це залежить від різних чинників, у тому числі й від етичних установок. Французький дослідник Ф. Ірібарн розглядає два основних типи етики. В основі першого лежить ідея про те, що, виконуючи свої обов'язки, індивід повинен поважати інших індивідів незалежно від ставлення до них. Основною положенням для другого типу етики є збереження вірності групі, до якої належить індивід (сім'я, клан, мережа). По відношенню до «чужих» дозволено все. У зв'язку з цим автор зазначає, що боротися з корупцією в суспільствах, де превалює вірність групі, можна лише за допомогою засобів, адаптованих до цього типу етики [5, с. 27–30].

Принцип збалансованості стимулів і покарань. Неможливо досягти успіху у подоланні корупції в довгостроковій перспективі лише на основі репресій та залякувань. Оскільки в основі будь-якої діяльності знаходиться інтерес, протидія корупції має бути спрямована на те, щоб зацікавленість у законній діяльності переважала над інтересом у корупційних практиках. Задля цього необхідно одночасно здійснювати заходи, спрямовані на зниження привабливості корупції та підвищення привабливості законослухняної поведінки. Скажімо, якщо держава, здійснюючи екологічну політику, основну увагу приділяє притягненню до юридичної відповідальності осіб і підприємств, винних у забрудненні навколишнього середовища, то у останніх мотивація здійснення підкупу конт-

ролюючих органів буде переважати над прагненням модернізації виробництва. Якщо ж у екологічному законодавстві передбачити пільги тим підприємцям, які впроваджують технології, що зменшують викиди шкідливих речовин у повітря та воду, вони будуть зацікавлені спрямовувати кошти, які раніше витрачалися на хабарі, у розвиток виробництва, оскільки від цього вони матимуть цілком легальний економічний ефект.

Підсумовуючи, слід зазначити, що існуючий у юридичній науці перелік принципів антикорупційної політики (законність, комплексність, наукова обґрунтованість, економічна доцільність, взаємодія владних структур з інститутами суспільства і населення, оптимальність тощо) необхідно доповнити принципами гнучкості, врахування особливостей культури суспільства та збалансованості стимулів і покарань, системне використання яких дозволить створити ефективний механізм протидії корупції в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Корупція в Україні : причини поширення та механізми протидії. Зелена книга державної політики / С. В. Дрьомов, Ю. Г. Кальниш, Д. Б. Клименко та ін. – К. : НВЦ Пріоритети, 2010. – 88 с.
2. Шевченко О. В. Основні принципи протидії корупції / О. В. Шевченко // Вісник Вищої ради юстиції. – 2011. – № 5. – С. 129–133.
3. Батчаева А. А. Об определении принципов антикоррупционной политики / А. А. Батчаева // Актуальные проблемы гуманитарных и общественных наук. – 2011. – № 7. – С. 95–98.
4. Трофимов В. В. Правовая политика как научная основа правовых реформ / В. В. Трофимов // Государство и право. – 2010. – № 6. – С. 101–104.
5. Iribarne Ph. D'. Management et differences culturelles // Problemes econ. – P., 2000. – № 2668. – P. 27–30

Мащук Віталій Юрієвич

здобувач Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ФУНКЦІЇ АПАРАТІВ СУДІВ ЗАГАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

Виконання судами завдань щодо захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів суспільства і держави вимагає належного правового та організаційного забезпечення їх діяльності. Особлива роль в організаційному забезпеченні роботи суду належить його апарату. Саме від його діяльності залежить ефективність роботи суду, адже без правильно організованої роботи всіх підрозділів апарату судів неможливо виконати весь обсяг роботи, що покладається на судову систему України.

У найзагальнішому вигляді апарат суду може бути розглянутий як невід'ємна складова судового органу влади, що здійснює організаційне забезпечення його діяльності. Відповідно до цього визначення головним завданням апарату суду є створення організаційних умов забезпечення правосуддя по конкретних справах. Апарати суду, що створюються при судах, покликані здійснювати різноманітні функції організаційного, допоміжного та підготовчого характеру, спрямовані на забезпечення дій суддів по вирішенню конкретних юридичних справ. Проте, чинне законодавство України не дає чіткого та вичерпного переліку функцій апаратів судів загальної юрисдикції. Так, Закон України «Про судоустрій і статус суддів», закріплюючи організаційне забезпечення роботи суду як основне завдання апарату та визначаючи його структуру і особливості, взагалі не містить переліку функцій апарату суду та повноважень його працівників. З'ясування цих питань потребує більш детального розгляду норм чинного законодавства України, зокрема, тих правових джерел, що закріплюють правовий статус апарату суду. Відповідно до загального завдання, функції апаратів судів, що можуть бути визначені як основні, нормативно-регламентовані та організаційно-забезпечені усталені напрями їх діяльності, в яких відображаються та конкретизуються об'єктивно необхідні завдання, виявляються їх зміст та призначення, деталізуються та закріплюються у таких нормативно-правових актах, як Положення про апарат Верховного Суду України від 21.01.2011 р., Положення про апарат Вищого адміністративного суду України від 27.12.2010 р., Положення про апарат Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 26.10.2010 р., Положення про апарат Вищого господарського суду України від 5.11.2010 р., Типове положення про апарат місцевого, апеляційного судів від 28.09.2012 р., а також у низці посадових інструкцій для керівників та працівників відповідних апаратів судів. Аналіз положень даних нормативних актів дає можливість визначати такі основні функції, здійснення яких покладається на апарати судів загальної юрисдикції:

- 1) організаційне забезпечення роботи суду;
- 2) методичне та правове забезпечення роботи суду;
- 3) документальне забезпечення роботи суду;
- 4) інформаційне забезпечення роботи суду;
- 5) фінансове, матеріально-технічне забезпечення роботи суду;
- 6) кадрове забезпечення роботи суду;
- 7) соціально-побутове забезпечення роботи суду;

8) забезпечення роботи суду в інших сферах діяльності відповідних судів (міжнародне співробітництво; охорона державної таємниці; забезпечення безпеки суддів і працівників апарату; взаємодія із засобами масової інформації, громадськістю та ін.).

Безумовно, всі ці функції є тісно взаємопов'язаними, тому їх виділення в окремі групи має досить умовний характер. Про організаційну єдність усіх функцій, що здійснюються усіма працівниками апаратів судів, свідчить їх різне визначення та поєднання стосовно тих чи інших судів загальної юрисдикції (так, наприклад, серед основних функцій апаратів місцевого, апеляційного судів виділяються функції організаційного забезпечення, документального та інформаційно-технічного забезпечення, тоді як у діяльності апаратів Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ виділяються функції організаційно-методичного та правового забезпечення; функції фінансового, кадрового та матеріально-технічного забезпечення щодо апарату вищих спеціалізованих судів та Верховного Суду України поєднуються із функцією соціально-побутового забезпечення відповідних судів тощо).

Слід підкреслити, що завдання якісного забезпечення здійснення судами правосуддя, виконання покладених на апарати судів функцій потребує високих професійних знань та умінь з боку працівників апаратів судів. Ефективність організації роботи суду також безпосередньо залежить від здатності керівника апарату суду та його заступників організувати роботу підрозділів апарату суду як основного суб'єкта забезпечення належного адміністрування поточних справ суду. Управління роботою апарату суду загальної юрисдикції, здійснюване керівником апарату, передбачає виконання низки управлінських функцій, серед яких: прогнозування, планування, організація, загальне управління, оперативне розпорядження, регулювання, облік, контроль, перевірка виконання, інформаційне забезпечення та ін. Керівник апарату суду, здійснюючи безпосереднє керівництво апаратом суду, забезпечує організованість та злагодженість роботи працівників апарату суду, їх взаємодію у виконанні завдань, покладених на апарат суду щодо організаційного забезпечення діяльності суду. Керівник апарату несе персональну відповідальність за належне організаційне забезпечення суду, суддів та судового процесу, за функціонування автоматизованої системи документообігу, інформує збори суддів про свою діяльність. Проте, аналіз сучасного стану організації забезпечення діяльності судів загальної юрисдикції дає

підстави стверджувати про наявність цілої низки проблем, серед яких, у першу чергу, слід відзначити: високий рівень відповідальності керівника апарату суду при відсутності чітких, визначених умов та вимог, що висуваються до осіб, які займають ці посади, а також механізму їх підготовки (та перепідготовки); високий рівень вимог до працівників апарату суду і, зокрема, до його керівника (адже сучасний фахівець з управління апаратом суду повинен володіти надзвичайно широким обсягом знань і навичок у юридичній, фінансовій, управлінській галузях, мати практичний досвід з питань організації роботи суду, роботи автоматизованих програм документообігу тощо) за умов відсутності в Україні навчальних закладів, що готували б кваліфікованих спеціалістів з судового управління, які б могли очолити апарат суду та організувати ефективне функціонування його структурних підрозділів.

Розв'язання зазначених проблем потребує здійснення низки заходів правового та організаційного характеру, зокрема, – розробки та впровадження стандартів щодо рівня знань і навичок, кваліфікаційних вимог до працівників та керівників апарату суду, їх заступників, керівників структурних підрозділів суду; розробки та впровадження посадових інструкцій судових адміністраторів, організації спеціальної підготовки керівників апарату судів, їх заступників та осіб, що перебувають в резерві на ці посади, удосконалення механізму прийняття на відповідні посади та ін., що дозволить суттєво підвищити фаховий рівень працівників апарату суду і забезпечити належну роботу судів загальної юрисдикції.

Микитась Аркадій Вікторович

здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ КОНТРОЛЬНО-НАГЛЯДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СФЕРІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ШТАТНОЇ РОБОТИ В ОРГАНАХ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Будь-яка управлінська діяльність, у тому числі організаційно-штатна робота в органах внутрішніх справ, потребує певної перевірки, спостереження за її реалізацією. Такі процедури повинні забезпечити належний стан роботи, усунення формалізму, виявлення та виправлення недоліків. Саме на це і направлені контрольно-наглядові процедури, що носять як постійний, так і періодичний характер.

Під контролем в державному управлінні науковці, як правило, розуміють: одну з найважливіших функцій, яка дає змогу порівня-

ти фактичний стан у тій чи іншій галузі з вимогами, які поставлені перед нею; виявити недоліки та помилки в роботі та попередити їх; оцінити відповідність здійснення інших функцій управління завданням, що поставлені перед ним [1, с. 137]. У зв'язку з цим контроль у системі організаційно-штатної роботи можна визначити як функцію спеціально уповноважених суб'єктів, яка представляє собою перевірку відповідності стану реалізації організаційно-штатних заходів та дотримання штатної дисципліни вимогам чинного законодавства в досліджуваній сфері, визначення результатів такої роботи, виявлення недоліків та вироблення пропозицій щодо їх усунення.

Подібно до контролю за станом організаційно-штатної роботи в органах внутрішніх справ здійснюється нагляд. Зазвичай його визначають як вид контрольної діяльності, основною особливістю якого є спостереження за правомірністю поведінки фізичних та юридичних осіб, які не знаходяться в організаційному підпорядкуванні органам нагляду [2, с. 98].

Враховуючи те, що контроль та нагляд є пов'язаними між собою поняттями, то досить часто науковці розглядають їх не розділяючи, а вказуючи на контрольно-наглядову діяльність.

Організаційно-штатні підрозділи органів внутрішніх справ у своїй повсякденній діяльності можуть виступати як суб'єктами так і об'єктами контрольно-наглядової діяльності. Особливості даної діяльності по відношенню до організаційно-штатних підрозділів полягають в наступному:

- 1) перевіряти дані органи можуть лише суб'єкти, що мають нормативно-закріплені повноваження на здійснення такої діяльності;

- 2) змістом такої діяльності є перевірка відповідності прийнятих нормативно-правових актів та управлінських рішень з питань штатного забезпечення, штатної та фінансової дисципліни визначеним законодавством вимогам;

- 3) виявлення недоліків в організаційно-штатній роботі в більшості випадків має наслідком анулювання нормативних актів чи припинення виконання протиправних дій;

- 4) в основному носить постійний характер.

Особливості контрольно-наглядової діяльності, що реалізується організаційно-штатними підрозділами органів внутрішніх справ, полягають в тому, що:

- 1) здійснюється щодо всіх органів та підрозділів, підпорядкованих Міністерству внутрішніх справ України;

2) полягає в перевірці відповідності нормативним вимогам стану штатного забезпечення та дисципліни, а також правильності розподілу штатної чисельності, повноважень та навантаження між працівниками окремого підрозділу;

3) не пов'язана з притягненням винних осіб до відповідальності, але є підставою для наступного застосування певних санкцій;

4) здійснюється у визначених законодавством межах та відповідно до закріплених процедур.

Контрольно-наглядова діяльність в сфері організаційно-штатної роботи в органах внутрішніх справ має ряд ознак, які характеризують її як різновид управлінського процесу. Такими рисами є: державно-владний, підзаконний, виконавчо-розпорядчий та профілактичний характер.

Державно-владний характер контрольно-наглядової діяльності проявляється в тому, що вона здійснюється від імені держави та відповідно до вимог чинного законодавства. Суб'єкти такої діяльності є представниками державної влади, мають право видавати приписи та розпорядження, обов'язкові для виконання підконтрольними особами.

Підзаконний характер контрольно-наглядової діяльності щодо організаційно-штатної роботи в органах внутрішніх справ полягає в тому, що вона здійснюється на підставі та на виконання Конституції та законів України, а також у визначених ними межах.

Виконавчо-розпорядча ознака досліджуваної діяльності полягає в тому, що діяльність її суб'єктів направлена на виконання нормативних вимог чинного законодавства, які визначають зміст та порядок їх функціонування.

Профілактична направленість контрольно-наглядової діяльності проявляється в тому, що вона спрямована на забезпечення дотримання дисципліни та законності в органах внутрішніх справ, а також попередження вчиненню будь-яких дій, що порушують законодавство у сфері організаційно-штатної роботи.

У чинному законодавстві України контрольно-наглядові процедури в сфері організаційно-штатної діяльності органів внутрішніх справ належно не регламентовані. Основним нормативно-правовим актом, що регулює дане питання є Наказ МВС України від 17.12.2009 року № 530 дск «Про нормативне забезпечення організаційно-штатної роботи». Проте він визначає не всі аспекти даної управлінської діяльності. Зокрема в ньому чітко не визначено суб'єктів контролю, строки проведення планових перевірок, санкції, що можуть застосовуватися за порушення вимог штатної

дисципліни. Крім того, основні засади контрольно-наглядових процедур у досліджуваній сфері доцільно закріпити на законодавчому рівні, оскільки дії їх суб'єктів можуть торкатися прав і свобод осіб, які проходять службу в тому чи іншому органі внутрішніх справ. Так, необхідно у Законі України «Про міліцію» та в проекті закону «Про поліцію» закріпити положення про те, що контроль за організаційно-штатною роботою в міліції здійснюється Президентом України, Верховною радою України, Кабінетом Міністрів України, Міністром внутрішніх справ та уповноваженими на те підрозділами внутрішніх справ. У випадку виявлення недоліків з питань організаційно-штатної роботи до винних посадових осіб можуть застосовуватися заходи дисциплінарного чи адміністративного впливу. Якщо порушенням штатної дисципліни завдано значної шкоди правам та свободам людини чи інтересам держави, то винну посадову особу можна притягнути до кримінальної відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Державне управління : навч. посіб. / [А. Ф. Мельник, О. Ю. Оболенський, А. Ю. Васіна, Л. Ю. Гордієнко] ; за ред. А. Ф. Мельник. – К. : Знання-Прес, 2003. – 343с.

2. Мосьондз С. О. Адміністративне право України у визначеннях та схемах: навч. посіб. / С. О. Мосьондз. – К. : Прецедент, 2006. – 176 с.

Міняйло Ніна Євгенівна
кандидат юридичних наук,
професор кафедри кримінального права
Національної академії прокуратури України

УДК 343.9(477)

ПРИЧИНИ ПОШИРЕННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

На сьогодні загальноновизнаним є той факт, що корупція в Україні набула ознак системного явища, яке поширює свій негативний вплив на всі сфери суспільного життя, все глибше укорінюючись у повсякденному житті як основний, швидкий та найбільш дієвий протиправний засіб вирішення питань, досягнення певних цілей. Про значні масштаби поширення корупції неодноразово зазначалось у звітах різноманітних міжнародних організацій та оцінках експертів. Корупція загрожує національній безпеці України, її інвестиційній привабливості та міжнародному іміджу як правової держави. Громадське сприйняття корупції в Україні, також з кожним роком погіршується.

В світовому індексі сприйняття корупції, оприлюдненому міжнародною організацією Transparency International у 2009 році Україна була на 146–153 місці рейтингу; у 2010 Україна розділила 134 сходинку з такими країнами, як Азербайджан, Гондурас, Зімбабве, Того, Сьєрра-Леоне. У рейтингу 2011 року вона посідала 152 місце. За 2012 рік Україна має індекс сприйняття корупції 26 та зайняла 144–149 місця разом із Бангладеш, Камеруном, Республікою Конго, Сирією і Центрально-Африканською Республікою [1]. Наведені дані вказують, що сучасні українці сприймають корупцію як частину своєї культури, складову національного менталітету і за останні роки ситуація докорінно не змінилась.

Найбільш змістовним міжнародним актом, спрямованим на попередження та боротьбу з корупцією, як у світовому, так і у національних масштабах є Конвенція ООН проти корупції [2]. На сьогодні цей документ являє собою базис для приведення національного законодавства кожної держави-учасниці у відповідність з загальновизнаними методами та заходами щодо попередження та протидії корупції.

Враховуючи положення вказаної конвенції, зауваження та вимоги міжнародних організацій, Україна намагається активно реформувати власне антикорупційне законодавство, зокрема прийняттям Законів України «Про засади запобігання і протидії корупції» [3] та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» [4]. Крім того, в Україні Указом Президента схвалено Національну антикорупційну стратегію на 2011–2015 роки [5].

Метою Національної антикорупційної стратегії закріплено зменшення рівня корупції в Україні шляхом усунення передумов її виникнення через упровадження превентивних заходів, зміцнення режиму законності, а також формування у суспільстві нетерпимого, негативного ставлення до корупції як суспільно небезпечного явища за допомогою спільних зусиль державних та громадських структур, за участю міжнародних організацій.

Серед причини виникнення і поширення корупції в Україні залишаються:

- недостатній рівень доброчесності окремих осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;
- недосконалість адміністративних процедур (їх відсутність або нечіткість);

- наявність у органів державної влади та осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, широкого спектра дискреційних повноважень;
- невідповідність рівня оплати праці осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, обсягу їх повноважень;
- несприятливий режим підприємницької діяльності та наявність економічних пільг для певних категорій підприємців;
- низька ефективність заходів, що вживаються правоохоронними органами, органами прокуратури та судами, щодо притягнення винних у вчиненні корупційних правопорушень до відповідальності;
- толерантність та відсутність критичного ставлення суспільства до проявів корупції;
- сприйняття населенням корупції як одного із засобів досягнення бажаного результату.

Враховуючи наведені причини, метою Національної антикорупційної стратегії визначено зменшення рівня корупції в Україні шляхом усунення передумов її виникнення через упровадження превентивних заходів, зміцнення режиму законності, а також формування у суспільстві нетерпимого, негативного ставлення до корупції як суспільно небезпечного явища за допомогою спільних зусиль державних та громадських структур, за участю міжнародних організацій.

Недостатній рівень доброчесності окремих осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Варто зазначити, що на сьогодні навпаки, лише окремі із таких осіб залишаються доброчесними. Враховуючи те, що відбір осіб на державні посади вже давно не відбувається за ознаками реальної професійності кандидатів, оплата праці залишається низькою, а статус державної роботи та передбачені нею можливості до особистого збагачення є високими, зумовили ситуацію, за якої реальні державні інтереси, забезпечення законності та дотримання прав громадян цієї держави перебувають не на першому місці у роботі осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Недосконалість адміністративних процедур (їх відсутність або нечіткість). Нечіткість визначення адміністративних процедур є однією з найбільш гострих проблем, що стоять перед нашою державою. Наявність ситуацій, за яких одні і ті ж питання відносяться до компетенції різних органів, від яких необхідно отримати

різного роду погодження чи довідки, створюють передумови для незаконного збагачення їх працівників. Нормативно не достатньо чітко прописані повноваження та **межі відповідальності** різних органів чи структур, особливо гостро це відчувається на місцевому рівні.

Наявність у органів державної влади та осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, широкого спектра дискреційних повноважень. Дискреційні повноваження - це сукупність прав та обов'язків органів державної влади та місцевого самоврядування, осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, що надають **можливість на власний розсуд** визначити повністю або частково вид і зміст управлінського рішення, яке приймається, або можливість вибору на власний розсуд одного з декількох варіантів управлінських рішень, передбачених проектом нормативно-правового акта. Саме такі повноваження формують у особи відчуття її значущості у вирішенні поставлених завдань і як результат надають можливості до отримання додаткової оплати за прийняте конкретного роду рішення на користь того, хто звертається за таким рішенням.

Невідповідність рівня оплати праці осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, обсягу їх повноважень. Рівень оплати праці осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування в Україні, звісно є не таким високим як у інших країнах Європи, проте, враховуючи економічну ситуацію в державі та темпи росту економіки, він є цілком зрозумілим, враховуючи і кількість цих працівників, не завжди раціонально обґрунтовану. Крім того, чим більшими повноваженнями володіє особа, тим більше у неї шансів використати корупційні діяння для свого додаткового збагачення та утримання своєї сім'ї.

Несприятливий режим підприємницької діяльності та наявність економічних пільг для певних категорій підприємців. В Україні пільгам надається надзвичайно великого значення. Майже в кожній сфері життєдіяльності суспільства і держави існують пільгові умови для певної категорії осіб. Це стосується і освіти, і медицини, і сфери надання комунальних послуг, і пільг зумовлених посадами на державній службі, не кажучи вже про пільги народних депутатів. Крім того, слід звернути увагу, що чим вищий ранг і значущий статус державного службовця, тим більшими пільгами він користується, безумовно, наявність таких пільг не може не примножувати випадків корупції в Україні.

Низька ефективність заходів, що вживаються правоохоронними органами, органами прокуратури та судами, щодо притягнення винних у вчиненні корупційних правопорушень до відповідальності. Питання притягнення до відповідальності за корупційні правопорушення дійсно виступає однією з причин, чому в Україні існує корупція і чому до неї так терпимо ставиться її населення. Лише застосування принципів обов'язкового реагування держави на вчинене правопорушення та невідворотності покарання за цього, можна буде говорити про якісні а не лише кількісні показники в діяльності правоохоронних органів щодо протидії корупції. Вибірковість правосуддя в нашій державі становить одну з основоположних загроз не лише щодо росту корупції, а й правовому розвитку держави загалом.

Толерантність та відсутність критичного ставлення суспільства до проявів корупції. Вказана особливість нашого суспільства якраз і зумовлена переліченими вище причинами і взаємопов'язана з ними. Кожен громадянин нашої держави зіштовхувався з проявами корупції і як правило, в подальшому не спостерігав негативного державного реагування на нього, таким чином, розуміючи що вибір у особи не великий, або бути її учасником, або бути поза необхідними їй діями та умовами. Крім того, варто зазначити, що на сьогодні владою майже не пропагується серед населення негативне ставлення до корупції.

Сприйняття населенням корупції як одного із засобів досягнення бажаного результату. Дана причина також тісно пов'язана із попередніми. Як уже зазначалось, для отримання особою на свою користь рішення влади із декількох можливих, вона поставлена в такі умови, за яких корупційні діяння дійсно сприяють вирішенню її проблем і задоволенню інтересів обох сторін.

Розглянуті причини поширення корупції в Україні дають можливість простежити, наскільки глибинним та масовим є це явище. Воно проникло у всі сфери життєдіяльності суспільства і держави та глибоко в них вкорінилося. Для подолання корупції необхідним є системний підхід та рішуча політична воля. Доки існування корупції в Україні не заважає управлінській більшості, та цілком влаштовує, за відсутності інших варіантів вирішення своїх потреб, ту частину населення, що залежна від конкретного управлінського рішення, то усі намагання держави подолати корупцію залишатимуться декларативними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Індекс корупції 2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ti-ukraine.org>.

2. Конвенція ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 49.

3. Про засади запобігання і протидії корупції : Закон України від 7 квітня 2011 року № 3206-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 40. – Ст. 404.

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення : Закон України від 7 квітня 2011 року № 3207-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 41. – Ст. 414.

5. Про Національну антикорупційну стратегію на 2011–2015 роки : Указ Президента України від 21 жовтня 2011 року № 1001/2011 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 83. – Ст. 3020.

Московець Валерій Іванович

кандидат соціологічних наук, доцент,
директор навчально-наукового інституту права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗНАЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОСТІ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Проблема забезпечення національної безпеки викликає сьогодні серйозну заклопотаність громадських і державних діячів, учених, усіх громадян України. Багатоаспектність і комплексність цієї проблеми зробили її предметом дослідження фахівців практично всіх галузей наукового знання: техніки, філософії, соціології, права, психології, економіки, математики, екології, біології, охорони здоров'я та ін. [1]. Проте дослідження зазначеного питання, в першу чергу, потребує від нас визначення поняття «національна безпека». Для цього звернемося до Закону України «Про основи національної безпеки України», де цьому явищу дається наступне визначення: «національна безпека – захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам» [2]. Таким чином, можна стверджувати, що національна безпека охоплює усі важливі елементи життя країни в цілому.

Політика національної безпеки України має бути спрямована на захист життєво важливих національних інтересів, яка базується на таких визначених законодавством України принципах: пріоритет прав і свобод людини і громадянина; верховенство права; пріоритет договірних (мирних) засобів у розв'язанні конфліктів;

своєчасність і адекватність заходів захисту національних інтересів реальним і потенційним загрозам; чітке розмежування повноважень та взаємодія органів державної влади у забезпеченні національної безпеки; демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави; залучення громадянського суспільства до процесу вироблення та реалізації політики національної безпеки; використання в інтересах України механізмів міжнародної колективної безпеки [3, с. 220].

З точки зору концептуальних основ для забезпечення національної безпеки істотне значення має не лише наявність деталізованої та розробленої системи законодавства, а й рівень розвитку правової системи, важливими компонентами якої є ступінь відповідності функціонуючих правових норм правосвідомості та праворозумінню громадян. З огляду на це проблему забезпечення національної безпеки неможливо вирішити при низькому рівні правової культури громадян і представників органів державної влади, відсутності традиції правової держави [4]. Реалізація основних принципів і положень політики національної безпеки Української держави досягається шляхом проведення виваженої державної політики відповідно до прийнятих доктрин, стратегій, концепцій і програм у таких сферах, як політична, економічна, соціальна, воєнна, екологічна, науково-технологічна, інформаційна тощо [3, с. 222]. На наш погляд національна безпека – вельми складна багаторівнева функціональна система, в якій здійснюється постійна взаємодія і протистояння між внутрішніми та зовнішніми загрозами і життєво важливими інтересами особи, суспільства та держави. За такої взаємодії протистояння та інтереси і загрози постійно впливають інші елементи системи національного оточуючого середовища та дій управлінського середовища. Цільовою функцією цієї системи є ступінь захищеності національних інтересів від внутрішніх та зовнішніх загроз [5, с. 143].

Здійснюючи дослідження національної безпеки ми можемо констатувати, що в понятті «національна безпека» є кілька рівнів: «безпека людини», «суспільна безпека», «державна безпека». Своєю чергою, національна безпека є складовою поняття «міжнародна регіональна безпека» та «міжнародна глобальна безпека», оскільки нація є частиною людства, і жодна нація не може протиставляти себе людству чи підміняти себе з ним, що означало би протиставлення частки себе цілому, або ототожнення частки з цілим. Тому не можна абсолютизувати, перебільшувати значення національної безпеки, одночасно не можна також применшувати зна-

чення і роль національної безпеки як дуже важливого складника глобальної безпеки [6, с. 45]. Водночас, звертаючись до Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» у ст. 9 [7] ми можемо побачити, цей нормативно-правовий акт визначає основні блоки завдань громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону, до яких можна віднести наступні завдання: у сфері охорони громадського порядку, у сфері охорони державного кордону, у разі виникнення надзвичайних ситуацій.

Розглядаючи зазначені блоки завдань, які ставляться перед громадськістю ми можемо диференціювати їх з рівнями національної безпеки. Отже, такі рівні національної безпеки: «безпека людини», «суспільна безпека», «державна безпека» цілком відповідають таким завданням, що ставляться перед громадськістю, як охорона громадського порядку, охорона державного кордону, виникнення надзвичайних ситуацій, подолання надзвичайних ситуацій. Таким чином, ми можемо побачити, що основні завдання, які ставляться перед громадськістю Законом України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» повністю відповідають рівням національної безпеки. Однак для з'ясування ролі громадськості і її значення у забезпеченні національної безпеки держави ми маємо визначити: чи є громадськість у системі суб'єктів забезпечення національної безпеки. Для з'ясування зазначеного питання звернемося до галузевого законодавства. Так у відповідності до ст. 4 Закону України «Про основи національної безпеки України» серед суб'єктів забезпечення національної безпеки зазначаються громадяни України та об'єднання громадян. Звідси ми можемо констатувати, що громадськість є суб'єктом забезпечення національної безпеки.

Отже, для забезпечення належного функціонування держави нею створюється належний механізм забезпечення національної безпеки. Елементом цього механізму в Україні є розвинене громадянське суспільство, на яке вітчизняним законодавством покладається обов'язок захисту усіх елементів національної безпеки. Поряд з цим, варто зазначити, що громадськість здійснює захист національної безпеки поряд з державними органами. Однак громадськість виступає допоміжною, підштовхувальною силою по забезпеченню національної безпеки і не може самостійно здійснювати цю функцію. Таким чином, хоча громадськість і наділена рядом прав і завдань стосовно забезпечення національної безпеки дер-

жави, вона є лише допоміжним суб'єктом здійснення цієї діяльності поряд з державними органами, яким вона має право допомагати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Абрамов В. І. Національна безпека як філософська категорія / В. І. Абрамов, О. Г. Афоніна // Державне управління: теорія та практика. – 2010. – № 1. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/dutp/2010_1/txts/10avibfk.pdf
2. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 червня 2003 року № 964-IV // Урядовий кур'єр. – 2003. – № 139.
3. Антонов В. О. Національна безпека як складовий елемент національного суверенітету / В. О. Антонов // Держава і право. – 2011. – № 51. – С. 220–224.
4. Чуйко З. Д. Фактори забезпечення національної безпеки України в контексті євроінтеграції / З. Д. Чуйко // Актуальні проблеми державного управління. – 2010. – № 1 (37). [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Apdu/2010_1/doc/5/02.pdf
5. Азаров С. І. Екологічна безпека як складова національної безпеки України / С. І. Азаров, Ю. В. Литвинов // Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського. – 2012. – № 2 (73). – С. 142–146.
6. Пасічник В. Суть та особливості національної безпеки / В. Пасічник // Ефективність державного управління : зб. наук. пр. Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. – Вип. 26 / за заг. ред. чл.-кор. НАН України В. С. Загорського, доц. А. В. Ліпенцева. — Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2011. – 400 с.
7. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону : Закон України від 22 червня 2000 року № 1835-III // Офіційний вісник України. – 2000. – № 30. – Ст. 1248.

Мостепанюк Людмила Олександрівна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ

УДК 328.185

І ЗНОВУ ПРО ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Кримінальне право України, як і будь-яка інша галузь юридичної науки, є динамічним та періодично зазнає змін і доповнень. Останнім часом в державі не встигають дискусії стосовно запровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб. Вони ґрунтуються на законопроектах, які час від часу з'являються у Верховній Раді України. Так, нещодавно був оприлюднений проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження заходів кримінально-правового характеру стосовно юридичних осіб» (реєстр. № 2032 від 17.01.2013р.), який розроблено на виконання підпункту 1 пункту 1 розділу XII Завдань і заходів з виконання Державної програми щодо запобігання і протидії корупції на 2011–2015 роки, затверджен-

ної постановою Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2011 року № 1240 та блоку 3 Плану заходів з реалізації рекомендацій, які містяться у другій оцінці ЄК прогресу України у виконанні I-ї (законодавчої) фази Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму.

На думку суб'єктів законодавчої ініціативи, даний законопроект встановить можливість застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру за вчинення їх уповноваженими особами злочинів, що, в свою чергу, дозволить привести законодавство України у відповідність з положеннями міжнародно-правових договорів, зокрема Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції та Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією у частині відповідальності юридичних осіб [1].

У згаданому законопроекті пропонується визначити підстави застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру, звільнення юридичної особи від їх застосування, види заходів кримінально-правового характеру (штраф, заборона займатися певним видом діяльності, конфіскація майна, ліквідація) та загальні правила їх застосування.

На нашу думку, даний законопроект містить ряд недоліків і недоопрацювань, серед яких слід зазначити наступні.

Найголовніше і найперше зауваження стосується порушення наданим законопроектом основних принципів кримінального права, які закріплені і в Конституції України, і в Кримінальному кодексі України (далі – КК) – принципу індивідуалізації відповідальності і покарання та принципу винності.

Принцип особистої відповідальності особи (принцип індивідуалізації відповідальності) полягає у тому, що кримінальний відповідальності і покаранню за злочин підлягає лише та особа, яка вчинила цей злочин. Цей принцип закріплений у ч. 1 ст. 2 КК та у ч. 2 ст. 61 Конституції України. Відповідно до принципу винності особа може бути піддана покаранню лише тоді, коли її вину буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Цей принцип як частина презумпції невинуватості особи закріплений у ч. 2 ст. 2 КК та ч. 1 ст. 63 Конституції України. Всупереч цим принципам і названим положенням КК та Конституції України законопроектом пропонується застосовувати до юридичної особи «заходи кримінально-правового характеру» за вчинення певного діяння не нею, а іншою, фізичною особою, і взагалі не вимагається наявності й тим більш доведення вини юридичної особи у вчиненні того чи іншого протиправного діяння.

Поданий законопроект побудований з порушенням правил логіки – відсутні будь-які зміни по удосконаленню ст. 18 КК, в якій говориться саме про суб'єкт злочину і зазначається, що суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до КК може наставати кримінальна відповідальність. Як можна вносити будь-які інші зміни до КК, якщо ст. 18 визначає суб'єктом лише фізичну особу?

Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження заходів кримінально-правового характеру стосовно юридичних осіб» (реєстр. № 2032 від 17.01.2013 р.) фактично вводить до КК новий термін – «заходи кримінально-правового характеру», при цьому ніяких тлумачень чи роз'яснень даного поняття не містить. На нашу думку, за основу необхідно взяти ст. 92 КК, якою розпочинається розділ 14 Загальної частини КК та яка дає дефініцію і визначає мету примусових заходів медичного характеру. Так само варто поступити і з поняттям «заходи кримінально-правового характеру» – спочатку дати його визначення, наголосити на основних завданнях, а потім використовувати у кримінально-правовій термінології.

Також, на нашу думку, ґрунтовним недоліком поданого законопроекту є відсутність у ньому переліку злочинів чи хоча б визначення ознак злочинів, за вчинення яких до відповідальності може притягуватися юридична особа. Саме тому можна стверджувати, що законопроект суперечить проголошеній в Україні політиці гуманізації кримінальної відповідальності за злочини у сфері господарської діяльності.

Видається сумнівною пропозиція про призначення остаточного основного заходу до юридичної особи за сукупністю злочинів шляхом поглинення менш суворого заходу більш суворим. Незрозуміло, чому відсутні ще два правила визначення остаточного покарання, зазначені в ч. 1 ст. 70 КК, що відбуваються шляхом повного чи часткового складання призначених покарань? Виходить, що законодавець пропонує застосування при сукупності злочинів, вчинених юридичною особою, призначення остаточного основного заходу їй більш м'якого, ніж до фізичної особи? Тобто, якщо до юридичної особи буде застосовано штраф за 2 різні злочини, то його остаточний розмір не перевищуватиме розміру остаточного основного заходу лише за один злочин? На нашу думку, вказане положення законопроекту не має перспективи у застосуванні і є несправедливим.

Отже, проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження заходів кримінально-правового характеру стосовно юридичних осіб» (реєстр. № 2032 від 17.01.2013 р.) потребує ґрунтовного доопрацювання для того, щоб задекларована мета його прийняття реалізовувалася у повному обсязі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення заходів кримінально-правового характеру стосовно юридичних осіб», реєстраційний № 2032 від 17.01.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45483.

Мурза Віталій Вікторович

кандидат юридичних наук, доцент

Маріупольський державний економіко-гуманітарний університет

СУТНІСТЬ, ЗНАЧЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ НАГЛЯДОВОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ

Держава відповідно до свого соціального призначення уповноважена здійснювати управління в різних сферах суспільних відносин різними засобами і методами. При цьому, наряду з правотворчими, правозастосовними і правоохоронними процесами дедалі більшої актуальності набувають інші специфічні різновиди державної діяльності. У тому числі йдеться й про контрольну-наглядову діяльність держави, значення якої особливо виявляється в контексті забезпечення реальності принципів верховенства права і законності, а також механізму стримувань і противаг як основи функціонування сучасної демократичної, правової, соціально орієнтованої держави.

Разом із тим, сутність і значення наглядової функції держави наразі залишається все ще остаточно не з'ясованими, що зумовлено суперечністю визначення її місця у загальній системі державних функцій, проблемністю відмежування від правоохоронної функції, а також складністю визначення власного предмету, формування суб'єктів її реалізації тощо. Окремо слід зауважити відсутність уніфікованого підходу до теоретичного розуміння категорії «наглядова функція держави», її структури та змісту, що значною мірою ускладнює практику здійснення державного нагляду. З огляду на це та в аспекті оптимального збалансування усіх напрямків державної діяльності нами й вбачаються актуальними питання щодо сутності та значення наглядової функції держави.

Ключовим у розумінні сутності державного нагляду як змістовно виразу наглядової функції держави постає питання завдань, на досягнення яких він безпосередньо і спрямовується. При цьому, зважаючи на розглянуті властивості державного нагляду він об'єктивно не може самостійно усувати виявлені порушення законодавства, лише виявляючи їх і спонукаючи до цього самого порушника (через його правову свідомість) або ж компетентні інші державні органи (через систему державного примусу). Вважаємо, що цим, з одного боку, забезпечується попередження та усунення порушень законності, а, з іншого боку, упереджується надмірне втручання держави у відповідні суспільні відносини. Відтак, до завдань державного нагляду відносимо перевірку відповідності вимогам законодавства діяльності піднаглядних об'єктів, попередження та виявлення в ній порушень, а також сприяння їх усуненню.

Отже, виходячи з вищевикладеного підкреслимо, що під державним наглядом слід розуміти специфічну форму державної діяльності, що здійснюється спеціально уповноваженими суб'єктами щодо не підпорядкованих їм піднаглядних об'єктів і без прямого втручання у їхню діяльність, а також з метою перевірки діяльності таких об'єктів на предмет відповідності принципу законності, попередження й виявлення порушень чинного законодавства, а також забезпечення їх усунення. Система державного нагляду виступає основною формою і виразом наглядової функції держави.

У той же час, повна характеристика сутності наглядової функції держави передбачає визначення не лише її змісту, але також й інших її елементів. Одним із ключових питань у даному разі є формулювання об'єкту наглядової функції держави, оскільки, як ми вище вже відзначали, у науці все залишається суперечливим визначення сфер застосування державного нагляду. На нашу ж думку, виходячи з запропонованої нами дефініції державного нагляду, даний засіб забезпечення законності може застосовуватись цілком у різних сферах суспільних відносин, не обмежуючись при цьому, наприклад, сферою проведення досудового слідства та виконання покарань. З огляду на це, в якості об'єкту наглядової функції держави можуть виступати будь-які суспільні відносини, які формуються у сфері державного управління та щодо яких найбільш доцільним і виправданим є застосування саме наглядової форми забезпечення законності.

У свою чергу, зауважимо, що предмет функції на відміну від її об'єкту являє собою конкретні юридичні факти, що піддаються впливу. А відтак, під предметом наглядової функції держави ви-

значаємо діяльність відповідного органу чи установи, що перевіряється у порядку державного нагляду на предмет її відповідності чинному законодавству.

Цілями ж наглядової функції держави виступатимуть вище вже розглянуті нами завдання державного нагляду, на досягнення яких й встановлюється наглядова функція.

При цьому, доволі тісно пов'язаним із розумінням об'єкту та предмету наглядової функції держави є питання про суб'єктів реалізації такої функції. З одного боку, на суто теоретичному рівні єдиним суб'єктом такої функції може і має визначатись сама держава, тим більше, приймаючи до уваги вказану О.Ф. Скакун неприйнятність абсолютного співставлення функції державних інститутів із функціями усієї держави. Разом із тим, державна влада, а отже, і її завдання та функції втілюються через відповідний державний апарат, складові якого й слід розглядати в якості безпосередніх суб'єктів наглядової функції держави. Тут також необхідно враховувати специфіку державного нагляду, який теж зумовлює певні вимоги до таких суб'єктів. І у першу чергу йдеться про спеціальне уповноваження правом окремих державних органів здійснювати наглядову функцію; відсутність підпорядкування між цим суб'єктом і піднаглядним органом; а також наявність компетенції щодо перевірки об'єкту нагляду, можливість порушення питання про усунення виявлених порушень.

З приводу форм і методів наглядової функції держави вихідним положенням є те, що «на відміну від функцій, форми і методи їх здійснення частіше і більш суттєво можуть змінюватися, якщо відповідних змін зазнає соціальна сутність держави». Крім цього, окремі вчені наглядову діяльність взагалі відносять не стільки до функцій держави, як до форм реалізації інших її функцій. Однак, виходячи з розуміння наглядової функції як самостійного напрямку державної діяльності вбачаємо за можливе виділення низки правових і організаційних форм державного нагляду, а саме це правотворчість, правозастосування, організаційна діяльність, а також певні матеріально-технічні операції. До речі, названі форми діяльності держави загалом характерні й для інших державних функцій, що вказує на узгодженість і послідовність у визначенні та реалізації системи державних функцій.

Відмітимо, що в якості основних методів наглядової функції держави виступають такі базові методи адміністративного права як-то примус і переконання. Зокрема в аспекті прокурорського нагляду примус реалізується у наданні приписів про усунення

очевидних порушень закону, а прикладом же переконання може бути внесення відповідних подань про усунення порушень закону та умов, що їм сприяли як за п. 4, 5 ч. 2 ст. 20 Закону України від 05.11.1991 р. № 1789-XII. Першочергове застосування поєднання саме таких методів впливу на суспільні відносини є визначальною особливістю наглядової діяльності, що допускає як спонукання, так і примус до усунення виявлених в процесі нагляду порушень законності.

Таким чином, щодо вищевикладеного підкреслимо наступне. По-перше, наглядова функція держави являє собою один із пріоритетних напрямків державної діяльності, спрямованої на забезпечення верховенства права і законності у різних сферах суспільного життя. По-друге, система державного нагляду передбачає оптимальний за умов громадянського суспільства механізм перевірки відповідності чинному законодавству піднаглядних об'єктів і наступного попередження чи усунення виявлених порушень законності, що не допускає безпосереднього втручання в їх оперативну діяльність.

І по-третє, інтенсифікація застосування наглядової функції у державному управлінні є одним із перспективних напрямків вдосконалення системи державного врядування і практики реалізації державної влади. Наглядова функція держави разом із іншими напрямками її діяльності комплексно втілюють соціальне призначення держави в галузі управління суспільними справами.

Навроцька Віра Вячеславівна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету

Львівського державного університету внутрішніх справ

УДК 343.14

ЗМІНА ПІДХОДУ ДО ТЯГАРА ДОКАЗУВАННЯ ЯК СПОСІБ БОРОТЬБИ ІЗ ЗЛОВЖИВАННЯМИ СЛУЖБОВИХ ОСІБ

Злочинність досягла такого масштабу та рівня організованості, що боротьба з нею традиційними способами є малоефективною, а інколи – й взагалі недієвою. А тому існує нагальна необхідність реформування деяких засад кримінального процесу. З цією метою деякі вчені пропонують на законодавчому рівні закріпити положення, відповідно до якого в окремих випадках на підозрюваного, обвинуваченого (підсудного) слід покласти обов'язок да-

вати правдиву інформацію про певні обставини справи (у тому числі й тоді, коли такі обставини стосуються його особисто і навіть доводять його вину у вчиненні злочину).

Свобода особи від самовикриття та викриття близьких родичів і членів сім'ї – одна із засад кримінального провадження (ст. 18 КПК 2012 р.). Вона, своєю чергою, ґрунтується на положенні ч. 1 ст. 63 Конституції України, де сказано: «Особа не несе відповідальності за відмову давати пояснення або показання щодо себе, членів сім'ї або близьких родичів, коло яких визначається законом».

Твердження про те, що тягар доведення факту вчинення підсудним злочину лежить на стороні обвинувачення і не може перекладатися на захист, чітко та недвозначно висловлено у ряді рішень Європейського Суду з прав людини (зокрема, у §77 рішення по справі «Барбера, Мессере і Хабардо проти Іспанії» («Barbera, Messeque and Jabardo v. Spain») №10590/83 від 6 грудня 1988 р. [12, с. 327, 328]. та §39 рішення Страсбурзького суду «Капо проти Бельгії» (Capeau v. Belgium) №4291/98 від 13 січня 2005 р. [12, с. 271].

Водночас на необхідність перегляду традиційного підходу до тягара доказування у кримінальному процесі, що полягав би у покладенні саме на підозрюваного, (обвинуваченого / підсудного) обов'язку доводити свою невинуватість, уже неодноразово зверталася увага в юридичній літературі [1, с. 213–216; 2, с. 59; 3, с. 576; 4, с. 103–106; 8, с. 10; 10, с. 32, 33; 11, с. 200].

Так, із критикою однобокого підходу до права не свідчити проти себе виступив Б. Г. Розовський. Вчений докоряє тим, що в Україні покірно, безумовно сприймається існуюча процесуальна регламентація права підозрюваного та обвинуваченого не давати показань щодо себе. Б. Г. Розовський вважає, що право не свідчити проти себе є проявом відсутності елементарної логіки в існуючій концепції кримінального процесу, адже підозрюваному та обвинуваченому від імені держави оголошується, що вони мають право продовжувати протистояти державі. А таким чином у цих учасників процесу створюється психологічна впевненість у тому, що відмова від розкаяння не засуджується самою державою [9, с. 243–250].

Звісно, шановний вчений не закликає до повної відмови від зазначеного права (це вже було б занадто!), але фактично він (у формі риторичних запитань) робить спробу підвести читачів свого

есе до думки, згідно з якою право не давати показання проти себе повинно мати обмежену сферу застосування [9, с. 248, 249].

Із категоричністю висловлювань Б. Г. Розовського можна посперечатися. Передусім, не факт, що підозрюваний та обвинувачений – це фактично винний, можливо зазначений учасник процесу ніякого відношення до вчинення діяння (яке є предметом розслідування) не має, не виключено, що така особа є правослухняною, а її кримінальне переслідування – помилкою. А тому говорити про «продовження протистояння державі» не завжди коректно: може такого «протистояння» й близько не було. Крім того, якщо прислухатися до наведеної вище рекомендації і покласти на особу обов'язок давати самовикривальні показання, то, не виключено, що загроза настання відповідальності за невиконання подібного обов'язку в окремих випадках буде способом психологічного впливу на не надто стійких підозрюваних, які хоч і не вчинили інкримінованого їм діяння, але, побоюючись призначення покарання і за це діяння, і за відмову від дачі показань, будуть поставлені перед непростим вибором.

Звісно, наведену вище пропозицію критикувати легко: вона виглядає явно еретичною з точки зору ортодоксального кримінального процесу. Я й сама, спочатку ознайомившись із нею, заздалегідь була налаштована проти цієї точки зору і збиралася її спростовувати. Але ... аналіз ефективної правозастосовної практики ряду країн змусив мене задуматися. Сама ідея насправді не є такою абсурдною, як може видатися на перший погляд, категоричного несприйняття у мене вона уже не викликає і потребує, принаймні обговорення.

У світі спостерігається тенденція до поступового відходу від традиційного розуміння тягаря доказування (передусім це стосується злочинів у сфері економіки, діянь терористичної спрямованості, зловживань у сфері службової діяльності тощо).

Зараз чимало держав повертаються до минулого досвіду, використовуючи його в нових умовах. Так, У Великобританії Закон «Про кримінальну юстицію і суспільний порядок» 1994 р. (з наступними змінами від 2002 р.) істотно обмежив право обвинуваченого на мовчання, частково поклавши на нього обов'язок доведення своєї невинуватості. Переважно цей закон стосується підозрюваних у тероризмі, участі у діяльності організованих злочинних угруповань та корупції. У Франції передбачено, якщо особа не зможе довести законність свого доходу, який відповідає стилю її життя (живе «не по кишені») і має постійні контакти з учасниками

злочинної асоціації (ст. 450-1 КК), то ризикує відбутися п'ять років ув'язнення або сплатити штраф у 75 тисяч євро. З 2003 року у Польщі тягар доведення законності доходів покладено на обвинуваченого [7, с. 5]. Відсутність доказів законності володіння майном тягне кримінальну відповідальність в ряді країн Азії. Обговорюється також пропозиція швейцарських експертів по розширенню можливостей заморожування і подальшої (через 1–2 роки) конфіскації коштів, походження яких викликає сумнів, якщо володілець коштів протягом вказаного строку не доведе, що вони отримані законним шляхом [1, с. 218].

До речі, подібна ідея відображена й у ст. 20 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003 р. (яка набрала чинності для України з 01.01.2010 р.) [5]. Там йдеться про те, що «кожна Держава-учасниця розглядає можливість вжиття таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для визнання злочином умисне незаконне збагачення, тобто значне збільшення активів державної *посадової особи*, яке перевищує її законні доходи і які вона не може *раціонально обґрунтувати*» [*курсив мій* – В.Н.]. Враховуючи те, що 07.04.2011 р. Розділ XVII КК України – «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» був доповнений ст. 368-2 «Незаконне збагачення», наведені вище міркування потребують більш прискіпливої уваги.

До речі, твердження про те, що «у випадках, *прямо передбачених національним законодавством*, покладення на підозрюваного, обвинуваченого (підсудного) доводити свою невинуватість, *буде сумісним із поняттям справедливого судового розгляду* в системі кримінального судочинства», відображено в кількох більш пізніх рішеннях Євросуду: «Ван Вондел проти Нідерландів» («Van Vondel v. Netherlands») від 23 березня 2006 р. [6, с. 212, 213] та «Грейсон і Барнем проти Сполученого Королівства» («Grayson and Barnham v. United Kingdom») №19955/05 та 15085/06 від 23 вересня 2007 р. [6, с. 275–277]. Таким чином цей орган у своїх подальших рішеннях демонструє кардинально інший, протилежний підхід! Така ситуація не є якоюсь надзвичайною (правда, сказати, що вона є частою, поширеною теж не можна).

Б. Г. Розовський передбачає, що й в Україні підхід до тягаря доказування у нинішньому трактуванні (принаймні при розслідуванні злочинів у сфері господарської діяльності, зловживань службових осіб) помалу відійде у минуле. Йому на зміну прийде положення: особа повинна довести законність отримання грошових коштів та іншо-

го майна. Адже йти від зворотного правоохоронні системи найрозвинутіших країн уже не в змозі [1, с. 213–216; 8, с. 10].

Може й, справді, настав час визнати: злочинність іноді досягає такої критичної межі, коли, згідно з народною приказкою «втративши голову, за волоссям [у даному випадку - за демократичними цінностями – В.Н.] не плачуть» (тим більше, що таке «волосся» з корінням виривати й не пропонують).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Беницкий А. С. Ответственность за легализацию преступно приобретенных доходов в уголовном законодательстве Украины и Российской Федерации : монография / А. С. Беницкий, Б. Г. Розовский, О. Ю. Якимов ; МВД Украины ; Ин-т экон.-пр. исл. НАН Украины ; Луган. гос. ун-т внутр. дел им. Э.А. Дидоренко ; Восточноукр. нац. ун-т им. В.Даля. – Луганск : РИО ЛГУВД им. Э.А. Дидоренко, 2008.

2. Волеводз А. Г. Международный розыск, арест и конфискация полученных преступным путем денежных средств и имущества: правовые основы и методика / А. Г. Волеводз – М. : Юрлитинформ, 2000.

3. Грошевий Ю. М. Вибрані праці / Ю. М. Грошевий ; упорядники О. В. Капліна, В. І. Маринів – Х. : Право, 2011.

4. Грошевий Ю. М. Концептуальні засади побудови проекту Кримінально-процесуального кодексу України // Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики : матеріали 2-ї міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 8 жовтня 2010 р.) : у 2 т. – Одеса, 2010. – Т. 2 : Кримінальний процес, криміналістика, оперативно-розшукова діяльність та судова експертиза. – 2010.

5. Конвенція ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 49.

6. Макбрайд Джеремі. Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес / Джеремі Макбрайд. – К. : К.І.С., 2010.

7. Примаченко О. Кримінальна юстиція на порозі реформи / О. Примаченко // Дзеркало тижня 14 серпня 2010 р. – №29 (809).

8. Розовский Б. Г. Коррупция: от реалий прошлого к иллюзиям настоящего / Б. Г. Розовский // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. Спеціальний випуск № 5. Проблеми реформування кримінальної юстиції: український контекст і міжнародний досвід – Луганськ, 2011.

9. Розовский Б. Г. Ненаучные заметки о некоторых научных проблемах уголовного процесса : эссе / Б. Г. Розовский. – Луганск : РИО ЛАВД, 2004.

10. Собко Г. М. Конфіскація за кримінальним законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / Собко Ганна Миколаївна – К., 2008.

11. Сундуrow Ф. Р. Конфискация имущества: национальный и международно-правовой аспекты / Ф. Р. Сундуrow // Научные основы уголовного права и процессы глобализации : материалы V Российского конгресса уголовного права (27-28 мая 2010 года) – М. : Проспект, 2010.

12. Шевчук С. Судовий захист прав людини : Практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції / С. Шевчук. – вид. 2-е, випр., доп. – К. : Реферат, 2007.

Орлов Юрій Володимирович

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету з підготовки слідчих
Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК 343.9

ПОЛІТИЧНА КОРУПЦІЯ В УКРАЇНІ: ФЕНОМЕН ТА ДЕТЕРМІНАЦІЯ

Аналіз генези відтворення злочинності в нашій державі, враховуючи більш ніж двадцятирічну політичну та економіко-правову ретроспективу її становлення, засвідчує консервацію глибинних дефектів публічного управління на всіх рівнях, що не дозволяє реалізувати більш-менш ефективні програми кримінально-превентивного спрямування та знизити рівень криміналізації суспільства. Замкненість політичної підсистеми на реалізації вузько-групових, «командних» інтересів при формуванні розгалуженого комплексу показників, що позначають соціально зорієнтовану активність відповідних суб'єктів державного адміністрування блокують конструктивний потенціал політичних інституцій. Квінтенсенцією цього процесу обструкції прогресивного суспільного розвитку є політична корупція. Остання розуміється нами як соціально-правовий інституційний феномен, що виражається в понадсумативній сукупності злочинних соціальних практик у сфері реалізації державної влади з використанням публічних повноважень всупереч інтересам більшості суспільства з метою задоволення корисливих вузько-корпоративних чи індивідуалістично-політичних інтересів.

Найбільш суттєвими ознаками сучасної політичної корупції в Україні є, на нашу думку, наступні:

1) вона позначається як різновид злочинних соціальних практик, тобто як перманентна суспільно небезпечна діяльності. Характеристика політичної корупції саме як діяльності відображає системний її характер, що виражається не стільки через зв'язки між окремими корупційними правопорушеннями, скільки через зв'язки з єдиним складноутвореним детермінаційним комплексом, який зумовлює інтенсивне відтворення цього феномену;

2) має понадсумативний характер, тобто виявляє властивості, принципово відмінні від суми властивостей окремих корупційних правопорушень та зводиться до рангу загрози національній безпеці;

3) має інституційний характер, що означає структурно-функціональну уніфікованість політичної корупції в межах політичної системи, її іманентну вбудованість в механізм діяльності органів державної влади;

4) виражається у використанні публічних повноважень всупереч інтересам державної служби з метою задоволення корисливих вузько-корпоративних чи індивідуалістично-політичних інтересів. Таким чином, політична корупція є в певній мірі інструментальним соціальним феноменом, який існує не як побічний продукт соціальних протиріч, а як засіб управління.

Постулювання інструментальної природи політичної корупції, тобто розуміння її як інструменту управління, спонукає до порушення питання про суб'єктів такого управління та його цілі, формування концептуального бачення проблем криміногенної детермінації в означеній сфері.

В структурі детермінації політичної корупції вважаємо за доцільне виділити дві великі групи факторів: зовнішні (геополітичні, регіональні) та внутрішні (національні).

Зовнішні фактори політичної корупції визначаються геополітичним контекстом розвитку нашої країни. Україна, як держава постсоціалістичного формату з одного боку та як територія зі значними, чи не найбільшими в Європі, людськими й природними ресурсами – з іншого, розвивається на початку XXI ст. у доволі специфічному історико-політичному контексті. Перш за все мова йде про зовнішньополітичний вплив на Україну окремих державних та міждержавних, конгломератних суб'єктів, що були сформовані як групи тиску на СРСР з метою його ліквідації та подальшого використання сировинної бази у власних інтересах та на вигідних для себе умовах. Про це свідчать документи, що стали останнім часом доступними для широкого загалу під назвами «Гарвардський проект» (1950 р.) та «Хьюстонський проект» (2001 р.) – концепції об'єднаних зовнішньополітичних доктрин Великобританії, США та деяких транснаціональних корпорацій видобувного, промислового й банківського секторів. Достатньо широкомасштабне дослідження специфіки реалізації зазначених проектів та їх вплив на організацію системи державного управління, а також соціально-культурну підсистему суспільств пострадянських країн здійснили вчені Академії глобального та регіонального управління Російської Федерації такі, як В. О. Єфімов, В. Г. Жданов, О. М. Маюров, С. Б. Переслегін, К. П. Петров та деякі інші. В працях зазначених науковців обґрунтовано доводиться, що Україна, як і значна час-

тина інших країн пострадянського формату, на геополітичній мапі світу розглядається перш за все, як сировинна база, великий ринок дешевої праці та збуту низькоякісної, а іноді й небезпечної продукції, територія для розміщення шкідливих виробництв. Досягнення цих цілей щодо використання ресурсів нашої країни в означених напрямках здійснюється засобами політичної корупції, в чому і виражається, зокрема, її інструментальний характер.

Щодо конкретних суб'єктів вказаного зовнішньополітичного деструктивного впливу на національну політичну систему, то ані в кримінологічній, ані в управлінській науці не вироблено єдиної точки зору. Одна група вчених веде мову про абстрактну зовнішньополітичну кон'юнктуру та підпорядкованість окремих держав імпульсам її розвитку (звідси й сприйняття на собі ефектів світової фінансової кризи, транснаціональної злочинності тощо) [1, с. 51; 2, с. 89 та ін.]. Інші (В. О. Єфімов, В. Г. Жданов, К. П. Петров та ін.) – безспідставно, на нашу думку, схильні вбачати витoki зазначеного впливу у діяльності злочинних співтовариств світового масштабу, яким підконтрольні найбільші фінансові потоки, ринки наркоторгівлі, торгівлі зброєю, банківська, валютна системи тощо. П. А. Кабанов надає характеристику діяльності вказаних співтовариств в межах категорії міжнародної політичної злочинності [3]. Таке бачення в контексті досліджуваної проблематики перекликається із результатами дослідження російського кримінолога А. С. Овчинського, відображеними в монографії «Матриця злочинності», в якій автор обґрунтовує наявність цілеспрямованого деструктивного впливу на правоохоронну систему з боку управлінських суб'єктів загальнодержавного та міждержавного рівнів [4]. Вважаємо є сенс погодитись за такою позицією.

Аналізуючи внутрішні фактори відтворення політичної корупції слід, перш за все, звернути увагу на історико-економічні передумови формування найбільш впливових вітчизняних суб'єктів господарювання. Ці передумови в науковій літературі зазвичай пов'язуються з кримінальним накопиченням первинного капіталу, що мало місце при переході з адміністративного до ринкового типу економіки, об'єктивно відсутністю ефективних правових механізмів приватизації державного майна та активністю організованих злочинних угруповань в цій сфері. Приймаючи до увагу суттєву залежність можливості участі у формуванні та функціонуванні політичної системи держави на перших етапах її розвитку від умовно високого рівня фінансової спроможності, логічно припустити й існування істотної частки «злочинних інвестицій» в апараті

публічного адміністрування. Будь-яка інвестиція в свою чергу передбачає отримання прибутку, за схемою якого й відбувається відтворення політичної корупції.

Єднальною площиною внутрішніх та зовнішніх факторів політичної корупції, яка зумовлює її гіпертрофованість та інституційність є тіньовий лобізм. Загалом лобізм завжди присутній при народженні практично всіх політично і економічно значущих рішень як на рівні уряду, президентського корпусу, так і на рівні законодавчої влади. У широкому розумінні під лобізмом зазвичай розуміють систему цілеспрямованого впливу різноманітних груп на владні структури з метою задоволення своїх інтересів. Завдяки лобістській діяльності (у цивілізованому розумінні цієї категорії) забезпечується взаємодія суспільства та держави за функціональним напрямом. Саме через лобізм як інститут представництва інтересів громадян, організованих груп, що діють у рамках формальних і неформальних відносин – зазначає О. В. Гросфельд – відбувається вплив суспільства на державне управління. Домінування позитивних чи негативних аспектів лобізму залежить не тільки від певних методів діяльності груп інтересів, але і від характеру політичних і правових інститутів, суспільного укладу і традицій, у яких вони діють [5, с. 15].

В Україні, на відміну від інших країн, де «групи тиску» можуть відстоювати свої інтереси на підставі законів, які прямо або побічно регламентують їх права та обов'язки, лобі й досі залишаються поза законом. Відсутність гласності накладає на цю діяльність особливий відбиток – кримінальний, пов'язаний з різноманітними порушеннями та хабарництвом [6, с. 110]. Розширення практики тіньового лобіювання негативно відбивається на всіх сферах суспільного життя. Створюючи привілейоване положення для одних суб'єктів лобізму (крупних бізнес-структур), тіньовий лобізм виступає як соціальна несправедливість для інших (громадських асоціацій), сприяючи зростанню соціальної напруженості в суспільстві, соціального цинізму і соціальної безвідповідальності у бізнесі [5, с. 16].

Вважаємо за доцільне погодитись з думкою І. В. Рейтеровича, який зазначає, що на сучасному етапі в Україні фінансово-промислові групи трансформувалися у фінансово-політичні (політико-економічні). При цьому контроль над певними сегментами промисловості було встановлено через систему політико-адміністративного патронажу [7, с. 8, 9].

Наведене підтверджується результатами соціологічного дослідження, проведеного Інститутом прикладних гуманітарних досліджень у рамках Канадсько-українського проекту сприяння доброчесності в Україні. Зокрема, зазначається, що загрозливого поширення набув так званий «корупційний лобізм», тобто такі технології лобіювання, що використовують підкуп чиновників та інші корупційні засоби [8]. У міжнародних антикорупційних актах звертається увага на необхідність «розрізнення лобізму, як однієї з політичних технологій в демократичному суспільстві, та «корупційного лобізму», який базується на деформаціях демократичних інститутів» [8]. Дослідники Світового банку для визначення цього явища користуються поняттям «захоплення держави» (State Capture) і вважають його більш суспільно небезпечним, ніж намагання чиновників за допомогою корупційних дій контролювати ті чи інші сфери. Про лобістські тенденції у законодавчій діяльності Верховної Ради України може, на нашу думку, свідчити: а) значна перевага кількості законів, якими передбачається внесення змін і доповнень до вже прийнятих законів, над тими, які приймаються вперше. Такі несистематизовані зміни і доповнення, які захищають вузько-корпоративні інтереси, значною мірою сприяють зростанню соціальної напруженості через нерівність можливостей; б) парламентська криза початку 2013 р., обумовлена конфліктом з приводу особистого голосування; в) відсутність політичної волі на прийняття Закону України «Про регулювання лобістської діяльності в Україні», проект якого зареєстрований у Верховній Раді України ще у 2010 р.

Таким чином, підсумовуючи викладене, зазначимо, що політичну корупцію в Україні доцільно, на нашу думку, розглядати в інституційно-інструментальному розрізі. Протидія її інтенсифікації має поєднувати в собі як заходи стабілізації внутрішніх кримінальних загроз з боку організованих злочинних угруповань, так і зовнішньополітичні контрзаходи. Окремим комплексним заходом протидії досліджуваному явищу слід визнати правову регламентацію лобістської діяльності через прийняття відповідного закону та створення мережі акредитованих лобістів, які здатні були б прозоро, легально акумулювати та реалізувати інтереси громадян та їх об'єднань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шабалин В. А. Политика и преступность / В. А. Шабалин // Государство и право. – 1994. – № 4. – С. 48–54.
2. Лунеев В. В. Преступность XX века. Мировой криминологический анализ. – М.: Логос, 1997. – 632 с.

3. Кабанов П. А. Российская политическая криминология как отрасль криминологической науки / П. А. Кабанов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unn.ru/pages/issues/vestnik/99990195_West_pravo_2003_2%287%29/B_3-9.pdf.

4. Овчинский А. С. Матрица преступности / А. С. Овчинский. – М. : НОРМА, 2006. – 112 с.

5. Гросфельд О. В. Становлення лобізму в сучасній Україні : автореф. дис....канд. політ. наук: 23.00.02 / Олена Володимирівна Гросфельд. – Сімферополь : Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського, 2009. – 21 с.

6. Одінцова О. Цивілізований лобізм як форма боротьби з корупцією / О. Одінцова // Право України. – 2006. – № 6. – С. 110–113.

7. Рейтерович І. В. Політичний вимір діяльності фінансово-політичних груп у державах перехідного періоду: Автореф....дис. канд. політ. наук: 23.00.04 / Ігор В'ячеславович Рейтерович. – К. : Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 2008. – 19 с.

8. Канадсько-Український проект сприяння доброчесності. Підсумковий звіт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.aj.org.ua/lang-ua/menu-20.

Павликівський Віталій Іванович

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права та кримінології

факультету з підготовки слідчих

Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК 343.353

**ТРАНСФОРМАЦІЯ ОЗНАК СУБ'ЄКТА КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ**

Ще з давніх часів і дотепер корупція є однією з найгірших і водночас найпоширеніших форм поведінки, що шкодять управлінню суспільними справами. Породжувані корупцією проблеми є найбільш загрозливими для стабільності й безпеки суспільства, підривають демократичні інститути й цінності, завдають шкоди сталому розвитку й принципу верховенства права та потребують посилення заходів спрямованих на боротьбу з зазначеним явищем у загальнонаціональному масштабі.

Кримінальним кодексом України у 2001 р. розділом XVII Особливої частини встановлювалась кримінальна відповідальність за найбільш небезпечні форми прояву корупції – хабарництво (ст.ст. 368-370 КК). Суб'єктом одержання хабара визнавалась службова особа, ознаки якої визначались ст. 364 КК. Відповідно до примітки 1 ст. 364 КК, в редакції від 05.04.2001 р., службовою особою є особи, які постійно чи тимчасово здійснюють функції представників влади, а також обіймають постійно чи тимчасово на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності

посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним повноваженням. Таким чином, суб'єктом одержання хабара визнавались наступні особи: 1) представники влади – особи які наділені правом у межах своєї компетенції ставити вимоги, а також приймати рішення, обов'язкові для виконання юридичними і фізичними особами незалежно від їх відомчої належності чи підлеглості; 2) особи, що виконують організаційно-розпорядчі обов'язки – це особи, що виконують обов'язки по здійсненню керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності; 3) особи, що виконують адміністративно-господарські обов'язки – це особи, що виконують обов'язки по управлінню або розпорядженню державним, колективним чи приватним майном; 4) особи, що виконують вище зазначені обов'язки за спеціальним повноваженням – особа є службовою не тільки тоді, коли вона здійснює відповідні функції чи виконує обов'язки постійно, а й тоді, коли вона робить це тимчасово або за спеціальним повноваженням, за умови, що зазначені функції чи обов'язки покладені на неї правомочним органом або правомочною службовою особою. Слід звернути увагу на те, що суб'єктом одержання хабара визнавались особи як приватного, так і державного сектору, що виконували організаційно-розпорядчі та адміністративно-господарські обов'язки. Всі інші види корупційних правопорушень таких як зловживання впливом, отримання незаконної вигоди, дарунку визнавались лише адміністративним правопорушенням відповідно до Закону України «Про боротьбу з корупцією» від 05.10.1995 р. [1]. До того ж, коло суб'єктів зазначених правопорушень обмежувалось лише особами уповноваженими на виконання функцій держави: а) державні службовці; б) Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр, віце-прем'єр-міністри, міністри; в) народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати сільських, селищних, міських, районних у містах, районних, обласних рад; г) посадові особи місцевого самоврядування; г) військові посадові особи Збройних Сил України та інших військових формувань (крім військовослужбовців строкової служби).

У 2009 р. було прийнято новий Закон України «Про засади запобігання та протидії корупції» від 11.06.2009 р. [2]. Відповідно до цього закону вносились суттєві зміни в кримінальне законодавст-

во, в тому числі, стосовно переліку кримінально-караних корупційних правопорушень та їх суб'єктів. Суб'єктами корупційних правопорушень визнавались наступні категорії: 1) особи, уповноважені на виконання функцій держави або органів місцевого самоврядування: (Президент України, Голова Верховної Ради України Прем'єр-міністр України члени Кабінету Міністрів України, Голова Служби безпеки України, Генеральний прокурор України, Голова Національного банку України, народні депутати України, депутати місцевих рад; державні службовці; посадові особи місцевого самоврядування; військові посадові особи Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів військових формувань; судді Конституційного Суду України, професійні судді, особи рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ, посадові особи і працівники органів прокуратури, дипломатичної служби, митної служби, державної податкової служби; інші посадові та службові особи органів державної влади та місцевого самоврядування; 2) особи, які для цілей цього Закону прирівнювались до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або органів місцевого самоврядування (посадові особи юридичних осіб публічного права, які одержують заробітну плату за рахунок державного чи місцевого бюджету; члени окружних/територіальних та дільничних виборчих комісій; керівники громадських організацій, які частково фінансуються з державного чи місцевого бюджету; помічники-консультанти народних депутатів України, особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги; посадові особи іноземних держав посадові особи міжнародних організацій; 3) особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або особи, спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків в юридичних особах, а також фізичні особи – підприємці.

Поряд з цим вводилась відповідальність юридичних осіб за корупційні правопорушення [3]. Відповідно до ст. 2 згаданого закону юридична особа несе відповідальність, встановлену цим Законом, за вчинення від її імені та в її інтересах керівником такої юридичної особи, її засновником, учасником чи іншою уповноваженою особою самостійно або у співучасті будь-якого із злочинів, передбачених статтею 209, частиною першою або другою статей 235-4, 235-5, статтями 258-5, 364, 365, 368, 369 і 376 Кримінального кодексу України. Розширення переліку корупційних правопо-

рушень, в тому числі кримінально-караних, а також суб'єктів зазначених правопорушень було викликано двома основними причинами: 1) суттєвим розповсюдженням корупційних проявів, що створювало додаткові загрози розвитку українського суспільства та держави; 2) наявністю міжнародних зобов'язань України щодо посилення боротьби з корупцією. Так, Верховною Радою України 18.10.2006 р. було ратифіковано Європейську конвенцію «Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією» від 27.01.1999 р. [4] та «Конвенцію ООН проти корупції» від 31.10.2003 р. [5].

Однак зазначені закони так і не були введені в дію на підставі Закону України «Про визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України щодо запобігання та протидії корупції» від 21.12.2010 р. [6]. Тим не менш, започатковані кардинальні зміни стосовно законодавчого оформлення боротьби з корупцією знайшли своє втілення в новому Законі України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 07.04.2011 р. [7]. Як і попередній проект, зазначеним законом було розширено коло суб'єктів корупційних правопорушень та кримінально-караних діянь у сфері корупції. Ст. 4 Закону передбачено наступні види суб'єктів корупційних правопорушень: 1) особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, а також прирівняні до них особи, уповноважені на виконання функцій держави; 2) особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або особи, спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми, відповідно до закону. Суттєвою відмінністю від попереднього проекту є розділення осіб в залежності від сфери виконання своїх посадових обов'язків у сфері публічного чи приватного права.

Зазначені зміни обумовили кардинальне оновлення кримінального законодавства у сфері запобігання корупції. Згідно з вимогами «Європейської кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» та «Конвенцію ООН проти корупції» в розділі XVII Особливої частини КК поряд з хабарництвом з'явилися нові види корупційних злочинних порушень, зокрема, незаконне збагачення (ст. 368-2), комерційний підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 368-3), підкуп особи, яка надає публічні послуги (368-4), зловживання впливом (ст. 369-2). З розширенням переліку злочинних коруп-

ційних правопорушень виникає практична необхідність визначення ознак суб'єкту кожного із таких порушень.

Суб'єктом одержання хабара (ст. 368 КК) та незаконного збагачення (ст. 368-2 КК), відповідно до примітки 1 ст. 364 КК визнаються лише службові особи, уповноважені на виконання функцій держави (представники влади чи місцевого самоврядування) та особи, що виконують організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські функції на посадах в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, установах, організаціях. На відміну від попередньої редакції ст. 368 КК з кола суб'єктів одержання хабара вилучені особи, що виконують організаційно-розпорядчі та адміністративно-господарські функції на посадах в юридичних особах приватного права. Незрозумілим залишається питання відповідальності за одержання хабара службових осіб іноземних держав, іноземних третейських суддів, осіб, уповноважених вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах, посадові особи міжнародних організацій, члени міжнародних парламентських асамблей, судді та посадові особи міжнародних судів. Відповідно до примітки 2 до статті 364 КК зазначені особи визнані службовими, однак на відміну від примітки 1 не вказаний перелік статей за якими передбачається відповідальність цих службових осіб. Відповідно до ст. 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» зазначена категорія осіб прирівнюється до осіб, уповноважених на виконання функцій держави, а тому на нашу думку, може визнаватись суб'єктом одержання хабара. Зазначений висновок підтверджується ст. ст. 5 та 6 «Європейської кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією», відповідно до яких Україна зобов'язалась вжити заходів щодо встановлення кримінальної відповідальності посадових осіб іноземних держав, членів іноземних представницьких органів та посадових осіб міжнародних організацій. Таким чином, суб'єктом одержання хабара виступають особи, перелічені в пунктах 1 та 2 примітки до ст. 364 КК.

Суб'єкт зловживання впливом також визначений безпосередньо у законі. Відповідно до примітки ст. 369-2 КК суб'єктом зловживання впливом виступають особи уповноважені на виконання функцій держави, визначені в пунктах 1-3 частини першої статті 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції». Однак, незрозуміло чому законодавець прирівняв до осіб, уповноважених на виконання функцій держави осіб, визначених у пункті 3 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії коруп-

ції». В зазначеному пункті визначені особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або особи, спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми. Зазначені особи, на нашу думку, ніяк не можуть бути визнані особами, уповноваженими на виконання функцій держави, а тому повинні бути виключені з переліку суб'єктів зловживання впливом.

В самому законі визначені суб'єкти також інших корупційних кримінальних порушень. У ст. 368-3 КК суб'єктом одержання незаконної винагороди виступає службова особа юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми. У ст. 368-4 КК особа, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг (аудитор, експерт, оцінювач, третейський суддя та ін.), незалежний посередник чи арбітр при розгляді колективних трудових спорів.

У законі, відповідно до вимог «Європейської Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» та «Конвенції ООН проти корупції» встановлено відповідальність не тільки за одержання незаконної вигоди або хабара, але й за їх пропозицію або передачу. Суб'єктом цих порушень виступає фізична, осудна особа, що досягла 16 років (загальний суб'єкт).

У якості позитивного моменту слід відзначити те, що визначене у законі коло суб'єктів корупційних правопорушень є вичерпним і не підлягає розширеному тлумаченню. Зазначене виключає можливість притягнення до відповідальності осіб, що не визнані суб'єктами корупційних порушень.

Таким чином, законодавцем врахована більшість із запропонованих в міжнародних документах змін до кримінального законодавства стосовно запобігання та протидії корупції. По-перше, розширений перелік корупційних порушень; по-друге, чітко визначене коло суб'єктів за корупційні злочини, перелік яких є вичерпним і не підлягає розширеному тлумаченню; по-третє, проведення диференціація відповідальності за корупційні порушення в залежності від службових повноважень особи, що надало можливість здійснити декриміналізацію одержання хабара службовими особами, що виконують організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські функції на приватних підприємствах, установах та організаціях та встановити відповідальність службових осіб юридичних осіб приватного права за комерційний підкуп.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про боротьбу з корупцією : Закон України від 05.10.1995 № 356/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 34. – Ст. 267.
2. Про засади запобігання та протидії корупції : Закон України від 11.06.2009 р. № 1506-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2009. – № 45. – Ст. 691.
3. Про відповідальність юридичних осіб за корупційні правопорушення Закон України 11.06.2009 р. № 1507-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2009. – № 45. – Ст. 692.
4. Європейська Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією від 27.01.1999 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 47–48.
5. Конвенцію ООН проти корупції від 31.10.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 49.
6. Про визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України щодо запобігання та протидії корупції : Закон України від 21.12.2010 р. № 2808-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 25. – Ст. 188.
7. Про засади запобігання та протидії корупції : Закон України від 07.04.2011 № 3206-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 40. – Ст. 404.

Панов Василь Миколайович

здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ПРАВОЗАХИСНОЇ ФУНКЦІЇ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ

В умовах розбудови правової держави та розвитку громадянського суспільства особливо актуального значення набуває правозахисна функція держави, яка покладається на розгалужену систему її органів. В широкому сенсі правозахисна функція так чи інакше присутня в повноваженнях будь-якого державного органу внаслідок того, що кожний орган публічної влади в покликаний захищати права та інтереси громадян, сприяти утвердженню законності та правопорядку в країні. Однак, для безпосереднього здійснення правозахисної функції державою створено окрему систему органів, основне призначення яких є здійснення саме цієї функції, як основної мети їх діяльності. Одними із таких органів виступають органи прокуратури.

Для визначення поняття та змісту правозахисної функції органів прокуратури слід з'ясувати значення термінів «функція» та «правозахисна функція».

В тлумачних словниках термін «функція» трактується, як (лат. *functio* – вчинення, виконання) діяльність, роль об'єкта в рамках деякої системи, робота здійснювана органом, організмом або як роль, значення (призначення) чого-небудь [1, с. 763]. Отже, термін «функція» в правовій науці може використовуватися у двох основ-

них значеннях – як діяльність (процес, що триває у часі) та як значення цієї діяльності (кінцева мета).

Функція прокуратури, на думку В. П. Рябцева, це такий вид її діяльності, який визначається соціальним призначенням прокуратури, визначеним у її завданнях; характеризується певним предметом відання; спрямований на вирішення завдань і вимагає використання властивих їй повноважень і правових засобів [2, с. 65]. Як вірно при цьому, зазначає А. П. Алексін, функції прокуратури об'єктивно зумовлюють її компетенцію, до якої входять право і обов'язок здійснювати певного роду дії [3, с. 91]. Отже, функція прокуратури характеризується такими ознаками: 1) чітко визначена законодавством, виходячи із завдань її діяльності; 2) обумовлена компетенцією органів прокуратури; 3) її реалізація потребує визначених правових засобів; 4) є частиною загальнодержавної функції, обумовленої необхідністю захисту публічних інтересів.

Що стосується визначення терміну «правозахисна функція», то Р. В. Бараннік звертає увагу на те, що вона містить декілька складників, які полягають у роз'ясненні громадянам їх прав і обов'язків; здійсненні правовстановлюючих та право забезпечувальних функцій тощо. Предмет правозахисної діяльності є значно вужчим, ніж правоохоронної, а її зміст полягає в наданні кожному, хто цього потребує, правової допомоги у спірних питаннях, державному гарантуванні охорони прав громадян, захисті фізичних осіб від обвинувачення тощо [4, с. 19, 20]. Отже, при визначенні поняття та змісту правозахисної функції органів прокуратури, слід враховувати, що вона входить до складу правоохоронної, як основної для органів прокуратури функції. При цьому, зміст правозахисної функції обумовлений тим соціальним елементом, який присутній у її завданнях та компетенції, та визначається соціальним призначенням прокуратури.

Як зазначав А. П. Глебов, соціальне призначення і діяльність – дві сторони поняття функції прокуратури і відсутність однієї з них не дозволяє говорити про наявність самостійної функції [5, с. 74–76]. Таким чином, можна зробити висновок, що правозахисна функція органів прокуратури – це визначена Конституцією, законами та іншими нормативно-правовими актами діяльність цих органів, обумовлена метою та завданням захисту прав, свобод та інтересів громадян від будь-яких незаконних посягань, в тому числі зі сторони органів державної влади, яка здійснюється відповідно до обсягу компетенції прокуратури за допомогою визначеної системи правових засобів.

Функціональне призначення органів прокуратури визначено Конституцією України, Кримінально-процесуальним кодексом та Законом України «Про прокуратуру». Аналіз цих нормативно-правових актів надає можливість визначити, що основними видами правозахисних функцій органів прокуратури є: представництво в суді інтересів громадян, робота із зверненнями громадян, функція підтримання державного обвинувачення в суді та прокурорського нагляду. Визначимо зміст кожного з цих видів правозахисних функцій.

Слушною вважаємо думку В. В. Долежана, який стверджує, що у широкому понятті слова прокурор, беручи участь у розгляді судом не тільки цивільної, але і кримінальної справи, здійснює представництво інтересів як держави, так і громадян [7, с. 184–189]. У зв'язку з цим можна вести мову про правозахисний характер функції представництва громадян в суді.

При цьому, до змісту цієї функції, на думку А. П. Геля, слід віднести: 1) своєчасне і повне використання передбачених законодавством повноважень для пред'явлення у судах і підтримання позовів (заяв) на захист прав та інтересів громадян і держави, для перегляду незаконних судових постанов; 2) захист соціальних прав громадян, а також відшкодування шкоди, заподіяної державі, державним підприємствам, установам та організаціям, стягнення заборгованості перед бюджетом, Пенсійним фондом та іншими позабюджетними фондами соціальної спрямованості заходами цивільного та господарського судочинства; 3) забезпечення участі в розгляді судами окремих категорій цивільних справ [6, с. 102]. Крім зазначених елементів, до змісту функції представництва інтересів громадян в суді необхідно віднести: 1) захист прав та інтересів найменш захищених груп населення; 2) компенсація неспроможності деяких категорій громадян захистити свої права шляхом надання їм безоплатної правової допомоги; 3) реалізація процесуальних прав соціально незахищених громадян; 4) відновлення порушеного права соціально незахищених верств населення.

Нерозривно пов'язаною з функцією представництва інтересів громадян в суді, є інша правозахисна функція прокуратури – розгляд заяв і скарг громадян про їх порушені права, крім скарг, розгляд яких віднесено до компетенції суду. Ця функція визначена ст. 12 Закону України «Про прокуратуру» [8]. Її зміст складають такі елементи: 1) забезпечення захисту прав громадян, які подали скаргу на дії чи бездіяльність державного органу та його посадових осіб; 2) захист інших прав громадян відповідно до поданих ними

заяв та скарг, які відповідно до законодавства можуть бути розглянуті органами прокуратури; 3) забезпечення захисту прав громадян на звернення до державних органів та установ шляхом здійснення контролю за станом дотримання законодавства при розгляді звернень громадян посадовими особами різних державних органів.

Наступною правозахисною функцією органів прокуратури є функція підтримання державного обвинувачення в суді. Т. Михайлова характеризує специфіку цієї функції, зазначає, що виступаючи у суді обвинувачем, прокурор, продовжує залишатися представником держави, зацікавленою у законному і справедливому відправленні правосуддя. Саме тому на прокурора покладається обов'язок застосувати необхідні заходи з метою захисту законних прав та інтересів усіх учасників судового розслідування, тобто здійснювати функції нагляду за законністю [9, с. 47]. Отже, правозахисний зміст даної функції складають такі елементи: 1) забезпечення права громадян на здійснення правосуддя; 2) забезпечення захисту процесуальних прав громадян в суді; 3) захист прав громадян від злочинних посягань шляхом притягнення осіб, які становлять загрозу суспільству, до відповідальності, що унеможливорює скоєння ними в майбутньому нових злочинів; 4) забезпечення відновлення порушених прав громадян.

Однією з важливих правозахисних функцій, які покладаються на органи прокуратури є функція прокурорського нагляду. За визначенням Р. В. Баранніка, прокурорський нагляд – це одна із форм державної діяльності, мета якої полягає в забезпеченні точного і однакового розуміння і застосування законів всіма суб'єктами, які здійснюють правозастосовні функції [4, с. 111]. С. Домбровський до змісту наглядової функції прокуратури відніс такі елементи: захист прав громадян, закріплених у майже 40 статтях Конституції України; забезпечення належного механізму правового захисту; підвищення правової обізнаності громадян, компенсація неспроможності значної частини населення оплатити адвокатські послуги; захист прав громадян від порушень закону зі сторони правоохоронних і контролюючих органів; компенсування слабкості державного і відомчого контролю [7, с. 3–6]. До цих елементів також можна додати: 1) захист прав громадян від незаконних рішень державних органів; 2) захист прав громадян, які відбувають покарання, від свавілля та незаконних дій працівників установ виконання покарання; 3) захист прав громадян від безпідставного притягнення до кримінальної відповідальності; 4) захист

прав громадян під час здійснення слідчих дій та інших прав громадян, як учасників кримінального провадження.

Таким чином, проаналізувавши зміст правозахисних функцій органів прокуратури, можна зробити висновок, що ці функції відіграють важливе соціальне значення в суспільстві та державі, яке полягає в створенні дієвого контрольно-наглядового механізму за режимом законності та правопорядком в державі, та забезпеченні захисту прав та законних інтересів всіх верств населення від будь-яких незаконних посягань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ожегов С. И. Словарь русского языка: 70000 слов / [Под ред. Н. Ю. Шведовой. – 23-е изд., испр.] – М.: Русский язык, 1990. – 917 с.
2. Рябцев В. П. Функции и направления деятельности органов прокуратуры / В. П. Рябцев // Прокурорский надзор в Российской Федерации : учебник. – М.: Юрист, 2000. – С. 65–71.
3. Алехин А. П. Исследование вопросов компетенции органов управления / А. П. Алехин // Вестник МГУ. Серия «Право». – 1973. – №. 2. – С. 91–94.
4. Бараннік Р. В. Судові, правоохоронні та правозахисні органи України : [навч. посібник] – 2-ге вид., переробл. і допов. / Р. В. Бараннік. – К.: КНТ, 2011. – 352 с.
5. Глебов А. П. Функции прокурорского надзора / А. П. Глебов // Совершенствование прокурорского надзора в СССР. – М., 1973. – С. 74–76.
6. Гель А. П. Правоохоронні органи України : курс лекцій / А. П. Гель, Г. С. Семаков, Д. П. Цвгун. – К.: МАУП, 2000. – 240 с.
7. Долежан В. В. Шляхи конкретизації представницької функції прокуратури у майбутньому Законі України «Про прокуратуру» / В. В. Долежан // Проблеми організації прокуратури й оптимізації її діяльності в сучасних умовах : зб. наук. праць. – Х., 1998. – С. 184–189.
8. Про прокуратуру : Закон України від 05.11.1991 № 1789-ХІІ // Відомості Верховної Ради України – 1991. – № 53. – Ст. 793.
9. Михайлова Т. А. Об исследованиях эффективности прокурорского надзора за законностью рассмотрения уголовных дел / А. Т. Михайлова // Охрана прав граждан в уголовном судопроизводстве : сб. научн. трудов. – М., 1989. – С. 47.

Панова Марія Сергіївна

здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ

СУТНІСТЬ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ ЗА ДОТРИМАННЯМ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Необхідність удосконалення існуючих адміністративно-правових засад нагляду за дотриманням адміністративного законодавства, з одного боку, та відсутність комплексних наукових досліджень з цієї проблематики – з іншого, обумовлюють актуа-

льність і важливість дослідження адміністративно-правових засад нагляду за дотриманням адміністративного законодавства.

Нагляд за дотриманням адміністративного законодавства здійснюється з метою попередження, виявлення та припинення порушень норм адміністративного права, а також притягнення винних осіб до юридичної відповідальності. Адміністративно-правові засади нагляду за дотриманням адміністративного законодавства – це керівні принципи, закріплені нормами адміністративного права, у відповідності до яких здійснюється нагляд за дотриманням адміністративного законодавства. До таких принципів відносяться принципи: законності, справедливості, невідворотності юридичної відповідальності, гласності та інші.

Щодо сутності нагляду, слід відзначити, що його законодавче визначення відсутнє. Чинне законодавство споріднено використовує поняття «нагляд» та «контроль». Як зазначає Є. М. Попович, факт одночасного співіснування в текстах нормативно-правових актів термінів «контроль» і «нагляд», їх свідоме текстуальне розташування законодавцем одне біля одного, хоча і можна розглядати як формальну підставу для їх розрізнення, але нормативні характеристики «контролю» та «нагляду» як видів діяльності, підкреслюють синонімію цих понять [1, с. 31]. Під час здійснення нагляду за дотриманням адміністративного законодавства діяльність під наглядового суб'єкта оцінюється тільки стосовно законності або незаконності. Таким чином, нагляд – це діяльність уповноважених суб'єктів, що характеризується відсутністю стосунків підлеглості наглядових органів з піднаглядними суб'єктами.

На нашу думку, серед великої кількості державних органів у нашій країні центральне місце у системі органів нагляду за дотриманням адміністративного законодавства посідають органи прокуратури України. Згідно з пунктом 9 Перехідних положень Конституції України, прокуратура продовжує виконувати відповідно до чинних законів функцію нагляду за додержанням і застосуванням законів та функцію попереднього слідства – до введення в дію законів, що регулюють діяльність державних органів щодо контролю за додержанням законів, та до сформування системи досудового слідства і введення в дію законів, що регулюють її функціонування [2]. Прокуратура здійснює нагляд за додержанням і застосуванням всіх законів, у тому числі тими, що складають систему адміністративного законодавства України.

У відповідності до статті 1 Закону України «Про прокуратуру», прокурорський нагляд за додержанням і правильним застосуван-

ням законів Кабінетом Міністрів України, міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади, органами державного і господарського управління та контролю, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими Радами, їх виконавчими органами, військовими частинами, політичними партіями, громадськими організаціями, масовими рухами, підприємствами, установами і організаціями, незалежно від форм власності, підпорядкованості та приналежності, посадовими особами та громадянами здійснюється Генеральним прокурором України і підпорядкованими йому прокурорами [3]. Звідси нагляд за дотриманням адміністративного законодавства здійснюється прокурорами всіх рівнів: Генеральною прокуратурою України, обласними та районними прокуратурами, міськими та районними у містах обласного значення прокуратурами.

На думку ряду вчених-правознавців, прокурорський нагляд за додержанням і застосуванням законів є по суті видом діяльності спеціально уповноважених органів державної влади, що здійснюється від імені держави шляхом використання передбачених законом повноважень та правових засобів їх забезпечення, з метою з'ясування стану додержання Конституції України та законів, вжиття заходів до усунення порушень законів, притягнення винних до встановленої законом відповідальності, поновлення порушених прав [4, с. 51].

Для забезпечення нагляду за дотриманням адміністративного законодавства в силу статті 19 Конституції України має бути створена відповідна нормативно-правова основа, яку складають Конституція та закони України, Накази Генерального прокурора України. Так, у відповідності до Наказу Генерального прокурора України «Про організацію прокурорського нагляду за додержанням і застосуванням законів» від 07.11.2012 р. №3гн, основним завданням прокурорського нагляду за додержанням і застосуванням законів є захист від неправомірних посягань гарантованих Конституцією та законами України прав і свобод людини та громадянина, державних та суспільних інтересів. Основними напрямками нагляду за додержанням і застосуванням законів є захист: 1) соціально-економічних, політичних, особистих прав і свобод людини та громадянина, насамперед осіб, які потребують державної підтримки та допомоги; 2) фінансово-економічних інтересів держави, передусім у бюджетній та земельній сферах; 3) конституційних засад підприємницької діяльності [5]. При цьому такий поділ напрямів нагляду ґрунтується на забезпеченні прав різних суб'єктів суспі-

льних відносин: фізичні особи, держава, підприємці. Іншим критерієм можуть виступати різні групи суспільних відносин, що регулюються різними галузями права. Однією з таких галузей є адміністративне право.

Предметом нагляду за додержанням і застосуванням законів є: 1) відповідність актів, які видаються всіма органами, підприємствами, установами, організаціями та посадовими особами, вимогам Конституції України та чинним законам; 2) додержання законів про недоторканність особи, соціально-економічні, політичні, особисті права і свободи громадян, захист їх честі і гідності, якщо законом не передбачений інший порядок захисту цих прав; 3) додержання законів, що стосуються економічних, міжнаціональних відносин, охорони навколишнього середовища, митниці та зовнішньоекономічної діяльності [3, ст. 19].

В сучасних умовах важливим є встановлення меж нагляду за дотриманням адміністративного законодавства, які визначаються за наступними критеріями: 1) колом нормативно-правових актів, що складають адміністративне законодавство і щодо дотримання якого здійснюється нагляд; 2) переліком суб'єктів, щодо яких здійснюється нагляд. До таких суб'єктів відносяться фізичні та юридичні особи. При цьому особливими суб'єктами – юридичними особами виступають органи державної влади та місцевого самоврядування. Аналіз діючого законодавства дає підстави стверджувати, що щодо Верховної Ради України, Президента України та Конституційного Суду України прокуратура не здійснює нагляд за дотриманням в тому числі адміністративного законодавства; 3) компетенцією суб'єктів, що здійснюють нагляд за дотриманням адміністративного законодавства. Згідно з частиною 2 статті 19 Закону України «Про прокуратуру», перевірка виконання законів проводиться за заявами та іншими повідомленнями про порушення законності, що вимагають прокурорського реагування, а за наявності приводів - також з власної ініціативи прокурора. Прокуратура не підміняє органи відомчого управління та контролю і не втручається у господарську діяльність, якщо така діяльність не суперечить чинному законодавству [3].

Отже, одним із засобів нагляду є проведення перевірки дотримання адміністративного законодавства. За наслідками проведених перевірок у разі виявлення порушень закону прокуратура: 1) вносить подання; 2) ініціює притягнення особи до дисциплінарної, адміністративної відповідальності; 3) складає протокол про адміністративне правопорушення; 4) розпочинає досудове розсліду-

вання; 5) звертається з позовом (заявою) до суду, подає апеляційні скарги на постанови суду у справах про адміністративні правопорушення; 6) контролює своєчасність та повноту розгляду документів прокурорського реагування; 7) здійснює нагляд за додержанням і застосуванням законів про адміністративні правопорушення органами та посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій щодо притягнення осіб до адміністративної відповідальності; 8) здійснює інші заходи по усуненню причин та умов недотримання адміністративного законодавства.

Нагляд за дотриманням адміністративного законодавства здійснюють деякі й інші органи державної влади в межах своєї компетенції.

Враховуючи викладене, можна надати таке визначення поняттю «адміністративно-правові засади нагляду за дотриманням адміністративного законодавства» - це керівні принципи, закріплені нормами адміністративного права, у відповідності до яких здійснюється діяльність уповноважених суб'єктів, що характеризується відсутністю стосунків підлеглості наглядових органів з піднаглядними суб'єктами, щодо дотримання адміністративно-правових норм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Попович Є. М. Нагляд і контроль за дотриманням трудового законодавства України : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05 / Є. М. Попович. – Х., 2003. – 192с.
2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
3. Про прокуратуру : Закон України від 05.11.1991 № 1789-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 53. – Ст. 793.
4. Марочкін І. Є. Прокурорський нагляд в Україні. [підручник для юрид. вузів і факультетів] / І. Є. Марочкін, П. М. Каркач, Ю. М. Грошевий та ін. ; [за ред. проф. Марочкіна І. Є., Каркача П. М.]. – Харків, 2004. – 307 с.
5. Про організацію прокурорського нагляду за додержанням і застосуванням законів : Наказ Генерального прокурора України від 07.11.2012 р. № 3гн // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.gp.gov.ua.

Пашнєв Дмитро Валентинович

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету з підготовки слідчих
Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК 343.35

МІСЦЕ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ У СКЛАДІ КОРУПЦІЙНОГО ЗЛОЧИНУ

Практика застосування антикорупційного законодавства та протидії корупції потребує визначення критеріїв, зокрема, для

застосування передбачених законодавством негативних наслідків для корупціонерів та інших заходів, визначення рівня корупційної злочинності тощо. В Кримінальному кодексі України (далі – КК України) відсутнє визначення кола корупційних злочинів. Більше того, в рамках діючого КК України це неможливо, оскільки буде суперечити будові цього нормативного акту, бо визначити родовий об'єкт корупційних злочинів неможливо.

Ґрунтуючись на положеннях Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» [1] (далі – Закон), можна сформулювати сукупність необхідних ознак складу корупційного правопорушення: 1) об'єктивна сторона повинна включати діяння у формі використання службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей, поєднане з отриманням неправомірної вигоди чи прийняттям обіцянки/пропозиції неправомірної вигоди для себе чи інших осіб, або ж у формі надання/пропозиції такої вигоди; 2) суб'єктивна сторона – вина в формі умислу, мета – отримати неправомірну вигоду або схилити службову особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей; 3) суб'єкт повинен відповідати певному пункту з переліку ст. 4 Закону.

Стосовно корупційного злочину науковці виділяють такі його ознаки: корупційне діяння, його предмет, суб'єкт вчинення такого діяння, форма вини та мета його вчинення [2].

Виходячи із таких критеріїв, більшість складів корупційних злочинів знаходяться в Розділі XVII Особливої частини КК України. Проте не слід чітко ототожнювати корупційні злочини із злочинами в сфері службової діяльності, або з окремими з них, як це роблять поодинокі дослідники [3], оскільки це поняття, які тільки перетинаються. З одного боку, лише певні злочини в сфері службової діяльності можуть бути корупційними, з іншого – існують і інші корупційні злочини. При чому це залежить не від складу злочину, а від ознак конкретного злочину.

Зокрема, одержання хабара вважається закінченим також і в тому випадку, коли хабара було передано після вчинення службовою особою цілком законної дії у якості винагороди без його попередньої обіцянки чи пропонування. В такому випадку відсутня обов'язкова мета корупційного правопорушення – отримання неправомірної вигоди, а також з об'єктивної сторони така дія явно не підпадає під «використання службового становища та пов'язаних з ним можливостей».

Інші ж корупційні злочини можуть кваліфікуватися за статтями чи частинами статей інших розділів КК України, у складі яких обов'язковою ознакою є спеціальний суб'єкт – службова особа (наприклад, розділ XIX (військові злочини)). Проте, знову ж таки, такі злочини будуть корупційними лише за наявності вказаних в Законі обов'язкових ознак.

Таким чином, прості, зрозумілі та застосовні на практиці критерії віднесення злочину до корупційного ще потребують свого розроблення. І просте віднесення до них окремих складів злочинів не є виходом в цьому випадку, зважаючи на важливість юридичних наслідків вирішення такого питання для особи, яка вчинила такий злочин, а також інших наслідків (наприклад, оцінки рівня корупції в державі).

Нове ж антикорупційне законодавство повністю не позбавилося від помилок попереднього у визначенні корупційних правопорушень. Очевидно, що розробники Закону та законодавець в ході його прийняття виходили із тезису «З корупцією слід боротися законними методами», а тому чітко визначили ознаки цього явища та пов'язаних з ним правопорушень. Проте, на наш погляд, разом із чіткістю відбулося значне звуження кола таких правопорушень.

Зокрема, цьому сприяє невірне визначення в Законі такої важливої ознаки корупції, а разом з тим і складу корупційного злочину, як неправомірна вигода.

Зважаючи на те, що корупційним може бути визнано будь-який умисний злочин, що вчиняється з корисливих мотивів, іншої особистої зацікавленості або для задоволення інтересів третіх осіб [4, с. 27], логічним повинен бути висновок, що неправомірна вигода включає результати, на які спрямовані всі вказані мотиви протиправної діяльності корупціонерів, тобто і майнові, і немайнові.

Проте визначення, дане Законом, дозволяє сумніватися в цьому. Більше того, вже склалася загальна наукова думка, що неправомірна вигода повністю збігається у розумінні із хабаром [2; 5, с. 42]. Тому, на наш погляд, є дві очевидні причини: 1) У визначенні вказано, що предмет неправомірної вигоди обіцяють, пропонують, надають або одержують «безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову», що означає «ці предмети мають вартість, проте в обмін на них нічого не надається і не отримується»; 2) У певних складах корупційних правопорушень неправомірна вигода отримала обов'язкову вартісну оцінку (зокрема, у ч. 2 та ч. 3 ст. 368-2 КК України).

Виходячи з цього, виникають два питання: 1) Як оцінювати з правової точки зору поведінку службових осіб, які отримують з використанням своїх повноважень вигоду, яка не має чітко вираженого майнового характеру (наприклад, купівля певного об'єкту поза існуючою чергою, порушуючи права інших осіб [6])? 2) Як відрізняти неправомірну вигоду та хабар (або навіть тоді залишили два ці предмети в КК України)?

Очевидним, на наш погляд, є те, що діяння, вказані в першому питанні є корупційними; хабар же, виходячи із вищесказаного, є лише видом неправомірної вигоди, а остання включає в себе не тільки майнові, але й немайнові блага.

Тобто, якщо використати формулювання п. 4 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про хабарництво» [7], неправомірною вигодою повинна включати:

- майно (гроші, цінності та інші речі);
- право на майно (документи, які надають право отримати майно, користуватися ним або вимагати виконання зобов'язань тощо);
- дії майнового характеру (передача майнових вигод, відмова від них, відмова від прав на майно, безоплатне надання послуг, санаторних чи туристичних путівок, проведення будівельних або ремонтних робіт тощо);
- послуги, пільги і переваги, які не мають майнового характеру (похвальні характеристики чи виступ у пресі, надання престижної роботи тощо), як іншу (некорисливу) зацікавленість при зловживанні владою чи службовим становищем.

Отже, для уникнення колізій понять «неправомірною вигодою» та «хабаром» та недопущення необґрунтованого звуження кола корупційних правопорушень слід викласти досліджуване нами поняття в такій редакції: «неправомірною вигодою – грошові кошти або інше майно, нематеріальні активи, переваги, пільги і послуги майнового чи немайнового характеру, які без законних на те підстав обіцяють, пропонують, надають або одержують безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову».

Таке визначення найбільш повно буде охоплювати прояви корупції. З іншого боку, за наявності такого визначення виникають складнощі у застосуванні його до предмету корупційного злочину, яким деякі дослідники вважають неправомірною вигодою [2]. Оскільки, до предмета злочину треба відносити тільки певні речі, а не

будь-які інші цінності [8, с. 96], предмет корупційного злочину повинен мати чітке майнове вираження.

В такому разі ми знову повертаємося до ситуації звуження кола корупційних злочинів, оскільки злочинна поведінка службових осіб, які отримують з використанням своїх повноважень вигоду, яка не має чітко вираженого майнового характеру, не буде корупційною, тому що обов'язкова ознака – предмет – відсутня. Але, як ми вже вказували, це невірно, адже такі діяння є корупційними. З огляду на це, можна зробити висновок, що діяння може бути корупційним і без наявності ознаки предмету злочину – неправомірної вигоди.

Отже, для більш правильного охоплення всіх злочинів, які є корупційними, не слід вважати обов'язковою ознакою корупційного злочину предмет у вигляді неправомірної вигоди. У складах злочинів, передбачених статтями, диспозиції яких чітко вказують неправомірну вигоду у якості предмету (ч. 2 та ч. 3 ст. 368-2 КК України) вона дійсно є обов'язковою об'єктивною їх ознакою. В інших же випадках вона може бути лише факультативною ознакою, з огляду на наведені нами вище міркування. Натомість необхідно визнати обов'язковою ознакою будь-якого корупційного злочину мету отримання, обіцянки, надання, передачі неправомірної вигоди. Тобто неправомірна вигода, як необхідна, виходячи із Закону, частина корупційних відносин, є обов'язковою частиною суб'єктивної сторони корупційних злочинів, а саме їх мети.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про засади запобігання і протидії корупції : Закон України від 7 квітня 2011 року № 3206-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 40. – Ст. 404.
2. Куц В. Поняття корупційних злочинів та їх види / В. Куц, Я. Триньова // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2012. – № 4. – С. 32–36.
3. Виговська А. В. Кримінальна відповідальність за корупційні злочини за вітчизняним і зарубіжним кримінальним законодавством: порівняльна характеристика / А. В. Виговська // Правова держава – 2010. – Вип. 21. – С. 351–357.
4. Курс кримінології: Особлива частина : підруч. / М. В. Корнієнко, Б. В. Романюк, М. І. Мельник та ін. ; за заг. ред. О. М. Джуки. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 480 с.
5. Хавронюк М. І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» / М. І. Хавронюк. – К. : Атіка, 2011. – 424 с.
6. Алфьоров С. М. Недоліки та переваги визначення корупції в новому антикорупційному Законі: аналіз поняття / С. М. Алфьоров // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 15–19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11acmzap.pdf>
7. Про судову практику у справах про хабарництво : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 р. № 5 // Юридичний вісник України від 13.07.2002 р. – № 28. – С. 21.

8. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 4-е вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2010. – 456 с.

Петрухін Кирил Євгенович

здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ФУНКЦІЇ СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

На слідчі підрозділи органів внутрішніх справ покладено специфічні завдання, для вирішення яких їм надано широке коло повноважень. Реалізація цих повноважень потребує чітко сформованої системи управління діяльністю слідчими підрозділами органів внутрішніх справ. Саме тому адміністративно-управлінські функції набувають особливо важливого значення у діяльності цих органів. Адміністративно-правові функції слідчих підрозділів органів внутрішніх справ мають свої особливості, виражені їх специфічними рисами.

В тлумачному словнику термін «функція» трактується, як явище, яке залежить від іншого, основного явища і є формою його вияву, здійснення [1, с. 505]. Д. М. Бахрах відзначає, що функція управління – це загальна, типова взаємодія між суб'єктами і об'єктами соціального управління, стійкі, відносно самостійні, спеціалізовані види управлінської діяльності. Кожна функція управління об'єктивно необхідна і відрізняється стійкістю та стабільністю [2, с. 73]. Отже, адміністративно-управлінські функції слідчих підрозділів органів внутрішніх справ можна визначити, як закріплені нормативно-правовими актами внутрішньо-організаційні та зовнішні виконавчо-розпорядчі функції, які покладаються на слідчі підрозділи органів внутрішніх справ, з метою упорядкування їх структурних зв'язків та забезпечують ефективність та законність виконуваних ними повноважень.

Однією із адміністративно-управлінських функцій слідчих підрозділів органів внутрішніх справ є функція керівництва. Так, наприклад, на Головне слідче управління МВС України покладається організаційно-методичне керівництво діяльністю органів досудового розслідування з метою забезпечення всебічного, повного та неупередженого досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених законом України про кримінальну відповідальність [3].

Керівна функція в державних органах, в тому числі слідчих підрозділах органів внутрішніх справ, покладається на відповідних службових осіб – начальників або керівників. В слідчих підрозділах органів внутрішніх справ такими особами є начальник відповідного слідчого підрозділу, його заступники, а стосовно керівництва відповідним відділом – слідчий відповідного рівня.

Відповідно до Типового Положення про слідче управління (відділ) головного управління, управління МВС України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, на транспорті Перший заступник начальника ГУМВС, УМВС - начальник слідчого управління (відділу): 1) здійснює керівництво ГУМВС, УМВС у межах делегованих йому начальником ГУМВС, УМВС повноважень; 2) керує діяльністю слідчого управління (відділу) ГУМВС, УМВС і органів досудового розслідування, є відповідальним за організацію і забезпечення виконання покладених на них завдань, дотримання ними вимог чинного законодавства України, а також письмових вказівок прокуратури, рішень суду з питань діяльності органів досудового розслідування тощо [4].

Отже, керівництво у діяльності слідчих підрозділів органів внутрішніх справ відбувається на всіх організаційних та функціональних рівнях. Відповідно функція керівництва в слідчих підрозділах органів внутрішніх справ має такі особливості: 1) керівним суб'єктом завжди виступає слідчий відповідного рівня; 2) поєднання єдиначальності при прийнятті керівних рішень та колегіальності при їх обговоренні; 3) мета керівництва завжди спрямована на ефективну реалізацію основної функції слідчих підрозділів – досудове розслідування кримінальних справ; 4) на різних рівнях діяльності та на різних ділянках роботи здійснюється різними керівними суб'єктами; 5) відносини керівництва передбачають наявність юридичної нерівності сторін.

Відзначимо, що керівництво в слідчих підрозділах органів внутрішніх справ завжди здійснюється на підставі планування їх діяльності. Планування – це вид адміністративно-управлінської функції, яка виконується з метою вирішення організаційних, фінансових, кадрових та інших питань, необхідних для визначення послідовності реалізації відповідних управлінських рішень. Термін «планування» в адміністративному праві формулюється неоднозначно.

О. М. Бандурка зазначає, що планування забезпечує організованість у діяльності органу внутрішніх справ, взаємодію між різними підрозділами, зосередженість зусиль на вирішенні головних

завдань, підвищує відповідальність виконавців і полегшує контроль [5, с. 143].

Отже, функція планування в слідчих підрозділах є необхідною основою всієї їх діяльності, її особливість полягає у тому, що: 1) суб'єкт планування не завжди виступає суб'єктом керівництва, однак рішення цих суб'єктів пов'язані; 2) завжди є передумовою виникнення інших управлінських відносин, зокрема, керівництва, контролю, організації тощо; 3) здійснюється на різних організаційних та функціональних рівнях.

Планування та керівництво у діяльності державних органів, в тому числі слідчих підрозділах, спрямовані, перш за все, на ефективну організацію їх діяльності. Організаційна функція – це вид адміністративно-управлінської функції, яка полягає у здійсненні уповноваженими суб'єктами упорядкування та узгодженості всіх елементів та систем з метою найбільш ефективної реалізації функціональних обов'язків на підставі попереднього планування та на основі постійного керівництва.

В діяльності слідчих підрозділів органів внутрішніх справ організаційні функції виконуються на різних рівнях і ділянках роботи. Наприклад, Перший заступник начальника ГУМВС, УМВС - начальник слідчого управління (відділу) здійснює організацію взаємодії слідчих підрозділів з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ і у межах компетенції з іншими правоохоронними органами, органами державної влади України, а також відповідними органами іноземних держав на підставі міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України [4].

Отже, організаційні функції в діяльності слідчих підрозділів органів внутрішніх мають такі особливості: 1) здійснюються юридично уповноваженими суб'єктами; 2) можуть входити до складу інших управлінських функцій (взаємодія, керівництво тощо), або реалізуються самостійно; 3) реалізуються як у зв'язку з внутрішнім упорядкуванням діяльності слідчих підрозділів, так і у їх зовнішній взаємодії з іншими суб'єктами (наприклад, при здійсненні слідчої дії).

Прийняття та реалізація будь-якого управлінського рішення потребує не тільки попередньої організації та планування, але і поточного, попереднього або наступного контролю. Контроль, як вид адміністративно-управлінської функції, полягає у перевірці та визначенні якості та своєчасності виконання управлінського рішення.

Контроль у діяльності слідчих підрозділів органів внутрішніх справ може бути різних видів: процесуальний (контроль за порядком здійснення слідчих чи інших процесуальних дій), організаційний (контроль за правильністю організації та ведення розслідування), поточний (здійснюється в ході проведення слідчих дій), наступний (проводиться після проведення слідчих дій), попередній (проводиться з метою перевірки вірності прийнятих управлінських рішень з приводу проведення тих чи інших слідчих дій). Кожен із видів контролю має власну мету та завдання.

Отже, контроль в діяльності слідчих підрозділів органів внутрішніх справ має такі характерні особливості: 1) уповноваженим суб'єктом контролю можуть виступати як слідчі, так і інші суб'єкти (наприклад, прокурор здійснює попередній, поточний та наступний контроль); 2) здійснюється на всіх етапах досудового слідства; 3) не виключає процесуальної самостійності та персональної відповідальності слідчого за прийняті ним рішення та проведені ним заходи; 4) здійснюється як в сфері основної діяльності слідчих підрозділів – досудовому слідстві, так і у сфері їх внутрішньо-організаційної діяльності (кадрова, організаційна робота).

Таким чином, значення адміністративно-управлінських функцій у діяльності слідчих підрозділів органів внутрішніх справ полягає у тому, що за їх допомогою: 1) здійснюється організаційне, кадрове, інформаційне, правове забезпечення діяльності слідчих підрозділів; 2) забезпечується розподіл функціональних обов'язків в середині системи та визначається ієрархічне підпорядкування в цій системі, що дозволяє зосередити зусилля відповідного структурного підрозділу (або посадової особи) на виконанні властивих йому функцій, підвищуючи якість виконуваної роботи та професіоналізм посадових осіб слідчих підрозділів за допомогою звуження їх спеціалізації; 3) визначаються та оптимізуються шляхи та засоби практичної реалізації, покладених на слідчі підрозділи функціональних обов'язків; 4) розробляються поточні та стратегічні плани діяльності слідчих підрозділів; 5) виявляються недоліки та прогалини в організаційній та функціональній будові системи слідчих підрозділів та визначаються шляхи її покращення тощо.

Отже, адміністративно-правові функції в діяльності слідчих підрозділів органів внутрішніх справ відіграють важливу роль, забезпечуючи належне функціонування всієї системи цих органів, і кожного окремого елемента у цій системі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Тлумачний словник української мови: 14000 слів і словосполучень / уклад.: Т. В. Ковальова, Л. П. Коврига. – Х. : Синтекс, 2001. – 671с.
2. Бахрах Д. Н. Административное право Российской Федерации (России) : курс лекций. – Вып. 1. – Екатеринбург, 1993. – 139 с.
3. Про затвердження Положення про головне слідче управління МВС України : Наказ Міністерства внутрішніх справ України № 686 від 09.08.2012 року // Офіційний вісник України. – 2012. – № 84. – Ст. 3408.
4. Про затвердження Типового Положення про слідче управління (відділ) головного управління, управління МВС України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, на транспорті : Наказ Міністерства внутрішніх справ України № 686 від 09.08.2012 року // Офіційний вісник України. – 2012. – № 84. – Ст. 3408.
5. Бандурка О. М. Основи управління в органах внутрішніх справ України: теорія, досвід, шляхи удосконалення. – Х. : Основа, 1999. – 440с.

Печенкін Ігор Віталійович

старший прокурор відділу нагляду за додержанням законів у сфері протидії корупції та процесуального керівництва у кримінальних провадженнях про корупційні правопорушення прокуратури Херсонської області

УДК 347.063

ПРО ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ВИЗНАЧЕННЯ ТА ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

В розділі I Національної антикорупційної стратегії на 2011–2015 роки зазначено про те, що: «корупція в Україні набула ознак системного явища, яке поширює свій негативний вплив на всі сфери суспільного життя, все глибше укорінюючись у повсякденному житті як основний, швидкий та найбільш дієвий протиправний засіб вирішення питань, досягнення певних цілей. Масштаби поширення корупції загрожують національній безпеці України. Це потребує негайного вжиття системних та послідовних заходів, які мають комплексний характер» [1].

Корупція як комплексне соціально-правове явище створює загрозу національній безпеці держави, негативно впливає на всі сфери суспільного життя, політику, економіку, право, міжнародні відносини, гальмує всі позитивні надбання України як держави. Запобігання та протидія такому явищу як з боку органів влади, так і громадян на шляху формування антикорупційної поведінки, неприйняття моделей спрощеного отримання благ за рахунок існування права в державі та дотримання його норм, має стати нормою.

У міжнародному праві визначення корупційного кримінального правопорушення вперше було дано Конвенцією ООН проти транснаціональної організованої злочинності, прийнятої Генера-

льною Асамблеєю ООН 15 листопада 2000 року, яку Україна ратифікувала 4 лютого 2004 року.

Зокрема, до корупційних дій Конвенцією віднесено підкуп публічних посадових осіб (ст.ст. 15, 16); підкуп у приватному секторі (ст. 21); розкрадання, неправомірне привласнення або інше нецільове використання майна публічною особою (ст. 17); розкрадання майна у приватному секторі (ст. 22); зловживання впливом з корисною метою (ст. 18); зловживання службовим становищем (ст. 19); незаконне збагачення (ст. 20); відмивання доходів від злочинів (ст. 23) та ін.

В Україні історично також склалась умови формування стереотипів протиправної поведінки громадян, які сприймаються ними як морально виправдані та корисні.

Зламати такі стереотипи дуже складно, однак це необхідно для побудови правової держави і потребує системної діяльності органів державної влади, у тому числі й органів прокуратури.

Згідно з рейтингами авторитетної в антикорупційних колах міжнародної неурядової організації Transparency International за підсумками 2012 року Україна за рівнем сприйняття населенням поширення корупції посідає 144 місце з 176 країн з індексом 2,3, за підсумками 2011 року – 152 місце серед 183 країн, у 2010 році – 134 місце. «Збитки від корупції складають суму близько 20 млрд.грн. на рік», зазначив нещодавно Президент України В. Ф. Янукович, який неодноразово наголошував на важливості для країни скоординованого, системного підходу уповноважених суб'єктів у зменшенні розмірів поширення корупції, мінімізації її наслідків, а також в об'єднанні всіх сил суспільства для спільного просування антикорупційних реформ [2].

Виправленню цих негативних тенденцій має стати розуміння небезпеки та реальності таких загроз кожним представником суспільства, а також чітка та ефективна реалізація державної антикорупційної політики.

Позитивним для виправлення ситуації є визнання пріоритетним антикорупційного напряму державної політики на найвищому державному рівні та в діяльності всіх спеціально уповноважених органів у сфері протидії корупції. Реалізуючи поставлені завдання керівництва держави, Генеральний прокурор України В. П. Пшонка вимагає від прокурорів активізувати координаційну діяльність у сфері протидії злочинності і корупції, підняти її на якісно новий рівень [3, с. 3].

Органи прокуратури України як один з основних суб'єктів протидії корупції та координатор реалізації антикорупційного законодавства також оновлює підходи в роботі та здійснює реформування системи органів прокуратури згідно з вимогами Закону України від 18.09.2012 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань удосконалення діяльності прокуратури» відповідно до сучасних європейських традицій [4].

Порядок організації прокурорського нагляду у зазначеній сфері врегульований вимогами статті 10 Закону України «Про прокуратуру», наказу Генерального прокурора України «Про організацію діяльності органів прокуратури у сфері запобігання і протидії корупції» №10-гн від 21.06.2011 р. [5], наказом Генерального прокурора України «Про координацію діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності та корупції» [6], спільним наказом Генерального прокурора України та керівників правоохоронних органів №43/375/166/353/284/241/290/256 від 26.04.2012 р. «Про затвердження Положення «Про координацію діяльності правоохоронних органів по боротьбі із злочинністю та корупцією» [7], а сам напрям роботи визначений як пріоритетний.

Останнім часом при здійсненні прокурорського нагляду у сфері протидії корупції увага акцентується на переході діяльності правоохоронних органів у цьому напрямі від кількісних показників до ефективності цієї роботи, що набуває ознак системності та періодично контролюється.

Разом з цим, кількість корупційних правопорушників, які уникли встановленої відповідальності завдяки колізії окремих правових норм, прорахункам окремих працівників правоохоронної та судової системи під час кваліфікації їх дій, створює напругу в суспільстві, ілюзію безкарності у правопорушників, систематичність і типовість шляхів уникнення від встановленої законом відповідальності.

Практиків, зокрема, турбують питання вирішення конкретних правових колізій, які закладені в нормах Закону України «Про заходи запобігання і протидії корупції», а також в Кодексі України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), оскільки саме їх найчастіше використовують у своїй роботі працівники правоохоронних органів під час протидії злочинності та корупційним правопорушенням.

Практика застосування зазначеного закону виявила необхідність законодавчого розмежування складу адміністративного корупційного правопорушення, передбаченого ст. 172-2 КУпАП та

складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 368 Кримінального кодексу (далі – КК) України, оскільки диспозиції обох статей по суті передбачають відповідальність за отримання вигоди чи хабара за виконання чи невиконання дій, пов'язаних з використанням службового становища.

Практичні труднощі виникають при кваліфікації дій правопорушників за ч. 1 ст. 172-2 КУпАП з огляду на невдалий виклад диспозиції цієї норми, оскільки недоцільним, на наш погляд, вбачається включення до диспозиції вимоги про не перевищення вартості неправомірної вигоди у розмірі 5 неоподаткованих мінімумів. На практиці це призводить до неможливості кваліфікувати дії правопорушника, який отримав передбачену приміткою 2 ст. 172-2 КУпАП неправомірну вигоду у вигляді переваги, пільги, послуги чи нематеріального активу, оскільки в контексті диспозиції зазначеної норми необхідним є встановлення грошового еквіваленту такої вигоди із зазначенням її розміру в протоколі про адміністративне правопорушення.

Аналогічно з цих підстав практично унеможливлено застосування до правопорушника конфіскації незаконно одержаної неправомірної вимоги матеріального характеру, що санкцією ч. 1 ст. 172-2 КУпАП визначено як обов'язкове адміністративне стягнення.

Крім того, статтею 6 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» встановлено обмеження (заборона) використовувати свої службові повноваження, а також навіть пов'язаних з цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або у зв'язку з прийняттям обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб.

При цьому відповідно до ст. 172-2 КУпАП передбачено відповідальність за такі дії лише в разі фактичного її одержання. Дана колізія на практиці звужує коло осіб, які вчиняють адміністративні корупційні правопорушення, проте за існуючим законом (ст. 172-2 КУпАП) не можуть бути притягнуті до відповідальності.

Окрему увагу хотілося б звернути на певну недосконалість деяких норм самого Кодексу. Так, статтею 38 не передбачено порядку зупинення строків накладення адміністративного стягнення в разі, якщо особа, стосовно якої складено протокол про адміністративне правопорушення з поважних причин не з'являється в судові засідання, перебуваючи у відрядженні або на лікуванні. Зазначена колізія дає змогу щороку уникати правопорушникам встановленої законом відповідальності, що в свою чергу нівелює принцип невідворотності покарання.

Окремо хотілося б відзначити проблему неможливості касаційного оскарження рішень апеляційного суду, що позбавляє можливості касаційного оскарження прокурором, а так само й громадянином постанов суду у справах про адміністративні, зокрема й корупційні, правопорушення. На нашу думку, відсутність такої норми в КУпАП в певній мірі входить у конфлікт з вимогами ст.ст. 125, 129 Конституції України обмежуючи одну із основних конституційних засад судочинства, що ґрунтується на забезпеченні касаційного оскарження рішень суду.

Вирішення таких колізій можливо шляхом наукової розробки, внесених законодавчих змін, у визначеному законом порядку внесення таких пропозицій через суб'єктів законодавчої ініціативи, привернення уваги до цього громадськості та засобів масової інформації, забезпечуючи принцип гласності в діяльності органів прокуратури.

Урахування запропонованих змін і доповнень до вирішення правових колізій та недоліків у чинному законодавстві сприятиме підвищенню ефективності антикорупційної діяльності органів прокуратури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про Національну антикорупційну стратегію на 2011–2015 роки : Указ Президент України від 21 жовтня 2011 року № 1001/2011 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 83. – Ст. 3020.

2. Марчак Д. «Кабмін підготував нову порцію антикорупційних заходів» / Д. Марчак // Forbes Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forbes.ua/nation/1349915-kabmin-podgotovil-ocherednuyu-porciyu-antikorrupcionnyh-mer>. – Назва з екрану.

3. Пшонка В. П. Щодо забезпечення належної координації діяльності правоохоронних органів у боротьбі з правопорушеннями / В. П. Пшонка // Вісник прокуратури. – 2012. – № 3 (129). – С. 3–10.

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань удосконалення діяльності прокуратури : Закон України від 18 вересня 2012 року № 5288-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 73. – Ст. 2934.

5. Про організацію діяльності органів прокуратури у сфері запобігання і протидії корупції : наказ Генерального прокурора України від 21 червня 2011 року № 10гн, із змінами, внесеними наказами Генерального прокурора України від 04 жовтня 2011 року № 3/2/1гн та від 12 липня 2012 року № 1гн-2) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/gl.html?_m=publications&t=rec&id=94102.

6. Про координацію діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності та корупції : наказ Генерального прокурора України від 16 січня 2013 року № 1/1гн [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/gl.html?_m=publications&t=rec&id=94102.

7. Про затвердження Положення «Про координацію діяльності правоохоронних органів по боротьбі із злочинністю та корупцією» : спільний наказ Генерального прокурора України та керівників правоохоронних органів від 26 квітня 2012

Пироженко Олександр Сергійович

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри кримінального права та кримінології
факультету з підготовки слідчих
Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК 343.221

**ДО ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАННЯ АДВОКАТА ОСОБОЮ, ЩО ЗДІЙСНЮЄ
ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ, ПОВ'ЯЗАНУ З НАДАННЯМ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ**

Конституція України та чинне законодавство висувають суттєві вимоги до осіб, які під час здійснення службової та професійної діяльності повинні діяти лише на підставі, в межах та у спосіб, що передбачені відповідними нормативно-правовими актами. Однак бюрократизована державна машина зберігає свої звичні механізми управління, адміністративні можливості та корупційні схеми тіньового заробітку. Президент України у своєму щорічному посланні до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України у 2012 році» відзначив наявність проблем з подолання «інерції та спротиву корумпованої бюрократії» на шляху до реалізації курсу модернізації держави [1, с. 7, 8]. Одним із головних шляхів до її подолання, на наш погляд, є вироблення єдиних підходів до тлумачення положень чинних антикорупційних законів, що має важливе значення не тільки для теорії, а й практики їх застосування.

Для упровадження дієвих механізмів, норм і правил, спрямованих на запобігання виникненню корупції, усунення причини і умов, які її породжують, 7 квітня 2011 року парламент ухвалив два нормативно-правові акти. Першим – Законом України від 07.04.2011 р. № 3206-VI «Про засади запобігання і протидії корупції» (далі – Закон про запобігання корупції від 07.04.2011 р.) – суттєво розширено коло суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення. Зокрема, відповідно до пп. «б» п. 2 ч. 1 ст. 4 згаданого Закону до останніх, крім іншого, також належать особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги (аудитори, нотаріуси, оцінювачі, а також експерти, арбітражні керуючі, незалежні посередники, члени трудового арбітражу, третейські судді під час виконання ними цих функцій, інші особи в установлених законом

випадках) [2]. Другим – Законом України від 07.04.2011 р. № 3207-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення», встановлено кримінальну відповідальність за зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги (ст. 365-2 КК України), а також за одержання особою, яка надає публічні послуги, неправомірної вигоди за вчинення дій або бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах особи, яка їх надає чи передає (ч. 3 і 4 ст. 368-4 КК України) [3].

Як видно з аналізу вказаних вище норм, чинне законодавство містить приблизний перелік осіб, які здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг. До них, зокрема, належать аудитори, нотаріуси, оцінювачі, експерти, арбітражні керуючі, незалежні посередники, члени трудового арбітражу, третейські судді (під час виконання цих функцій), а також інші особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг. Таким чином, питання про віднесення адвокатів до кола цих осіб залишається відкритим, оскільки жоден нормативний документ не містить роз'яснень змісту терміну «інша особа, яка не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування, але здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг».

Адвокат – це фізична особа, яка здійснює адвокатську діяльність на підставах та в порядку, що передбачені Законом України від 05.07.2012 р. № 5076-VI «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» (далі – Закон про адвокатуру від 05.07.2012 р.). Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 1 Закону про адвокатуру від 05.07.2012 р. адвокатська діяльність – незалежна професійна діяльність адвоката щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту [4]. Крім того, адвокатура України є недержавним самоврядним інститутом, що забезпечує здійснення надання різних видів правової допомоги на професійній основі. Отже, на перший погляд, є всі підстави прирівняти адвокатів до кола осіб, указаних у пп. «б» п. 2 ч. 1 ст. 4 Закону про запобігання корупції від 07.04.2011 р.

Проте, зазначені висновки є передчасними, оскільки головним «камнем спотикання» є відсутність легального (нормативного) визначення терміна «публічні послуги». У науці немає єдності думок з цього питання. Так, одні вчені під публічними послугами розуміють послуги, надані (у зв'язку з виконанням владних функ-

цій) органами виконавчої влади та їх установами при безпосередній взаємодії з громадянами. Інші визначають публічну послугу як чітко врегульовану законодавством суспільно значиму діяльність, для якої характерним є добровільний інтерес споживача послуги та індивідуальний характер її надання будь-якій особі, яка має на це право або звертається за реалізацією своїх прав, свобод і законних інтересів, на рівних підставах безоплатно або в межах цін, визначених державою (більш ґрунтовно зазначені позиції проаналізовано у роботах А. О. Данилевського [5] та Г. М. Зеленова [6]). Ми лише підкреслимо, що у Концепції розвитку системи надання адміністративних послуг органами виконавчої влади, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2006 р. № 90-р, до сфери публічних послуг віднесено послуги, що надаються органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями, які перебувають в їх управлінні [7].

Як вже зазначалося вище, адвокатська діяльність – це незалежна професійна діяльність. Вона здійснюється на договірних засадах (адвокат – клієнт) і оплачується відповідно до умов угоди про надання правової допомоги. Адвокат є самозайнятою особою (пп. 14.1.226 п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України), а отже самостійно обирає собі клієнтів, незалежно від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб (ст. 5 Закон про адвокатуру від 05.07.2012 р. [4]). Таким чином, особа, яка здійснює адвокатську діяльність, не може бути віднесена до кола осіб, що надають публічні послуги.

Однак професійна діяльність адвокатів в Україні регулюється також Законом України від 02.06.2011 р. № 3460-VI «Про безоплатну правову допомогу» (далі – Закон про правову допомогу від 02.06.2011 р.). Держава гарантує створення рівних можливостей для доступу осіб, які не мають коштів, до правосуддя шляхом надання безоплатної вторинної правової допомоги, що включає такі види правових послуг: (1) захист від обвинувачення; (2) здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; (3) складення документів процесуального характеру Згідно зі ст. 16 Закону про правову допомогу від 02.06.2011 р. Міністерством юстиції України при головних управліннях юстиції в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі утворюються центри з надання безоплатної вторинної правової допо-

моги (далі – Центри), які укладають контракти з адвокатами, включеними до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, для надання такої допомоги на постійній основі, а також – договори з адвокатами, включеними до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, для надання такої допомоги на тимчасовій основі (на підставі окремих договорів про надання послуг) [8]. Враховуючи викладене, адвокат, який вступив у договірні відносини з Центром, створеним державою з урахуванням потреб відповідної адміністративно-територіальної одиниці, здійснює свою професійну діяльність (наприклад, представляє інтереси особи в суді) за дорученням, отриманим від публічного органу, а отже, надає публічні послуги.

Більш змістовно розглянути можливість віднесення адвокатів до кола осіб, що здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг можливо через призму аналізу ознак, які характеризують указану діяльність. Так, В. І. Тютюгін зазначає, що для публічних послуг є характерними такі ознаки: а) вони спрямовані на набуття, зміну чи припинення прав та/або обов'язків юридичних або фізичних осіб; б) порядок та форма їх надання визначені органами держави чи місцевого самоврядування; в) результати надання цих послуг, як правило, оформлюються офіційним документом; г) такі послуги породжують наслідки правового характеру [9, с. 807].

Щодо першої ознаки зазначимо, що адвокат, який надає безоплатну вторинну правову допомогу, уповноважується відповідним Центром, наприклад, на захист від обвинувачення або на здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами (ст. 13 Закону про правову допомогу від 02.06.2011 р.), що явно спрямовано на набуття, зміну чи припинення прав та/або обов'язків.

Відносно другої ознаки зауважимо, що діяльність Центрів та адвокатів, які вступили з ними в договірні відносини, регулюється, окрім Закону про правову допомогу від 02.06.2011 р., також Наказом Міністерства юстиції України від 02.07.2012 р. № 967/5 «Про затвердження Положення про центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги» та положенням відповідного Центру.

Результати надання послуг з безоплатної вторинної правової допомоги, на нашу думку, оформлюються процесуальними документами, які адвокат складає під час здійснення захисту особи,

наприклад, від кримінального переслідування. Адже відповідно до ч. 3 ст. 93 Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 р. сторона захисту наділена правом здійснювати збирання доказів шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів.

Результатом надання публічних послуг адвокатом, ми вважаємо, є власне факт набуття, зміни чи припинення прав та/або обов'язків особи, яка звернулася за одержанням безоплатної вторинної правової допомоги (для прикладу, виправдання підсудного).

Як справедливо зауважує М. І. Хавронюк: «...для визначення природи послуги на перше місце ставиться не безпосередній суб'єкт її надання, а суб'єкт, який несе відповідальність за надання цієї послуги та джерело фінансування надання даного виду послуг, тобто вид бюджету» [10, с. 73]. Відповідальність за надання послуг з безоплатної правової допомоги несуть Центри, оскільки надання такою допомоги гарантується державою (ст.ст. 1, 3 5 та ін. Закону про правову допомогу від 02.06.2011 р. [8]). Фінансування вказаних установ здійснюється повністю або частково за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів.

Враховуючи вищевикладене зазначимо, що адвоката слід визнавати особою, що здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, лише у випадках, коли він надає безоплатну (для клієнта) вторинну правову допомогу з оплатою його діяльності на постійній (за контрактом) чи тимчасовій (за договором) основі за рахунок коштів державного чи муніципального бюджету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2012 році : Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К. : НІСД, 2012. – 256 с.
2. Про засади запобігання і протидії корупції : Закон України від 7 квітня 2011 року № 3206-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 40. – Ст. 404.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення : Закон України від 7 квітня 2011 року № 3207-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 41. – Ст. 414.
4. Про адвокатуру і адвокатську діяльність : Закон України від 5 липня 2012 року № 5076-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 62. – Ст. 2509.

5 Данилевський А. О. Особа, яка надає публічні послуги, як суб'єкт злочину / А. О. Данилевський // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка. – 2010. – Спецвипуск № 6. – Ч. 1. – С. 96–102.

6. Зеленов Г. М. Щодо визначення змісту поняття «публічні послуги» / Г. М. Зеленов // Теоретичні та прикладні проблеми сучасного кримінального права : матеріали II міжнар. наук.-практ. конф., м. Луганськ, 19-20 квітня 2012 року / упоряд.: Є. О. Письменський, Ю. Г. Старовойтова ; МВС України ; ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка. – Луганська : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. – С. 190–196.

7. Про схвалення Концепції розвитку системи надання адміністративних послуг органами виконавчої влади : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2006 р. № 90-р // Офіційний вісник України. – 2006. – № 7. – Ст. 376.

8. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 2 червня 2011 року № 3460-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 51. – Ст. 577.

9. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-те вид., допов. – Х. : Право, 2013. – Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. – 2013. – 1040 с.

10. Хавронюк М. І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про заходи запобігання і протидії корупції» / М. І. Хавронюк. – К. : Атіка, 2011. – 424 с.

Політова Анна Сергіївна

кандидат юридичних наук,

викладач кафедри кримінального права та кримінології факультету кримінальної міліції
Донецького юридичного інституту МВС України

УДК 342.841

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ПРОБЛЕМИ

Проблема корупції сьогодні є однією з найактуальніших проблем для України. Адже корупція обмежує конституційні права та свободи людини і громадянина, заважає нормальному функціонуванню державного апарату, гальмує просування в державі соціально-економічних реформ, сприяє розвитку організованої злочинності, негативно відбивається на міжнародному авторитеті країни тощо. На жаль, в Україні корумповані відносини все більше витісняють правові, етичні відносини між людьми і поступово трансформуються у звичайну норму поведінки, що, безумовно, загрожує її майбутньому [1].

Питанням протидії корупції присвячені наукові праці вітчизняних вчених: Л. І. Аркуші, Л. В. Багрій-Шахматова, А. В. Гайдука, О. О. Дульського, О. М. Джужі, О. Г. Кальмана, М. І. Камлика, М. І. Мельника, Є. В. Невмержицького, О. Я. Прохоренка, А. І. Редьки, О. В. Ткаченка, М. І. Хавронюка, а також праці закордонних науковців Б. В. Волженкіна, О. Гределанда, М. В. Костеннікова, А. В. Куракіна, Р. Клітгарда, В. Мілера, С. Роуз-Екerman та ін.

Витоки корупції знаходяться в людських негативах, які породжують намагання встановити особливу систему зв'язків та відносин з метою отримання і розподілу незаконних прибутків. Для цього використовуються як прогалини в законодавстві, що провокують стихійну появу нормативно нерегламентованих додаткових видів діяльності, так і прямі порушення існуючих норм і правил. Така система складається незалежно від ступеня розвитку суспільства і економічних стосунків. З точки зору інтересів суспільства питання полягає лише в масштабах цього явища.

За досягненням певного значення рівня корупції, який вимірюється ступенем довіри населення до влади, суспільство фактично лишається без ефективного управління. За таких умов цілком зрозумілим є той факт, що протидія корупції вважається одним з пріоритетних завдань значної кількості держав. Попри загалом невисокий рівень довіри до інститутів влади населення України здебільшого продовжує розглядати вищі органи влади як найбільш відповідальні за боротьбу з корупцією. Це підтверджується результатами соціологічного дослідження (див. мал. №1) [3, с. 15].

Найбільш відповідальні за боротьбу з корупцією

Запитання: На Вашу думку, від кого передусім залежить подолання корупції в Україні?

Малюнок №1. Визначення населенням суб'єктів боротьби з корупцією

Корупція дуже часто є найкращим способом боротьби з бюрократією. Через складність і запутаність надання послуг українськими органами влади в багатьох випадках саме хабарі допомага-

ють вирішити певну справу. Українська система управління по суті залишилася радянською, і вона не спроможна ефективно працювати в умовах ринкової економіки. Корупційні прояви, що перетворилися на своєрідний ринковий механізм, роблять її більш гнучкою. Більшість законодавчих ініціатив у сфері антикорупційної політики спрямована на посилення відповідальності особи за вчинення корупційного діяння, що безпосередньо впливає на збільшення корупційних явищ: підвищується рівень відповідальності – підвищується рівень ризик притягнення до відповідальності – зростає корупція. Але такі заходи впливають на наслідки корупції, а не на їх причини. Кардинально змінити ситуацію можна лише шляхом усунення корупційних можливостей у чинному українському законодавстві, яке містить багато прогалин, можливостей «обходу» тієї чи іншої норми, ряд колізійних норм [3, с. 109].

Проведені соціологічні дослідження 2007, 2008, 2009 та 2011 років про стан корупції в Україні, зокрема окремих видів корупції показує, що вимагання хабарів повернулось до рівня 2007 року (25,8% у 2011 році та 25,6% у 2007), попри те, що в 2009 році воно скоротилось до 22,1%. Добровільне пропонування хабара після скорочення з 13,1% у 2007 році до 9,9% у 2009 році тримається на тому ж рівні й досі – 10,0% у 2011 році. Використання особистих зв'язків невідчутно зросло – з 13,7% у 2009 році до 15,3% у 2011 році. Як і раніше, корупція проявляється в суспільстві нерівномірно – показники її рівня для одних владних функцій зростають, а для інших, навпаки, – скорочуються [2, с. 5, 6].

Протидія корупції, один з основних напрямків діяльності не тільки України, але і міжнародної спільноти. Одним з міжнародних документів з протидії корупції, який офіційно ратифіковано Законом України від 18.10.2006, є Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції. Вона застосовується для запобігання, розслідування та кримінального переслідування за корупцію та для призупинення операцій (заморожування), арешту, конфіскації та повернення доходів від корупційних діянь. Конвенція передбачає положення, згідно з яким кожна держава-учасниця, згідно з основоположними принципами своєї правової системи, розробляє, здійснює або проводить ефективну скоординовану політику з протидії корупції, яка сприяє участі суспільства і яка відображає принципи правопорядку, належного управління державними справами й державним майном, чесності і непідкупності, прозорості і відповідальності.

Конвенція передбачає положення щодо створення спеціально уповноважених органів, завданням яких є запобігання корупції за

допомогою проведення відповідної політики, здійснення нагляду та координації реалізації цієї політики; розширення та поширення знань щодо запобігання корупції. Для здійснення діяльності зазначений спеціальний орган повинен бути наділений відповідними повноваженнями. Одним з таких органів є *Transparency International the global coalition against corruption* (TI). Індекс сприйняття корупції, який складається цією організацією з 1995 року, розставляє країни по місцях, оцінюючи ступінь поширеності корупції серед державних службовців та політиків. Індекс розглядає всі можливі форми корупційної діяльності, включаючи «хабарі посадовим особам та їхню участь у розподілі прибутків від виконання державних замовлень, а також незаконне або недобросовісне використання бюджетних коштів». При складанні рейтингу оцінюється також і ефективність антикорупційних заходів, що проводяться владою.

Відповідно до звітів TI, яка оприлюднює щорічну статистику про стан корупції в 183 країнах світу, Україна в індексі сприйняття корупції опустилася з 134 місця в 2010 році на 152 місце в 2011. За результатами 2010 року Україна посіла в рейтингу 134 місце серед 178 країн. Разом з тим, в 2006 році Україна, маючи оцінку в 2,8 бала, була на 99-104 місці серед 163 країн світу.

У списку 2011 року Україна поділяла 152 місце з Таджикистаном, вище цих двох країн перебуває Уганда, а нижче – Центрально-Африканська Республіка. Гірша ситуація тільки в таких країнах, як, Кенія, Зімбабве, Ірак, Киргизстан, Екваторіальна Гвінея або Афганістан. З країн СНД у списку цього року лідером є Естонія, що посідає 29 місце. Росія та Білорусь поділять 143 місце рейтингу з Азербайджаном, Коморськими островами, Мавританією, Нігерією, Східним Тимором, Того й Угандою.

Дещо змінилася ситуація у 2012 році. Відповідно до звіту Transparency International, Україна має нині індекс сприйняття корупції 26. Вона зайняла 144–149 місця разом із Бангладеш, Камеруном, Республікою Конго, Сирією і Центрально-Африканською Республікою. Найменш корумповані країни такі країни як Данія, Фінляндія, Нова Зеландія, Швеція, Сингапур і Швейцарія. Наприкінці списку опинилися Сомалі і Північна Корея, яку було внесено до рейтингу вдруге, а також Афганістан.

Першорядне значення в протидії корупції як пріоритетного завдання державної політики, надається усуненню прямих і непрямих причин корупції. Зміст цих причин пов'язаний із цілим комплексом правових, соціально-політичних, економічних та інших умов, що характеризують політичне й соціально-економічне

становище держави. Однак, незважаючи на існування численних форм корупції в правовому відношенні, корупція становить сукупність різних за характером та ступенем суспільної небезпеки, але єдиних за своєю суттю корупційних діянь, інших правопорушень (кримінальних, адміністративних, цивільно-правових, дисциплінарних), а також порушень етики поведінки посадових осіб, пов'язаних із вчиненням цих діянь.

В Україні у сфері протидії корупції зроблено досить багато, зокрема прийнято спеціальний антикорупційний закон та низку інших законодавчих актів антикорупційного спрямування, схвалено Концепцію боротьби з корупцією, розроблено спеціальну антикорупційну програму, проголошено курс на посилення протидії цьому явищу, запроваджено систематичне проведення організаційних заходів за участю керівників правоохоронних та інших державних органів з питань протидії корупції тощо.

Тому, можна погодитися з Г. Л. Шведовою, що: по-перше, ефективність протидії корупції передусім залежить від її правильного розуміння. По-друге, основною причиною корупції вважається недостатній розвиток культури, тому її підвищення виступає радикальним засобом в антикорупційній діяльності. По-третє, збитки від корупції в нашому суспільстві є колосальними, як в матеріальному, так і в духовному вимірах, адже зараз в суспільній свідомості корупція сприймається як етично прийнятна форма поведінки, що свідчить про кризовий рівень політичної культури в суспільстві. По-четверте, реалізація формули «культура + відповідальність» в процесі протидії корупції за допомогою засобів кримінальної юстиції буде мати позитивний ефект лише у випадку існування належного рівня соціальної культури громадян, що їх застосовують. По-п'яте, аналізуючи норми сучасного законодавства, слід зазначити, що в ньому недостатньо реалізовано інститут політичної відповідальності за корупційні дії політичних діячів, що певним чином знижує ефективність протидії корупційній злочинності [4, с. 531].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вербицький К. О. Державні службовці як суб'єкти корупційних правопорушень / К. О. Вербицький. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/naukma/law/2002_20/07_verbytsky_ko.pdf. – Назва з екрану.
2. Шульженко Ф. П. Корупція в Україні: як реально зменшити її масштаби / Ф. П. Шульженко // Право України. – 2009. – № 11. – С. 107–110.
3. Стан корупції в Україні. Порівняльний аналіз загальнонаціональних досліджень: 2007–2009, 2011 : Звіт за результатами соціологічних досліджень. – Київ, 2011. – 47 с.
4. Шведова Г. Л. До питання про протидію корупції в Україні: політико-кримінологічний аспект / Г. Л. Шведова // Держава і право. – 2011. – Вип. 53. –

Романова Ольга Іванівна

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету з підготовки слідчих
Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК 343.7(343.237)

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ

Розвиток українського суспільства на шляху до побудови соціальної правової держави, базові засади якої закладені в Основному законі нашої держави, характеризується значними демократичними здобутками у сфері формування та реалізації державної влади. Цей період в Україні супроводжується як позитивними надбаннями, так і виникненням та розвитком негативних явищ. Особливо характерне для цього періоду збільшення кількості злочинів у сфері службової діяльності, які завдають значну шкоду державі та суспільству і поширення корупції.

Суворе дотримання та безперечне виконання законів є загальним принципом кримінально-правової політики України. Боротьба зі злочинністю і, зокрема, з корупцією в сучасних умовах розглядається як один із пріоритетних напрямків внутрішньої політики України.

Корупція є найбільш небезпечним явищем серед інших злочинів. Її суспільна небезпека обумовлюється тим, що вона підриває авторитет держави, завдає шкоду утвердженню демократичних основ управління суспільством, побудові та функціонуванню державного апарату; суттєво обмежує конституційні права і свободи людини і громадянина; порушує принципи верховенства права; призводять до гальмування викривлення соціально-економічних реформ; перешкоджає розвитку ринкових відносин; грубо порушує встановлений порядок здійснення повноважень посадовими та службовими особами органів державної влади, місцевого самоврядування; надає незаконні привілеї корумпованим угрупованням і кланам, підпорядковує державну владу їх інтересам; сприяє криміналізації економічних відносин, легалізації доходів отриманих незаконним шляхом; порушує принципи соціальної справедливості, невідворотності покарання; нищить духовні, моральні та

суспільні цінності; ускладнює відносини з іншими державами і всією міжнародною спільнотою.

Тому подальша розбудова в Україні громадянського суспільства, орієнтованого на безумовне забезпечення прав і свобод людини, створення умов для задоволення інтересів фізичних та юридичних осіб, вимагає від нашої держави створення ефективних механізмів запобігання впливу на суспільні відносини таких негативних явищ. А це можливо лише шляхом розробки єдиної концепції протидії корупції та хабарництва.

Зміст концепції національної безпеки України повинен включати в себе сукупність соціально-економічних, політичних, правових та інших передумов забезпечення ефективної діяльності державної влади в напрямку реалізації політики по боротьбі з корупцією та хабарництвом.

Особливо вражаючим і небезпечним для розвитку кримінального законодавства є той факт, що, по-перше, за час існування незалежної Української держави не розроблено і не затверджено на державному рівні ні концепції політики у сфері боротьби зі злочинністю, ні концепції кримінально-правової політики, і, по-друге, існують чітко позначені протиріччя між рівнями кримінально-правової політики [1, с. 15, 16].

Найвні розбіжності між рівнями кримінально-правової політики у відсутності концепції виявляються особливо негативними явищем. Мається на увазі, що національна кримінально-правова доктрина багата на розробки практично всього спектра проблем кримінально-правової науки. Однак при розробці конкретних законопроектів, а особливо на стадії прийняття закону, напрацювання доктринального рівня залишаються, м'яко кажучи, поза увагою, а часто просто ігноруються. Як наслідок прийняття законів до яких, одразу починаються вноситись доповнення, поправки тощо. Яскравим прикладом цього є хоча б загальна «історія» прийняття антикорупційного законодавства 2009 року та нового Кримінального процесуального кодексу, це приклад сьогодення. Як наслідок, надзвичайно часто прийнятий закон не відповідає вимогам кримінально-правової політики і є неефективним. Взагалі уся діяльність законодавчого органу у сфері кримінально-правової політики вимагає вдосконалення. На сьогодні законопроекти у сфері кримінального законодавства часто є неузгодженими як з іншими чинними законами, так і з іншими нормами чинного КК України, що викликає колізії, створює проблеми в законодавстві, тощо [2, с. 74].

Така політика повинна забезпечувати національну безпеку, захист безпеки держави та державної влади від злочинних посягань проти конституційного устрою, стабільності внутріполітичної обстановки, соціальної, національної та релігійної рівноваги, інтересів державної служби та правосуддя.

Держава влада, як соціальна категорія, забезпечує та реалізує різноманітні за своїм змістом суспільні відносини, що проявляється в безпосередньому керівництві, управлінні, організації та контролі. Їх захист саме засобами антикорупційної політики надасть можливість удосконалити державність, забезпечить ефективне проведення подальших антикорупційних реформ.

Еволюція корупції та поглиблення її якісних характеристик є характерним тоді, коли: по-перше, мірилом всього становляться виключно гроші та інші матеріальні блага, охоплюючи різноманітні сторони життя (починаючи з освіти, соціального статусу, кар'єри, завершуючи здоров'ям), спостерігається девальвація духових цінностей. Цінність особистості та її професіоналізм визначаються розміром «гаманця», залишаючи на другорядному місці досвід, знання та особисті властивості людини; по-друге, визнаються та заохочуються допустимими будь-які засоби заради збагачення, внаслідок чого, практично виключаються з норм поведінки людини такі важливі якості, як мораль, порядність, право на власну думку; по-третє, в рамках діючих законів забезпечуються мінімальні стандарти життя, відсутні державні соціальні програми підтримки, все яскравіше проявляється в буденні безробіття, безпритульність; по-четверте, закони та законопроекти, що приймаються державою, не відповідають стандартам життя в суспільстві, заганяючи людину в жорсткі умови їх виконання, не зважаючи на криміногенний змісту їх виконання.

Внаслідок вказаних причин та умов влада перестає бути державною, а саме, знаряддям захисту громадян від суспільно небезпечних та соціально небезпечних проявів, таких як корупція та порушення інших прав та свобод [3, с. 203].

Кримінально-правова проблема боротьби з корупцією проявляється в тому, що хабарництво, як основний та головний її прояв, має «хронічний» характер для держави та суспільства в цілому. В цій проблемі відображено відоме прагнення держави та суспільства забезпечити плідний та ефективний захист прав своїх громадян від незаконної діяльності посадових осіб, за рахунок власної підкупності, порушуючи інтереси державної служби.

Більшість службовців, відчуваючи свою професійну неспроможність, невпевненість у майбутньому, невідповідність змісту і

умов професійної діяльності, рівню матеріально-технічного і фінансового забезпечення своїм очікуванням, помилково бажають досягти високого результату «силовими» методами, маючи лише мету стрімкого та максимального збагачення, шляхом зловживання своїм службовим становищем, використовуючи ввірене їм державне майно в власних інтересах або в інтересах родичів чи, взагалі, привласнюючи його.

Таким чином, якщо держава приділить більш значну увагу в контексті кримінально-правової політики на питання вдосконалення кримінального, кримінально-процесуального, оперативно-розшукового законодавства, то це дасть можливість ефективно боротися з хабарництвом та корупцією, використовуючи законні заходи та підстави, але ніяк ні штучно створену обстановку в гонці за статистичними показниками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та нові проблеми / П. Л. Фріс. – К., 2005. – С. 332.
2. Фріс П. Л. Питання кримінального права в контексті кримінально-правової політики / П. Л. Фріс // Право України – 2010. – № 9 – С. 73.
3. Мельник М. І. Поняття корупції / М. І. Фріс // Корупція та боротьба з нею – К., 2000. – С. 203.

Самотієвич Валерія Олександрівна

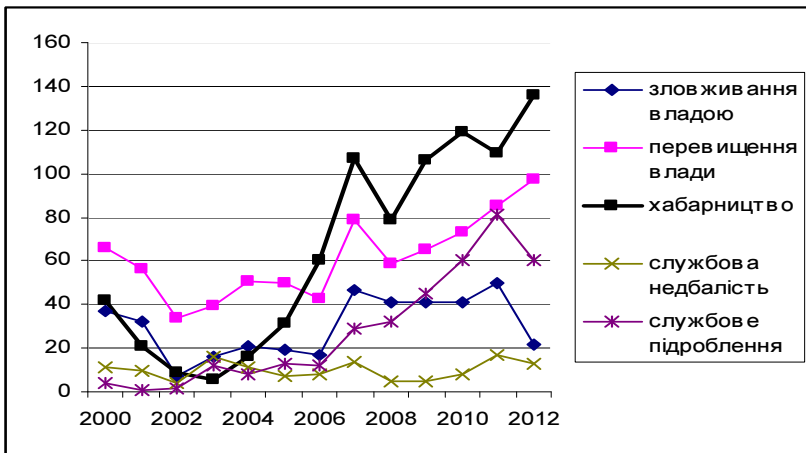
кандидат юридичних наук,
референт-перекладач відділу міжнародних зв'язків
Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК 343.918.1

**КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИСТОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ОВС
УКРАЇНИ, ЗАСУДЖЕНИХ ЗА СТ. 368 КК УКРАЇНИ**

Одержання хабарів посадовцями різних ланок у системі державного управління є доволі поширеним явищем для сучасних українських реалій. Представники органів внутрішніх справ України не є винятком: результати численних досліджень, фокус-груп, моніторингів ЗМІ свідчать про те, що повсякденна діяльність працівників міліції неможлива без вимагання та одержання хабарів. За офіційною статистикою хабарництво та перевищення влади та службових повноважень складають майже половину всіх вчинених злочинів працівниками ОВС з 2000 р. до 2012 р. Динаміка основних видів посадових злочинів, вчинених працівниками ОВС за період 2000–2012 рр., демонструє превалювання виявлених фактів одер-

жання хабара, кількість яких до базового 2000 р. збільшилась на 323,8% у 2012 році.

Слід також зазначити, що питома вага офіційно виявлених фактів міліцейського хабарництва у відношенні до їх загальної кількості є надзвичайно малою через високий рівень латентності цього виду злочинів та процесуальних складнощів у їх документуванні. Тому рівень хабарництва у діяльності міліції значно вищий офіційно зазначеного та визначити його майже неможливо [0].

Дослідження проблеми хабарництва серед працівників ОВС вимагає вивчення особистості хабарника-працівника ОВС та надання кримінологічної характеристики такої особистості. Було встановлено, що переважну більшість злочинців цього типу, за даними, отриманими в результаті нашого дослідження, складають високоосвічені особи: 73% хабарників отримали вищу освіту (83% з них – вищу юридичну), 19% – середню спеціальну, мали певний досвід роботи в ОВС (6–10 років в ОВС складають 37% засуджених за хабар, та по 25 % – працівники ОВС, які прослужили в органах від 10–15 років та до 5 років (переважна більшість з яких від 3 до 5 років). Вікові показники майже однакові для хабарників серед працівників ОВС у вікових групах від 21–25, 26–30, 31–35 років: складають майже по 30 %.

Проаналізувавши поширеність такого явища як хабарництво за окремими підрозділами ОВС нами було з'ясовано, що перше місце належить слідчим підрозділам. Майже половина усіх вчинених цими працівниками злочинів (44,5%) складає саме хабарництво,

що пояснюється наявністю широких повноважень в сфері прийняття процесуальних рішень. Дільничні інспектори міліції займають друге місце за кількістю фактів одержання хабарів. Це обумовлено наявністю у останніх кола повноважень, які вони здійснюють у непроцесуальній формі, без документального оформлення. Важливу роль відіграє й той факт, що робота дільничного інспектора здійснюється безпосередньо серед людей на своїй території (особливо у віддалених районах), що створює імідж людини, яка може вирішити багато різноманітних питань у сфері правозастосовчої діяльності як, наприклад, допомогти уникнути певних проблем, пов'язаних із законом за окрему матеріальну винагороду.

До хабарників-працівників ОВС можна віднести доволі широке коло осіб із найрізноманітнішими потребами, мотивами, моральними настановами, ціннісними орієнтаціями. Саме тому пропонується розподілити цих злочинців на групи за критеріями, які б допомогли більш точно проаналізувати їх особистісні риси. Так, С. А. Шалгунова запропонувала розподілити цих осіб за рівнем добробуту працівника ОВС, який отримав хабар, на два типи. До першого типу авторкою віднесено так званого умисного хабарника, до якого відносяться особи, які отримали хабар з метою збагачення, їх кількість складає 93,8% від загальної кількості вивченого масиву. До другого типу (вимушеного хабарника) запропоновано віднести осіб, які погодилися отримати запропонований (добровільно) хабар тому, що опинилися в скрутному матеріальному становищі і не мали коштів на утримання своєї родини 6,25 % [0, с. 118]. На нашу думку, цей критерій є досить умовним, оскільки майже неможливо провести межу в рівні матеріального забезпечення родин та визначити перебування родини у скрутному матеріальному становищі чи то за межами останнього. Більше того, будь-які сімейні матеріальні проблеми не надають права та не можуть бути вирішеними за рахунок вчинення злочину.

При розгляді цієї категорії злочинців ми вважаємо за доцільне виокремлювати дві групи хабарників за критерієм механізму прийняття рішення про вчинення злочину, а саме: 1) активний підтип, який характеризується умисним створенням обстановки пропонування хабара, вимаганням хабара або ж цілеспрямованої пропозиції надати хабар; 2) пасивний підтип, який характеризується наданням згоди на пропозицію хабародавця одержати хабар за вчинення (невчинення) відповідних дій. Основною відмінністю особистості злочинців активного та пасивного підтипу є ступінь глибини їх антисуспільної спрямованості: у злочинців активного

підтипу він значно вищий, ніж у пасивного.

Визначення ступеню стійкості злочинної орієнтації цієї групи осіб є досить проблематичним. Викриття факту хабарництва та доведення одержання хабара є доволі складним процесом, а, отже, у разі розкриття такого злочину майже неможливо встановити, був такий випадок поодиноким, чи отримання хабарів встановленою особою мало більш-менш систематичний характер. Таким чином, складно говорити про ступінь стійкості орієнтації особи на злочинні засоби забезпечення власних матеріальних потреб. Окрім того, фактів повторного засудження працівників ОВС за вчинення хабарництва взагалі не існує, оскільки після доведення вчинення такого злочину та призначення винній особі покарання працівник звільнюється з ОВС, і його подальше відновлення на службі вже неможливе.

Проте деякі вчені наполягають на стійкості орієнтації на вчинення протизаконних дій, зазначаючи, що висока суспільна небезпека цих злочинів (злочинів, вчинених з корисливо-злочинних мотивів) полягає у стійкій криміногенній установці правопорушників, оскільки головним в їх житті виступають гроші чи матеріальні цінності, а, отже, даний тип особи внутрішньо готовий до вчинення будь-якого злочину заради досягнення своєї мети.

Слід звернути увагу на те, що хабарницькі дії часто здійснюються з найрізноманітніших мотивів, і лише на перший погляд здається зрозумілим, що такі злочини детерміновані користю, хоча, насправді, посилення на корисливі засади ширше, ніж посилення тільки на корисливі мотиви. В основі цієї мотивації, на думку О. С. Новакова, лежать користолюбство, прагнення наживи, зажерливість, всезатьмарююча влада грошей чи матеріальних цінностей, невгамовне прагнення накопичення тощо [0, с. 97]. Усе перераховане в загальному вигляді належить до мотиву користі, вважати який єдиними у вчиненні хабарницьких дій є помилковим. Можливі й інші мотиви, такі, як, наприклад, мотив самоствердження, кар'єристські мотиви, владолюбство, а мотив користі, в той же час виступає лише в якості додаткового мотиву.

Серед мотивів, властивих цьому підтипу особистості, окрему увагу слід звернути на псевдосоціальні мотиви та безпосередньо відомчо-корпоративні мотиви, якими працівники ОВС, які вчинили злочини, пояснюють свої діяння. Проте ці мотиви не є такими, якими керується особа при вчиненні злочинів, не є мотивами за суттю, а належать до мотивування вчинених дій. Насправді ж особа діє для отримання певної користі для себе, керується потреба-

ми зміцнення власного статусу та, часто, діє через страх бути відкинутим або знищеним створеною у суспільстві системою. Останнє пояснює певною мірою той факт, що особистість, яка мала абсолютно позитивні особистісні характеристики при вступі на службу, поступово втягується в коло злочинних взаємовідносин під впливом оточуючих колег.

Таким чином, паралельно можуть діяти два та більше провідних мотиви, наприклад, мотив користі та мотив самоствердження в очах референтної групи. Вони взаємно доповнюють та підсилюють один одного, надаючи поведінці цілеспрямованого, стійкого характеру, значно підвищуючи її суспільну небезпеку.

Цікаві результати були отримані С. А. Шалгуновою стосовно потреб, які намагаються задовольнити працівники ОВС, отримуючи хабар. Так, у хабарників віком від 20 до 30 років домінують особистісні потреби: бажання накопичення цінностей у вигляді коштовних речей, таких, як автомобіль, гараж. Хабарники ж у віці від 30 до 45 років переважно керуються не особистими потребами, а потребами родини, а, отже, до кола їх основних проблем входять придбання квартири, дачі, коштовностей, матеріальне забезпечення навчання дітей, гарного відпочинку родини та ін.

Отже, працівників ОВС, винних в одержанні хабара, можна описати як освічених осіб, які отримали, у переважній більшості, вищу юридичну освіту та набули певного досвіду роботи в ОВС. Особистості хабарника – працівника ОВС характерним є усвідомлення протиправності свого діяння: такі особи не помиляються у правовому та моральному оцінюванні інтересів, які вони переслідують, отримуючи хабар. У співвідношенні цінностей духовних та матеріальних людей цього типу інтерес обмежений матеріально-речовими відносинами, що пояснюється низьким рівнем державно-патріотичних, ідейних, професійних та моральних установок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Права людини в діяльності української міліції – 2011 рік / за ред. Є. Ю. Захарова. – Київ-Харків : Права людини, 2011 р. – 354 с.
2. Шалгунова С. А. Кримінологічно-правові та кримінологічні заходи попередження хабарництва серед співробітників органів внутрішніх справ : дис. ... канд. юрид. наук : 12. 00 08 / Шалгунова Світлана Аполінарівна. – К., 1999. – 203 с.
3. Новаков О. С. Кримінологічна характеристика та профілактика злочинів, які вчиняються працівниками міліції у сфері службової діяльності : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Новаков Олександр Сергійович. – Нац. акад. внутр. справ України. – К., 2003. – 205 с.
4. Антонян Ю. М. Личность преступника / Ю. М. Антонян, В. Н. Кудрявцев, В. Е. Эминов. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. – 366 с.

Северин Оксана Олександрівна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету з підготовки слідчих
Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК 343.3

ЩОДО СУБ'ЄКТУ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Одним із найактуальніших завдань сучасної України є максимально швидке формування повноцінного, вільного від корупції громадянського суспільства, оскільки вона відчутно впливає на економіку, політику, управління, соціальну і правову сфери, громадську свідомість, міжнародні відносини. Питанням запобігання та протидії корупції присвячено багато праць знаних науковців, політиків, філософів; проведено величезну кількість наукових конференцій, круглих столів, засідань, запропоновано десятки шляхів вирішення цієї проблеми.

Значний внесок в цьому напрямку було зроблено працями таких вчених як О. О. Дудоров, М. І. Мельник, М. І. Камлик, Є. В. Невмержицький, А. І. Редька, М. І. Хавронюк тощо. Проте питання залишається актуальним і до теперішнього часу.

Базовим нормативним документом, що регламентує відносини, які виникають у сфері запобігання і протидії корупції, є Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції», який набув чинності 1 липня 2011 року [1]. Цим законом встановлено поняття корупційного правопорушення, під яким розуміється умисне діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 4 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, цивільно-правову та дисциплінарну відповідальність.

Це поняття значно ширше від поняття корупційного діяння, що було передбачене у попередньо діючому Законі України «Про боротьбу з корупцією» від 05 жовтня 1995 року [2]. Корупційними діяннями вважались лише незаконне одержання особою, уповноваженою на виконання функцій держави, у зв'язку з виконанням таких функцій матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг, у тому числі прийняття чи одержання предметів (послуг) шляхом їх придбання за ціною (тарифом), яка є істотно нижчою від їх фактичної (дійсної) вартості, а також одержання особою, уповноваженою на виконання функцій держави, кредитів або позичок, придбання цінних паперів, нерухомості або іншого майна з використанням при цьому пільг чи переваг, не передбачених чинним законодавством.

За вчинення корупційного діяння та інших правопорушень, пов'язаних з корупцією на підставі цього Закону передбачалась лише адміністративна відповідальність. Питання про кримінальну, цивільно-правову та матеріальну відповідальність за корупційні діяння та правопорушення, пов'язані з корупцією, вирішувались відповідно до вимог чинного законодавства.

Коло суб'єктів корупційних діянь та інших правопорушень, пов'язаних з корупцією обмежувалось поняттям «особи, уповноважені на виконання функцій держави». До таких осіб відносились: державні службовці; Прем'єр-міністр України, Перший віцепрем'єр-міністр, віцепрем'єр-міністри, міністри; народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати сільських, селищних, міських, районних у містах, районних, обласних рад; посадові особи місцевого самоврядування; військові посадові особи Збройних Сил України та інших військових формувань (крім військовослужбовців строкової служби).

У чинному Законі України «Про засади запобігання і протидії корупції» коло суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення значно ширше. До таких осіб відносяться:

1) особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

а) Президент України, Голова Верховної Ради України, його Перший заступник та заступник, Прем'єр-міністр України, Перший віцепрем'єр-міністр України, віцепрем'єр-міністри України, міністри, інші керівники центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України, та їх заступники, Голова Служби безпеки України, Генеральний прокурор України, Голова Національного банку України, Голова Рахункової палати, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Голова Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим;

б) народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати місцевих рад;

в) державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування;

г) військові посадові особи Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів військових формувань;

г) судді Конституційного Суду України, інші професійні судді, Голова, члени, дисциплінарні інспектори Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, службові особи секретаріату цієї Комісії, Голова, заступник Голови, секретарі секцій Вищої ради юстиції, а

також інші члени Вищої ради юстиції, народні засідателі і присяжні (під час виконання ними цих функцій);

д) особи рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ, державної кримінально-виконавчої служби, органів та підрозділів цивільного захисту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, податкової міліції;

е) посадові та службові особи органів прокуратури, Служби безпеки України, дипломатичної служби, митної служби, державної податкової служби;

є) члени Центральної виборчої комісії;

ж) посадові та службові особи інших органів державної влади;

2) особи, які для цілей цього Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

а) посадові особи юридичних осіб публічного права, які не зазначені в пункті 1 частини першої цієї статті, але одержують заробітну плату за рахунок державного чи місцевого бюджету;

б) особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги (аудитори, нотаріуси, оцінювачі, а також експерти, арбітражні керуючі, незалежні посередники, члени трудового арбітражу, третейські судді під час виконання ними цих функцій, інші особи в установлених законом випадках);

в) посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, в тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), а також іноземні третейські судді, особи, які уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному до судового;

г) посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), а також члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів;

3) особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або особи, спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приват-

ного права незалежно від організаційно-правової форми, відповідно до закону;

4) посадові особи юридичних осіб, фізичні особи – у разі одержання від них особами, зазначеними у пунктах 1, 2 частини першої цієї статті, або за участю цих осіб іншими особами неправомірної вигоди.

Звісно щодо посилення боротьби з корупцією ці зміни є позитивними. Але при цьому законодавець чомусь не звернув увагу на необхідність однозначного тлумачення певних термінів, що вживаються як в адміністративному так й у кримінальному законодавстві. Прикладом цього можна вважати неузгодженість та невизначеність понять «службова особа» та «посадова особа».

Поняття посадової особи закріплено у ст. 2 Закону України «Про державну службу»: «Посадовими особами вважаються керівники та заступники керівників державних органів та їх апарату, інші державні службовці, на яких законами або іншими нормативними актами покладено здійснення організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій» [3].

Таким чином, для посадової особи характерною ознакою є зайняття керівної посади, яка наділяє правом виконувати юридично-владні дії, які поширюються на підлеглих по службі осіб. Будь-яка посадова особа є носієм владних повноважень, які створюють реальні можливості для забезпечення внутрішнього управління відповідною організаційною структурою і правом зовнішнього управління – відповідно до ієрархії побудови системи державних органів. Посадова особа державної служби наділена державно-владними повноваженнями, що надає їй право представляти відповідний державний орган чи його підрозділ у процесі виконання службових завдань та функцій. Разом з тим, вона несе персональну відповідальність за діяльність організаційної структури, чий інтереси вона репрезентує [4, с. 285].

Пункт 1 та 2 Примітки до статті 364 Кримінального кодексу України визначає поняття службової особи, що містить значний перелік осіб, які вважаються службовою особою. Проте примітка до ст. 172-3 КпАП України також містить поняття службової особи, детальний аналіз якої приводить до висновку, що навіть особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги, визнаються службовими особами.

Очевидно, що є неприпустимим тлумачити одне й те саме поняття у різних законах по-різному. Слід законодавчо закріпити поняття службової особи та посадової особи. Основним критерієм розмежування понять «посадова особа» і «службова особа» має

стати характер владних повноважень, якими володіють ці особи. Дії службової особи породжують юридичні наслідки для фізичних і юридичних осіб, які не перебувають з ними в службово-правових відносинах. Службова особа у межах чинного законодавства наділена правом застосовувати заходи адміністративного примусу до учасників правовідносин, які порушують нормативне встановлені правила поведінки [4, с. 288]. Службовою особою є учасник адміністративно-правових відносин, на відміну від посадової особи, яка є учасником службово-трудова відносин [5, с. 98, 99.].

З вищевикладеного можна зробити наступні висновки. У Законі України «Про засади запобігання і протидії корупції» з'явилося поняття корупційного правопорушення, яке охоплює діяння, що за раніше діючим законом корупційними не вважались. У зв'язку зі зміною цього поняття розширилось й коло суб'єктів відповідальності за корупційне правопорушення. Безперечно ці зміни сприятимуть посиленню боротьби з корупцією, але законодавцям слід звернути увагу й на недосконалість деяких понять, що вживаються у чинному законі. Прикладом цього є неузгодженість понять «посадова особа» і «службова особа». Чітка уніфікація на законодавчому рівні вказаних понять надасть можливість усунути протиріччя між різними галузями права та безперечно послужить на користь правозастосовчій практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про засади запобігання і протидії корупції : Закон України від 7 квітня 2011 року № 3206-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 40. – Ст. 404.
2. Про боротьбу з корупцією : Закон України від 05.10.1995 № 356/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 34. – Ст. 267.
3. Про державну службу : Закон України від 16.12.1993 № 3723-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 52. – Ст. 490.
4. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. – К. : Факт, 2003. – 384 с.
5. Кульбашна О. Співвідношення понять «службовець» і «державний службовець» у законодавстві України / О. Кульбашна // Право України. – 1999. – № 4. – С. 96–101.

Селюков Вадим Сергійович

кандидат юридичних наук,

викладач-методист факультету заочного та дистанційного навчання працівників ОВС
Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК 343.353(477)

**ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 365-2
КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ**

Корупція – це протиправна діяльність посадових та службових осіб, яка полягає у використанні ними своїх прав і посадових мож-

ливостей для особистого збагачення або отримання інших благ немайнового характеру. Іншими словами, корупція – використання службових або посадових повноважень особою в особистих, не пов'язаних зі службою, інтересах та для задоволення особистих потреб.

Проблемі вирішення питання по протидії та боротьбі з корупцією присвячено достатньо велику кількість наукових праць сучасних вчених, але в правовій державі визначальним залишається «слово закону». Так, у 2011 році було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» [1], який містив доповнення та зміни до Кримінального кодексу України [2] (далі – КК України), а саме містив криміналізацію діянь, які в нині чинному кодексі містяться у змісті статей 364-1, 365-1, 365-2, 368-2, 368-3, 368-4, 369-2.

Нові статті є новелами для чинного законодавства і тому викликають доволі великі суперечності та спори в наукових колах. Вбачається в рамках тез доповіді розглянути питання складу злочинів передбаченого ст. 365-2 КК України. Отже, для початку треба визначитись в поняттям публічних послуг. Сферою публічних послуг визначається сектор послуг, що надаються органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями, які перебувають в їх управлінні. Зрозуміло, що до публічних послуг відноситься велика кількість як державних так і муніципальних послуг, але є категорія осіб, що має схожі до названих повноваження, але здійснює свої функції на приватних засадах.

Сутність об'єкту посягання цих злочинів полягає у стані нормального функціонування та діяльності в межах повноважень осіб, що надають публічні послуги. Тобто основним безпосереднім об'єктом злочину передбаченого ст. 365-2 КК України є суспільні відносини, що забезпечують належне виконання посадових повноважень особами, що надають суспільні послуги.

Визначаючись зі складом злочину варто наголосити, що зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги є злочином з матеріальним складом, а отже обов'язковою ознакою об'єктивної сторони є не тільки саме діяння (дія чи бездіяльність), а й наслідки у вигляді істотної шкоди, а саме такої, що в 100 і більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян. Отже, наслідки при вчиненні такого злочину можуть бути лише матеріального характеру. Виникає питання стосовно наслідків

немайнового характеру. Чи матиме місце злочин передбачений ст. 365-2 КК України, якщо особа, яка надає публічні послуги, зловживала повноваженнями в особистих немайнових інтересах? Законодавець визначає як суспільно небезпечне діяння зловживання вказаними суб'єктами своїми повноваженнями. А як визначити характер самого зловживання на практиці залишається незрозумілим, якщо під цим поняттям розуміється умисне використання особою своїх повноважень всупереч інтересам служби?

Особливої уваги під час кваліфікації злочину потребує розуміння переліку суб'єктів злочину. Йдеться про питання визначення спеціального суб'єкта в злочині передбаченому ст. 365-2 КК України. Суб'єктом зазначеного злочину є перераховані в частині першій цієї статті особи, а саме аудитор, нотаріус, оцінювач, інша особа, яка не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування, але здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, у тому числі послуг експерта, арбітражного керуючого, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді (під час виконання цих функцій). Перелік осіб, що наданий в статті не є вичерпним і тому може призводити до виникнення колізійних ситуацій. Наприклад, чи є адвокат особою, що надає публічні юридично значимі послуги, чи капітан корабля далекого плавання, чи командир військової частини, які в певній мірі виконують організаційно-розпорядчі обов'язки, чи можуть вони притягатися до відповідальності за злочин, передбачений ст. 365-2 КК України? З відсутністю чіткого переліку осіб, що надають публічні послуги та відсутністю законодавчого визначення самого поняття публічних послуг може привести до суттєвих проблем та порушень у судово-слідчій практиці. Отже, суб'єктами злочину, передбаченого статтею 365-2, є особи, що перераховані в диспозиції статей, тобто спеціальний суб'єкт.

Суб'єктивна сторона цього злочину характеризується умислом та додатковими обов'язковими ознаками – метою вчинення злочину, а саме метою отримання неправомірної вигоди та корисливим мотивом. І знову при розгляді елементів складу злочинів виникає непорозуміння з приводу тлумачення правової норми. Примітка до ст. 364-1 КК України визначає під неправомірною вигодою грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, що їх без законних на те підстав обіцяють, пропонують, надають або одержують безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову. Перелік обставин, що вважаються неправомірною вигодою не є вичерпним і тому закономірним по-

стає питання: «Де визначенні законні підстави обіцяти, пропонувати, надавати одержувати вигоду?»

Виникає суперечність в тлумаченні самої статті, а саме метою злочину, як вже зазначалося, можуть бути і нематеріальні активи, а ось момент закінчення злочину настає лише після настання істотної (розуміти матеріальної) шкоди. Для виключення цієї колізії необхідно включити в об'єктивну сторону складу злочину нематеріальні активи.

Підводячи підсумки викладеного, варто відмітити, що останнім часом Україна дещо активніше почала втілювати антикорупційну політику в життя. Нові криміналізовані діяння, що містяться в нормах нових статей КК України і є показником явного та активного посилення заходів протидії корупційним проявам. Адже більша нормативна урегульованість сприяє ускладненню організації корупційних схем. Але як бачимо, нині більшість нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини в сфері зловживань службовими повноваженнями, не є досконалими. Проблема законодавців є в тому, що однією нормою з невичерпним переліком суб'єктів злочину чи мотивів вчинення злочину вони бажають охопити все, але трапляється зовсім навпаки. Для більш чіткого та вірного застосування розглянутої норми права треба приділити більше уваги з'ясуванню ознак складу злочину.

Проблема корупції ніколи не згине в державному управлінні. Її рівень можна знизити. І активні дії в цьому напрямку треба починати з усвідомлення кожного громадянина України, що треба грати за правилами, а не з правилами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення : Закон України від 7 квітня 2011 року № 3207-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 41. – Ст. 414.
2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.

Сімонян Наїра Арсенівна

аспірант докторантури та ад'юнктури

Харківського національного університету внутрішніх справ

ВИДИ ЦИВІЛЬНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ

Важливим аспектом дослідження цивільного контролю за діяльністю органів прокуратури є здійснення його видової класифікації, адже хоча він і є окремим випадком суспільного та держав-

ного контролю взагалі, втім також має свої різновиди, кожному з яких притаманні власні особливості.

Класифікація – це система розподілу предметів або понять якої-небудь галузі на класи, відділи, розділи тощо за певними спільними ознаками. класифікація [1, с. 183]. Аналіз змісту положень Закону України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» свідчить про те, що в якості основного критерію класифікації цивільного контролю за діяльністю органів прокуратури можна використати суб'єктний склад його здійснення [2].

Так виходячи із норм статті 6 зазначеного нормативно-правового акту можемо зробити висновок, що основними видами цивільного контролю за діяльністю органів прокуратури є:

- парламентський контроль, який здійснює Верховна Рада України як безпосередньо, так і через свої органи та посадових осіб, як то: парламентські комітети, народні депутати, Уповноважений Верховної ради України з прав людини тощо;

- президентський контроль. Даний вид цивільного контролю реалізується главою держави а також Радою національної безпеки і оборони України, яка є координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові України;

- контроль з боку органів виконавчої гілки влади. Він втілюється у життя Кабінетом Міністрів України та підпорядкованими йому центральними і місцевими органами виконавчої влади;

- цивільний контроль з боку органів місцевого самоврядування, тобто такий що здійснюється по відношенню до прокуратури представницькими та виконавчими органами територіальних громад;

- судовий контроль виконується судовою гілкою влади у процесі здійснення судами функції правосуддя;

- громадський контроль – це різновид досліджуваного контролю, який провадиться безпосередньо населенням держави, в тому числі різного роду громадськими організаціями та об'єднаннями.

Як видно із приведеного існує достатня кількість різновидів цивільного контролю за діяльністю органів прокуратури. Кожен із цих видів зазначеного контролю має свою специфіку, яка пов'язана із правовим становище контролюючого суб'єкта, наявними у нього повноваженнями та обумовленими ними формами, заходами і способами контролюючого впливу.

Як правило кожен із видів контролю проявляється та реалізується у контексті основного напрямку діяльності суб'єкта. Так,

наприклад, верховна Рада України, яка є єдиним органом законодавчої влади у державі, і контроль що вона здійснює відбувається переважно у межах її нормотворчої (в тому числі законотворчої) діяльності. Крім того парламент дає згоду на призначення та звільнення з деяких державних посад найвищого рангу, зокрема Генерального прокурора України, який не менш як один раз на рік інформує Верховну Раду України про стан законності. Верховна Рада України може висловити недовіру Генеральному прокуророві України, що має наслідком його відставку з посади [3].

Президент України виступає гарантом є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина [4]. В межах своїх повноважень він також здійснює нормотворчу діяльність. Крім того Глава держави призначає та звільняє з посади Генерального прокурора України (звісно ж за згодою ВРУ).

Щодо судового контролю, то він, як ми відзначали вище по тексту, у контексті правосуддя, тобто суди реалізують цивільний контроль за діяльністю прокуратури, розглядаючи різного роду справ за скаргами на дії органів прокуратури.

Дещо складнішим видається питання цивільного контролю за діяльністю органів прокуратури з боку органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, адже діяльність їх самих є предметом прокурорського нагляду. Тому даний вид контролю, на нашу думку, здійснюється так би мовити у формі взаємодії між органами виконавчої гілки влади та прокуратури.

Що ж стосується громадського контролю як за діяльністю прокуратури, так і за діяльністю інших органів влади, то він є одним із обов'язкових принципів будь-якого демократичного суспільства. Він дозволяє населенню країни стежити за суспільно-політичними, управлінськими та іншими процесами у державі взагалі, та окремих ланках її механізму зокрема, і впливати на їх перебіг у порядку, межах та формах передбачених діючим законодавством.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Івченко А. О. Тлумачний словник української мови / А. О. Івченко. – Х. : Фоліо, 2002. – 543 с.
2. Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави : Закон України від 19.06.2003 р., № 975-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - № 46. - Ст. 366
3. Про прокуратуру : Закон України : від 05.11.1991 р., № 1790-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 53. – Ст. 793.
4. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

СУТНІСТЬ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ГРОМАДЯН ОРГАНАМИ ПРОКУРАТУРИ

Механізм адміністративно-правового забезпечення прав і свобод громадян органами прокуратури в Україні є в організаційно-політичному і юридичному відносінах складним багатогранним явищем, що представляють собою цілісну систему регулятивних і охоронних правових засобів, спрямованих на забезпечення дотримання конституційних вимог щодо вільної реалізації прав і свобод кожного громадянина.

Розгляд цього явища як частини загального механізму правового регулювання суспільних відносин та виконання органами прокуратури своїх функцій, дозволяє встановити ефективність дії та функції його компонентів, а також механізму як єдиного цілісного утвору. Механізм адміністративно-правового забезпечення конституційних прав і свобод органами прокуратури можна розглядати як складну систему, що складається із правових засобів, які має вказаний суб'єкт, а також правову діяльність органів прокуратури і юридично значимих результатів їх діяльності. При цьому єдиний механізм адміністративно-правового забезпечення громадянських прав і свобод у відповідності зі стадіями правового регулювання можна диференціювати на механізм забезпечення реалізації норм права та механізм державного примусу, кожний з яких характеризується специфічними, властивими тільки йому правовими засобами.

При розгляді поняття «механізм забезпечення» як початкового в розумінні розглядуваної категорії, слід враховувати, що воно в більш широкому значенні, перш за все, стосується соціальної сфери, виступає як засіб практичного виразу управління. В спеціальній літературі правильно звернуто увагу на той факт, що «механізм ... складний для дослідження, тому він вивчений у меншій мірі ніж інші складові управління: адже пізнання опановує спочатку прояви сутності, а потім тільки – саму сутність» [1, с. 460]. В науковій літературі категорію «механізм» визначають як внутрішню будову, систему чого-небудь, сукупність станів і процесів, з яких складається певне фізичне, хімічне та інше явище [2, с. 523]. При цьому кожний механізм - це високоорганізована, цілісна,

об'єктивно та суб'єктивно єдина система, яка має свою структуру, тобто внутрішню конструкцію. Насамперед, зазначимо, що використання категорії «механізм» в юридичній літературі зумовлюється усвідомленням недостатності існування матеріальних норм, розвиненої системи законодавства, а й потрібні чіткі механізми їх втілення в життя, що повною мірою стосується й адміністративно-правової [3, с. 337].

В юридичних словниках слово «механізм» використовується тільки як складова юридичних термінів для обґрунтування певних правових явищ в теоретико-дослідницьких працях науковців, а як самостійне поняття «механізм» відсутнє в Юридичній енциклопедії, яка вийшла із друку у 6 томах [4, с. 540–789], не знайшло відображення і в Юридичному словнику – довіднику, та інших довідниках. Це слово, наприклад, використовується при тлумаченні «механізм держави», зокрема у «Популярній юридичній енциклопедії» [5, с. 235], воно також зазначено в Юридичному словнику І. Дахно [6, с. 458]. Останнім часом його використовує і законодавець у законотворчій роботі [7, с. 458]. Аналізуючи юридичні джерела, що характеризують різні правові динамічні процеси та явища, а також функціонуючі соціально-правові інститути, як зазначає А. Олійник, більшість авторів у своїх наукових працях застосовують термін «механізм» [8, с. 154]. Такий термін, наприклад, застосовується, коли аналізують поняття «механізм держави», «адміністративно-правовий механізм», «конституційно-правовий механізм», «соціально-правовий механізм» тощо.

Стосовно такого управлінського феномена, як забезпечення прав і свобод громадян органами прокуратури, термін «механізм» повинен застосовуватися, перш за все, в прикладному аспекті, маючи на увазі необхідність досягнення певної результативності від наданого управлінського впливу. Про ефективність цього механізму можна буде вести мову тоді, коли будуть оцінені всі можливі форми його прояву і використання в безпосередній правоохоронній практиці, а також у разі його відповідності нормативно визначеним стандартам [9, с. 995].

Вважаємо, що термін «механізм» стосовно зазначеної сфери соціальної діяльності повинен втілювати способи правової організації і функціонування системи, а також характеризувати форми відображення у відповідних процедурах соціальних процесів і закономірностей. Механізму забезпечення прав і свобод громадян на органами прокуратури притаманні юридичні чинники, що обу-

мовляють функціонування процесів здійснення базової діяльності з властивими їй функціями, методами, процедурами тощо.

Отже, під механізмом забезпечення прав і свобод людини та громадянина органами прокуратури слід розуміти сукупність елементів (правових норм, завдань, функцій, методів, правовідносин тощо), за допомогою яких досягається впорядкування, здійснюється захист та охорона прав і свобод кожного громадянина. Дії органів прокуратури повинні реалізовуватись лише в межах своєї компетенції та відповідно до закону.

В основі дії будь-якого механізму, у тому числі і в середовищі соціальних видів діяльності, завжди лежить взаємодія елементів різних систем. З урахуванням висловленого, узагальнюючи проведене дослідження сутності механізму забезпечення прав і свобод громадян, важливо звернути увагу на такі його особливості.

По-перше, структурність механізму, тобто до цього феномена слід відносити тільки засоби забезпечення функціонування, а те, що виражає статичну сторону, – зараховувати до системи. Тому всі без винятку системоутворюючі елементи (цілі, завдання, суб'єктний склад, принципи, рівні, об'єкти дії) при всій їх важливості безпосередньо в механізм не можуть бути включені.

По-друге, функціональність механізму, тобто в його систему слід відносити тільки ті елементи, які реально функціонують. Наприклад, такі категорії, як закони і закономірності, або такі явища, як правова культура, не можуть виступати у вигляді його елементів. Слід зазначити, що було б помилковим стверджувати, що ці категорії і явища не впливають на досліджуваний механізм. Цей вплив багатогранний та істотний. Так, щодо даного механізму закони і закономірності можуть виступати як певний ціннісний орієнтир, фундаментальна основа, а правова культура і правосвідомість – як загальний фон, середовище функціонування тощо [10, с. 67–89].

Як і будь-який механізм, механізм забезпечення прав і свобод громадянина органами прокуратури повинен мати, зрозуміло, основи свого функціонування, функціональне призначення й організаційну структуру, здатну здійснювати певну діяльність. Функціональне призначення адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод громадянина органами прокуратури полягає в тому, що він допомагає реалізувати організуючий потенціал, який має система, як соціальне явище, приводить її в динамічний стан. Отже, в рамках даного механізму повинна здійснюватися певна діяльність згідно зі встановленими правилами із застосуван-

ням відповідних методів впливу відносно інших соціальних явищ. Це означає, що елементами названого механізму мають виступати завдання, функції і методи управлінського впливу. Адміністративно-правовий механізм забезпечення прав і свобод громадян органами прокуратури формується і функціонує в межах конкретної системи. Ігнорування цього важливого фактора вносить значну плутанину в його пізнання [9, с. 996].

Таким чином, механізм адміністративно-правового забезпечення прав і свобод громадян органами прокуратури України являє собою взаємодоповнюючу, органічно пов'язану і взаємодіючу між собою систему, регламентованих адміністративно-правовими нормами, елементів (правових норм, практики їх застосування, завдань, функцій та методів, правовідносин тощо) діяльності вказаних органів держави, яка спрямована на створення необхідних умов для належного забезпечення громадянських прав, свобод і законних інтересів та встановлена адміністративно-правовими нормами система гарантій належної реалізації та дотримання прав, свобод і законних інтересів кожного громадянина.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Веселий В. З. Формирование теории управления в сфере правоохранительной деятельности и совершенствование управленческой подготовки кадров в органах внутренних дел : дис. ... д-ра юрид. наук. – М., 1988.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. — К. : Ірпінь, 2002. – 1440 с.
3. Тодыка Ю. М. Конституция Украины – Основной Закон государства и общества : учебное пособие. – Х. : Факт, 2001. – 382 с.
4. Юридична енциклопедія : в 6 т. / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (голова ред. кол.) та ін. – К. : Видавн. «Укр. енциклопед.» ім. М.П. Бажана., 2001. – Т. 3. – 792 с.
5. Популярна юридична енциклопедія / кол. авт.: В. К. Гіжевський, В. В. Головченко, В. С. Ковальський (кер.) та ін. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 528 с.
6. Юридичний словник І. Дахно: Словник законодавчих та нормативних термінів. – 2-е вид. доп. – К. : А.С.К., 2001. – 1056 с.
7. Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення механізму державного регулювання ринку господарської продукції: Орієнтир № 37 // Урядовий кур'єр від 26 серпня 2009 року – № 154.
8. Олійник А. Ю. Конституційно – правовий механізм забезпечення основних свобод людини і громадянина в Україні : монографія / А. Ю. Олійник – К. : Алерта; КНТ; Центр навчальної літер., 2008. – 472 с.
9. Ступник Я. В. Поняття і структура протидії наркозлочинності / Я. В. Ступник // Форум права. – 2011. – № 1. – с. 994–997 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11cjvmpn.pdf>
10. Иванов В. П. Организационно-правовой механизм обеспечения государственных интересов Российской Федерации : монограф. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2003. – 189 с.

УДК 343.72

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗАВОЛОДІННЯ ЧУЖИМ МАЙНОМ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ

Необхідність в трансформації підходів до протидії корупційній злочинності поряд з іншим ставить на порядок денний завдання з інтенсифікації превентивної діяльності щодо супутніх злочинів, які вчиняються службовими особами. Одним з таких є заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовим становищем (ч. 2 ст. 191 КК України). Разом з тим, аналіз судово-слідчої практики, наукової літератури засвідчує відсутність єдиного підходу до кваліфікації цього злочину.

Так, відповідно до п. 23 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 10 від 06.11.2009 року «Про судову практику у справах про злочини проти власності», полягає у незаконному оберненні чужого майна на свою користь чи користь інших осіб з використанням службовою особою своїх службових повноважень всупереч інтересам служби [1]. Аналогічне визначення надане і в узагальненні Верховного Суду України практики розгляду судами справ про злочини проти власності [2]. Поряд з цим, у науковій літературі можна зустріти думку про фіктивність окремого існування такої форми розкрадання як заволодіння майном службовою особою із використанням службових повноважень. Зокрема, В. Фельдблюм притримується позиції, що заволодіння службовою особою майном об'єднує такі дві форми розкрадання як привласнення та розтрата і відображає, таким чином, виключно специфіку суб'єкту, який вчиняє злочин [3, с. 20]. Проте, аналіз судово-слідчої практики засвідчує хибність наведеної тези: в низці випадків службовою особою здійснюється заволодіння не лише тим майном, яке їй ввірене чи перебуває у її віданні у зв'язку із займаною посадою, а й майном, яке таким не є. Щодо останнього службова особа здійснює незаконне заволодіння шляхом зловживання наданими їй владними, організаційно-розпорядчими та (або) адміністративно-господарськими повноваженнями: дає незаконні вказівки матеріально відповідальним підлеглим про видачу майна, заволодіває майном шляхом підробленням документів, незаконного отримання премій, надбавок тощо.

Показовою в цьому аспекті є кримінальна справа, за матеріалами якої голова сільради громадянин К., будучи службовою особою та достовірно знаючи, що рішення про його преміювання повинно бути розглянуто на сесії сільської ради, діючи у власних інтересах, в порушення вимог Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», без відповідного рішення сесії, 19.11.2007 року виніс розпорядження № 327 «Про преміювання», яким з нагоди Дня місцевого самоврядування надав собі премію в розмірі 2400 гривень [4]. На цьому прикладі можна з'ясувати, що гроші, якими заволодів громадянин К., будучи службовою особою, не були йому ввірені та не перебували у його віданні: гроші були у віданні сільської ради як колективного органу місцевого самоврядування. Однак, у зв'язку із наявними у нього організаційно-розпорядчими повноваженнями, зловживаючи ними, він незаконно заволодів чужим майном.

У зазначеному контексті слід, на нашу думку, погодитись із В. О. Бугаєвим, який зазначає, що як заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовим становищем слід кваліфікувати і отримання службовою особою з корисливих мотивів грошових засобів за завідомо підробленими трудовими договорами у вигляді заробітної плати за роботу, яка фактично не виконувалась чи виконувалась не в повному обсязі [5, с. 189].

Таким чином, незаконне заволодіння службовою особою чужим майном шляхом зловживання службовими повноваженнями слід визнати окремою від привласнення та розтрати формою розкрадання. При цьому, як зазначає Б. В. Здравомислов, таке заволодіння відноситься до числа альтернативно-посадових злочинів. У зв'язку з тим, що посадове зловживання в даному випадку є способом вчинення іншого злочину – розкрадання, до того ж прямо передбаченого законом, додаткової кваліфікації як посадовий злочин воно не потребує [6, с. 77]. Вважаємо таку позицію достатньо обґрунтованою.

Суб'єктом цього злочину є службова особа, визначення якої надане у ч.ч. 3, 4 ст. 18 КК України. Тобто склад злочину, передбачений ч. 2 ст. 191 КК України сконструйований таким чином, що, враховуючи підвищену суспільну небезпечність вказаних дій, вчинених службовою особою, не вимагається того, щоб майно попередньо знаходилося у винного на законній підставі. Таким чином, єдиною умовою віднесення службової особи до суб'єкту злочину, передбаченого ст. 191 КК України є те, що сфера його адміністративно-господарчих, організаційно-розпорядчих, владно-

представницьких службових повноважень надає можливість безпосередньо та/або опосередковано через підлеглих чи інших осіб, яким винний має право висувати обов'язкові до виконання вимоги, в тому числі незалежно від службової підпорядкованості, відчужувати майно – обертати на свою користь чи користь інших осіб або іншим чином вирішувати його юридичну долю.

Поряд з цим, службова особа, яка має належний комплекс означених вище повноважень, лише в тому випадку може бути суб'єктом злочину, передбаченого ст. 191 КК України, якщо привласнення, розтрата чи інше заволодіння чужим майном здійснюється шляхом використання вказаних повноважень всупереч інтересам служби, тобто зловживаючи ними. Як слушно зазначає з цього приводу О. В. Білокур, поняття «використання службового становища» напрямку пов'язане з поняттям «службова діяльність» [7, с. 78]. Остання ж передбачає безпосереднє виконання трудових (службових) обов'язків з використанням відповідних прав, обмовлених займаною посадою. При вчиненні привласнення, розтрата чи заволодіння майном виконання таких обов'язків та реалізація прав відбувається всупереч цільовому призначенню наділення ними службової особи.

Враховуючи викладене, обґрунтованою видається точка зору М. В. Саприкіної, яка вказує на помилковість кваліфікації дії міліціонера-водія Х. за ч. 2 ст. 191 КК України, який незаконно заволодів мобільним телефоном під час огляду місця події. На думку вченого, яку ми цілком поділяємо, в діях міліціонера-водія Х. міститься склад злочину, передбачений ст. 185 КК України – крадіжка [8, с. 107]. В обґрунтування такої позиції можна зазначити те, що посада міліціонера-водія не надає повноважень здійснювати огляд місця події, який, відповідно до положень КПК України визнається слідчою дією, суб'єктом проведення якої є лише слідчий, прокурор, суддя, а також орган дізнання – за дорученням слідчого. В межах компетенції міліціонера Х. було лише забезпечення охорони місця події та запобігання туди доступу сторонніх осіб у відповідності до ст. 10 Закону України «Про міліцію». Відтак, заволодіваючи мобільним телефоном на місці події, він жодним чином не використав своїх службових повноважень, що виключає можливість кваліфікації його діянь за ч. 2 ст. 191 КК України. Однак, цей склад злочину мав би місце у випадку вчинення подібних дій, наприклад, слідчим, який проводив огляд і мав право вилучати, оглядати, зберігати в якості речових доказів будь-які предмети, знайдені на місці події та які мають доказове значення у справі. В цьому випа-

дку, незаконне заволодіння мобільним телефоном відбулося б при безпосередньому зловживанні слідчим своїми службовими повноваженнями, тобто при використанні їх не за призначенням – всупереч інтересам служби.

Однак, в судовій практиці мають місце і протилежні випадки невірної кваліфікації дій службових осіб. Так, Ківерцівський районний суд Волинської області визнав винним К. за ч. 2 ст. 191 КК і призначив йому відповідне покарання. З матеріалів справи очевидно, що К. як службова особа працював майстром у Ківерцівському лісництві та, зловживаючи службовим становищем, надав іншим особам дозвіл на вирубку лісу у ввіреному йому лісовому масиві. В результаті таких дій лісовому господарству завдано збитків на суму 11 тис. 514 грн. Відповідно до посадової інструкції майстра Ківерцівського лісництва зазначена посадова особа зобов'язана організовувати виконання всіх робіт на закріпленій за нею ділянці. Проте, Апеляційний суд Волинської області помилково дійшов висновку, що К. не є службовою особою, і як наслідок — неправильно перекваліфікував його дії із ч. 2 на ч. 1 ст. 191 КК. Тому Верховний Суд України згідно з ухвалою від 26 липня 2007 р. обґрунтовано скасував рішення апеляційного суду та направив справу на новий розгляд [2].

В тому випадку, коли службова особа заволодіває чужим майном шляхом підроблення документів, вона зловживає своїми службовими повноваженнями складати відповідні документи та вчиняти інші юридично значимі дії, які надають їй право на відчуження майна. Разом з тим, ще раз акцентуємо увагу на тому, що привласнення, розтрата чи заволодіння службовою особою чужим майном шляхом зловживання службовим становищем є спеціальним складом злочину по відношенню до загального – зловживання владою або службовим становищем, а тому додаткової кваліфікації за ст. 364 КК України не потребує. Однак, якщо спосіб заволодіння таким майном сам по собі є злочинним, то він вимагає додаткової кваліфікації, зокрема за ст. 366 КК України – «Службове підроблення».

Аналіз судово-слідчої практики в аспекті досліджуваної проблематики ставить на порядок денний питання про відмежування спеціального суб'єкту – службової особи – від загального суб'єкту злочину, передбаченого ст. 191 КК України у тих випадках, коли привласнення чи розтрата вчиняються матеріально відповідальною особою, яка перебуває у відповідних трудових відносинах з власником майна. При вирішенні цього питання слід, на нашу думку, виходити з конкретного способу привласнення чи розтрати чужого майна, який розглядати через призму наявних у винного

повноважень щодо такого майна. Іншими словами – необхідно з'ясувати чи є майно такої особі ввіреном або ж перебуває у її відання. Перший випадок, як нами вже зазначалося, обумовлює зобов'язальні правовідносини, другий – речово-правові. Саме останні обумовлюють наявність у винного адміністративно-господарських повноважень щодо майна. А тому у випадку їх використання для привласнення чи розтрата майна, суб'єкт злочину при кваліфікації його дій за ст. 191 КК України матиме статус службової особи. В інших випадках, тобто коли майно лише ввірене особі (виключно для використання у роботі, його обслуговування, доставки тощо), або ж при невикористанні для привласнення чи розтрата своїх службових повноважень навіть при наявності статусу службової особи (щодо майна, на яке в конкретному випадку службові повноваження з оперативного управління не поширюються, воно тільки ввіряється особі), кваліфікація діянь винного за ч. 2 ст. 191 КК України виключається.

Таким чином, підсумовуючи, зазначимо, що при кваліфікації заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем визначення юридично значимих ознак суб'єкта злочину має здійснюватись із врахуванням положень ст. 18 КК України, а також конкретних повноважень щодо майна, яке ввірене особі, перебуває у її віданні, або ж яке особа має змогу опосередковано відчувувати, зловживаючи службовим становищем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про судову практику у справах про злочини проти власності : постанова Пленуму Верховного Суду України № 10 від 06.11.2009 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0010700-09>.
2. Практика розгляду судами справ про злочини проти власності: узагальнення Верховного Суду України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf>.
3. Фельдблум В. Квалификация хищений, совершенных путем присвоения или растраты либо злоупотребления служебным положением // Советская юстиция. – 1975. – № 19. – С. 19, 20.
4. Архів Маловисківського районного суду Кіровоградської області. Справа № 1-26\2009.
5. Бугаев В. А. Уголовно-правовое содержание присвоения, растраты имущества или завладение им путём злоупотребления служебным положением / В. А. Бугаев // Учёные записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия: Юридические науки. – 2010. – Т. 23 (62). – С. 185–193.
6. Здравомыслов Б. В. Должностные преступления: понятие и квалификация / Б. В. Здравомыслов. – М. : Юридическая литература, 1975. – 420 с.
7. Белокуров О. В. Проблемы квалификации хищения вверенного имущества / О. В. Белокуров. – М. : Юрист, 2003. – 117 с.

8. Саприкіна М. В. Про деякі спірні питання кваліфікації злочинів, передбачених ст. 191 КК України / М. В. Саприкіна // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2009. – № 4 (47). – С. 104–110.

Тарадойна Сергій Сергійович
аспірант аспірантури і докторантури
Національної академії Служби безпеки України

УДК 342:352

ЗНАЧЕННЯ НЕГЛАСНОЇ СЛІДЧОЇ (РОЗШУКОВОЇ) ДІЇ ІЗ КОНТРОЛЮ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ У ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Нині корупція стала чинником, який загрожує національній безпеці і конституційному ладу України. Вона гальмує хід економічних реформ, порушує принципи верховенства права, встановлений порядок здійснення повноважень службовими особами органів державної влади та місцевого самоврядування, завдає шкоди функціонуванню державного апарату, негативно впливає на моральний стан суспільства, дискредитує державу на міжнародній арені. З урахуванням масштабів поширення цього явища та рівня створюваних ним загроз, протидія йому повинна носити системний характер, що можливо лише за умови глибокого наукового обґрунтування цієї діяльності.

Вагомі наукові дослідження у сфері протидії корупції проводились такими вченими як Л. В. Багрій-Шахматов, С. А. Винокуров, А. І. Гуров, Т. О. Давидова, А. І. Долгова, О. В. Дульський, А. Ф. Зелінський, О. Г. Кальман, Р. П. Кулоковський, В. Н. Кудрявцев, М. І. Мельник, О. І. Медведько, В. Л. Панченко, Є. Д. Скулиш, М. А. Погорецький, В. В. Сташис, М. Ю. Тихомиров, А. П. Закалюк, В. С. Зеленецький, М. І. Камлик, М. І. Хавронюк, В. І. Шақун та інші. Проте, враховуючи динамічні зміни у законодавстві України, вказана проблематика потребує додаткового наукового аналізу.

З прийняттям Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 року започаткований новий етап масштабної діяльності уповноважених державою органів у протидії цьому суспільно небезпечному явищу. Відповідно ч. 1 ст. 4 цього Закону, під корупцією розуміється використання певною службовою особою наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб, або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди такій особі, або на її вимогу іншим фізич-

ним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей [1]. З метою посилення системи протидії корупційним правопорушенням, Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» запроваджує в Кодексі України про адміністративні правопорушення главу 13-а, де мова йде про адміністративні корупційні правопорушення, і доповнює перелік корупційних злочинів Кримінального кодексу України [2]. Таким чином систему корупційних діянь, за які державою передбачена юридична відповідальність, складають злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, закріплені в Кримінальному кодексі України, а також адміністративні корупційні правопорушення, передбачені главою 13-а Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Варто відмітити, що корупція в Україні сьогодні набула системного характеру та пронизує усі сфери суспільного життя. За результатами досліджень незалежних експертів, Україна займає 144 місце з індексом корупції «2.3» у щорічному рейтингу міжнародної організації «Трансперенсі Інтернешнл» за 2012 рік, що вказує не лише про високий рівень корупції, а також про недостатнє або часткове виконання Україною рекомендацій Групи держав по боротьбі з корупцією (ГРЕКО) відповідно до Оціночного звіту про стан виконання рекомендацій ГРЕКО за результатами спільних 1-го і 2-го раундів оцінювання. Такий стан речей свідчить про те, що корупція в Україні набула небувалого розмаху і існує нагальна необхідність у протидії їй. Суб'єктами, що здійснюють заходи запобігання і протидії корупції є: Президент України, Верховна Рада України, органи прокуратури України (в межах повноважень, визначених Конституцією України), органи державної влади, Кабінет Міністрів України. Спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції є органи прокуратури, спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю Міністерства внутрішніх справ України, податкової міліції, по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Служби безпеки України, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, підрозділи внутрішньої безпеки митних органів, якщо інше не передбачено законом [1]. Вказані суб'єкти у своїй діяльності, направлений на протидію корупції, спираються на норми кінного законодавства, у

тому числі, й того, що визначає порядок здійснення кримінального провадження на Україні.

Із запровадженням інституту негласних слідчих (розшукових) дій в Кримінальному процесуальному кодексі України, оперативно-розшукові заходи знайшли своє відображення як самостійні кримінальні процесуальні дії, що є ще одним поступальним кроком на шляху втілення рекомендацій міжнародних інституцій на шляху протидії корупції [3, с. 110]. Аналіз глави 21 КПК України свідчить, що законодавець поділяє всі негласні слідчі (розшукові) дії на такі, що пов'язані із «втручанням у приватне спілкування» та «інші негласні слідчі (розшукові) дії». Стаття 271 містить положення про контроль за вчиненням злочину, який є єдиною слідчою (розшуковою) дією, про проведення якої рішення приймає виключно прокурор [4].

Відповідно до статті 271 Кримінального процесуального кодексу України, контроль за вчиненням злочину може здійснюватися у випадках наявності достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин. Формами контролю за вчиненням злочину є контрольована поставка, контрольована та оперативна закупка, спеціальний слідчий експеримент, імітування обстановки злочину [4]. До прийняття КПК України такі дії ефективно використовувалися для документування злочинів, пов'язаних з корупцією у ході ведення оперативно-розшукової діяльності уповноваженими оперативними підрозділами. Контроль за вчиненням злочину є єдиною негласною слідчою дією, яка проводиться безпосередньо під час вчинення злочину, що дає змогу спостерігати за об'єктом зацікавленості, в тому числі з метою запобігання та розкриття злочинів, пов'язаних із хабарництвом. Наприклад, якщо розглянути ст. 368 Кримінального кодексу України («одержання хабара»), то для повного документування цього злочину необхідно зафіксувати всі обов'язкові ознаки його складу. Аналіз практики діяльності уповноважених законом підрозділів вказує на те, що труднощі безпосередньо виникають з документуванням факту виявлення предмету хабара, встановлення прямого умислу та корисливого мотиву. Часто неможливо довести причетність особи до вчинення злочину через відсутність умислу та мотиву, або грошових коштів чи інших матеріальних благ. В цьому разі такі форми контролю за вчиненням злочину як спеціальний слідчий експеримент та імітування обстановки злочину є ефективними інструментами їх фіксації.

Спеціальний слідчий експеримент полягає у створенні слідчим та оперативним підрозділом відповідних умов в обстановці,

максимально наближеній до реальної, з метою перевірки дійсних намірів певної особи, у діях якої вбачаються ознаки тяжкого чи особливо тяжкого злочину, спостереження за її поведінкою та прийняттям нею рішень щодо вчинення злочину [5, п. 1.12.4]. Імітування обстановки злочину полягає в діях слідчого, уповноваженої особи, з використанням імітаційних засобів, які створять у оточуючих уяву про вчинення реального злочину, з метою його запобігання та викриття відомої чи невідомої особи (осіб), яка планувала чи замовляла його вчинення [5, п. 1.12.5]. Імітування обстановки злочину може проводитися для виявлення намірів невідомих осіб, які вчиняють злочини, шляхом використання різних спеціальних імітаційних та ідентифікованих засобів.

З аналізу наведених визначень випливає, що спеціальний слідчий експеримент, як і імітування обстановки злочину дають можливість зрозуміти спрямованість умислу особи, тобто зафіксувати прямий умисел та корисливий мотив її протиправних дій. За допомогою спеціальних імітаційних та ідентифікованих засобів (помічених купюр) документується предмет хабара під час імітування обстановки вчинення злочину.

Таким чином негласна слідча (розшукова) дія «контроль за вчиненням злочину» відіграватиме важливу роль у протидії корупції в Україні. Комплекс дій, що відбуваються в ході її проведення, спрямований на документування всіх обов'язкових ознак складу злочину. Враховуючи те, що виявити предмет злочину, мотив та мету його вчинення досить часто неможливо без проведення спеціального слідчого експерименту та імітації обстановки злочину, контроль за вчиненням злочину є невід'ємною складовою протидії корупції на Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про засади запобігання і протидії корупції : Закон України від 7 квітня 2011р. № 3206-VI // Відомості Верховної Ради. – 2011. – № 40. – Ст. 404.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення : Закон України від 7 квітня 2011 року № 3207-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 41. – Ст. 414.
3. Скулиш Є. Д. Система негласних слідчих (розшукових) дій за Кримінальним процесуальним кодексом України // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2012. – Вип. 618. Правознавство. – С. 108–114.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України [текст]: – К. : Центр учбової літератури. – 2012. – 292 с.
5. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затверджена спільним наказом Генеральної прокуратури України, МВС України, СБ України, Міністерством фінансів України, Адміністрацією ДПС України та Міністерством юстиції

Україні № 114/1042/516/1199/936/1681/51 від 16 листопада 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/42544>.

Терещук Сергій Сергійович

оперуповноважений ВДСБЕЗ Харківського міського управління
Головного управління МВС України в Харківській області

УДК 343.846 (477)

**ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПОЗИТИВНОЇ ПОСТКРИМІНАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ОСОБИ, ЯКА
ВЧИНИЛА КОРУПЦІЙНИЙ ЗЛОЧИН, ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ЗАОХОЧУВАЛЬНИХ
НОРМ ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ**

1. Боротьба зі злочинами корупційного характеру, приведення діяльності апарату управління державними й суспільними справами у відповідність до загальновизнаних стандартів прав і свобод людини є важливим завданням, яке Україна має вирішити в процесі розбудови правової держави. Серед кримінально-правових засобів запобігання та протидії корупції в публічній і приватній сферах українська держава визнає за необхідне використати й такий, як спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності. Основне призначення цих засобів в даному випадку – стимулювати позитивним чином (гарантуючи звільнення від кримінального переслідування) осіб, які вчинили деякі злочинні діяння корупційного характеру, до позитивних посткримінальних дій, що сприяють викриттю й притягненню до кримінальної відповідальності осіб, винних у небезпечних корупційних злочинах. Так, особа, яка пропонувала чи дала хабар службовій особі, особа, яка пропонувала, надала, передала неправомірну вигоду службовій особі юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми, аудитору, нотаріусу, оцінювачу, іншій особі, яка не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування, але здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, у тому числі послуг експерта, арбітражного керуючого, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді (під час виконання цих функцій) звільняється від кримінальної відповідальності, якщо після вчиненого вона добровільно заявила про те, що сталося, до порушення кримінальної справи щодо неї органу, наділеному законом правом порушувати кримінальну справу (ч. 6 ст. 369 КК, ч. 5 ст. 368-3 ч. 5 ст. 368-4 КК). Зазначені спеціальні заохочувальні норма ухвалені законодавцем, з одного боку, у зв'язку з високою латентністю ко-

рупційних злочинів (так, за розрахунками фахівців, викривається не більше 10% випадків хабарництва), а також через особливості розкриття й доказування таких злочинів: зробити це в більшості випадків неможливо без участі однієї із сторін, що брали участь у злочині. Необхідно мати на увазі, що у випадках, коли правоохоронні органи не мають інших доказів вчиненого отримання хабара, окрім добровільної заяви та свідчень хабародавця, то визнання хабародавцем своєї вини є дуже важливим, оскільки не лише доводить його провину, але й провину хабароотримувача.

2. В основі зазначених антикорупційних заохочувальних норм лежать дії особи, які за своєю соціальною і юридичною природою є позитивною посткримінальною поведінкою. При цьому визначення такої поведінки кримінальний закон не містить. Воно надається в доктрині кримінального права. Так, П. Л. Фріс, визначає її як особливий вид поведінки, яка знаходиться у сфері (або примикає до сфери) кримінально-правового регулювання в питаннях визначення умов та підстав притягнення до кримінальної відповідальності, звільнення від кримінальної відповідальності та покарання, виконання покарання, можливостей повної реалізації особою комплексу передбачених законом прав, а також при здійсненні заходів загальної та спеціальної профілактики злочинів [1, с. 106]. У динамічній структурі посткримінальної поведінки можна виділити: 1) поведінку особи безпосередньо після вчинення злочину (добровільна відмова від доведення злочину до кінця, усунення заподіяної шкоди, запобігання суспільно-небезпечним наслідкам злочину, переховування особи від слідства і т.д.); 2) поведінку злочинця під час розкриття і розслідування злочину, а також у стадії судового розгляду справи (активне сприяння розкриттю злочину, відшкодування заподіяного матеріального збитку, обмова свідомо невинного і т. д.); 3) поведінку особи після її засудження (зразкова поведінка, чесне ставлення до праці, систематичне або злісне порушення трудової дисципліни тощо); 4) поведінку особи після відбування покарання [2, с. 18]. Як бачимо, в заохочувальних нормах ч. 5 ст. 368-3, ч. 5 ст. 368-4, ч. 6 ст. 369 КК надається значення поведінці особи лише безпосередньо після вчинення злочину – добровільній заяві про вчинений злочин, вчинений своєчасно (до порушення кримінальної справи щодо неї) і належному адресату (органу, наділеному законом правом порушувати кримінальну справу).

3. Серед характерних рис позитивної посткримінальної поведінки при звільненні суб'єкта від кримінальної відповідальності за корупційний злочин можна виділити наступні: 1) вчинення ним

діяння, яке містить склад закінченого корупційного злочину, передбаченого ст. 368-3, ст. 368-4, ст. 369 КК. При незакінченому корупційному злочині підставами звільнення є не ці обставини, а інститут добровільної відмови (ст. 17 КК), більш пільговий для особи. Є дискусійним питання про те, чи може така особа виступати не виконавцем, а будь-яким іншим співучасником такого злочину. На нашу думку, оскільки норми Особливої частини описують дії саме виконавців злочину, то й заохочення у виді спеціального звільнення від кримінальної відповідальності, передбачене ч. 5 ст. 368-3, ч. 5 ст. 368-4, ч. 6 ст. 369 КК, поширюється лише на таких осіб; 2) вчинений злочин відноситься законодавцем до тих, правові наслідки яких «погашаються» наступною поведінкою особи – позитивна посткримінальна поведінка має кримінально-правове значення щодо доволі обмеженого кола злочинів, визначеного законодавцем в Особливій частині КК (це, зокрема, комерційний підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми, підкуп особи, яка надає публічні послуги, пропозиція або давання хабара. Тому для визначення кримінально-правового значення позитивної посткримінальної поведінки особи необхідна точна кваліфікація вчиненого нею корупційного злочину; 3) виконання особою, яка вчинила корупційний злочин, точно визначених в КК дій, що оцінюються як позитивна, бажана з точки зору інтересів держави і суспільства поведінка. Зазначимо, що на відміну від проблем застосування кримінального закону при кваліфікації злочинів, призначенні покарання чи звільненні від нього, яким присвячено численні наукові праці, теоретичні й практичні сторони кваліфікації при спеціальному звільненні від кримінальної відповідальності юридичною наукою досліджено недостатньо.; 4) заохочення особи, яка вчинила певний злочин до відповідної поведінки застосуванням звільнення від кримінальної відповідальності. Причому, звільнення від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених ч. 5 ст. 368-3, ч. 5 ст. 368-4, ч. 6 ст. 369 КК, є обов'язком, а не правом правозастосовних органів, є остаточним, не обумовлене вимогами до поведінки особи після здійснення такого звільнення [3, с. 559, 560].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Фріс П. Л. Постзлочинна поведінка як об'єкт правового регулювання та її врахування в правозастосувальні та профілактичній діяльності / П. Л. Фріс // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України : збірник наукових статей викладачів юридичного факультету. – Івано-Франківськ, 2000. – Вип. IV. – С. 105–119.

2. Сабитов Р. А. Квалификация поведения лица после совершения им преступления / Р. А. Сабитов. – Омск : Высшая школа милиции МВД СССР, 1986. – 120 с.

3. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації : навч. посібник / В. О. Навроцький. — К. : Юрінком Інтер, 2006. – 704 с.

Тищенко Андрій Олексійович

здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ

ДО ПРОБЛЕМИ ПОСТАНОВКИ НА ОБЛІК ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ПОДАТКОВОЇ СЛУЖБИ

Необхідність постановки на облік в органах податкової служби юридичних осіб виникає з моменту набуття суб'єктом цивільної правоздатності та узаконення всіх ознак юридичної особи. Тобто виникнення обов'язку зі взяття на облік юридичних осіб – платників податків пов'язане з реєстрацією цих осіб в Єдиному державному реєстрі підприємств та організацій. Єдиний державний реєстр підприємств та організацій України (ЄДРПОУ) – це автоматизована система збирання, накопичення та опрацювання даних про юридичних осіб всіх форм власності та організаційно-правових форм господарювання, відокремлені підрозділи юридичних осіб, що знаходяться на території України, а також відокремлені підрозділи юридичних осіб України, що знаходяться за її межами [0].

Взяття на облік платників податків органами державної податкової служби здійснюється за принципом організаційної єдності реєстраційних процедур, що проводяться державними реєстраторами, та процедур узяття на облік платників податків, що забезпечуються органами державної податкової служби. Органи державної податкової служби здійснюють обмін відомостями (повідомленнями) про здійснення дій з державної реєстрації та взяття на облік (зняття з обліку) юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців у порядку взаємодії із державними реєстраторами та Єдиним державним реєстром [0].

Так, Податковий кодекс України передбачає взяття на облік за основним місцем обліку юридичних осіб та їх відокремлених підрозділів як платників податків та зборів в органах державної податкової служби на підставі відомостей з реєстраційної картки, наданих державним реєстратором згідно із Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців», не пізніше наступного робочого дня з дня отримання зазначених відомостей органами державної податкової служби

Отже, підставою для взяття на облік у податковому органі є надходження інформації від державного реєстратора про проведення державної реєстрації юридичної особи та відомостей з відповідної реєстраційної картки. Перелік документів, необхідних для постановки на облік, та порядок такого обліку регламентуються податковим законодавством.

Довідка про взяття на облік платника податків надсилається (видається) платникам податків – юридичним особам та відокремленим підрозділам юридичних осіб наступного робочого дня з дня взяття на облік за основним місцем обліку.

Уявляється можливим виділити в обліковій діяльності зобов'язаних осіб три напрямки роботи: 1) первинний облік зобов'язаних осіб; 2) внесення змін до облікових даних; 3) зняття з обліку в податкових органах.

Перший напрямок ділиться на кілька етапів: подача платником податків документів; перевірка документів (їх повного складу, відповідності інформації в них); формування облікової справи платника податків та внесення даних до Державного реєстру.

Другий напрямок полягає у внесенні, за необхідності, змін до облікових даних. Підставами для внесення змін до облікових даних платників податків є: інформація органів державної реєстрації; інформація банків та інших фінансових установ про відкриття (закриття) рахунків платників податків; документально підтверджена інформація, що надається платниками податків; інформація суб'єктів інформаційного обміну, уповноважених вчиняти будь-які реєстраційні дії стосовно платника податків; рішення суду, що набрало законної сили; дані перевірок платників податків.

Платники податків зобов'язані повідомляти податкові органи про зміни, які мають бути внесені до реєстру. Якщо змінюється місце проживання чи місцезнаходження платника, внаслідок чого змінюється адміністративно-територіальна одиниця та орган державної податкової служби, в якому на обліку перебуває платник, а також у разі зміни податкової адреси платника податків, органами державної податкової служби за попереднім та новим місцезнаходженням (місцем проживання) платника податків проводяться процедури відповідно зняття з обліку/взяття на облік такого платника податків.

Третій напрямок полягає в тому, що в деяких випадках виникає необхідність у знятті особи з обліку в органах державної податкової служби. Зняття з обліку можливе лише для юридичних осіб, їх відокремлених підрозділів та самозайнятих осіб. Податковий

кодекс передбачає підстави та порядок зняття. Так, підставами для зняття з обліку в органах державної податкової служби юридичної особи, її відокремлених підрозділів та самозайнятих осіб є: повідомлення чи документальне підтвердження державного реєстратора чи іншого органу державної реєстрації про проведення державної реєстрації припинення юридичної особи, закриття відокремленого підрозділу юридичної особи; внесення до Державного реєстру запису про припинення підприємницької діяльності фізичної особи підприємця чи незалежної професійної діяльності фізичної особи.

У разі припинення юридичної особи її відокремлені підрозділи підлягають зняттю з обліку в контролюючих органах.

Порядок зняття з обліку в органах державної податкової служби юридичних осіб, їх відокремлених підрозділів та самозайнятих осіб встановлюється центральним органом державної податкової служби.

Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що організація обліку залежить від двох факторів: по-перше, від виду підконтрольного суб'єкта, по-друге, від виду податку або податкового режиму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про створення Єдиного державного реєстру підприємств і організацій України : Постанова Кабінету Міністрів України : від 22.01.1996 р. № 118 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/118-96-%D0%BF>.

2. Про затвердження Порядку обліку платників податків і зборів : наказ МФУ від 09.12.2011 р. № 1588 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1562-11>.

3. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13–17. – Ст. 112.

Триньова Яна Олегівна

кандидат юридичних наук,

професор кафедри кримінального права Національної академії прокуратури України

УДК 343.33

ОБМЕЖЕННЯ ЩОДО РОБОТИ БЛИЗЬКИХ ОСІБ: ЧИ ПОТРІБНО ЇХ РОЗШИРЮВАТИ ?

Стаття 9 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» (Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 40. – Ст. 404) передбачає обмеження щодо роботи близьких осіб у безпосередньому підпорядкуванні особам зазначеним у підпунктах

«а», «в»-«ж» пункту 1 та підпункті «а» пункту 2 частини першої статті 4 цього Закону, або бути безпосередньо їм підпорядкованими у зв'язку з виконанням повноважень близькими їм особами.

22.01.2013 р. народним депутатом України Т. Я. Слюз (№123) було внесено проект закону (№ 2069) «Про внесення змін до Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» (про доповнення обмежень щодо роботи близьких осіб).

В обґрунтуванні необхідності прийняття акта було апелювання до гострих проявів корупції в Україні зокрема в системі правоохоронних та судових органів. Автори проекту наводили приклади ситуацій, за яких існує можливість впливу близьких осіб на службових та посадових осіб правоохоронних (судових) органів з метою викривлення об'єктивності або неупередженості прийняття ними рішень, а також на вчинення чи невчинення дій під час виконання наданих службових повноважень. В першу чергу це стосується посадових осіб у згаданих органах, в системі яких також працюють близькі їм особи. Наприклад, батько обіймає посаду прокурора області, син – слідчий районного відділу МВС цієї ж області. В результаті цього може виникнути можливість конфлікту інтересів, яка спровокована особистою зацікавленістю однієї з осіб.

Для уникнення подібних ситуацій автори законопроекту пропонують частину першу статті 9 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» після абзацу другого доповнити новими абзацами третім та четвертим такого змісту:

«На посади в регіональних (територіальних) органах прокуратури, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України та суддів в межах однієї адміністративно-територіальної одиниці не можуть претендувати особи, якщо хоча б в одному з цих регіональних органів в межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці вже працює близька їм особа.

Особа, яка працює на посаді керівника (заступника) Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України або керівника їх самостійного структурного підрозділу, не може мати працюючих близьких їй осіб хоча б в одному з цих органів в межах всієї території України».

На нашу думку наведений проект Закону не відповідає вимогам міжнародних стандартів протидії корупції у зазначеній частині, за якими забороняється лише безпосередня підпорядкованість близьких осіб. Більш того, подібне широке тлумачення конвенцій порушує зокрема таке конституційне право людини як право на працю. Це право, передбачено статтею 43 Конституції України, в

якій зазначено, що кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. В частині другій цієї статті йдеться про створення умов державою для повного здійснення громадянами права на працю, та гарантію рівних можливостей у виборі професії та роду трудової діяльності.

В разі внесення змін, запропонованих у зазначеному законопроекті, конституційне право особи на вільний вибір праці, професії нівелюється, адже всі близькі особи до осіб перелічених у підпунктах «а», «в»-«ж» пункту 1 та підпункті «а» пункту 2 частини першої статті 4 цього Закону, вже не можуть вільно обирати професію чи працю.

Отже, підводячи підсумок викладеному зазначимо, що при ініціюванні нових законів, обов'язково пам'ятати про існуючу нормативно-правову базу, тим більше – нормами Конституції, котрим новий закон не може суперечити. В противному випадку законодавець в котрий раз помножує неконституційні закони, які тягнуть в разі їх застосування відповідні негативні правові наслідки інколи для всієї країни.

.....

Удод Андрій Миколайович
викладач кафедри кримінально-правових дисциплін факультету права
Донецького юридичного інституту МВС України

УДК 343.72

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ РОЗУМІННЯ ХАРКТЕРУ ТА СПРЯМОВАНOSTІ ПОГРОЗИ У СКЛАДІ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕГОГО СТ. 345 КК УКРАЇНИ

Належний кримінально-правовий захист працівників правоохоронних органів від погроз та насильства є запорукою ефективного функціонування правоохоронної системи в цілому, в тому числі й в аспекті запобігання корупційним правопорушенням з боку службових осіб зазначених органів через усунення відповідних провокуючих (обумовлюючих) факторів насильницького характеру. В той же час тлумачення самої категорії «погроза» (у сенсі ст. 345 КК України) до певної міри є неоднозначним та викликає окремі наукові дискусії. Так, В. С. Батиргареева під погрозою вважає за доцільне розуміти психічний вплив злочинця на волю і свідомість потерпілого без фактичного застосування фізичного насильства [1, с. 19]. Однак, як видається, таке визначення є достатньо розмитим та не відображає юридично значимих ознак погрози

як виду суспільно небезпечного діяння. Спробою усунення цього недоліку виглядає визначення погрози, надане В. І. Осадчим, відповідно до якого під погрозою насильством вчений розуміє можливість вчинення злочинного впливу на потерпілого від заподіяння фізичного болю до спричинення йому середньої тяжкості тілесних ушкоджень, позбавлення можливості обирати місце перебування на свій розсуд [2, с. 135, 136]. Проте, і в цьому визначенні маємо змогу віднайти кілька недоліків: по-перше, визначення погрози через можливість видається дещо необґрунтованим з логічної точки зору; по-друге, акцентується увага виключно на спрямованості погрози баз висвітлення її іманентних ознак, форм прояву.

В. П. Малков визначає погрозу (в контексті аналіз складу злочину, передбаченого ст. 296 КК РФ, аналогічний тому, що закріплений в ч. 1 ст. 345 КК України) як висловлене в усній чи письмовій формі, безпосередньо або через посередників повідомлення про намір позбавити життя, спричинити шкоду здоров'ю, знищити чи пошкодити належне потерпілому чи його близьким родичам майно. Погроза може бути виказана як публічно, так і у відсутності третіх осіб, від себе особисто, від імені іншої особи, від імені злочинного угруповання [3, с. 423]. Визнаючи достатню обґрунтованість такого бачення погрози, воно видається все ж дещо обмежене щодо розуміння можливих форм її вираження.

В певній мірі інтегративним варіантом визначення погрози видається дефініція, сформована В. К. Грищуком, згідно з якою погрозою є висловлення реального наміру заподіяти особі або її близьким фізичної, майнової або моральної шкоди. Причому, залежно від форми виразу, вона може бути словесною, письмовою, у формі конклюдентних дій (жестів, демонстрації зброї) [4, с. 305]. Як бачимо, у викладеному розумінні погрози фігурує ознака її реальності, яка, однак в подальшому автором не розкривається. Подібні визначення фігурують й в інших джерелах, які, проте, характеризуються певною неповнотою.

В. І. Даль тлумачив погрозу, як «дії щодо наведення небезпеки, тримання у страху, у небезпеці» [5, с. 623]. У сучасному Великому тлумачному словнику сучасної української мови надається наступне визначення погрози: «Обіцянка заподіяти яке-небудь зло, неприємність» [6, с. 724]. Як можна пересвідчитись, етимологія терміну, яким позначається суспільно небезпечне діяння, передбачене ч. 1 ст. 345 КК України відображає, *по-перше*, лише активну форму його вчинення, (що також підтверджує наведену вище думку про дію, як виключну форму досліджуваного суспільно небезпеч-

ного діяння); *по-друге*, – спрямованість дій на створення небезпечного стану потерпілої особи у майбутньому; *по-третє*, – можливість висловлення погрози у будь-якій формі; *по-четверте*; погроза може як містити конкретну інформацію про характер і зміст майбутніх негативних наслідків для потерпілого (бути конкретизованою), так не містити такої інформації (бути неконкретизованою); *по-п'яте*, виражає можливість вираження та сприйняття погрози, як обіцянки вчинити певні дії у майбутньому чи-то як умови зміни поведінки потерпілого, чи-то як неминучості за будь-яких умов.

Крім наведеного, слід також зауважити на тому, що погроза завжди має бути *дійсною (реальною)*, тобто мати свій вияв в об'єктивній реальності, що означає бути інформацією, зафіксованою чи-то на матеріальному носії, чи-то вираженою, доведеною до потерпілого в будь-який інший спосіб (в тому числі й невербальний). Слушною з цього приводу видається думка В. В. Шаблистого, згідно з якою «обставинами, які свідчать про реальність погрози..., є достатність самих дій для визнання погрози реальною (обстановка злочину, серйозність приводу для погрози тощо); супутні погрозі дії (зокрема, взаємини між винним та потерпілим, нанесення побоїв та тілесних ушкоджень, застосування знарядь та засобів тощо); особливості особи, яка вчиняє такі посягання; сприйняття погрози потерпілим та усвідомлення винним того, що виражена ним погроза вбивством здатна викликати побоювання можливості її реалізації» [7, с. 7, 8]. Дійсно, реальність погрози визначається в кожному окремому випадку, виходячи з обставин справи. Однак в будь-якому випадку погроза, як акт соціальної активності, пов'язана зі зміною інформаційного середовища, тобто виражає привнесення до нього нової інформації. Такі зміни, ґрунтуючись на діалектичному сприйнятті явищ і процесів (зокрема, з урахуванням характеристики всезагального універсального зв'язку), спричиняють наслідки у виді психічної єдності процесів сприйняття та відображення цієї інформації потерпілими. Останнє може відбуватись у таких варіаціях, як формування почуття страху, зміни в побутовій поведінці, в службовій діяльності тощо. В теорії кримінального права зазначений зв'язок описується через механізм інформаційної причинності, розгортання якого властиве в тому числі й при вчинення злочинів, пов'язаних з погрозами. Відтак, якщо погроза знайшла своє зовнішнє вираження, тобто зі стану намірів перетворилась у категорію «інформація» (стала певним

чином матеріалізованим цілеспрямованим субстратом відомостей про наміри), тоді є підстави стверджувати про її реальність.

Разом з тим погроза тільки тоді буде такою, якщо окрім набуття ознак інформації, як відносно відособленого від її носія соціально значимого об'єкту людського сприйняття, вона характеризується своєю цілеспрямованістю: погроза повинна мати чітко заданий вектор розгортання у соціальному середовищі. Іншими словами – метою погрози є інформування конкретних потерпілих, а не просте внесення змін до інформаційного простору. У зв'язку з цим, обґрунтованою видається позиція В. В. Шаблистого, який стверджує, що на відміну від загрози погроза завжди має *персоніфікований характер* (*курсив наш – А.У.*), тобто зверненою до конкретної особи або групи осіб [7, с. 7]. Через це, при вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 345 КК України погроза має бути чітко зверненою до конкретних осіб. Такими особами є конкретний працівник правоохоронного органу безпосередньо та/або його близькі родичі. Саме до їх відома має бути цілеспрямовано доведена погроза. Через це, ознаки досліджуваного складу злочину будуть відсутні в тих випадках, коли погроза стосується певної абстрактної, узагальненої категорії правоохоронців, або ж висловлена навіть й щодо конкретних працівників, але не їм особисто, тобто до них не доведена і їм не спрямована (скажімо, в приватній бесіді у розумінні так званого «голого умислу»).

У викладеному контексті звертає на себе увагу певна проблематичність визначення адресата погрози при вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 345 КК України. Справа в тому, що із закріпленого в диспозиції вказаної статті формулювання однозначна характеристика адресата прямо не впливає. Фіксується лише вказівка змістовної спрямованості погрози щодо працівника правоохоронного органу, а також щодо його близьких родичів. При цьому залишається незрозумілим, чи є близькі родичі самостійною групою адресатів погрози, висловлення якої їм вважається закінченим складом досліджуваного злочину. Так, наприклад, М. Й. Коржанський стверджує, що при вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 345 КК України погроза висловлюється виключно на адресу працівника правоохоронного органу щодо нього самого, або щодо його близьких родичів [8, с. 528]. Іншими словами – якщо погроза висловлюється близьким родичам працівника правоохоронного органу у зв'язку з його службовою діяльністю, на думку вказаного вченого, злочин, передбачений ч. 1 ст. 345 КК України буде відсутній. Натомість, на наше переконання, таке тлумачення

законодавчої норми не враховує її телеологічну складову, а тому є обмеженим, не сприяє повноті кримінально-правового захисту. Адже очевидно є та обставина, що погроза, висловлена (чи іншим чином виражена) безпосередньо близьким родичам працівника правоохоронного органу є близькою за значенням та соціальними наслідками погрози, висловленій працівникові, але щодо його родичів. Відтак, вважаємо за доцільне при визначенні адресата погрози спиратися на перелік можливих потерпілих від злочину, до яких, зокрема, входять і близькі родичі працівника правоохоронного органу. На підставі цього, при вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 345 КК України погроза, на наше переконання, може виражатися як безпосередньо працівнику правоохоронного органу, так і його близьким родичам; як щодо вбивства чи застосування насильства до нього (знищення чи пошкодження його майна), так і щодо його близьких родичів, в тому числі одночасно до (щодо) обох категорій потерпілих, тобто бути комплексною.

Також варто зауважити на специфічному моменті, якому в науковій та навчальній літературі зазвичай не приділяється належна увага. Мова йде про характеристику погрози за критерієм часу реалізації висловленої (чи іншим чином вираженої) обіцянки спричинити смерть, заподіяти шкоду здоров'ю чи майну.

Отже, аналіз структури об'єкту посягання, характеру суспільної небезпечності, а також суб'єктивної сторони злочину (більш детально суб'єктивні ознаки будуть досліджені в наступному підрозділі цієї дисертації), передбаченого ч. 1 ст. 345 КК України дає підстави стверджувати, що при вчиненні погрози насильством чи знищення майна у сенсі згаданої статті, *погроза спрямовується виключно у майбутнє* та не пов'язана з бажанням винного негайно її реалізувати у випадку відмови потерпілого діяти певним чином. Власне кажучи, така спрямованість погрози відповідає закріпленій законодавцем ознаці «у зв'язку зі службовою діяльністю». Ця ознака є комплексною та виражає як специфіку умислу, мети та мотиву злочинної поведінки, так і характеризує певним чином обстановку вчинення злочину. Остання ж вирізняється тим, що злочин вчиняється поза ситуацією безпосереднього виконання працівником правоохоронного органу своїх службових обов'язків, які сприяють зародженню мотивації досліджуваної злочинної поведінки.

Якщо ж погроза насильством чи знищення майна висловлюється на найближчу часову перспективу, тобто винний погрожує негайно реалізувати погрозу в разі відмови працівником право-

охоронного органу, який безпосередньо виконує свої службові обов'язки (зокрема, реалізує їх щодо винного), вчинити обумовлені незаконні дії чи бездіяльність, то вчинене належить кваліфікувати за ч. 3 ст. 342 КК України, яка передбачає кримінальну відповідальність за погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу *під час виконання ним службових обов'язків*. Аналогічним чином, слід, на нашу думку, кваліфікувати й насильство щодо працівника правоохоронного органу чи його близьких родичів у зв'язку з його службовою діяльністю. Якщо насильство застосовується в обстановці виконання службових обов'язків та з метою негайної протидії їм, то вчинене кваліфікується за ч. 3 ст. 342 КК України. Натомість, якщо насильство вчиняється поза такою ситуацією, але у зв'язку з колишньою чи майбутньою службовою діяльністю, то в таких діях вбачаються ознаки складу злочину, передбаченого відповідною частиною ст. 345 КК України. В зазначеному розумінні останній (у випадку бажання винного перешкодити виконанню працівником правоохоронного органу своїх службових обов'язків в майбутньому) є спеціальним складом по відношенню до загального, закріпленого в ст. 343 КК України – втручання в діяльність працівника правоохоронного органу. Погроза або насильство виступають в цьому випадку особливими, найбільш небезпечними формами впливу на потерпілого.

Сподіваємось наведені міркування з приводу поняття та спрямованості погрози у складі злочину, передбаченого ст. 345 КК України сприятимуть подальшим дослідженням в цьому напрямку та удосконаленню судово-слідчої практики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Батиргареева В. С. Кримінологічна характеристика та попередження розбоїв, поєднаних з проникненням у житло : монографія / В. С. Батиргареева. – Х. : Одиссей, 2003. – 256 с.
2. Осадчий В. І. Кримінально-правовий захист правоохоронної діяльності : монографія / В. І. Осадчий. – К. : Атіка, 2004. – 336 с.
3. Уголовное право России : учебник для ВУЗов : в 2-х т. / под ред. А. Н. Игнатова, Ю. А. Красикова. – М. : НОРМА, 1998. – Т. 2: Особенная часть. – 589 с.
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К. : Канон, А.С.К., 2002. – 1104 с.
5. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка (современное написание слов) : в 4-х т. / В. И. Даль. – М. : Цитадель, 1998. – Т. 3. – 876 с.
6. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови / В. Т. Бусел – К. : Перун, 2005. – 1728 с.
7. Шаблистий В. В. Кримінальна відповідальність за погрозу вбивством : дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / В. В. Шаблистий. – Дніпропетровськ: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2010. – 261 с.

Усов Дмитро Сергійович

здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК [343.353](477)

ДО ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ОКРЕМИХ ДІЯНЬ ПОВ'ЯЗАНИХ З РОЗГОЛОШЕННЯМ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ СЛУЖБОВИМИ ОСОБАМИ

Сучасна правозастосовча практика стикається порою з певними проблемами встановлення відповідності того чи іншого суспільно небезпечного діяння кримінально правовими нормами, що передбачають кримінальну відповідальність за це діяння. І кожного разу, коли правоохоронні органи намагаються встановити законність поведінки особи, виникає потреба кваліфікувати діяння, що вона вчинила, відповідно до кримінального кодексу України.

Процес встановлення відповідності реально існуючої об'єктивної дійсності до юридично закріплених ознак складу злочину в кримінальному праві визначається як кваліфікація злочину. Дана точка зору в принципі є загально визнаною. Її дотримувались відомі криміналісти як минулих часів, так і сьогодення, а саме: Багіров С. Р., Благоев Є. В., Галіакбаров Р. Р., Кудрявцев В. Н., Курінов Б. А., Марін О. К., Марітчак Т. М., Навроцький В. О., Парог А. І. та інші.

Досліджуючи питання кримінально-правової охорони державної таємниці від протиправного розголошення, та вивчаючи при цьому судову та слідчу практику, ми неодноразово мали справу з тими чи іншими проблемами кваліфікації цих діянь.

Так, наприклад, коли розголошення державної таємниці здійснює службова особа – як необхідно кваліфікувати діяння? На перший погляд, ніякої проблеми в цьому не має. Диспозиція ст. 328 КК України наголошує на тому, що дане діяння, тобто розголошення державної таємниці, може вчинювати тільки спеціальний суб'єкт, а саме: особа, якій ці відомості були довірені, або стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків. Іншими словами це, в певній мірі, підштовхує нас до того рішення, що дане діяння необхідно кваліфікувати тільки за ч. 1 ст. 328 КК України. Але, як потрібно кваліфікувати діяння, коли, наприклад, службова особа, а саме – начальник відділу землевпорядкування району, користуючись корисливим мотивом, дає можливість сторонній

особі ознайомитися і навіть зробити копії документів, що містять гриф таємності (карти або схеми місцевості). При цьому, відповідні матеріали він видає не особисто, а дає розпорядження одному із своїх підлеглих надати їх третій особі для ознайомлення.

Звісно, безумовно в діях даного керівника містяться ознаки злочину, що передбачені в кримінально-правовій нормі «Розголошення державної таємниці» (ч. 1 ст. 328 КК України). Але поряд з цим, ми вважаємо, що мають місце і ознаки, що передбачені в складі злочину при перевищенні влади або службових повноважень (ст. 365 КК України).

Для того, щоб здійснити правильну кваліфікацію та отримати відповіді на поставлені нами запитання необхідно звернутися до теоретичних основ кваліфікації злочинів. При цьому, особливу увагу необхідно приділити кваліфікації суспільно небезпечних діянь за сукупністю злочинів. В. О. Навроцький наголошує на тому, що сукупність злочинів буде мати місце при наявності наступних ознак:

- вчинене повністю не охоплюється будь-якою однією статтею Особливої частини КК;
- кожний із злочинів, які утворюють сукупність, підлягає кваліфікації за окремою статтею чи частиною статті Особливої частини КК;
- ці злочини передбачені різними статтями чи частинами статті Особливої частини КК;
- за жодний із злочинів, які утворюють сукупність, особу не було засуджено [1, с. 338, 339].

В нашому випадку, особа вчиняє суспільно небезпечне діяння, яке не охоплюється в повному обсязі ні одною статтею Особливої частини КК України, що в свою чергу вимагає від нас кваліфікувати дане діяння за різними статтями.

Дане наше твердження базується на декількох моментах. По-перше, особа в межах одного суспільно небезпечного діяння посягає на два різних безпосередніх об'єкта кримінально-правової охорони, а саме на режим державної таємниці (ст. 328 КК України) та на встановлену законодавством нормальну діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, окремих організацій, установ чи підприємств (ст. 365 КК України). Це дає нам підстави кваліфікувати це суспільно небезпечне діяння за різними статтями Кримінального кодексу України.

По-друге, має місце обов'язковий предмет ст. 328 КК України, а саме матеріалізовані відомості, що становлять державну таємни-

цю. В нашій ситуації, це карти або схеми, що містять гриф таємності. Справа полягає в тому, що в межах функцій та завдань органів землевпорядкування, на них покладається організація та здійснення контролю за роботою щодо землеустрою, топографо-геодезичних і картографічних вишукувань. Відповідно до положень ст. 8 Закону України «Про державну таємницю» до державної таємниці віднесена інформація про геодезичні, гравіметричні, картографічні та гідрометеорологічні дані і характеристики, які мають значення для оборони країни [2]. Тобто, карти і схеми, що використовуються в процесі реалізацій функцій та завдань органів землевпорядкування, можуть бути під тим чи іншим грифом таємності.

По-третє, ми маємо наявність двох різних об'єктивних сторін злочину, а саме: розголошення інформації в одному випадку і вчинення дій, які явно виходять за межі наданих особі прав чи повноважень. В першій ситуації розголошення розуміється нами як діяння, що пов'язане з незаконним розповсюдженням відомостей, які мають обмежений доступ, та ознайомленням іншої особи з такими відомостями особою, якій ці відомості довірені. І це в свою чергу утворює об'єктивну сторону ст. 328 КК України. В іншій ситуації, мова йде про перевищення влади або службових повноважень, а саме про вчинення дій, які ніхто не має права виконувати або дозволяти (пп. «г» абз. 2 п. 5 Постанови ПВС України № 15 від 26.12.2003) [3, с. 294]. Тобто, начальник відділу землевпорядкування, являючись службовою особою, розголошує державну таємницю, а саме: дає можливість користуватися третій особі картами місцевості території обслуговування, вчинює дане діяння шляхом надання своїм підлеглим розпорядження видати ці таємні матеріали третім особам. Тобто, ця службова особа дозволяє своїм підлеглим вчиняти дії, які ніхто не має право вчиняти. Це, в свою чергу, утворює об'єктивну сторону склад злочину ст. 365 КК України.

В-четвертих, всі суб'єктивні ознаки ст.ст. 328 та 365 КК України притаманні цій ситуації, а саме: вина у формі прямого умислу та спеціальний суб'єкт – службова особа та особа, якій ці відомості довірені у зв'язку з виконанням службового обов'язку.

Все це дає підстави вважати, що в цій ситуації мають місце два різних склади злочину.

Поряд з цим, всі інші обов'язкові ознаки співучасті, про які ми раніше вели мову, а саме – ці злочини передбачені різними статтями чи частинами статті Особливої частини КК і за жодний із

злочинів, які утворюють сукупність, особу не було засуджено, при-
таманні даній ситуації.

Підводячи підсумок нашому невеликому дослідженню, ми ма-
ємо можливість наголосити на тому, що у вище розглянутій ситу-
ації, а саме – у випадку розголошення державної таємниці службо-
вою особою шляхом надання вказівки або розпорядження своїм
підлеглим ознайомити сторонню особу з державною таємницею,
існують підстави кваліфікувати діяння за сукупністю злочинів пе-
редбачених ст. 328 та 365 КК України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації : навч. посіб. / В.
О. Навроцький – К. : Юрінком Інтер, 2006.

2. Про державну таємницю : Закон України від 21 січня 1994 року № 3855-XII
[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3855-12>. – Редакція від 18.01.2013.

3. Про судову практику у справах про перевищення влади або службових пов-
новажень : постанова Пленуму Верховного Суду України № 15 від 26.12.2003 р. //
Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1963-
2009 рр. / упор.: Н. О. Гуторова, О. О. Житний. – вид. шосте, зі змін. та допов. – Х. :
Одісей, 2010.

Фіалка Михайло Ігорович

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету з підготовки слідчих
Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК [343.352.4](477)

**ХАБАРНИЦТВО: КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ
ТА ДИНАМІКИ ЗМІН**

Стан злочинності, це категорія, що відображає узагальнену ха-
рактеристику усіх показників злочинності, а саме: кількість зареє-
строваних злочинів; кількість виявлених осіб, що вчинили злочи-
ни; кількість осіб, засуджених за вчинення злочинів; кількість осіб,
які потерпіли від злочинів; обсяг матеріальних збитків завданих
внаслідок вчинення злочинів [1, с. 324].

Аналізуючи, з кримінологічної точки зору, хабарництво, необ-
хідно, в першу чергу, наголосити на тому, що дане явище є різно-
видом службової злочинності. По-друге, в останні десять років, за
статистичними даними МВС України, рівень зареєстрованих служ-
бових злочинів, в певній мірі, демонструє тенденцію зниження.
Так, в 2001 році було зареєстровано 18941 службових злочинів, а в

2011 році – 15969 злочинів [2]. В даному випадку, мова йде майже про шістнадцятивідсотковий темп зниження.

В той же час, відома міжнародна неурядова організація Transparency International, за результатами підготовки щорічного «Індексу сприйняття корупції», дійшла висновку, що рівень хабарництва в Україні залишається занадто високим.

Як стверджують експерти цієї організації, корупція продовжує чинити руйнівний вплив на суспільство як в Україні, так і у всьому світі.

«Індекс сприйняття корупції» за 2012 рік свідчить про те, що суспільству, як і раніше, доводиться платити високу ціну через прояви корупції», – цитує прес-служба голову правління Transparency International Угетт Лабель.

До речі, даний моніторинг по визначенню рівня корупції здійснюється у державних секторах 176 країн світу. При цьому, методологія складання рейтингу полягає в тому, що державі нараховується відповідна кількість балів, а саме: від 0 (найбільш корумповані країни) до 100 (найменш корумповані).

За даними цього річного Індексу, найменш корумпованими країнами у світі залишаються Данія, Фінляндія та Нова Зеландія, а найвищий рівень корупції зафіксований в Афганістані, КНДР та Сомалі. Україна посіла в даній ситуації 144-е місце, отримавши 26 балів [3].

В даному випадку, обидві наші тези, що викладені раніше, вступають в певне протиріччя. З одного боку, абсолютний рівень службових злочинів щороку демонструє поступове зниження, а з іншого, світові експерти зазначають значний рівень хабарництва в Україні, а саме: 144 місце з 176 можливих. Виникає запитання: який реальний стан хабарництва, як злочинності, в сучасному українському суспільстві. Забігаючи наперед, хотілось би зазначити те, що як і в першому, так і в другому випадку, ніякої помилки не має. Справа полягає в тому, що, як ми вже раніше наголошували, не зважаючи на той факт, що хабарництво є складовим елементом службової злочинності, не обов'язково щоб тенденції, які мають місце в злочинності у сфері службової діяльності, симетрично віддзеркалювалися в її складових елементах, таких як, наприклад, хабарництво.

Спираючись на статистичну інформацію, що міститься на офіційному сайті МВС України [4] та в статистичному збірнику Державної служби статистики України [5], спробуємо обґрунтувати нашу позицію і взагалі проаналізувати стан хабарництва в Україні.

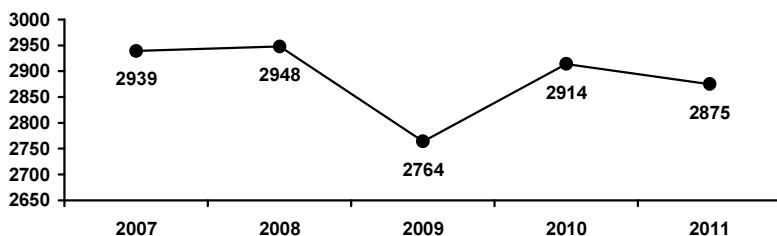
По-перше, необхідно наголосити на тому, що абсолютна кількість зареєстрованих злочинів в Україні, починаючи з 2009 року, почала поступово збільшуватися. Так, наприклад, в 2007 році загальна кількість зареєстрованих злочинів склала 401293, то вже в 2011 р. – 515833 злочини (див. *Таблицю 1*). Тобто, динаміка загальної кількості зареєстрованих злочинів в Україні в 2011 році відносно 2007 року продемонструвала зростання на 28,5 %.

Таблиця 1

Абсолютна кількість зареєстрованих злочинів в Україні взагалі та хабарницьких злочинів в період з 2007 р. по 2011 р.

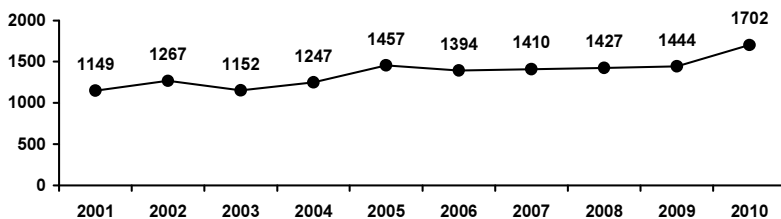
	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
Зареєстровано злочинів у звітному періоді в Україні	401293	384424	434678	500902	515833
Зареєстровано злочинів у звітному періоді, що утворюють хабарництво	2939	2948	2764	2914	2875
З них Одержання хабара (ст. 368 КК України)	2236	2401	2405	2501	2538
Давання хабара (ст. 369 КК України)	703	547	359	412	337
Питома вага хабарництва в загально-кримінальній злочинності	0,73%	0,77%	0,64%	0,58%	0,56%

По-друге, абсолютний рівень зареєстрованих злочинів, що утворюють хабарництво, а саме: «Одержання хабара» (ст. 368 КК України) і «Давання хабара» (ст. 369 КК України), в той же самий час, демонструє певну стабільність – зменшення зареєстрованих хабарницьких злочинів в 2011 році відносно 2007 року зафіксовано лише на рівні 2 %. При цьому, в межах самого хабарництва спостерігається дуже цікава тенденція: кількість зареєстрованих злочинів «Одержання хабара» (ст. 368 КК України), в аналізованому періоді, збільшується (на 13,5 %), а «Давання хабара» (ст. 369 КК України) – зменшується (на 52 %). В той же час, питома вага хабарництва в загальній злочинності в Україні зменшилась з 0,73 % в 2007 році до 0,56 % в 2011 році.

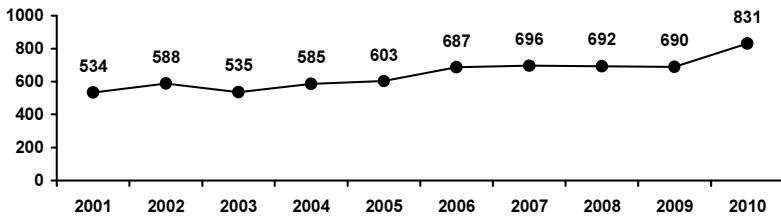

Графік 1. Динаміка змін абсолютної кількості злочинів, що утворюють хабарництво, в період з 2007 року по 2011 рік

По-третє, цікава ситуація складається з кількістю осіб, що вчинили хабарницькі злочини і які виявлені органами внутрішніх справ. Як засвідчує статистика, в період з 2001 року по 2010 рік чітко простежується тенденція на збільшення кількості виявлених осіб, при цьому мова йде майже про 48 %. В той же час, кількість засуджених за хабарницькі злочини в цей же період демонструє темп зростання на 55,6 % (див. *Графіки 2 і 3*). При цьому, із загальної кількості виявлених осіб за хабарництво в 2001 році засуджено було 46,5 %, а в 2010 році – 48,8 %. Що, в свою чергу, демонструє певну стабільну ситуацію в цьому питанні, хоча і при невеликому темпі зростанні (близько 2 %).

Графік 2. Динаміка змін кількості виявлених органами внутрішніх справ осіб, які вчинили злочини з ознаками хабарництва в період з 2001 р. по 2010 р.

Графік 3. Динаміка змін кількості осіб, засуджених за скоєння злочинів з ознаками хабарництва в період з 2001 р. по 2010 р.

Що стосується обсягів матеріальних збитків завданих внаслідок хабарницьких дій, то в цьому випадку необхідно враховувати той факт, що хабарництво, як явище, має доволі високий рівень латентності. Ця ситуація не дає остаточно визначитись з тим об'ємом матеріальних збитків, яких завдає це явище суспільству. Хоча, в той же час, Президент України В. Ф. Янукович, виступаючи на розширеному засіданні Кабінету Міністрів, наголосив: «Ще однією перешкодою для модернізації та прискороного курсу реформ є корупція. Україна платить велику ціну за корупцію. Корупційний податок важкою ношею лягає на українське суспільство». За його словами, щорічно держбюджет недоотримує понад 20 мільярдів гривень через використання корупційних схем [6]. Навіть якщо тільки спиратись на вищезазначену інформацію, можливо уявити собі яких розмірів сягають матеріальні збитки від існування такого явища, як корупція взагалі так і хабарництва окремо.

Підвести підсумок викладеному раніше, можливо тією тезою, яка була наголошена в прес-релізі Міжнародного секретаріату Transparency International, розповсюдженого в грудні 2012 року в Берліні: «Рівень хабарництва, зловживання владою та масштаби таємних домовленостей все ще залишаються у багатьох країнах світу надзвичайно високими».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінологічний довідник ; за наук. ред. д-ра юрид. наук, професора, академіка НАПрН України Бандурки О. М. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, професора Джуґи О. М. і д-ра юрид. наук, професора Литвинова О. М. : довідкове видання. – Харків : Діса плюс, 2013.
2. Стан та структура злочинності в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/717134;jsessionid=F4A88197207D0A7B7844298C0A612C9F>

3. Рівень корупції у світі залишається високим – Transparency International [Електронний ресурс] / Укрінформ – Режим доступу: http://www.ukrinform.ua/ukr/news/riven_koruptsii_u_sviti_zalishae_tsyia_visokim__transparency_international_1776487. - 05.12.2012.

4. МВС України : офіційний сайт [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua>

5. Злочинність в Україні: Стат. збірник / Державна служба статистики України. – К. 2011.

6. Вступне слово Президента на розширеному засіданні Кабінету Міністрів [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/26983.html>. – Офіційне інтернет-представництво : Президент України Віктор Янукович. – 27.02.2013.

Філіпенко Наталія Євгенівна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології
навчально-наукового інституту права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК 343.350 (477)

ПРИЧИННИЙ КОМПЛЕКС КОРУПЦІЙНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Корупційна злочинність завжди впливає на суспільство й державу, руйнуючи їх життєдіяльність, а саме: дискредитує авторитет державного апарату, руйнує основні принципи, на які спирається будь-яка держава, серед яких принцип рівності громадян перед законом, справедливості, неупередженості правосуддя, захищеності людини правоохоронними структурами від різного роду протиправних посягань і свавілля чиновників та ін. Крім цього, корупція завдає державі значної економічної та політичної шкоди, серйозно гальмує поступальний розвиток суспільства. Корупція в Україні зводить практично нанівець потенційну ефективність будь-яких економічних та соціальних програм держави, результативність управлінських рішень [1, с. 5].

Тому питання детермінації корупційної злочинності завжди привертало до себе увагу вчених і досить плідно розроблялися. Дослідження причинного комплексу корупційної злочинності вивчалися видатними українськими та російськими авторами Л. В. Багрій-Шахматовим, О. М. Бандуркою, Л. Д. Гаухманом, Л. М. Давиденком, А. І. Долговою, О. О. Дудоровим, В. С. Зеленецьким, О. Г. Кальманом, О. М. Литвиновим, В. Д. Малковим, М. І. Мельником, Є. В. Невмержицьким, С. С. Рогульським та ін. Саме тому метою нашої роботи є кримінологічне дослідження причин і умов корупційної злочинності, а також визначення їх місця у механізмі злочинної діяльності у цій сфері.

Але перш ніж зосередити увагу на причинному комплексі саме корупційної злочинності, хочемо запропонувати декілька узагальнюючих теоретичних міркувань. Це необхідно, на наш погляд, тому що у теорії кримінології дотепер досить спірним є питання сутності причинного комплексу злочинності, співвідношення причин і умов злочинності взагалі, окремого виду злочинності та конкретного злочину.

У сучасних роботах з кримінології використовуються різні поняття для відображення сутності причинно-наслідкового комплексу злочинності, а саме – детермінація, причини й умови, фактори злочинності. При цьому найбільш вживаним є поняття «детермінація злочинності», що являє собою найбільш загальну категорію, яка характеризує залежність одних явищ і процесів від інших, у тому числі й зв'язок тих обставин об'єктивної дійсності, що формують причинно-наслідковий комплекс як корупційної злочинності, так і конкретного корупційного злочину.

При цьому фахівці-кримінологи завжди робили спроби формулювання головної причини злочинності, яка була би спроможна пояснити також і окремі її різновиди, а також конкретний злочин. Наприклад, О. М. Бандурка та Л. М. Давиденко [2] в якості головної причини існування факторів, здатних детермінувати злочинність, називають суспільні протиріччя. Майже аналогічної думки дотримується й В. Д. Малков [3], який зазначає, що загальним для усіх детермінант злочинності є те, що в їхній основі завжди лежать об'єктивні соціальні протиріччя.

Ми не повністю погоджуємося з названими точками зору, тому що вважаємо соціальні (суспільні) протиріччя історично-мінливим, змінним фактором, який по різному впливає на злочинність впродовж різних відрізків часу, хоча й вважаємо їх основою виникнення причинного комплексу злочинності.

Розглядаючи у своїх роботах ці питання, І. М. Даньшин [4], вказує на принципові відмінності між конкретним злочином, їх групою та злочинністю у цілому, відповідно до чого пропонує розрізняти й їх причини та умови на основні, загальні та безпосередні. Ми повністю підтримуємо цю точку зору, і саме у цьому ключі будемо розглядати причинний комплекс корупційної злочинності.

Аналізуючи корупційну злочинність необхідно розрізняти зовнішні та внутрішні фактори, що у своїй сукупності зумовлюють конкретну злочинну поведінку за конкретної криміногенної ситуації. До зовнішніх причин вчинення корупційного злочину можна віднести несприятливі умови суспільного (морального) форму-

вання особи злочинця, а до внутрішніх причин – негативні погляди, інтереси, установки та орієнтири розвитку людини. Усе вищезазначене складає причинність корупційної злочинності, що являє собою лише один різновид взаємозв'язку явищ, об'єктивна сутність якого зводиться до породження причиною наслідку. Так, у кримінології зазначається, що причинний зв'язок є зв'язком генетичним і причина сама по собі вже породжує наслідок [5].

Вивчаючи причинний комплекс корупційної злочинності мусимо наголосити, що поки досить неоднозначною залишається й природа умов злочинності як соціально-правового явища. Наприклад, П. Д. Біленчук, А. П. Гель та поділяють умови злочинності на об'єктивні та суб'єктивні інші [5].

І. М. Даньшин наголошує, що умовами злочинності та окремого злочину є виключно об'єктивні факти реальної дійсності [4].

Ми ж вважаємо, що критерієм розмежування умов корупційної злочинності на об'єктивні та суб'єктивні має виступати рівень їх незалежності від волі конкретної людини. При цьому, порівнюючи умови злочинності з їх причинами останні мають безсумнівно суб'єктивну природу, однак, й низка умов злочинності також не позбавлена суб'єктивного чинника їх формування, що має вагоме значення при розробленні заходів з протидії злочинності. Внутрішні суб'єктивні умови злочинності кримінологами визначаються як умови, що здійснюють вплив на злочинність і пов'язані зі способом життя людей [5].

Розглядаючи причинний комплекс корупційної злочинності підкреслимо, що до її внутрішніх (суб'єктивних) умов належать: недосконалість кримінального та кримінально-процесуального законодавства; прорахунки у роботі правоохоронних органів тощо. Крім того, науковці [5] пропонують відносити до внутрішніх суб'єктивних умов також і корумпованість частини посадових осіб та працівників правоохоронних органів.

Зовнішні (об'єктивні) умови корупційної злочинності мають найбільш загальний характер та не залежать від волі індивіда. До таких зовнішніх факторів можна віднести економічну ситуацію в державі та регіонах; прорахунки у системі державного управління; стрімке збагачення одних членів суспільства на тлі зубожіння більшості громадян; вплив тіньових процесів на економіку держави; непрозорі механізми приватизації державного майна тощо. Вивчаючи названі зовнішні чинники А. Й. Міллер підкреслює, що зовнішні умови, які визначають людську поведінку, обов'язково мають трансформуватися в чинники свідомості, почуття, волю, тобто

набути форм внутрішніх спонукань, щоб стати суб'єктивними детермінантами [6].

Таким чином, сутність причин корупційної злочинності виявляється у тому, що певні суспільні явища та процеси, впливаючи на формування негативних поглядів і установок, у поєднанні з криміногенною мотивацією, зумовлюють злочинну діяльність. З цього приводу А. Й. Міллер пропонує визначати причини злочинів як конкретні дії (бездіяльність), що спричиняють або створюють загрозу спричинення шкоди об'єктам кримінально-правової охорони [6]. На нашу думку, наведене визначення більше характеризує об'єктивну сторону одиначного злочину, не відображаючи особистісну складову формування причин злочинів. Самі ж криміногенні властивості особи ще не є причинами злочинів, так само як і суспільні явища та процеси. Таким чином, дана причина створює можливість суспільно-небезпечного наслідку, а умови лише сприяє реалізації даної можливості.

Підсумовуючи вищевикладене, вважаємо, що причинний комплекс корупційної злочинності – це сукупність об'єктивних і суб'єктивних факторів, що взаємодіють між собою, обумовлюючи комплекс взаємопов'язаних і взаємообумовлених умов і причин, що зумовлюють вчинення корупційних діянь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гарашук В. М. Актуальні проблеми боротьби з корупцією в Україні : монографія / В. М. Гарашук, А. О. Мухатаєв. – Х. : Право, 2010. – 144 с.
2. Бандурка А. М. Преступность в Украине: причины и противодействие : монография / А. М. Бандурка, Л. М. Давыденко. – Х. : Основа, 2003. – 368 с.
3. Криминология : учебник [для вузов] / под ред. проф. В. Д. Малкова. – 27-е изд., перераб. и доп. – М. : Юстицинформ, 2006. – 528 с.
4. Криминологія. Загальна та Особлива частини : підручник [для студентів юрид. спец. вищ. навч. закладів] / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін. ; за заг. ред. В. В. Голіни. – 2-ге вид. перероб. і доп. – Х. : Право, 2009. – 288 с.
5. Біленчук П. Д. Генезис злочинності: детермінація та причинність / П. Д. Біленчук, А. П. Гель, М. Т. Задояний, Л. В. Мошняга // Економіка. Фінанси. Право. – 2010. – № 10. – С. 32–36.
6. Міллер А. Що таке причини та умови злочинів? / А. Міллер // Право України. – 2001. – № 5. – С. 89–92.

Фролов Юрій Миколайович
кандидат юридичних наук, доцент,
декан юридичного факультету Бердянського університету менеджменту і бізнесу

КОЛЕКТИВНІ СУБ'ЄКТИ У СИСТЕМІ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Питання визначення суб'єктів адміністративного права, аналіз їх сутності, особливостей, окреслення головних критеріїв для класифікації належать до кола найголовніших проблем, які сьогодні, на новому етапі розвитку сучасної юридичної науки і практики, потребують свого розгляду і вирішення. Зокрема, необхідно відзначити відсутність єдиного підходу до розуміння змісту та особливостей сучасних колективних суб'єктів адміністративних правовідносин, а також недостатню систематизацію і характеристику їх видів.

Слід зауважити, що в адміністративно-правовій науці для визначення та класифікації колективних суб'єктів адміністративного права за різних часів використовувалися різні поняття та критерії. Розглядаючи головні підходи до встановлення юридичного наповнення поняття «колективний суб'єкт адміністративних правовідносин», відзначимо, що до найбільш поширених у правовій науці можна віднести його розуміння як організації або юридичної особи. Термін «організація» у науковій літературі розуміється по-різному через великий обсяг його наукового та нормативно-правового змісту. Можна виділити такі загальні значення даного поняття: внутрішня упорядкованість, узгодженість взаємодії окремих елементів або частин системи відповідно до загальної структури; сукупність дій, що призводить до утворення або вдосконалення внутрішніх взаємозв'язків системи; певне соціальне утворення, об'єднання людей, які реалізують спільні цілі та діють на підставі встановлених норм (громадянська, профспілкова, релігійна, благодійна, комерційна тощо). Юридична енциклопедія за ред. Ю. Шемшученка окрім загального дає їй більш вузьке визначення організації як окремої установи, що покликана виконувати задані функції, розв'язувати певне коло завдань у рамках відповідної структури.

Використовуючи даний термін, більшість дослідників традиційно зосереджувала свою увагу на аналізі адміністративних установ, адміністрацій, органів виконавчої влади, органів внутрішнього управління. Радянські науковці до кола суб'єктів адміністративного права відносили різноманітні організації, що беруть участь в

адміністративних правовідносинах: державні та громадські організації, в тому числі структурні підрозділи апарату органів державного управління, а також підприємства та установи (О. Якуба); органи державного управління, їх посадові особи, громадські організації (І. Євтіхеев; Ц. Ямпольська); організації (державні, кооперативні, громадські об'єднання) та державу в цілому (М. Александров). Таким чином, у юридичній літературі радянської доби для позначення колективних суб'єктів адміністративного права найчастіше використовувався саме термін «організація», а головна увага приділялась державним органам влади. Термін «організація» стосовно усіх колективних суб'єктів адміністративного права використовує і сучасний російський дослідник Ю. Старілов. До даної групи суб'єктів вчений відносить об'єднання (державні, недержавні, приватні, громадські) людей, що у зовнішніх відносинах є самостійними суб'єктами права, а порядок їх утворення та діяльність регламентовані нормативними правовими актами.

Отже, ознакою організації як об'єднання людей обов'язково є чисельне вираження, тобто спільність людей, які складають організацію. Дане об'єднання людей у своїй діяльності має певні цілі, для досягнення яких вони вступають у правовідносини не від власного імені, а від імені організації. Поняття організації, таким чином, відокремлюється від поняття індивідуальних суб'єктів та тих суб'єктів, які не мають самостійності, власних цілей діяльності. Тому можна стверджувати, що організації саме як суб'єкти адміністративного права за своєю правовою сутністю якісно та кількісно повинні входити до більш широкого за своїм змістом поняття «колективні суб'єкти».

Слід також зазначити, що найчастіше надані визначення та характеристика організації як суб'єкта права (у його широкому значенні) є східними із розумінням організації у цивільному праві, де дане поняття зазвичай використовується як тотожне поняттю «юридична особа». Деякі сучасні науковці при аналізі суб'єктів адміністративного права безпосередньо використовують термін «юридична особа». Так, російські дослідники Ю. Адушкін, З. Багішаєв та В. Манохін, поділяючи суб'єктів адміністративного права на фізичні та юридичні особи за різницею у виявленні волі та інтересу, розподіляють останніх на такі підгрупи: державні організації (органи державної влади, державні підприємства та установи); недержавні організації (громадські об'єднання, кооперативні об'єднання, об'єднання за іншими інтересами).

Проте терміни «організація» і «юридична особа» розрізняються за своїм об'ємом та правовим наповненням. Поняття «юридична особа» і «колективний суб'єкт» права також не є тотожними, їх ознаки не збігаються. Під юридичною особою, у першу чергу, розуміють суб'єкт цивільно-правових відносин, «організацію, що має у власності, господарському віданні або оперативному управлінні відокремлене майно та відповідає цим майном по своїм зобов'язанням, може від свого імені набувати та здійснювати майнові та особисті немайнові права, виконувати обов'язки, бути позивачем і відповідачем у суді». Але підкреслимо, що поняття та класифікацію юридичної особи закріплює лише цивільне законодавство, тоді як у правових актах адміністративного права воно майже не застосовується, адже з ним не пов'язується правосуб'єктність організацій, що беруть участь у даних правовідносинах. Слід також зазначити, що юридичними особами є не усі колективні суб'єкти адміністративного права. Низка організацій, не маючи ознак юридичної особи, мають правосуб'єктність в адміністративно-правових відносинах (так, наприклад, вищі органи державної влади та управління здійснюють свою діяльність не як юридичні особи). Отже, поняття «юридична особа» не є тотожним ані поняттю «організація», ані, тим більше, поняттю «колективний суб'єкт» і ні в якому разі не може заміняти їх при розгляді суб'єктів адміністративного права. Найбільш логічним є виділення (поряд з індивідуальними) колективних суб'єктів права як відносно усталених об'єднань людей, що характеризуються певним ступенем єдності волі та цілей, а також внутрішньою організацією. Відповідно до таких критеріїв, як ступінь організаційної самостійності, цілі та особливості правового статусу, в складній системі колективних суб'єктів адміністративного права російський вчений Д. Бахрах пропонує виділяти: організації та їх структурні підрозділи; трудові та інші колективи та їх структурні підрозділи. Можна відзначити й низку вітчизняних дослідників, які поділяють суб'єкти адміністративного права на індивідуальні і колективні з наступним їх розподілом на підгрупи за додатковими критеріями – приналежністю до держави, організаційними особливостями та ін. Так, В. Шкарупа розподіляє колективних суб'єктів адміністративного права на державні та недержавні організації, С. Ківалов та Л. Біла виділяють органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, організації, підприємства, установи, а також об'єднання громадян.

Отже, у сучасному адміністративному праві колективні суб'єкти не можуть визнаватися тільки як юридичні особи й ототожнюватися

з ними, що, на думку Т. Коломєць, є цілком обґрунтованим, враховуючи акцент уваги вчених-адміністративістів на специфіку прояву правосуб'єктності відповідних осіб в адміністративно-правовій сфері. Традиційне розуміння юридичної особи із зафіксованими у цивільному законодавстві ознаками прийняте, перш за все, для приватно-правової сфери, адже воно відбиває саме особливості прояву правосуб'єктності у відповідній сфері, тоді як для адміністративно-правової сфери розуміння юридичної особи можливе лише як складової більш загальної групи колективних суб'єктів у межах її протиставлення індивідуальним суб'єктам. Для колективного суб'єкту адміністративного права характерне існування типових для юридичної особи загальних ознак (організаційна і функціональна єдність, самостійність, наявність відокремленого майна тощо), але акцент при їх аналізі повинен зміщуватися на специфіку правосуб'єктності саме у сфері публічного права. Таким чином, поняття «юридична особа» і «колективний суб'єкт» адміністративного права варто розглядати як частину та ціле, де колективний суб'єкт є значно ширшим за змістом поняттям, що містить у собі такі суб'єкти, як органи державної влади, органи місцевого самоврядування, соціальні спільноти, складні колективні суб'єкти, об'єднання громадян, підприємства, установи, організації та їх структурні підрозділи.

.....

Харченко Вадим Борисович

доктор юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології
навчально-наукового інституту права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК 343.973

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА КОРУПЦІЯ В УКРАЇНІ

Корупція, як протиправна діяльність, характеризується не тільки хабарництвом та іншими видами злочинної поведінки, що полягає у зловживаннях з боку службових осіб органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних чи комунальних підприємств, установ або організацій, а й у використанні такими особами їх прав та службових повноважень всупереч інтересам служби або інтересам суспільства. Обумовлює таку протиправну поведінку наявність у службової особи дискреційних повноважень щодо розподілу яких-небудь ресурсів, що не належать

такій особі, на її розсуд. Відповідно до існуючих підходів, корупція є найбільшою перепорою до розвитку будь-якої держави, здатною поставити під загрозу соціальні, економічні та політичні перетворення.

Не є виключенням і сфера забезпечення прав на результати творчої діяльності та засоби індивідуалізації, належний рівень охорони яких безпосередньо залежить від зацікавленості у цьому питанні службових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування або їх представників, що лобіюють інтереси економічно-владної каста нашої держави. Для України така постановка питання про взаємозв'язок економічних і політичних детермінантів злочинності у сфері інтелектуальної власності, а також заходів протидії таким посяганням є натеper вкрай актуальними. Зазначене обумовлено тим, що у своїй більшості економічну та політичну каста в Україні складають одні й ті ж самі особи.

З одного боку, зазначене не є чимось виключним або таким, що характеризує національні особливості українського суспільства. Вказані процеси обумовлені світовими тенденціями, коли «входження у владу» можливе лише за наявності заможності або підтримки з боку осіб, які мають великі статки та розраховують на лобіювання їх інтересів у владі. З іншого боку, жоден представник бізнесово-владної каста в Україні не вважає за потрібне збільшувати свої статки як за рахунок створення чого-небудь суспільно значущого взагалі, так і за рахунок створення об'єктів права інтелектуальної власності чи набуття виключних майнових прав на такі об'єкти. Звичайно, діяльність господарчих суб'єктів цих представників бізнесово-політичної каста в окремих випадках вимагає використання певних комерційних найменувань або торговельних марок, що ідентифікують відповідний суб'єкт господарювання, їх товар (послуги) на ринку, а також обумовлюють наявність організацій мовлення (засобів масової інформації) задля, знов таки, впливу на громадську думку з метою утриматися у владі та (або) отримати прибуток.

Але в Україні саме наявність владних повноважень у володільців прав на результати творчої діяльності та засоби індивідуалізації або лобіювання їх інтересів владними структурами органів державної влади та органів місцевого самоврядування в більшості випадків відіграє превентивну роль у порушенні особистих немайнових та (або) майнових прав інтелектуальної власності таких осіб на зазначені об'єкти. Водночас, використання такими особами адміністративного ресурсу фактично позбавляє їх необхідності

застосовувати правові механізми охорони наявних прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Зазначену ситуацію ускладнює також те, що об'єкти права інтелектуальної власності, володільцями прав на які є представники бізнесово-політичної касти України, мають «внутрішній» (національний) вжиток, тобто потребують правової охорони тільки в межах території України, де вони і так є захищеними за допомогою адміністративного ресурсу. Наявність владних повноважень дозволяє володільцям таких прав суттєво обмежити або зробити економічно неефективними експорт на територію України аналогічних об'єктів права інтелектуальної власності чи товарів, в яких втілено такі об'єкти, з інших країн, встановивши митні, податкові, адміністративні або інші перепони на їх шляху. Зазначене, як правило, не тільки дозволяє позбутися конкуренції на внутрішньому ринку, а й отримати від цього економічний зиск. Стан речей у сучасній українській автопромисловості, а також встановлення мита на іноземні автомобілі всупереч інтересам та вимогам СОТ, є найкращою ілюстрацією наведеної тези.

У питаннях поширення на території України об'єктів права інтелектуальної власності, що не створюють конкуренції економічним інтересам владної касти, національні інтереси України не враховуються, а іноземним володільцям прав на такі об'єкти надається режим найбільшого сприяння. Про це свідчить ратифікація Верховною Радою України численних міжнародних угод і конвенцій в сфері охорони прав іноземних володільців прав на об'єкти інтелектуальної власності, за якими Україна бере на себе цілу низку зобов'язань, але не отримує від цього жодного зиску. Наведене засвідчує також діяльність органів влади й окремих її представників щодо лобіювання на території України інтересів окремих транснаціональних монополій.

В Україні у 2005 році між Міністерством освіти і науки України та компанією «Microsoft Ireland Operations Limited» був укладений договір про легалізацію комп'ютерних програм виробництва компанії «Microsoft» у всіх органах державної влади [1]. Згідно з п. 4 додатку 1 до цього договору, обсяги закупівель лише протягом 2005–2007 років визначалися на рівні 120 тисяч примірників комп'ютерної програми «Windows XP Professional Upgrade (Ukrainian LIP) GOVT» та 120 тисяч примірників комп'ютерної програми «Microsoft Office 2003 Win32 Ukrainian Standard GOVT» щороку. Виходячи з п'ятирічного терміну дії зазначеного договору (до 1 січня 2010 року), прогноз обсягів закупівель зазначених про-

грамних продуктів складав 600 тисяч примірників за ціною 280 дол. США за один комплект (ОС + офісний пакет), що становить 168 млн. дол. США.

Окремо слід наголосити, що зазначені витрати з державного бюджету жодним чином не вирішують проблеми забезпечення ліцензійними комп'ютерними програмами. По-перше, вказаних вище двох програмних продуктів недостатньо для повноцінної роботи будь-якого комп'ютера. По-друге, через незначний термін ефективного використання комп'ютерної програми (3–4 роки), на момент закінчення строку договору вже встановлені програмні продукти потребуватимуть заміни на нові їх версії. І так до нескінченності, що і підтвердило керівництво держави у 2010 році [2]. Уряди інших країн вирішують аналогічні проблеми створюючи власний інтелектуальний продукт, що дозволяє не тільки розв'язати питання на дострокову перспективу, а й залучати до створення об'єктів права інтелектуальної власності вітчизняних фахівців. Світовий досвід вказує, що оптимальним шляхом є надання різного роду податкових пільг відповідним ІТ-підприємствам та їх інвесторам, суб'єктам малого бізнесу, пільгового кредитування за рахунок коштів, передбачених спеціальними державними програмами.

Саме тому прийняття Закону України «Про державну підтримку індустрії програмної продукції» [3] було спрямоване на формування в нашій державі сприятливих умов розвитку індустрії програмної продукції України, утворення високопродуктивних робочих місць, залучення інвестицій, збільшення обсягів випуску високотехнологічної продукції, стимулювання наукомісткого експорту та імпортозаміщення, реалізацію науково-технічного потенціалу України. Зазначене набуває особливої актуальності у зв'язку з тим, що на думку віце-президента незалежної дослідницької компанії FORRESTER (Нідерланди) Ендрю Паркера у Білорусі, Росії та Україні є гарні шанси збільшити свою присутність на європейському ринку програмного забезпечення [4]. Але, безумовно, така економічна політика нашої держави, спрямована на захист національної безпеки та національних інтересів України, не могла залишитися поза увагою та реагуванням з боку транснаціональних корпорацій, що сьогодні утримують монопольне становище на ринку програмного забезпечення.

Міжнародний Альянс Інтелектуальної Власності вказав на надзвичайно високий рівень «цифрового та фізичного піратства» та запропонував закріпити за Україною статут «Priority Foreign Country»,

який визначатиме що країна офіційно стане «піратом № 1» у світі [5]. Разом з тим, International Intellectual Property Alliance (IIPA) є громадським об'єднанням (приватною коаліцією), заснованою у 1984 році з метою лобіювання власних інтересів в уряді США та забезпечення захисту об'єктів, охоронюваних авторським правом цієї країни, в своїх економічних інтересах. На сьогодні ця організація об'єднує понад 1900 американських компаній, що виробляють та поширюють об'єкти авторське право, і в першу чергу, ділове та розважальне програмне забезпечення. Одночасно, корпорація Microsoft заявила, що готова надати Україні суттєві знижки щодо щорічної підписки на використання її програмних продуктів, яка обійдеться нашій державі «всього» у 100 млн. грн. Якщо ж корпорація звернеться до міжнародних судів з приводу порушення її прав, мова йтиме, як мінімум, про 1 млрд. грн. [6].

Разом з тим, викликають стурбованість темпи реалізації програми підтримки національної ІТ-промисловості та відсутність будь-яких значущих результатів прийняття наведеного законопроекту. Така динаміка свого часу характеризувала створення у Російській Федерації (далі – РФ) Інноваційного центру «Сколково» («Російської Кремнієвої долини»). Федеральний закон «Про інноваційний центр «Сколково» був підписаний Президентом РФ 28 вересня 2010 року [7], а реалізація проекту передбачала створення та забезпечення функціонування Інноваційного Центру з метою розвитку досліджень, розробок і комерціалізації їх результатів. Основною місією Фонду «Сколково» (повна назва – Фонд розвитку Центру розробки та комерціалізації нових технологій) визначалося створення Екосистеми, формування сприятливих умов для інноваційного процесу, в якому вчені, конструктори, інженери та бізнесмени спільно з учасниками освітніх проектів працюватимуть над створенням конкурентоздатних наукоємких розробок світового рівня у п'яти пріоритетних напрямках: енергоефективність та енергозбереження; ядерні технології; космічні технології та телекомунікації; біомедичні технології; стратегічні комп'ютерні технології та програмне забезпечення.

Разом з тим, на сьогодні вже непоодинокими є висловлювання, що зазначений проект є одним із найбільших за останні часи задумів щодо прикриття корупційних схем, «відмивання» та привласнення бюджетних коштів [8; 9]. Саме на таке дійсне призначення проекту вказує і те, що сколковська конфігурація не узгоджується з міжнародним досвідом, який його організатори обіцяли запозичувати: вчених в раді фонду практично немає – вони виведені в

окрему «Консультативну наукову раду», а гармонійної кооперації фундаментальної академічної науки та прикладних R&D навіть не було заплановано [10]. В Україні склалася аналогічна ситуація щодо залучення до проекту розбудови національної ІТ-промисловості як вчених з комп'ютерних технологій та програмного забезпечення, так і фахівців в галузі охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності. Наведене може свідчити про спробу побудови в нашій країні чергової корупційної схеми звільнення від оподаткування окремих підприємств, установ чи організацій, що начебто здійснюють діяльність у сфері ІТ технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Договір між МОН України та компанією «Microsoft Ireland Operations Limited» [Електронний ресурс]: від 1 трав. 2005 р. // Верховна Рада України: [офіц. веб-сайт]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=998_216 (13.02.2013).

2. Колесніков пообіцяв Microsoft легалізувати програмне забезпечення в Україні [Електронний ресурс] // NewsMarket: [веб-сайт]. – Режим доступу: <http://www.newsmarket.com.ua/2010/11/kolesnikov-poobitsyav-microsoft-legalizuvati-programne-zabezpechennya-v-ukrayini/> (13.02.2013).

3. Про державну підтримку індустрії програмної продукції: Закон України від 16 жовт. 2012 р. № 5450-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 85. – Ст. 3448.

4. У Беларусі, Росії та Україні є шанси [Електронний ресурс] // Журнал «Інтелектуальна власність»: [веб-сайт]. – Режим доступу: <http://www.intelvas.com.ua/2011-05-20-15-22-05/11279> (13.02.2013).

5. Правообладатели объявляют Украину «пиратом №1» в мире [Электронный ресурс] // ИАП «КОММЕНТАРИЙ»: [веб-портал]. – Режим доступа: <http://comments.ua/ht/386840-pravoobladateli-obyavlyayut-ukrainu.html> (13.02.2013).

6. Украину потянут в суды за «пиратство» [Электронный ресурс] // ИАП «КОММЕНТАРИЙ»: [веб-портал]. – Режим доступа: <http://comments.ua/ht/378269-ukrainu-potyannut-sudi.html> (13.02.2013).

7. Об инновационном центре «Сколково» [Электронный ресурс]: Федеральный закон Российской Федерации № 244-ФЗ от 28 сентября 2010 г. // Компания «Консультант Плюс»: [офіц. веб-сайт]. – Режим доступа: <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=132517> (15.03.2013).

8. Технополис «Сколково» погубят бюрократия и коррупция [Электронный ресурс] // Газета «Деловой Петербург»: [веб-сайт]. – Режим доступа: <http://www.dp.ru/100j4a/> (16.03.2013).

9. В «Сколково» нашлось место для коррупции [Электронный ресурс] // Газета «Утро.ru»: [веб-сайт]. – Режим доступа: <http://www.utro.ru/articles/2013/02/12/1100635.shtml> (16.03.2013).

10. Почему в Сколково так мало ученых [Электронный ресурс] // Журнал Forbes: [веб-сайт]. – Режим доступа: <http://www.forbes.ru/ekonomika-opinion/vlast/58277-gadanie-na-sovetskoj-gushche> (16.03.2013).

Храмцов Олександр Миколайович

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

УДК 343.353

ЩОДО ПРОПОЗИЦІЙ ПО ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЇ ПЕРЕВИЩЕННЯ ВЛАДИ АБО СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ

Останнім часом від політиків (особливо опозиційних), журналістів та інших осіб неодноразово звучать пропозиції щодо скасування кримінальної відповідальності за перевищення влади або службових повноважень. На наш погляд, це обумовлено лише одним – сучасною політичною ситуацією та притягненням до кримінальної відповідальності окремих лідерів опозиції. Але ж процес декриміналізації и криміналізації суспільно небезпечних діянь повинен опиратися не на політичну ситуацію, а на теоретичні (наукові) засади. Проаналізуємо, а чи є наукові підстави для декриміналізації такого корупційного суспільно небезпечного діяння, яким є перевищення влади або службових повноважень.

В кримінальному праві під криміналізацією розуміється законодавче визнання певних діянь злочинними та караними, тобто встановлення за їх вчинення кримінальної відповідальності. Під декриміналізацією – виключення їх з числа кримінальних караних, тобто відміна за їх вчинення кримінальної відповідальності [1, с. 124]. Для їх здійснення повинні існувати відповідні підстави (принципи) криміналізації (декриміналізації).

Традиційно ці принципи поділяються на два основних види: 1) принципи, які виражають об'єктивну необхідність та політичну доцільність встановлення кримінальної відповідальності (соціальні, соціально-психологічні принципи криміналізації); 2) принципи, які визначаються вимогами внутрішньої несуперечливості норм права (системно-правові принципи).

Системно-правові принципи криміналізації, в свою чергу, включають в себе загальноправові, які обумовлені вимогами несуперечливості одна одній систем норм кримінального та інших галузей та кримінально-правові, які визначаються внутрішніми закономірностями системи діючого кримінального законодавства [2, с. 210–240].

Розглянемо ці принципи стосовно такого злочину як перевищення влади або службових повноважень (ст. 365 КК України) Ви-

моги до об'єму даної роботи не дозволяють нам проаналізувати всі принципи, тому зупинимося на окремих з них.

Під кримінально-правовими системними принципами криміналізації слід визнавати сукупність правил, які обумовлюються внутрішніми закономірностями системи кримінального законодавства.

Першим таким принципом є принцип повноти складу, під яким розуміється конкретність та визначеність кримінально-правової норми. Дозволимо собі стверджувати, що склад даного злочину достатньо конкретно визначений у відповідній кримінально-правовій нормі. Про це свідчить не тільки теорія, а і практика її застосування.

Принцип визначеності та єдності термінології тісно пов'язаний з досить великою проблемою – проблемою співвідношення формального та оціночного у кримінальному праві. М. І. Ковальов справедливо вказує на те, що надмірно оціночна норма породжує труднощі на практиці, бо вона окреслює лише контури злочинного діяння, залишаючи за суддею встановлення його дійсного змісту [3, с. 170]. Але разом з тим слід погодитись із В. В. Питецьким, який вважає, що застосування оціночних понять з їх конкретною формою дозволяє надати закону необхідні якості (повноту, гнучкість та динамізм) [4, с. 4]. Не дивлячись на низку оціночних понять (наприклад, істотна шкода), основні ознаки цього злочину чітко визначені.

Наступний принцип – це принцип відсутності прогалин у законі й ненадмірності кримінально-правової заборони. Цей принцип тісно пов'язаний з принципами визначеності і єдності термінології та повноти складу. З практики застосування відповідної норми не вбачається таких прогалин.

Таким чином, можна зробити висновок, що криміналізація перевищення влади або службових повноважень відповідає системним кримінально-правовим принципам.

Розглянемо тепер відповідність криміналізації перевищення влади або службових повноважень загальноправовим системним принципам.

Головна вимога до будь-якої кримінально-правової норми – це її відповідність загальним принципам, які лежать в основі всієї системи права. Нормативно-правовим актом, який утілює всі ці принципи є Конституція України. Тому одним із системно-правових принципів криміналізації є принцип конституційної адекватності. Стаття 19 Конституції України наголошує на тому, що органи дер-

жавної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти на підставі, в межах повноважень та способом, які передбачені Конституцією та законами України. Тому встановлення кримінальної відповідальності за перевищення повноважень службовими особами є адекватною реакцією держави за не виконання вимог Конституції.

Криміналізація перевищення влади або службових повноважень відповідає і принципу системної несуперечливості криміналізації. В кримінальному кодексі немає норм, яким би суперечила ця норма.

Принцип міжнародно-правової необхідності та припустимості криміналізації є проявом дії міжнародного права в національному законодавстві. Україна є повноправним членом міжнародної спільноти і повинна приводити своє кримінальне законодавство у відповідність із прийнятими на себе міжнародними обов'язками по боротьбі зі злочинністю. Кримінальне законодавство більшості країн Європи передбачає кримінальну відповідальність за подібний злочин.

Наступним принципом, який відноситься до системно-правових є принцип процесуальної здійсненності кримінального переслідування. Цей принцип включає в себе дві складові: 1) процесуальна здійсненність переслідування; 2) наявність матеріальних ресурсів для його здійснення. Слідчими та судовими органами напрацьований достатньо великий досвід розслідування таких злочинів і доказування вини відповідних службових осіб. А питання доречності фінансування такої діяльності з боку держави є безсумнівним.

Таким чином, криміналізація перевищення влади або службових повноважень відповідає загальноправовим системним принципам.

Але окрім цього криміналізація суспільно небезпечних діянь повинна відповідати групі соціальних та соціально-психологічних принципів. Соціальні та соціально-психологічні принципи можна розділити на три основні підгрупи: юридико-кримінологічні, соціально-економічні та соціально-психологічні.

Серед юридико-кримінологічних принципів криміналізації домінуючу позицію займає принцип суспільної небезпеки. Під суспільною небезпекю розуміється об'єктивна якість діяння, яка визначається тією шкодою, яка цим діянням спричиняється або може спричинитися суспільству [5, с. 69]. Такими злочинами наноситься істотна шкода авторитету органів державної влади і правам та інтересам громадян.

Іншим принципом, який відноситься до юридико-кримінологічних принципів є принцип відносної поширеності діяння. Аналіз тенденцій та закономірностей поширення цього злочину дозволив дослідникам зробити висновок про те, що починаючи з 1992 року в середньому його частка складає 6 % від усіх посягань в сфері службової діяльності [6, с. 119]. Це достатньо значний відсоток.

До юридико-кримінологічних принципів криміналізації відноситься і принцип неминучості впливу на суспільні відносини кримінально-правовими заходами. «Криміналізація діяння є доречною тоді і тільки тоді, коли немає і не може бути норми, яка достатньо ефективно регулює відповідні відносини методами інших галузей права» [7, с. 220]. Інакше цей принцип має назву принцип економії кримінальної репресії. Дійсно криміналізація цих суспільнонебезпечних діянь призводить до негативного формування особистості засуджених, деформації міжособистісних відносин, руйнування корисних суспільних зв'язків тощо. Але шкода від таких злочинів, на нашу думку, є набагато більшою.

Соціально-психологічні критерії криміналізації включають у себе урахування суспільної правосвідомості, суспільної психології та історичних традицій. На думку О. І. Коробєєва кримінально-правова заборона виправдана лише тоді, коли суспільною психологією та правосвідомістю той чи інший різновид відхиляючої поведінки сприймається як такий, що потребує кримінально-правової караності [8, с. 84]. Дійсно, при криміналізації певних видів діяння законодавець повинен ураховувати відношення суспільства до цих суспільно небезпечних діянь. В нашій країні, в цілому, суспільство негативно відноситься до корупційних злочинів і тому громадськість підтримує державу в проведенні заходів по зниженню рівня корупції, за яким наша країна займає далеко не останнє місце. Що ж стосується урахування історичних традицій, то слід зазначити, що необхідність кримінально-правового захисту авторитету державної влади і прав та інтересів громадян від свавілля чиновників існувала у всі часи. Таким чином, криміналізація перевищення влади або службових повноважень відповідає соціально-психологічному принципу, який вимагає необхідності урахування рівня громадської правосвідомості, психології та історичних традицій криміналізації. З цього принципу випливає наступний соціально-психологічний принцип – принцип кримінально-політичної адекватності криміналізації. Згідно з ним, криміналізація суспільно небезпечних діянь повинна відповідати основ-

ним тенденціям соціальної політики держави, а також рівню та характеру громадської свідомості і стану громадської думки. Саме кримінальна політика держави повинна бути відображенням громадської думки стосовно небезпечності посягань та відповідної реакції держави на це. Влада нашої країни декларувала свою політичну волю на подолання корупції в країні і тому декриміналізація цього злочину, на наш погляд, суперечила б позиції держави.

Підводячи підсумки, слід зазначити що позиція окремих осіб, які пропонують декриміналізувати злочин, який передбачений ст. 365 КК України не має під собою правових підстав. Визнання цього суспільно небезпечного діяння злочином відповідає всім принципам криміналізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Наумов А. В. Российское уголовное право. Общая часть. Курс лекций / А. В. Наумов – М. : БЕК, 1996. – 560 с.
2. Злобин Г. А. Некоторые теоретические вопросы криминализации общественно-опасных деяний / Г. А. Злобин, С. Г. Келина // Проблемы правосудия и уголовного права. [Сб. статей]. – М. : ИГПАН, 1978. – 187 с.
3. Ковалёв М. И. Оптимальное соотношение формального и оценочного в уголовном законе / М. И. Ковалёв // Советское государство и право – 1973. – № 11. – С. 168-173.
4. Питецкий В. В. Применение оценочных признаков уголовного закона : монография / В. В. Питецкий. – Красноярск : Издательство Красноярского Госуниверситета, 1995. – 321 с.
5. Коробеев А. И. Уголовная наказуемость общественно опасных деяний (основания установления, характер и реализация в деятельности органов внутренних дел) : учебное пособие / А. И. Коробеев – Хабаровск : Издательство Хабаровской высшей школы МВД СССР, 1986. – 79 с.
6. Кулик О. Г. Злочинність в Україні : тенденції, закономірності, методи пізнання : монографія / О. Г. Кулик. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 288 с.
7. Основания уголовно-правового запрета. Криминализация и декриминализация : монография / В. Н. Кудрявцев, А. М. Яковлев, Г. А. Злобин – М. : Наука, 1982. – 303 с.
8. Коробеев А. И. Советская уголовно-правовая политика : монография / А. И. Коробеев – Владивосток : Издательство Дальневосточного университета, 1987. – 267 с

Цвіркун Наталія Юріївна

кандидат юридичних наук,

викладач кафедри кримінального права та кримінології факультету з підготовки слідчих
Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК 343.814

НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОЇ СУТНОСТІ КОРУПЦІЇ

Одним з основних аспектів, в якому проявляється соціальна сутність корупції, є її негативні наслідки для суспільства, держави, окремих юридичних та фізичних осіб. Суспільно небезпечні нас-

лідки від корупції можуть наставати практично у всіх сферах суспільного життя. Часто наголошується на тому, що корупція перетворилася в найсерйознішу проблему і реально загрожує національній безпеці та конституційному ладу України, є найбільшою перешкодою для суспільного прогресу [1].

Корупція є складним і багатоаспектним соціальним явищем. Її соціальну сутність характеризують економічний, політичний, правовий, морально-психологічний та інші аспекти [2]. При цьому особливе місце займає політичний аспект, оскільки корупція як соціальний феномен виникає в результаті здійснення публічної влади, є продуктом неефективного функціонування владних структур. Так, на думку М. І. Мельника, основним показником суспільної небезпеки корупції, який характеризує її соціальну сутність, є саме негативні наслідки корупції [3, с. 58]. Розглянемо кожен аспект соціальної сутності корупції, що дасть можливість визначити до яких саме негативних наслідків вона може призвести.

По-перше, суспільна небезпека корупції у соціальному аспекті полягає в тому, що вона: призводить до гальмування та викривлення соціально-економічних реформ; поглиблює соціальну нерівність громадян; збільшує соціальну напругу в суспільстві; порушує принципи соціальної справедливості; істотно знижуючи рівень соціального захисту; нищить суспільні цінності; формує протиправний образ життя, укорінює одну з найгірших форм суспільних відносин; підриває авторитет держави; завдає шкоди утвердженню демократичних основ управління суспільством [4, с. 18].

Спотворюючи суспільні відносини, корупція порушує нормальний порядок речей у суспільстві, починається із порушення службового обов'язку і тягне за собою порушення інших суспільних відносин [5].

Корупція є одним із основних чинників роздвоєння суспільства, умовно кажучи, на офіційне і неофіційне. Внаслідок цього в рамках суспільства паралельно співіснують дві соціальні підсистеми: одна з них базується на правових та моральних засадах, інша – на використанні протиправних засобів. Суб'єкти корупції функціонують у неофіційній системі, в якій панує своя система цінностей, свої цілі і засоби їх досягнення, де відносини між людьми складаються не за офіційними законами. Разом з тим, суб'єкти корупції не можуть існувати без офіційної підсистеми. Остання для них є обов'язковою передумовою встановлення корумпованих відносин: для того, щоб зловживати владою, їй потрібно мати – посідати відповідну посаду в органах державної влади, бути наділеним певни-

ми повноваженнями, мати можливість їх офіційно використовувати. Крім того, офіційна підсистема є прикриттям неофіційної підсистеми. Повністю позбутися системи неофіційних, у тому числі корумпованих відносин не вдасться жодному суспільству. Стан справ в Україні характеризується співвідношенням офіційної і неофіційної підсистем, що свідчить про надзвичайно небезпечну ситуацію [3, с. 60].

По-друге, політичні наслідки корупції проявляються в тому, що вона: змінює сутність політичної влади, знижує рівень її легітимності як всередині держави, так і на міжнародній арені, а також порушує принципи її функціонування, демократичні засади суспільства і держави і підриває політичну систему [6].

Внаслідок корупції відбувається деформація основної мети політики – замість забезпечення загальносуспільних інтересів політика спрямовується на забезпечення приватного та групового інтересів. Корупція підриває авторитет держави, породжує недовіру громадян до політичної влади. Влада сприймається громадянами не як виразник їх інтересів і спосіб їх захисту, а як джерело небезпеки їх правам і свободам [7]. На думку А. І. Долгової, у випадку корумпованості державних службовців, а тим більше масштабної, громадяни держави втрачають свій державний апарат, він служить у цьому випадку не платникам податків, а інтересам тих, хто його у них «перекупив» [8, с. 7].

По-третє, економічні наслідки корупції проявляються в тому, що вона: підриває економічну систему держави; дискредитує економічні реформи; порушує основні засади господарської діяльності; перешкоджає надходженню внутрішніх і зовнішніх інвестицій; є причиною фінансових криз; порушує конкурентні засади економіки, сприяє розвитку недобросовісної конкуренції; сприяє монополізації економіки; перешкоджає розвитку ринкових відносин, передусім середнього та малого бізнесу; дискримінує підприємців з боку корумпованих чиновників; сприяє криміналізації та тінізації економіки, легалізації доходів, одержаних незаконним шляхом; призводить до необґрунтованого підвищення собівартості продукції; скорочує надходження до бюджету; ускладнює економічні відносини з іншими державами, міжнародними організаціями [9].

По-четверте, морально-психологічні наслідки корупції проявляються в тому, що вона: є потужним фактором деморалізації суспільства, девальвації моральних цінностей, деформації індивідуальної та суспільної психології; нищить духовні та моральні цінності; сприяє поширенню у суспільстві кримінальної психології; змі-

нює мотивацію службових осіб у сфері державного управління, а також громадян у різних сферах соціального життя. Корупція породжує у психології громадян відчуття безсилля, беззахисності перед державою, її окремими інститутами, посадовими та службовими особами [10, с. 46].

Найбільш небезпечним у цьому аспекті є те, що масштабне поширення корупції все більше витісняє правові, етичні відносини між людьми, а сама корупція із соціальної аномалії поступово перетворюється на правило і стає звичним способом вирішення життєвих проблем, стає нормою функціонування влади і способом життя значної частини членів суспільства. За таких обставин у суспільній психології відбувається злам – люди у своїй поведінці з самого початку психологічно налаштовані на протиправні способи вирішення питань [11].

По-п'яте, правові наслідки корупції проявляються у: порушенні правових принципів функціонування держави та її окремих інститутів; суттєвому обмеженні конституційних прав і свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб; грубому порушенні встановленого законом порядку здійснення повноважень посадовими і службовими особами органів державної влади, місцевого самоврядування та прийнятті ними незаконних рішень; поширенні серед громадян, у тому числі службовців публічної сфери управління, правового нігілізму. Корупція дискредитує право як універсальний регулятор суспільних відносин, перетворюючи його в засіб задоволення приватних та корпоративних інтересів [12].

По-шосте, до наслідків міжнародного характеру можуть бути віднесені, зокрема: негативний вплив корупції на імідж держави у світі; ускладнення відносин з іншими країнами, міжнародними організаціями і всією міжнародною спільнотою; втрата державою міжнародних позицій в економічній, політичній та інших сферах (у тому числі неприйняття її до відповідних міжнародних інституцій чи виключення з них).

Стан корупції у тій чи іншій країні може бути використаний керівництвом іноземних держав чи міжнародних організацій для тиску на політичне керівництво такої країни при прийнятті тих чи інших рішень як зовнішньополітичного, так і внутрішньополітичного характеру. Тобто, політичне керівництво країни в таких випадках потрапляє у політичну залежність від керівників тих країн або міжнародних організацій, які поінформовані про дійсний стан корупції чи корупційну діяльність окремих керівників вищого рівня чи відомих політичних діячів [3, с. 66].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Заброда Д. Г. Антикорупційне законодавство як джерело інформації про стан корупції в Україні / Д. Г. Заброда // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2010. – №4. – С. 17–23.
2. Мельник М. І. Корупція: проблеми визначення сутності і поняття / М. І. Мельник // Вісник Академії правових наук України. – Харків. – 1997. – №3 (10). – С. 76–86.
3. Мельник М. І. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми протидії корупції: дис. доктора юрид. наук: 12.00.08 / Мельник Микола Іванович. – Київ, 2002. – 424 с.
4. Запобігання та протидія проявам корупції (для працівників органів державної влади та місцевого самоврядування I–VII категорії посад) [Текст] : [посіб.] / Братель С. Г., Василевич В. В., Золотарьова Н. І. та ін. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2012. – 376 с.
5. Астафьев Л. В. К вопросу о понятии коррупции / Л. В. Астафьев // Коррупция в России: состояние и проблемы : материалы научн.-практ. конф. (26–27 марта 1996 г.). – М. : Московский институт МВД России, 1996. – С. 199–123
6. Мельник М. Політична корупція: сутність, чинники та засоби протидії / Микола Мельник // Національна безпека і оборона. – 2009. – № 7. – С. 67–72.
7. Роз'яснення антикорупційних законів / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dvs-zp.gov.ua/?q=book/export/html/552>
8. Долгова А. И. Определение коррупции и законодательство о борьбе с ней // Коррупция и борьба с ней. – М., Российская криминологическая ассоциация, 2000. – С. 3–26.
9. Губарева І. О. Шляхи удосконалення оцінки рівня корупції в Україні / І. О. Губарева, П. Й. Бернадський // [Електронний ресурс]. – Бізнесінформ. – 2009. – 11 (2). – С. 27–28. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/bi/2009_11_2/27-28.pdf
10. Корупція як чинник, який загрожує національній безпеці : навч. посіб. – Вінниця, 2010. – 83 с.
11. Сибириков С. Л. Место и роль коррупции в системе наиболее опасных видов преступности // Вестник научных трудов Нижнекамского филиала Московского гуманитарно-экономического института : Вопросы борьбы с преступностью / Отв. ред. П. А. Кабанов. – Нижнекамск : НКФ МГЭИ, 2000. – Вып. 2. – Ч. 2. – С. 42–46.
12. Гвоздецкий В. Д. Корупція та її негативні наслідки для суспільства / В. Д. Гвоздецкий // Вісник Академії праці та соціальних відносин Федерації професійних спілок України. Серія: Право та державне управління. – 2011. – № 2. – С. 161–168.

Черевко Кирило Олександрович

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри кримінального права та кримінології
факультету з підготовки слідчих

Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК 343.352

**ПРОБЛЕМА СУБ'ЄКТА ЗЛОЧИНУ В СТАТТІ 134 КК УКРАЇНИ В РОЗРІЗІ
ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ**

Діяльність держави з удосконалення вітчизняного законодавства у сфері боротьби зі злочинністю та корупцією вчасності не

може залишатися поза увагою науковців, які спрямовують свої зусилля на теоретичне осмислення особливостей конструкцій тих або інших складнів злочинів. У зв'язку з новими кримінально-правовими реаліями активізується науково-дослідна діяльність, метою якої є уточнення практики застосування кримінального законодавства. З цього погляду удосконалення кримінально-правових норм — це одне з найважливіших завдань теорії кримінального права. У кримінальному кодексі України (далі КК України) вже внесено чимало змін та доповнень, які в деяких випадках суттєво коригують відповідні нормативні приписи. З огляду боротьби з корупцією в нашій державі були внесені зміни до розділу 17 КК України «Злочини в сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг», які розширили поняття та круг **суб'єктів** злочинів, що вчиняють їх.

Суб'єкт злочину в кримінальному законодавстві є одним із обов'язкових елементів складу злочину. Відсутність у діянні ознак суб'єкта злочину, встановлених законом про кримінальну відповідальність, свідчить про відсутність складу злочину. Закон про кримінальну відповідальність, а також теорія кримінального права розрізняють два види суб'єктів злочину – загальний і спеціальний. **Спеціальним суб'єктом** злочину є фізична осудна особа, що вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа. Дуже складним є питання, щодо визначення чи є суб'єктом злочину передбаченого розділом 2 КК України «Злочини проти життя та здоров'я», а точніше ст. 134 КК України – Незаконне проведення абортів.

У теорії кримінального права, коментуючи статтю 134 КК України, деякі правники до суб'єктів незаконного проведення абортів відносять: медсестер, акушерок, фельдшерів й інших осіб, що не мають середньої спеціальної освіти, а також лікарів, які мають «іншу спеціальну медичну підготовку» (чи лікарів, «які здобули вищу медичну освіту й за характером діяльності не уповноважені на переривання вагітності»). Майже аналогічно суб'єкт зазначеного злочину визначають й інші вчені: «Суб'єктом злочину може бути особа, яка не має спеціальної медичної освіти і досягла 16-річного віку. Це можуть бути і лікарі, які не мають права на оперативні втручання (стоматологи, терапевти), особи середнього медичного персоналу (акушерки, фельдшери тощо) і інші особи, які не мають відношення до медичної професії». Диспозиція статті 134 КК України чітко визначає, що суб'єктом цього злочину не може бути особа, яка має спеціальну медичну освіту. Вважаємо за

необхідне пояснити, що поняття «спеціальна медична освіта» в контексті ст. 134 КК України вимагає серйозних уточнень через особливості трактування цього терміна у відомчих документах Міністерства охорони здоров'я України. Тим більше, що «понятійний апарат самого кримінального закону за будь-яких умов повинен розумітися однозначно. Його тлумачення не може бути довільним. Існує презумпція знання закону, але не має презумпції, що закон завжди ясний. У цьому зв'язку розшифровка змісту понять і термінів, уживаних законодавцем, набуває особливого значення».

Терміни «спеціальна медична освіта» й «фахова освіта» відсутні як у нормативних актах Міністерства освіти, так і нормативних актах Міністерства охорони здоров'я. У нормативно-правових актах Міністерства охорони здоров'я має місце термін «лікар-спеціаліст», який, ми припускаємо, законодавець ототожнює з терміном «спеціальна медична освіта». Так, згідно із п. 2.4. Наказу № 359 від 19.12.1997 р. «Про подальше удосконалення атестації лікарів» (із змінами, внесеними згідно з наказами МОЗ № 101 від 10.05.2000р., № 218 від 14.09.2000 р., № 373 від 28.10.2002 р., № 221 від 19.05.2003 р.) лікарем-спеціалістом однією із спеціальностей, що передбачена Номенклатурою лікарських спеціальностей, може бути лікар, який закінчив інтернатуру, магістратуру, клінічну ординатуру або аспірантуру з цієї спеціальності і має сертифікат лікаря-спеціаліста, а також особи, які в установленому порядку допущені до лікарської діяльності, пройшли курси спеціалізації, стажування або інші види підготовки та мають необхідну за програмою теоретичну і практичну підготовку за своєю спеціальністю, володіють сучасними методами профілактики, діагностики та лікування хворих. У зв'язку з цим, з метою приведення у єдність нормативні акти Міністерства охорони здоров'я й теоретичні положення диспозиції ст. 134 КК України, треба внести зміни до Інструкції про порядок проведення операції штучного переривання вагітності, затвердженої Наказом Міністерства охорони здоров'я № 508 від 20.07.2006р. «Про затвердження Інструкції про порядок проведення операції штучного переривання вагітності, форм первинної облікової документації та інструкцій щодо їх заповнення», а саме п. 1.5. доповнити наступним змістом: «Операція штучного переривання вагітності повинна проводитись винятково лікарями - акушерами-гінекологами». Внести зміни до ч.1 ст. 134 КК, а саме замінити термін «особою, яка не має спеціальної медичної освіти» терміном «особою, яка не є лікарем-спеціалістом акушером-гінекологом».

Аналіз ч.2 ст. 134 КК України дає підстави дійти висновку, що суб'єктом цього злочину можуть бути лікарі-спеціалісти акушери-гінекологи, але лише у випадках, коли незаконне проведення ними аборту спричинило тривалий розлад здоров'я, безплідність або смерть потерпілої. Виникає питання, як повинні нести кримінальну відповідальність лікарі-спеціалісти акушери гінекологи у тих випадках, коли аборт був проведений незаконно, але вищезазначені наслідки не настали? Висновок єдиний: переривання вагітності у зазначених випадках не охоплюється статтею 134 КК України й ці дії не визнаються злочинними. Тоді як або за що треба притягати лікарів спеціалістів акушерів гінекологів які вчинили незаконний аборт, який не спричинив розладу здоров'я, який вчиняється з корисливих мотивів? На мою думку слід підтримати Хавронюка М.І., котрий коментуючи Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції», пункт «Б» пункту 2 ст. 4 цього закону, а саме містить приблизний перелік осіб, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги. Поняття публічних послуг в законодавстві України немає. Утім, концепцію розвитку системи надання адміністративних послуг органами виконавчої влади визначено. Крім адміністративних, виділяють інші публічні послуги, наприклад медичні. Медичними послугами можна назвати послуги, які надаються особами, які мають спеціальну медичну освіту, під час здійснення медичної практики, спрямовані на сприяння поліпшення здоров'я.

Черненко Олександр Олександрович
старший слідчий з особливо важливих справ
Головного слідчого управління МВС України

УДК 343.9

СЛІДЧІ ПІДРОЗДІЛИ ОВС УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТИ ПРЕВЕНТИВНОГО ВПЛИВУ НА КОРУПЦІЮ

Корупція як комплексне соціальне явище кримінального порядку, стала об'єктом уваги вітчизняних науковців, серед яких провідне місце посідають роботи В. І. Борисова, В. В. Голіни, Н. О. Гуторової, Л. М. Давиденка, А. П. Закалюка, В. С. Зеленецького, О. Г. Кальмана, М. В. Костицького, І. П. Лановенка, Г. А. Матусовського, М. І. Мельника, Г. М. Мінковського, В. М. Поповича, О. Б. Сахарова, Є. Л. Стрельцова, І. К. Туркевич.

У розробках зазначених фахівців було порушено цікаву дискусію стосовно того, чи є корупція відносно незалежним кримінальним явищем, притаманним усім видам діяльності суспільства, або ж вона має ознаки приналежності до певного виду злочинності, зокрема, економічної.

Остання позиція базується на розумінні корупції як сукупності найбільш поширених її кримінально-правових проявів – зловживання посадовим становищем та хабарництва [1, с. 298]. Цьому частково сприяла й позиція практиків, оскільки саме як різновид економічних злочинів хабарництво з 1995 року зазначається у щорічних звітах МВС України про оперативно-службову діяльність. Такий підхід, дійсно, має сенс, оскільки корупція, незалежно від того, у якій галузі державного управління вона проявляється, має виключно економічне підґрунтя.

У законодавчому порядку корупція сьогодні визначена як використання особою наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди [2]. Реалізація протидії корупції покладена на ряд спеціально уповноважених суб'єктів, серед яких МВС України представлено лише зазначеними в законі підрозділами по боротьбі з організованою злочинністю. При цьому основний обсяг протидії однієї із складових корупції – хабарництву – лежить знов таки на Міністерстві внутрішніх справ, зокрема, на слідчих підрозділах на чолі з Головним слідчим управлінням.

Із врахуванням такого розподілу актуальність обраного нами наукового напрямку кримінологічного дослідження обумовлена необхідністю визначення обсягу та змісту превентивних заходів, що мають реалізовуватися на рівні органів досудового розслідування МВС України. Окремою метою при цьому постає оцінка ролі слідчих підрозділів ОВС України у системі саме превентивного, власне кримінологічного впливу на корупційні прояви.

Маємо зазначити, що у цій роботі ми розглядаємо слідчі підрозділи як суб'єкти так званої спеціально-кримінологічної профілактики, котрі, на відміну від суб'єктів загально-соціальної та індивідуальної профілактики, здійснюють превентивний вплив в ході виконання своїх контрольних та правоохоронних функцій. Вони ж можуть вважатися спеціальними суб'єктами протидії злочинності за класифікацією харківської правничої школи.

На жаль, Закон України «Про міліцію», хоча й відносить запобігання злочинам та іншим правопорушенням до основних обов'язків міліції, а також виокремлює профілактичну функцію її

підрозділів, проте не стосується повною мірою усіх органів внутрішніх справ. Саме на цій стадії вивчення законодавчого регулювання превентивної політики МВС України постає питання щодо нормативної бази та відповідного обсягу заходів із протидії корупції, якими мають керуватися інші підрозділи ОВС України, в тому числі – органи досудового розслідування.

Тривалий час спеціальною процесуальною формою профілактичної діяльності слідчого було внесення подання до відповідного державного органу, громадської організації або повідомлення посадовій особі про вжиття заходів щодо усунення причин і умов, які сприяли вчиненню конкретного злочину. Цей вид діяльності був закріплений у ст. 231 Кримінально-процесуального кодексу (1960 р.), а вчені-криміналісти доповнювали спектр превентивної діяльності слідчих щонайбільше трьома напрямками:

а) повідомлення обставин учинення конкретного злочину посадових осіб підприємств, організацій із метою з'ясування чинників, які сприяли злочинній поведінці винного, а також вживання заходів щодо їх усунення;

б) узагальнення відповідей на подання слідчого відповідних органів, організацій, посадових осіб у зв'язку з недостатнім прийняттям ними заходів щодо виявлених нестач для належного реагування;

в) публікації у місцевій пресі, виступи по радіо і телебаченню, якщо встановлені розслідуванням чинники, які сприяють учиненню злочинів, мають поширений характер серед певних груп населення [3, с. 38].

Наразі, після набуття чинності Кримінального процесуального кодексу, діяльність слідчих у сфері запобігання корупційних проявів (хабарництва, зловживання посадовим становищем) найбільш повно окреслена положеннями наказу МВС України від 09.08.2012 №686 «Про організацію діяльності органів досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України», яким одночасно затверджено декілька документів: Положення про органи досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України, Положення про Головне слідче управління МВС України, Типове положення про слідче управління (відділ) головного управління, управління МВС України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, на транспорті; Інструкція з організації діяльності органів досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України.

Цим наказом на органи досудового розслідування окремим завданням покладається виявлення причин і умов, які сприяють учиненню кримінальних правопорушень, а також вжиття через відповідні органи заходів щодо їх усунення. На рівні МВС України профілактична робота на підставі матеріалів розслідування кримінальних правопорушень має здійснюватися Головним слідчим управлінням, яка до того ж повинна відбуватися на основі взаємодії з усіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування і громадськими об'єднаннями. Реалізуючі зазначений принцип взаємодії, слідчі управління (відділи) ГУМВС, УМВС зобов'язані інформувати населення через засоби масової інформації про виявлені під час розслідування кримінальних правопорушень причини і умови, що сприяють їх учиненню.

Окреслені завдання, виходячи з положень наказу, передбачають діяльність у наступних напрямках:

- аналіз слідчої практики, організації і результатів діяльності слідчих, унесення на основі цього пропозицій щодо підвищення ефективності функціонування органів досудового розслідування, посилення протидії корупції, інформування населення із зазначених питань через засоби масової інформації;
- вивчення та узагальнення позитивного досвіду досудового розслідування, упровадження його на практиці, розроблення сучасних методик розслідування окремих видів кримінальних правопорушень (хабарництва, зловживання посадовим становищем тощо).

Для цього на рівні ГУМВС, УМВС України передбачені спеціальні посади слідчих-методистів, головне призначення яких є надання практичної і методичної допомоги в організації роботи органів досудового розслідування. Окрім цього, ГСУ МВС України надано право проводити наради, науково-практичні конференції і семінари, інші заходи з підвищення професійного рівня слідчих, в тому числі з питань, що стосуються проблем запобігання хабарництва та інших видів зловживання службових (посадових) осіб. З точки зору ефективності реалізації державної політики в галузі запобігання злочинності доцільно спеціально акцентувати увагу МВС України на рівні Кабінету Міністрів та профільних комітетів Верховної Ради України щодо необхідності використання усього потенціалу органів досудового розслідування у цьому напрямку.

На рівні територіальних підрозділів ОВС України передбачено обов'язкове включення до планів роботи комплексних заходів, спрямованих на покращення взаємодії органу досудового розслі-

дування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ при попередженні кримінальних правопорушень, в тому числі – корупційного характеру. Відповідальними за належну організацію такої взаємодії слідчих підрозділів з іншими підрозділами ОВС визначено начальників відповідних територіальних органів та слідчих підрозділів. Слід відразу зазначити, що подальша деталізація наведеного положення наразі відсутня, а отже потребує на окрему увагу як практиків, так й науковців.

Таким чином, подальша розробка питань превентивної діяльності органів досудового розслідування постає на рівні окремої науково-прикладної проблеми, вирішення якої має підвищити рівень захисту прав та законних інтересів громадян України від злочинів корупційної спрямованості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Литвак О. М. Державний контроль за злочинністю: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Литвак Олег Михайлович ; Національна юридична академія імені Ярослава Мудрого. – Х., 2002. – 414 с.

2. Про засади запобігання і протидії корупції: Закон України від 7 квітня 2011 року № 3206-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 40. – Ст. 404.

3. Криміналістика : підручник / кол. авторів: Глібо В. М., Дудніков А. Л., Журавель В. А. та ін. ; за ред. В. Ю. Шепітька. – К. : Ін Юре, 2001. – 684 с.

Шамара Олександр Володимирович

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
учений секретар Національної академії Служби безпеки України

АРХІТЕКТОНІКА ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: ВІДПОВІДНІСТЬ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

У ст. 3 Конституції України від 28.06.1996р. визначено, що *«Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю»*. На думку, автора цей принцип має бути закладено як в основу кримінального галузевого законодавства. Адже зміст та тлумачення нормативно-правових актів нашої держави повинні відповідати Основному закону України.

Запровадження цього принципу стало закономірним втіленням Концепції Конституції України, схваленої Верховною Радою УРСР 19.06.1991р., де зазначалось, що в центрі уваги Конституції має бути людина як найвища соціальна цінність, її права і свободи та їх гарантії. Таке розуміння об'єкта злочину, на наш погляд, у більшій

мірі відповідає новій ієрархії об'єктів кримінально-правової охорони, переоцінку яких здійснено в КК України (2001р.).

Кримінальний кодекс України визначає, що *«Кримінальний кодекс України має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, ... забезпечення миру і безпеки людства...»* (ч.1 ст.1 КК України) як самостійні цінності, без обов'язкової їх реалізації в суспільних відносинах – тобто у відносинах мінімум двох суб'єктів кримінальних правовідносин. Поділяючи таку позицію, слід відмітити, що безпосереднім об'єктом злочинів, передбачених розділом XX Особливої частини КК України, повинен вважатися той юридичний інтерес, якому спричиняється шкода певним злочином проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

Спираючись на положення ст. 3 Конституції України, слід звернути увагу на те, що існує невідповідність конструкції Особливої частини КК України тим цінностям, які проголошені в Конституції України. На нашу думку, доцільно відповідні розділи Особливої частини, а саме «Злочини проти життя та здоров'я людини», «Злочини проти волі, честі і гідності особи», «Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» визначити розділами I, II, III відповідно.

Така пропозиція також ґрунтується на положенні чинної редакції ст. 1 (завдання Кримінального кодексу України) КК України де визначено, що: *«1. Кримінальний кодекс України має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам».*

Відповідно до ст. 3 Конституції України та ст. 1 КК України структура Особливої частини повинна мати такий вигляд: Розділ I «Злочини проти життя і здоров'я людини»; Розділ II «Злочини проти волі, честі і гідності особи»; Розділ III «Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи»; Розділ IV «Злочини проти власності»; Розділ V «Злочини проти громадського порядку та моральності»; Розділ VI «Злочини проти громадської безпеки»; Розділ VII «Злочини проти довкілля»; Розділ VIII «Злочини проти основ національної безпеки України»; Розділ IX «Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку», далі інші розділи Особливої частини КК України.

На першому місці завдань Кримінального кодексу України стоїть правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадя-

нина, тобто насамперед тих прав і свобод, які передбачено розділом II Конституції, а саме право на життя, свободу, особисту недоторканність і недоторканність житла, таємниці листування та іншої кореспонденції, конфіденційність особистого і сімейного життя, об'єднання у громадські організації та політичні партії, проведення зборів, мітингів та інших масових акцій, працю, відпочинок, страйк, соціальний захист, житло, охорону здоров'я, а також право обирати та бути обраним до органів державної влади та органів місцевого самоврядування доступу до державної та муніципальної служби, право власності, свобода пересування, свобода слова і думки, свобода совісті та інші.

Здійснений аналіз Основного закону України та Кримінального кодексу України дає нам підстави стверджувати, що сьогодні залишаються неузгодженості між положеннями цих нормативних актів.

Шевченко Ольга Вікторівна

кандидат юридичних наук,

викладач кафедри кримінального права та кримінології факультету з підготовки слідчих
Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК 343.3

ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ КОРУПЦІЇ

Досліджуючи питання причин та умов існування корупції з необхідністю звернешся до питання виникнення цього явища. Історично-правові дослідження корупції незаперечно доводять, що вона з'явилася в суспільстві з моменту створення управлінського апарату, а її коріння занурюється в глибоке минуле [1, с. 1].

У первісному та раннекласовому суспільстві плата вождю, жрицю, голові за особисте звернення за їх допомогою була невід'ємною та природною. Тобто, історично корупція походить від звичаю робити подарунки. Подарунок дарувався в якості вдячності за допомогу та втручання або для того, щоб прохання людини було виконано, в такому випадку подарунок виділяв людину з поміж інших.

На ранніх етапах розвитку античних суспільств, як то древньогрецькі міста-держави, коли ще не було професійних державних чиновників, корупція по суті ще була відсутня [2, с. 8], але це явище почало стрімко розповсюджуватися та «розцвітати» в епоху занепаду античності, коли сформувався державний апарат та з'явилися державні чиновники. У цей час у римському праві виник спеціальний термін «*corrupture*», який був синонімом слів псувати, підкупати і означав будь-які посадові зловживання. Це явище

характеризував яскравий вислів: «Він приїхав бідним в багату провінцію, а поїхав багатим з бідної провінції». Отже, ситуація стала змінюватися в той час, коли відбувалася професіоналізація державного управлінського апарату. Керівники вищої ланки вимагали, щоб нижчестоящі службовці задовольнялися лише фіксованою заробітною платою, а ці чиновники навпаки прагнули отримувати додаткову платню або подарунки за виконання своїх службових обов'язків, а іноді не гребували вимагати таку платню.

Там, де влада центрального уряду була слабкою, як то в середньовічній Європі, використання службового становища для особистих поборів з населення ставало загальноприйнятою нормою та майже не засуджувалось суспільством, і було звичайним доходом «службовця». Чим більш централізованою була держава, тим більше вона обмежувала громадян, провокуючи державних чиновників до порушення закону на користь зацікавлених осіб. Через те що у центрального уряду не вистачало ресурсів для тотального контролю за діяльністю чиновників, він зазвичай задовольнявся підтримкою певної «припустимої норми» корупції, припиняючи лише її найбільш небезпечні прояви.

Така терпимість до проявів корупції була найбільш помітна в східному суспільстві, де вона сприймалася філософськи спокійно – як природне соціальне явище. В країнах Азії так само державні чиновники покращували своє матеріальне становище за рахунок хабарів, намагаючись зайняти як можна вищу посаду, щоб потім «кормитися» з неї, тому нерідко такі посади купувалися за суттєву винагороду.

Корупція невідступно супроводжувала розвиток суспільства на всіх історичних етапах. Її масове розповсюдження в Європі починається як вже згадувалось вище з раннього середньовіччя, коли стрімко почали розвиватися грошові відносини, ріст чисельності державного апарату та тіньовим об'єднанням різних гілок влади: законодавчої, судової та виконавчої. Але саме в цю пору поступово формується принципово нове розуміння корупції як антисоціального явища, що пронизує все суспільство зверху до низу.

Тим не менш в різних європейських країн процвітало майже відкрите «культивування» корупційних традицій у вищій владі. Так, в Англії відомий філософ того часу Томас Гоббс зазначав: «Особи, які хвастаються своїм багатством, сміливо скоюють злочини, сподіваючись, що їм вдасться уникнути покарання шляхом корумпованості державної юстиції або отримати вибачення за гроші чи інші форми винагороди» [3, с. 229]. У Франції Шарль Монтеск'є також звертав на це увагу: «відомо вже по досвіду століть,

що всяка людина, яка має владу, схильна зловживати нею, і вона буде йти в цьому напрямі доки не досягне призначеній їй межі» [4, с. 289]. Корупцію у Франції заохочувало «державне нехлюйство», що було притаманне абсолютистській королівській владі. Перший перепис населення провів лише Наполеон на початку XIX сторіччя, а до цього французькі королі навіть не знали скільки у них поданих, і відповідно, не знали скільки майна вони мають, тому податки розподілялись навмання, що і сприяло корупції. Королівські чиновники від яких залежала сума податку могли змінювати її за своїм розсудом, могли суттєво її знизити за певну «вдячність їм в карман». Аналогічна ситуація була в ті часи в багатьох європейських, а тим більше, азіатських державах.

Докорінний перелом у відношенні суспільства до особистих доходів чиновників відбувся в Західній Європі епохи нового часу (XVII–XVIII ст.). Ідеологія суспільного договору проголошувала, що громадяни сплачують податки державі в обмін на те, що вона буде розумно створювати закони і суворо слідкувати за їх неухильним виконанням. Випадки отримання чиновниками особистого доходу крім платні почали розглядатися як порушення норм як суспільної моралі так і закону. Поступово в централізованих державах нового часу корупція серед чиновників суттєво скоротилася, хоча й не зникнула зовсім.

Новим етап розвитку корупції в розвинутих країнах можна спостерігати наприкінці XIX початку XX сторіччя. В цей час почався процес посилення державного регулювання суспільного життя, і відповідно, влади чиновників. А також засновувався крупний бізнес, який в конкурентній боротьбі вдавався не лише до підкупу державних службовців, а й до підпорядкування діяльності політиків і вищих посадовців задля захисту інтересів капіталу. Отримала розвиток й партійна корупція, коли значення політичних партій почало зростати в розвинутих країнах. Представники крупного бізнесу за лобіювання своїх «інтересів» почали платити не лише особисто політикам, а в партійну касу. Високопосадові політики стали все частіше розглядати свою посаду як джерело особистих доходів.

Наприкінці XX ст. в 90-х роках, проблема корупції особливо гостро стала в постсоціалістичних країнах, де її розмах може бути порівняний з ситуацією в країнах, що розвиваються. Посадова особа могла займати одночасно високі пости як в державних установах, так і в комерційних. Як наслідок багато чиновників зловживали своїм службовим становищем як шляхом отримання хабарів, откатів, так і безпосереднього захисту своїх власних комерційних інтересів.

Така ситуація продовжує існувати і до сьогодні в Україні, якій притаманний високий рівень корумпованості чиновників. Згідно логіки функціоналістів, корупція відмирає сама по собі по мірі ослаблення протистояння двох нормативних систем, коли нові правила витісняють старі і одна «еліта» змінює іншу. Але ця теза не підтверджується фактами розвитку Українського суспільства та держави.

Таким чином, коротко розглянувши загальні тенденції еволюції корупції, можна дійти висновку, що вона є соціально-економічним явищем, яке було дуже розповсюдженим в різні епохи розвитку суспільства та, нажаль, і на сьогодні залишається таким. Але можна виявити поступове збільшення її форм та перехід від епізодичних низових випадків до систематичних та верхівкових. Міжнародна корупція так само розвивається завдяки лобюванню інтересів транснаціональних корпорацій та крупного бізнесу. В умовах глобалізації корупція в одній країні все одно негативно відобразиться на розвитку інших країн. Тому необхідно вивести корупцію на рівень глобальних проблем та поставити поряд з голодом, екологічною безпекою, тероризмом, що дозволить сконцентрувати увагу всієї світової спільноти на цій болючій проблемі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Маликова А. Ш. Причины и условия, способствующие возникновению коррупции / А. Ш. Маликова // [Электронный ресурс] сайт Сибирского института управления, Международная научно-практическая конференция «Борьба с коррупцией в сфере государственного и муниципального управления: зарубежный и российский опыт». Электронная адреса: <http://www.sapanet.ru/Akad.aspx?page=189>
2. Кузовков Ю. В. Мировая история коррупции / Ю. В. Кузовков / М. : Издательство Анима-Пресс, 2010. – 488 с.
3. Гоббс Т. Левиафан, или Материя, форма и власть государства церковного и гражданского // Гоббс Т. Сочинения: В 2 т. – Т. 2. – М. : Мысль, 1991. – 731 с.
4. Монтескье Ш. Л. Избранные произведения / Ш. Л. Монтескье. – М. : Государственное издательство политической литературы, 1955. – 800 с.

Шульга Андрій Михайлович

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету з підготовки слідчих
Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК 347.242

ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ ЕФЕКТИВНОЇ ПРОТИДІЇ ПРОЯВАМ КОРУПЦІЇ У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Україна на сьогодні ще є державою, яка має унікальні земельні ресурси сприятливі для підтримання високого рівня виробництва

сільськогосподарської продукції. Але відсутність реальної державної підтримки сільського господарства, невиконання або ігнорування службовими особами нормативних приписів щодо охорони, раціонального використання земельних ресурсів та їх відтворення ставить під загрозу економічний, продовольчий та й взагалі, національний суверенітет. Безсумнівно, одним з головних завдань органів державної влади та органів місцевого самоврядування є надійний і ефективний правовий захист як довкілля в цілому, так й окремих його елементів, у тому числі землі – основного національного багатства, що перебуває під особливою охороною держави (ст. 14 Конституції України).

Земельна реформа, що проводиться в Україні, спрямована у першу чергу на упорядкування правовідносин, які сформувалися у сфері земельної власності та землекористування і у зв'язку з цим покликана унеможливити прояви корупції у цій сфері. У цьому впевнений Президент України, який вважає, що розпочата земельна реформа усуне корупційні чинники у земельних правовідносинах, створить умови для ефективного використання земель сільськогосподарського призначення та підніме виробництво на селі. Так, за його словами, головна мета земельної реформи – це стимуляція аграрного сектора економіки України.

У Резолюції VIII Конгресу ООН «Корупція у сфері державного управління», що проводився у Гавані у 1990 році, було закріплено міжнародно-правове визначення корупції. Так, під корупцією розуміється «порушення етичного (морального), дисциплінарного, адміністративного, кримінального характеру, що проявилось в протизаконному використанні суб'єктом корупційної діяльності свого службового становища» [1, с. 125].

Основні правопорушення корупційної спрямованості у земельній сфері пов'язані з набуттям права власності громадянами на земельні ділянки (приватизація земельних ділянок), виділенням земельних ділянок для користування суб'єктам сільського господарства, а також для житлового будівництва та будівництва комерційних споруд суб'єктами підприємницької діяльності. Службові особи органів влади та органів місцевого самоврядування, які наділені повноваженнями щодо розпорядження земельними ресурсами дбаючи про власні корисливі інтереси, вважають, що земля – вигідний товар, на який завжди є попит.

Протидія корупційним проявам повинна здійснюватись на основі чіткої правової регламентації діяльності державних органів, службових осіб уповноважених на виконання функцій держави,

забезпечення гарантій прав та інтересів фізичних та юридичних осіб. З метою вирішення питання протидії корупції було розроблено Указ Президента «Про Національну антикорупційну стратегію на 2011-2015 роки» [2]. Метою Національної антикорупційної стратегії є зменшення рівня корупції в Україні шляхом усунення передумов її виникнення через упровадження превентивних заходів, зміцнення режиму законності, а також формування у суспільстві нетерпимого, негативного ставлення до корупції як суспільно небезпечного явища за допомогою спільних зусиль державних та громадських структур, за участю міжнародних організацій.

Разом з тим, Верховною Радою України прийнято низку законів антикорупційної спрямованості, які змінюють принципи діяльності правоохоронних органів, органів виконавчої влади та місцевого самоврядування у сфері запобігання та протидії проявам корупції. Чинне антикорупційне законодавство складають: Закон України від 7 квітня 2011 р. «Про засади запобігання та протидії корупції» [3]; Закон України від 7 квітня 2011 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» [3]; Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції» від 17 травня 2012 р. [4], а також Кримінальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення тощо. Відповідні зміни було внесено, зокрема, до КЗпП України, Митного кодексу України, Законів України «Про Кабінет Міністрів України» від 7 жовтня 2010 року, «Про прокуратуру» від 5 листопада 1991 року, «Про службу в органах місцевого самоврядування» від 7 червня 2001 року, «Про статус народного депутата України» від 17 листопада 1992 року, «Про Державну податкову службу в Україні» від 4 грудня 1990 року, «Про Державну прикордонну службу в Україні» від 3 квітня 2003 року тощо, а також до двох підзаконних актів, затверджених постановами Верховної Ради України від 6 листопада 1991 року № 1796-XII та від 13 жовтня 1995 року № 379/95-ВР (Дисциплінарного статуту прокуратури України та Положення про помічника-консультанта народного депутата України відповідно).

Відповідно до частини першої ст. 1 Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції» під корупційним правопорушенням розуміється умисне діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій ст. 4 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, цивільно-правову та дисциплінарну відповідальність. У свою чергу, під

корупцією розуміється використання особою, зазначеною в частині першій ст. 4 цього Закону, наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній в частині першій ст. 4 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей [3].

Суб'єктами корупційних діянь у сфері земельних правовідносин можуть бути: 1) особи, уповноважені на виконання функцій держави або органів місцевого самоврядування (наприклад, державні службовці, посадові особи органів місцевого самоврядування, правоохоронці, судді, депутати, працівники патронатних служб тощо); 2) особи, які для цілей Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або органів місцевого самоврядування (наприклад, посадовці комунальних закладів, які одержують заробітну плату за рахунок державного чи місцевого бюджету тощо); 3) особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або особи, спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми; 4) посадові особи юридичних осіб, фізичні особи – у разі одержання від них державними службовцями, або за участю цих осіб іншими особами неправомірної вигоди. Неправомірною вигодою визнається грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, що їх без законних на те підстав обіцяють, пропонують, надають або одержують безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову.

У розвиток антикорупційних заходів у сфері земельних правовідносин, а також з метою реалізації положень Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції», Національної антикорупційної стратегії на 2011–2015 роки, схваленої Указом Президента від 21 жовтня 2011 р., Державної програми щодо запобігання і протидії корупції на 2011–2015 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2011 р. та відповідно до Положення про Державне агентство земельних ресурсів України, затвердженого Указом Президента України від 8 квітня 2011 р., Державне агентство земельних ресурсів України видало

наказ від 29 грудня 2012 р. «Про затвердження Плану заходів щодо запобігання і протидії корупції у центральному апараті Державного агентства земельних ресурсів України та територіальних органах земельних ресурсів на 2013 рік» [5]. Даним Планом передбачено здійснення комплексу заходів щодо попередження службовими особами як центрального апарату так й територіальних органів земельних ресурсів Державного агентства земельних ресурсів України корупційних правопорушень та своєчасне реагування на факти вчинення корупційних правопорушень.

Щодо питання кваліфікації дій винних у вчиненні корупційних діянь у земельній сфері треба зазначити, що керуючись «Вказівкою щодо єдиного порядку обліку кримінальних справ про злочини з ознаками корупційних діянь» Генеральної прокуратури, Служби безпеки, Міністерства внутрішніх справ і Державної податкової служби № 107 від 1 липня 2011 р., до злочинів з ознаками корупції можуть бути віднесені злочини, передбачені ст. 189, ч. 2–5 ст. 191, ч. 3 ст. 206, ст. 232, ч. 2 і 3 ст. 262, ст. 364, ст. 364-1, ст. 365, ст. 365-1, ст. 365-2, ч. 2 ст. 366, ст. 368, ст. 368-2, ст. 368-3, ст. 368-4, ст. 369-2, ч. 2 ст. 375, ч. 2 і 3 ст. 410, ст. 423, ст. 424 КК України, та інші злочини за наявності таких обов'язкових ознак: 1) спеціальний суб'єкт злочину (відповідно до ст. 4 Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції»); 2) вчинення умисних дій, пов'язаних з використанням своєї посади, влади, службових повноважень; 3) вчинення таких дій з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах або в інтересах третіх осіб з метою незаконного одержання матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг, а злочинів, передбачених ст. 189 КК України лише з використанням службового становища, а ч. 2 ст. 366 КК України – тільки при наявності корисливих мотивів. Тобто, злочини корупційної спрямованості – це в основному службові злочини.

Таким чином, виходячи з вищезазначеного можна дійти таких висновків. По-перше, корупція виникла тоді, коли виникла держава. Це пояснюється тим, що корупція є супутником влади, а конкретніше – владних повноважень окремих індивідуумів. Не існує в світі держав в яких зовсім відсутні корупційні прояви. По-друге, рівень корупції (у будь якій сфері суспільного життя, у тому числі й у сфері земельних правовідносин) залежить від багатьох взаємопов'язаних факторів, зокрема, національного менталітету, рівня життя у державі, якості правового виховання, взаємного правового та соціального контролю суспільства і держави своєї діяльності, особистого ставлення особи, наділеної владними повноваженнями

до виконання покладених на неї державою повноважень, а також ставлення до осіб задля яких здійснюється така діяльність її жадібність тощо. Так, М. І. Мельник зазначає, що «корупція – не просто соціальне, але і психологічне та моральне явище. Адже вона не існує поза людей – їх поведінки, діяльності. Корупція – це спосіб мислення, який обумовлює спосіб життя» [5, с. 27]. По-третє, корупцію знищити неможливо. Можливо лише впливати на її рівень. Такий вплив повинен здійснюватися у комплексі соціально-політичних та правових засобів: підвищення соціальних стандартів, рівня життя у державі та відповідно посилення відповідальності за корупційні діяння.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Международная защита прав и свобод человека : сб. документов. – М., 1990. – 323 с.
2. Про Національну антикорупційну стратегію на 2011-2015 роки : Указ Президента України від 21.10.2011 р. № 1001/2011 // Урядовий кур'єр від 27.10.2011 р. – № 199.
3. Про засади запобігання та протидії корупції: Закон України від 07.04.2011 р. № 3206-VI // Голос України від 15.06.2011 р. – № 107.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції» : Закон України від 17.05.2012 р. № 4711-VI // Голос України від 12.06.2012 р. – № 106.
5. Про затвердження Плану заходів щодо запобігання і протидії корупції у центральному апараті Державного агентства земельних ресурсів України та територіальних органах земельних ресурсів на 2013 рік : наказ Державного агентства земельних ресурсів України від 27.12.2012 р. № 684 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dazru.gov.ua/terra/control/uk/publish/article?art_id=145104&cat_id=36879.
6. Мельник М. І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії : [монографія] / М. І. Мельник. – К. : Атіка, 2001. – 304 с.

Яценко Андрій Миколайович

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології
навчально-наукового інституту права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК 343

**ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЯК ОКРЕМИЙ ЗАСІБ
ПРОТИДІЇ ВЧИНЕННЮ ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ. СТ. 368-3, 368-4,
369 КК УКРАЇНИ**

В умовах сучасного суспільного розвитку та інтеграції України до загальносвітових глобалізаційних процесів однією з найбільших та найнебезпечніших загроз для нашого майбутнього є корупція та її неконтрольоване проникнення у сфери суспільно-

політичного, соціально-економічного та правового життя нашої держави [0, с. 8].

З метою протидії цьому явищу, як відомо, Верховною Радою України, 7 квітня 2011 р. був прийнятий Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» № 3206-VI разом («у пакеті») із ще одним Законом – «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» № 3207-VI. Позитивно оцінюючи подібну волю законодавця, М. І. Хавронюк відзначає, що цей закон не є панацеєю від хвороби, яка надто тяжко вразила нашу державу і суспільство. Він може стати лише першим кроком на важкому шляху до нормального життя, на якому слід очікувати численні перепони, вдавані і справжні небезпеки. На черзі, зауважує науковець, прийняття не менш важливих з точки зору їхнього антикорупційного змісту законодавчих актів. Насамперед мова йде про закон щодо відповідальності юридичних осіб за корупційні правопорушення, кодекси поведінки публічних службовців, закони про врегулювання конфлікту інтересів в їх діяльності, державний контроль публічної служби, зміни до КК України і КУпАП, процесуальних кодексів, виборчого законодавства, законодавства про проходження державної служби і прирівняних до неї служб (військової, поліцейської тощо) та служби в органах місцевого самоврядування, про статус суддів, прокурорів тощо.

Опрацювання положень Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» дозволяє зробити висновок, що одним із можливих варіантів реакції держави на корупційні прояви є реалізація кримінальної відповідальності. Так, згідно ч. 1 ст. 21 за вчинення корупційних правопорушень особи, зазначені в частині першій статті 4 цього Закону, притягаються до кримінальної, адміністративної, цивільно-правової та дисциплінарної відповідальності в установленому законом порядку. Йдеться зокрема про норми, передбачені ст. ст. 364, 364-1, 365, 365-1, 365-2, 368, 368-2, 368-3, 368-4, 369, 369-2 КК України [0]. Між тим, у справі протидії злочинності, як відомо, необхідно дотримуватися розумного балансу, адже успішне виконання завдань кримінально-правової охорони особи, суспільства та держави забезпечує не тільки практика застосування покарання, але й, у ряді випадків, повна відмова від покарання чи навіть від кримінальної відповідальності. Відтак, окреме місце серед засобів запобігання і протидії корупції займає звільнення від кримінальної відповідальності, що знаходить свій вияв у нормах, закріплених у наступних статтях КК України: ч. 5 ст. 368-3, ч. 5 ст. 368-4, ч. 6 ст. 369.

Відзначимо, що за своєю природою звільнення від кримінальної відповідальності є самостійним засобом кримінально-правового впливу на суб'єктів злочину. На відміну від наведених вище засобів реагування на злочинні прояви, звільнення від кримінальної відповідальності не носить примусового характеру, не деформує правового статусу особи. Воно є м'яким засобом впливу, гуманним за своєю суттю і, за умови правильного застосування, досить ефективним способом впорядкування суспільних відносин [0, с. 61; 0; 0]. Як зазначає О. О. Дудоров звільнення від кримінальної відповідальності – це форма реалізації кримінально-правових норм (охоронних кримінально-правових відносин) поза інститутом кримінальної відповідальності [0, с. 722].

Згідно ч. 5 ст. 368-3, ч. 5 ст. 368-4 особа (службова особа юридичної особи приватного права та, відповідно, особа, що надає публічні послуги), яка пропонувала, надала або передала неправомірну вигоду, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо стосовно неї мало місце вимагання неправомірної вигоди або якщо після пропозиції, надання чи передачі неправомірної вигоди вона добровільно заявила про те, що сталося, до порушення кримінальної справи щодо неї органу, наділеному законом правом порушувати кримінальну справу. Із змісту вказаних законодавчих приписів вбачається, що передумовою їх застосування є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, що містить ознаки злочинів, передбачених ст. ст. 368-3, 364-4 КК України, підставою – факт вимагання неправомірної вигоди або позитивна постзлочинна поведінка, що полягає у добровільній заяві особи про те, що сталося, а умовою – те, що така заява має бути здійснена лише до порушення кримінальної справи щодо неї, органу, наділеному законом правом порушувати кримінальну справу.

Тут варто звернути увагу на те, що законодавча регламентація причинно-факторного комплексу здійснення вказаних видів звільнення від кримінальної відповідальності не позбавлена недоліків. Їх суть полягає у тому, що у чинному кримінальному процесуальному законодавстві, така стадія кримінального процесу, як порушення кримінальної справи, сьогодні не передбачена, адже, згідно п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України досудове розслідування, як стадія кримінального провадження, починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або

виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності. Відтак, напевно чи необхідно встановлювати наявність такої умови застосування вказаних видів звільнення як заява про те, що сталося, до порушення кримінальної справи щодо неї органу, наділеному законом правом порушувати кримінальну справу. В контексті цього, на наше переконання, більш вдалим є формулювання подібної умови звільнення у ч. 6 ст. 369 КК України. Так, відповідно змісту цієї норми особа, яка пропонувала чи дала хабар, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо стосовно неї мало місце вимагання хабара або якщо після давання хабара *вона добровільно заявила про те, що сталося, до повідомлення їй про підозру у вчиненні злочину органу, службова особа якого наділена законом правом здійснювати повідомлення про підозру*. Передумовою застосування ч. 6 ст. 369 є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, що містить ознаки злочину, передбаченого ст. 369 КК України, підставою – факт вимагання хабара або позитивна постзлочинна поведінка, що полягає у добровільній заяві особи про те, що сталося, а умовою – те, що така заява має бути здійснена лише до повідомлення їй про підозру у вчиненні злочину органу, службова особа якого наділена законом правом здійснювати повідомлення про підозру (ст.ст. 276–279 КПК України). Отже, законодавча конструкція ч. 5 ст. 368-3 і ч. 5 ст. 368-4 КК України повинна бути відповідним чином уточнена.

Відзначимо, що процесуальний порядок реалізації наведених положень регламентований кримінальним процесуальним законодавством (далі – КПК України). Так, ч. 1 ст. 283 КПК України декларує, що особа має право на розгляд обвинувачення проти неї в суді в найкоротший строк або на його припинення шляхом закриття провадження. Відповідно ч. 2 ст. 284 КПК України кримінальне провадження може бути закрито судом, зокрема, у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності. При цьому не допускається закриття кримінального провадження, якщо підозрюваний, обвинувачений проти цього заперечує. В такому разі кримінальне провадження продовжується в загальному порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством (ч. 7 ст. 284 КПК України).

Безпосередньо сама процедура звільнення від кримінальної відповідальності регулюється ст. ст. 285–289 КПК України. Так ч. 1 ст. 285 КПК України встановлює, що особа звільняється від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених законом України про кримінальну відповідальність. Тобто положення ст. 286

«Порядок звільнення від кримінальної відповідальності», ст. 287 «Клопотання прокурора про звільнення від кримінальної відповідальності», ст. 288 «Розгляд питання про звільнення від кримінальної відповідальності» мають застосовуватися при реалізації будь-якої матеріально-правової підстави звільнення від кримінальної відповідальності, при чому передбаченої не лише в Загальній (ст. ст. 45–49, 97), але і в Особливій частині КК України (ч. 2 ст. 111, ч. 2 ст. 114, ч. 2 ст. 255, ч. 2 ст. 258-3, ч. 3 ст. 263, ч. 5 ст. 368-3, ч. 5 ст. 368-4, ч. 6 ст. 369 та ін.). Такий висновок є очевидним. Відтак, прокурор, установивши на стадії досудового розслідування підстави для звільнення від кримінальної відповідальності, має отримати згоду підозрюваного на таке звільнення. При цьому він повинен здійснити такі процесуальні дії: а) скласти клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності; б) не проводячи у повному обсязі досудового розслідування, надіслати таке клопотання до суду. Перед направленням клопотання до суду прокурор зобов'язаний ознайомити з ним потерпілого та з'ясувати його думку щодо можливості звільнення підозрюваного від кримінальної відповідальності. Крім того, суд повинен невідкладно розглянути клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності обвинуваченого, якщо під час судового розгляду провадження, що надійшло до суду з обвинувальним актом, одна із сторін цього провадження звернеться до суду з таким клопотанням [0, с. 709, 710].

Відповідно ч. 1 та ч. 3 ст. 314 КПК України після отримання клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності суд не пізніше п'яти днів з дня його надходження призначає підготовче судове засідання, в яке викликає учасників судового провадження. У підготовчому судовому засіданні суд має право прийняти поряд з іншими рішеннями рішення закрити провадження у випадку встановлення підстав, передбачених пунктами 4–8 частини першої або частиною другою статті 284 цього Кодексу (п. 3).

На нашу думку, при усіх позитивних моментах наведеного загального процесуального порядку реалізації норм, що регламентують звільнення від кримінальної відповідальності, така позиція законодавця не є вдалою, адже наведені матеріально-правові підстави є специфічними за своєю суттю, їх порядок застосування не може бути однаковим. Навряд чи, наприклад, є потреба при реалізації приписів ч. 5 ст. 368-3, ч. 5 ст. 368-4 або ч. 6 ст. 369 КК України обов'язково з'ясувати думку потерпілого щодо можливості звільнення підозрюваного від кримінальної відповідальності, виходя-

чи, зокрема з того, що потерпілий, у разі вчинення подібних злочинів, відсутній. Такі подібні аргументи можна продовжувати. У цьому зв'язку варто відзначити, що ще до прийняття нового КПК України деякі вітчизняні науковці звертали увагу на те, що за відсутності законодавчо визначеної процедури так званого спеціального звільнення, тобто звільнення за нормами Особливої частини КК України, на практиці іноді застосовується процедура загального звільнення, що неминуче породжує розбіжності у судовій практиці. Як наслідок, у майбутньому КПК України варто у чіткій відповідності до кримінального законодавства окремо визначити порядок загального і спеціального звільнення особи від кримінальної відповідальності [0, с. 75].

Підсумовуючи викладене, таким чином, зазначимо: 1) законодавча регламентація ч. 5 ст. 368-3, ч. 5 ст. 368-4 КК України входить у протиріччя з чинним кримінальним процесуальним законодавством, а тому повинна бути відповідним чином уточнена; у частині 5 статті 368-3, 368-4 КК України слова «добровільно заявила про те, що сталося, до порушення кримінальної справи щодо неї органу, наділеному законом правом порушувати кримінальну справу» слід замінити словами «добровільно заявила про те, що сталося, до повідомлення їй про підозру у вчиненні злочину органу, службова особа якого наділена законом правом здійснювати повідомлення про підозру»; 2) при усіх позитивних моментах загального процесуального порядку реалізації норм, що передбачають звільнення від кримінальної відповідальності, така позиція законодавця не є вдалою, адже спеціальні підстави звільнення від відповідальності є специфічними за своєю суттю, їх порядок застосування не може бути однаковим із загальними підставами; 3) у КПК України, відтак, доцільно у чіткій відповідності до кримінального законодавства окремо визначити порядок загального і спеціального звільнення особи від кримінальної відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андрущенко І. М. Звільнення від кримінальної відповідальності за незаконне заволодіння транспортним засобом / І. М. Андрущенко // Наше право. – 2004. – № 2 (2 ч.). – С. 60–66.
2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» від 07.04.2011 р. № 3207-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3207-17/page>.
3. Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 07.04.2011 р. № 3206-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3206-17/page>.
4. Кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. А. С. Беніцького,

В. С. Гуславського, О. О. Дудорова, Б. Г. Розовського. – К. : Істина, 2011. – 1112 с.

5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III [Електронний ресурс] / – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/кримінальний%20кодекс>.

6. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» : станом на 01.06.2012 р.; (відповідає офіц. текстові). – К. : Алерта, 2012. – 304 с.

7. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар у 2 т. Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – 768 с.

8. Куц В. М. Деякі аспекти вдосконалення національної кримінально-правової політики / В. М. Куц // Кримінально-правова політика держави: теоретичні та практичні аспекти проблеми : матеріали міжнародної наукової конференції, Донецьк, 17-18 листопада 2006 р. – Донецьк : ДЮІ ЛДУВС, 2006. – С. 47–52.

9. Куц В. М. Звільнення від кримінальної відповідальності в контексті реалізації ідеї відновного правосуддя: теоретичний аспект / В. М. Куц // Становлення відновного правосуддя у світі та Україні. Роль прокуратури у відновному правосудді : матеріали науково-практичної конференції 4-5 грудня 2007 р. м. Київ. – К. : Український Центр Порозуміння, Національна академія прокуратури України, 2007. – С. 73–75.

10. Куц В. М. Новий погляд на предмет та метод кримінального права / В. М. Куц // Наукові записки Харківського економіко-правового університету. – 2004. – № 1. – С. 56–64.

11. Мельник О. М. Науково-практичний коментар Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції». Станом на 01.01.2012 р. / О. М. Мельник, Ю. І. Руснак, О. В. Шамрай ; за заг. ред. В. О. Шамрая. – К. : Професіонал, 2012. – 464 с.

12. Хавронюк М. І. Антикорупційні закони 2011 – як крок вперед. Що далі? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravo.org.ua/protydiia-koruptsii/zakonodavstvo-ta-komentari/989-antykoruptsiini-zakony-2011-ia-krok-vpered-shcho-dali.html>.

13. Хавронюк М. І. Лекція щодо відповідальності за корупційні правопорушення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravo.org.ua/protydiia-koruptsii/zakonodavstvo-ta-komentari/811-lektsiia-shchodo-vidpovidalnosti-za-koruptsiini-pravoporushennia.html>.

14. Хавронюк М. І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» / М. І. Хавронюк. – К. : Атіка, 2012. – 424 с.

Наукове видання

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ
ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ**

Матеріали науково-практичної конференції
(19 квітня 2013 року, м. Харків)

Підписано до друку 14.04.2013 р. Формат 60х84/16. Друк офсетний.

Папір офсетний. Умов. друк. арк. 18,7. Обл.-вид. арк. 18,8.

Наклад 300 прим. Замовл. №19/13.

Видавець і виготовлювач –

ТД «Золота миля», просп. Московський, 135-а, м. Харків

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3223 від 24.06.2008.

